

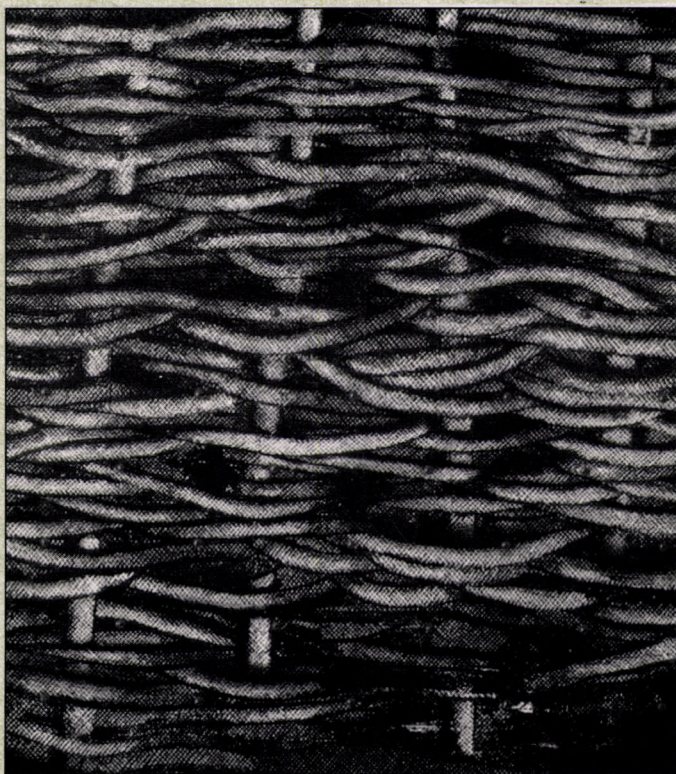
Barb

[Handwritten signature]

ÚJ FOLYAM XIV. 11–12. SZÁM BUDAPEST, 2005. DECEMBER ÁRA: 388 FT

MAGYAR SZEMLE

MARTONYI JÁNOS: EURÓPA A GLOBÁLIS RENDSZERBEN –
ENERGIAFORRÁSAINK MA ÉS HOLNAP: BÁRDOSSY GYÖRGY,
CSEH BÉLA, HALZL JÓZSEF, L. FELVÁRI GYÖNGYI, MÁRTHA IMRE,
PETZ ERNŐ, STRÓBL ALAJOS – JESZENSZKY GÉZA ÉS GERGELY
ANDRÁS HERCZEGH GÉZA ESSZÉIRŐL – HOLLÓS LÁSZLÓ:
UTOLSÓ INTERJÚ DR. BALOGH JÁNOSSEL – JOVIÁN GYÖRGY
FESTMÉNYEIRŐL – BOD PÉTER ÁKOS: EURÓRA VÁRVA

HÍREK. Október 19-én a Mollal és a Batthyány Lajos Alapítvánnyal együttműködve szimpozionot rendeztünk Energiaforrásaink ma és holnap címmel. A szimpozionon elhangzott előadások szövege mostani számunkban jelenik meg, Lehotzky Zsuzsa szerkesztésében.

Megjelent a Szent István Terv második kiadása a Professzorok Batthyány Köre és a Magyar Szemle Könyvek kiadásában. Kapható a nagyobb könyvesboltokban. A könyv országos terjesztője a Lira és Lant Rt.

A Magyar Szemle Könyvek legújabb kötetét, Balla Bálint *Szociológia és kultúra* című esszégyűjteményét dr. Szabó Máté és Kodolányi Gyula mutatta be október 27-én a Batthyány Lajos Alapítvány előadótermében (Budapest VI. Eötvös u. 24.).

A könyvek szerkesztőségünkben kedvezményes áron kaphatók. Lapunk ára 2006-ban az újságárusoknál és a könyvesboltokban 480 forint lesz. Előfizetőink 380 forintért kapják meg a lapot, az előfizetés egy évre 2280, fél évre 1140 forint lesz. A lap előfizethető a szerkesztőségben (tel. 311 64 77) illetve a Magyar Postánál.

A MAGYAR SZEMLE ÚJ FOLYAMÁNAK (1992–2004) teljes sorozata kedvezményes áron vásárolható meg szerkesztőségünkben. Ára 7000 forint. Kedvezményt kisebb sorozatok vásárlása esetén is adunk.

A MAGYAR SZEMLE A VILÁGHÁLÓN:

<http://www.hungary.com/magyarszemle>

<http://www.net.hu/magyarszemle>

DRÓTPOSTA CÍMÜNK: msza@mail.datanet.hu

FOGADÓÓRÁK: Kedden és csütörtökön 11–13 óráig, illetve megbeszélés szerint.

A FOLYÓIRATOT kiadja a Magyar Szemle Alapítvány.

E SZÁMUNK TÁMOGATÓI:

Batthyány Lajos Alapítvány

OTP Bank Rt.

MOL Rt.

Richter Gedeon Rt.

Karsai Holding Rt.

Nemzeti Civil Alapprogram

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alapprogram.

A MAGYAR SZEMLE ALAPÍTVÁNY igazgatósága: Bod Péter Ákos, dr. Borostyánkői Mátyás, Entz Géza, Granasztói György (elnök), Jeszenszky Géza, Kodolányi Gyula, Szabados György.

MAGYAR SZEMLE

Főszerkesztő: *Kodolányi Gyula*

Szerkesztőbizottság: *Borbándi Gyula,
Czakó Gábor, Cseh-Szombathy László,
Horkay-Hörcher Ferenc, Kulin Ferenc,
Mellár Tamás, Szabados György, Szócs Géza*

Szerkesztőség: *Bácsi István, Csejdy Virág,
Gróh Gáspár, Kiss István, Mátis Livia*

Szerkesztőségi titkár: *Blahó Erika*

ÚJ FOLYAM XIV.	11–12. SZÁM	2005. DECEMBER
<i>KODOLÁNYI GYULA</i>	<i>Honnan lesztek, életművek?</i>	3
<i>MARTONYI JÁNOS</i>	<i>Európa a globális rendszerben</i>	6
ENERGIAFORRÁSAINK MA ÉS HOLNAP		
<i>BÁRDOSSY GYÖRGY – LELKESNÉ FELVÁRI GYÖNGYI</i>	<i>Kritikai áttekintés a szénhidrogénkészletekről</i>	24
<i>CSEH BÉLA</i>	<i>Növekvő olajárak – a Mol új üzletpolitikája</i>	43
<i>MÁRTHA IMRE</i>	<i>Villamos energia – közüzem vagy szabad piac?</i>	51
<i>STRÓBL ALAJOS</i>	<i>Energiaellátás és környezetvédelem</i>	63
<i>HALZL JÓZSEF</i>	<i>A HÉRA Alapítvány</i>	76
<i>PETZ ERNŐ</i>	<i>Új lehetőségek: atomenergia és biomassa</i>	81
* * *		
<i>SPEIDL BIANKA</i>	<i>Radikális iszlám – ellenség vagy szövetségés? II.</i>	91
<i>CZETTLER ANTAL</i>	<i>Mussolini bukása II.</i>	107
<i>HOLLÓS LÁSZLÓ</i>	<i>Szívvel és ésszel Beszélgetés Balogh Jánossal</i>	129
<i>LÁSZLÓFFY ALADÁR</i>	<i>A jogszabályban pácolt vadkan</i>	140
<i>1% METAFIZIKA</i>	<i>Mátyás király levelei</i>	146

KÖRKÉP

JESZENSZKY GÉZA	<i>Ítélet van</i> (Herczegh Géza: Peres örökségünk)	150
GERGELY ANDRÁS	<i>Kihívások – a céhen kívülről</i> (Herczegh Géza: Peres örökségünk)	154
TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – LIPCSEY ENIKŐ	<i>Párizst vigyázó szemek</i>	159
LUKÁCS ÁGOTA	<i>Resurrectio homini</i>	162
KUBINSZKY MIHÁLY	<i>A rend és gondosság építész</i>	166
BRENNER JÁNOS	<i>Időrétegek</i>	169
GYULAI GYÖRGY	<i>Mit választott Lengyelország?</i>	175
GÁSPÁR G. JÁNOS	<i>Ki rendszert vált, ki irányt</i>	181
BOD PÉTER ÁKOS	<i>Euróra várva</i>	188
	<i>Summaries</i>	196
	<i>E számunk szerzői</i>	199

Ebben a számunkban Jovián György *Resurrectio Homini* és *Organikus stációk* című műegyüttesét mutatjuk be. A fedélen az *Organikus stációk: 1. kerítés (fészek)* című kép részlete szerepel.

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

II. fokozat

001

X06A.1

Bauzető

HONNAN LESZTEK, ÉLETMŰVEK?

Cem

A múlt héten Budapesten második alkalommal rendezte a Magyar Tudományos Akadémia a Tudomány Világfórumát.

A magyar tudományos közlemények fele külföldi folyóiratban jelenik meg.

Magyarországnak több Center of Excellence címmel kitüntetett kutatóhelye van, mint bármelyik más országnak az Európai Unióban.

Tarr Béla rendezői életműdíjat kapott a Cannes-i Filmfesztiválon.

Nincsen nemzetközi kórusfesztivál a világon, ahonnan magyar együttesek érmek, díjak nélkül térnének haza.

Az idei költségvetés tervezete a művészeti oktatásra 40%-kal kevesebb pénzt javasol költeni.

Magyarországon a kutatási pályázatokon nyert pénzek nagyobbik része ma nem kutatást, hanem az intézmények működési költségeit fedezi.

Az európai uniós kutatási támogatások súlyosan csökkennek a jövő évben, mert a magyar intézmények nem tudják hozzáadni az elvárt önrészt, a költségvetési elvonások miatt.

A magyar kulturális folyóiratok szerkesztői minimálbérért vagy alig többért dolgoznak.

A Nemzeti Kulturális Alapprogram 500 millió forintot, évi könyvtámogatási keretének felét utalta át a Magyar Televíziónak a Nagy Könyv című valóságshow gyártására. Ez az elvonás a könyvkiadástól minimálisra

csökkenti új könyvek és új tehetségek áttörésének esélyét az irodalomban.

A szakmai könyvtáraknak alig jut pénzük külföldi könyvek vásárlására.

Magyarország egyike a keveseknek – ha nem az egyetlen – a hasonló kulturális tradíciójú országok között, ahol a művészek nem teljes jogú tagjai az Akadémiának, és nincsen olyan saját Akadémiájuk sem, amely a tudósokéhoz hasonló jogokat és kedvezményeket biztosítana.

A 2006-os Magyar Filmszemlére készülők filmek finanszírozására – a kormány „tanácsára” – piaci kamatozással, magánbankoktól vett fel kölcsönt a szakma.

Következtetés: A magyar kutatást, oktatást, kultúrát az adófizetők pénzéből támogatni köteles politikusok úgy képzelik, hogy aki okos vagy szép, azt fölösleges még pénzzel is megáldani. Hiszen az még jó is – jó nagy balek, nélkülözni is hajlandó.

Csalódni fognak. Magyarország, ha így folytatódik, lecsúszik, elveszti helyét a világ tudományában, művészetében, kultúrájában.

Mert másutt másképp gondolkodnak a politikusok. Tajvanban törvény mondja ki, hogy a tudományra fordított költségvetést évente 12%-kal kell emelni. Egy vezető amerikai egyetem öt év alatt 600 milliárd forintot fog költeni fejlesztésre. Jut mindkét helyre magyar koponya.

Tudósaink és művészeink elvándorlása ijesztő méreteket ölt.

Hová lett a kutatás, az oktatás, a kultúra pénze?

Nálunk nyomtalanul eltűnhet tizenkétmilliárd – csak annyi? – forint. Annyi, amennyibe jó húszszer közepes jövedelmű tanár és tudós évi bére kerül az országnak, járulékkal és adóval.

Úgy halljuk, éppen ennyit, legalább ennyit fog a kormány költeni Dunaújvárosban a koreai autógumigyárra. Hogyan is kezdte a szegény Dél-Korea néhány évtizede?

Takarékoskodott és egyetemeket épített. És most gumi-
gyárat épít, saját technológiával, Richter Gedeon és Oláh
György hazájában.

Itt a pénz – hol a pénz?

Új kórusok, új életművek – honnan, miből lesztek?

K KODOLÁNYI GYULA

341.140.1

Globalizáció

EURÓPA A GLOBÁLIS RENDSZERBEN

tanulmány *Am*
Tudjuk, vagy csak érezzük, hogy viharos évtizedek várnak ránk. A sokat emlegetett globális kihívások egy része már tragikus valóság, a reménytelen szegénység, a klímaváltozás, az AIDS és a más, új vírusok nem veszélyek, hanem tények. A hálózatként megszervezett terrorizmus megjelenésével megindult az aszimmetrikus háború, amelynek célja nem emberi vagy természetes erőforrások megszerzése, terület elfoglalása, hanem egy civilizáció megsemmisítése, értékvilágának, kultúrájának, életmódjának felszámolása.

Ebben az aszimmetrikus háborúban a megtámadott civilizációnak védekeznie, tehát harcolnia kell, nincs választása. Ez azonban nem menti fel ezt a civilizációt az alól, hogy keresse és megtalálja a háború mögötti okokat, hiszen ha meg lehet nyerni az aszimmetrikus háborút, akkor ez csak az okok pontos ismerete alapján lesz lehetséges.

Miközben a nyugati világ izgalmas értelmiségi vitákat folytat arról, hogy melyek a globalizáció előnyei és hátrányai, hogyan lehet és kell az előnyöket érvényesíteni és a hátrányokat tompítani vagy megelőzni, milliárdok nem tudják, hogy mi a globalizáció, ők csak valahol Szudánban, Ruandában, vagy másutt betegség vagy fegyverek által életüket veszítik, vagy egyszerűen éhen halnak. Fegyverekkel néhány évvel ezelőtt még Európa közepén is le lehetett – máig büntetlenül – sok ezer férfit és fiút hidegvérrel gyilkolni, igaz, ehhez a globális nemzetközi szervezet által küldött katonák nyújtottak passzív asszisztenciát. Mégis, a globali-

Európai integrációs folyamat
EU-15 csatlakozó országok

záció igazi kárvallottjai azok, akik kimaradnak belőle. Őket ma már senki nem akarja sem kizsákmányolni, sem gyarmatosítani, egyszerűen elfelejtettük, hogy vannak.

Ami a nemzetközi kapcsolatok globális rendszerét illeti, a kétpólusú világrendszernek egypólusúvá történő alakulása meglepően simán és viszonylag kevés áldozattal történt. Az egyik szuperhatalom kivált a versenyből, és a másik globális domináns pozícióba került. A katonai szembenállás megszűnt, a nukleáris fegyverek kapacitása csökkent, és megnyugtató, hogy ma a teljes nukleáris fegyverarszénál már nem kb. tízszerese, hanem csak kb. hatszorosra az egész világ elpusztításához szükséges mennyiségnek. Az egyetlen szuperhatalom politikai, gazdasági és katonai ereje sem korlátlan, a korlátok nyilvánvalóak, legfeljebb nem mindenki méri fel azokat pontosan. Az igazi kérdés az, hogy a következő évtizedekben hogyan, milyen körülmények között és milyen következményekkel alakul át a jelenlegi lényegében egypólusú rendszer nem két-, hanem többpólusúvá. Sima lesz-e ez alkalommal is ez az átrendeződés, vagy a tektonikus mozgások nagyobb erejű földrengéseket idéznek-e elő. A feltörekvő ázsiai nagyhatalmak demográfiai, politikai, gazdasági és katonai súlyára, erejére sokan tesznek előrejelzéseket, általában elszaporodtak a pontosabbnál pontosabb növekedési és utolérési forgatókönyvek, csak azt felejtjük el, hogy eddig a történelem során egyetlen a jelenre vonatkozó adatok jövőre vetített extrapolációjára épülő előrejelzés sem vált be. (Talán azt sem kellene pontosan megmondanunk, hogy mikor érjük utol Ausztriát, elegendő volna tenni ennek érdekében.) Akárhogy is alakulnak a folyamatok, az erőviszonyok átrendeződése elkerülhetetlen, és ha ezt a világ nem tudja megfelelően kezelni és befogadni, akkor globális és végzetes lehet a veszély. Ezért mondják sokan, hogy a jövő talán legfontosabb kérdése, hogy globális kockázatok és veszélyek teremtenek-e olyan, „akaratlan közössé-

globalizáció

get”, *communauté involontaire*-t (Mireille Demas-Marty), amely felismeri önmagát, azonosítja az érdekeit és globális közösségként kísérel meg védekezni e veszélyekkel szemben. E felismerés következménye lehet a globális kormányzás (global governance), amely egyelőre csak nyomokban fedezhető fel. A globális kormányzás pedig nemcsak a globális kockázatok és veszélyek felismerését és azonosítását igényli, hanem azoknak az univerzális és abszolút értékeknek a meghatározását is, amelyekre e veszélyekkel szembeni fellépést építeni kell, és amelyek elismerése tekintetben nem lehetnek civilizációs („kulturális”) különbségek. Az univerzális és abszolút értékeknek az elismerése révén válhat az akaratlan közösség valóságos, világos felismeréseken és elhatározásokon épülő „*communauté volontaire*”-ré, amely tudatosan védekezik az alapvető értékeit, így az emberi életet, méltóságot és általában az emberi jogokat érő támadásokkal szemben. E tudatos közösségnek a felismert és elismert értékei alapján működő intézményekre és az értékeket kifejező normákra van szüksége, amelyek hatékony jogi eszközöket teremtenek meg akár a globális felmelegedés megakadályozása, akár a terrorizmus elleni harc, akár a globális pénzügyi rendszert fenyegető súlyos gazdasági egyensúlyhiányok és feszültségek kezelésének a területén.

A védekezés globális intézmény- és normarendszerét valójában semmi nem pótolja. Ugyanakkor a globális fellépés önmagában nem elegendő, feltétlenül szükség van regionális, kontinentális szintű védekezésre és oltalomra is. A globális veszélyek megjelenése, az ezek ellen történő fellépés lassú, sok szempontból elkésett volta tehát az a legfontosabb tényező, amely a regionális integrációk szerepét és fontosságát felértékeli. De felértékeli e globális veszélyek azt az értékalapú civilizációs közösséget is, amelyet az atlanti szövetség, és az e mögött álló atlanti közösség és atlanti gondolat képvisel. Az európai in-

tegrációs folyamatnak tehát a következő évtizedekben nem gyengülnie, hanem erősödnie kell, többek között éppen azért, hogy a globális oltalom híján vagy annak kiegészítéseként védőréteget vonjon a tagjait kívülről fenyegető „kozmosz sugarakkal” szemben. Ez nem valamiféle erődbe történő bezárkózást, hanem éppen ellenkezőleg, azoknak az értékeknek és annak a szerepnek a megőrzését és a világ felé történő kisugárzási lehetőségét jelenti, amely a mi meggyőződésünk szerint Európát Európává tette, és amelyet mi morálisan jónak tartunk. Ennek persze alapvető feltétele, hogy e morális ítélet kimondását vállalni tudjuk, tehát elfogadjuk és vállaljuk önmagunkat, nem szégyelljük és nem rejtjük el történelmünket, hagyományainkat, kultúránkat, értékeinket, azaz önmagunkat. Vállalnunk kell tehát európai voltunkat, amit csak akkor tudunk megtenni, ha vállaljuk a nemzeti közösséghez tartozást is. Ebben az esetben pedig újabb, talán nem elsősorban gazdasági és politikai, hanem ami ennél még fontosabb, kulturális és lelki oltalmat kapunk.

Nincs és nem is lehet szó európai vagy valamiféle atlanti vagy nyugati felsőbbrendűségről, de a civilizációk értékeiben hinnünk kell, mert ha nem ezt tesszük, akkor sem magunkat, sem pedig a globális világ univerzális és abszolút értékeit nem tudjuk megvédeni. Más szóval a külső kihívásokkal akkor tudunk szembenézni, ha mindenekelőtt megbirkózunk a belső kihívásokkal és gyengeségeinkkel.

Az európai integrációs folyamat egyik legfontosabb feladata tehát a következő években és évtizedekben, hogy valóságos közösséggé, ahogy régóta mondjuk, a „közösségek közösségévé” formálja magát, és a globális közösség részeként adjon védelmet és oltalmat tagjainak a kiszámíthatatlan és beláthatatlan globális folyamatok veszélyeivel szemben. Ilyen oltalmat az európai integráció és annak intézményei a tagállamok és a tagállamok polgárai részére eddig is nyújtottak. Unos-untalan ismételt tétel, hogy az

európai integráció első és legnagyobb eredménye, hogy békét és biztonságot teremtett a világháborúkat követően a kontinens számára. (Jóllehet, nem hiszem, hogy az Európa Tanács- és NATO-tag Franciaország és Németország az Európai Közösség létrehozásának elmaradása esetén háborúba keveredett volna egymással.) De oltalmat jelent például a tagállamok számára a közös pénznem, hiszen nyilvánvalóan nehezebb az euróval szemben spekulálni, mint egyik vagy másik tagállam pénznemével szemben.

A közös pénz természetesen nemcsak a kívülről jövő spekulációkkal szemben véd, hanem feltételezi és biztosítani kívánja a gazdaságpolitikák bizonyos mértékű összhangját és az államháztartási fegyelem meghatározott szintjét is. A stabilitási és növekedési paktum nem a tagállamok ellen irányul, éppen ellenkezőleg, azok közös érdekét fejezi ki, megszegése vagy parttalan enyhítése csak látszólag állhat egyik vagy másik tagállam érdekében, valójában az egész rendszer működését, ezen belül a közös pénznem stabilitását és hitelét veszélyezteti, ami viszont egyetlen tagállamnak sem állhat érdekében. Az államháztartási fegyelem és a költségvetési deficitek kérdésében egyébként sajátos módon az a hagyományos képlet sem működik, hogy az egyensúly időleges megbomlása, a deficit mértékének növekedése, és az ezzel összefüggő keresletbővülés segíti a növekedést, azaz az egyensúlyromlás ellentétele egy erősebb növekedési ütem lehet. A valóság ugyanis pontosan ennek az ellenkezőjét mutatja: az Európai Unió 25 tagállama közül ma azok gazdaságának nagyobb a növekedési üteme, amelyek betartják a stabilitási és növekedési paktum előírásait, és azok gazdasága növekszik lassabban, amelyek ezt nem teszik meg. Ez vonatkozik a 25-ökre együttesen, de vonatkozik a 15-ök és a 10-ek csoportjára külön-külön is. E tekintetben tehát úgy tűnik, nincs különbség az egyébként csoportként természetesen gyorsabban növekvő új tagállamok és a régi tagállamok között.

A közös pénz stabilitása mind az európai integrációnak, mind pedig a tagállamoknak elemi és alapvető érdeke. A világ pénzügyi rendszere törekeny, az amerikai gazdaság óriási kereskedelmi mérleghiánnyal küzd, és ezt a hiányt csak a kínai, japán és német pénzügyi befektetők elhelyezései tudják ellensúlyozni. Kis egyszerűsítéssel a világ legfontosabb gazdaságának egyensúlyát jelenleg a kínai kereskedelmi többletből fakadó bevétel finanszírozza, és ez a finanszírozás csak addig állhat fenn, ameddig Kína ezt a többletet elsősorban az olcsó munkaerőre épülő versenyelőnye következtében meg tudja őrizni. Más szóval a pénzügyi rendszer működése jelenleg néhány százmillió kirívóan olcsó és hatékonyan dolgozó kínai munkáján nyugszik, kérdés, hogy ez az állapot meddig tartható így fenn. (Mit fog ehhez szólni néhány év – vagy évtized – múltán az érintett néhány százmillió kínai?) Ha pedig a globális pénzügyi rendszeren komolyabb repedések mutatkoznak, akkor az euróra háruló nyomás is erősödni fog, és döntő kérdés lesz a közös pénznem, illetve a mögötte álló gazdaságok ereje és stabilitása. A globális rendszerben tehát minden összefügg mindennel, de az egyes szereplők nemcsak magáért a rendszerért, hanem – és legelsősorban – önmagukért is felelnek.

Védelmet kísérel meg nyújtani az Európai Unió a nemzeti kultúrák és nyelvek számára is, annak ellenére, hogy az egységes piac követelményei ma már gyakran ütköznek a kulturális és nyelvi sokszínűség fenntartására és erősítésére irányuló törekvésekkel, mivel az egységes piac megteremtésével kapcsolatos nyomás gazdasági szempontok és a kulturális identitás és diverzitás megőrzése közötti érzékeny egyensúlyt nem könnyű megteremteni. Sajátos módon a legutóbbi idők fejleményei inkább azt mutatják, hogy a nyelvi és kulturális sokszínűség szempontjával szemben az egységes piac erősítésének gyakorlati megfontolásai kapnak elsőbbséget. Az Európai Bíróság például ál-

talában nem mutat különösebb érzékenységet a nyelvi és kulturális identitás iránt. A jogirodalomban egyesek már arról panaszkodnak, hogy a nyelvi sokszínűség fokozatosan fikcióvá válik, van ugyan húszt hiteles, hivatalos és munkanyelv, megjelenik azonban az úgynevezett gyakorlati használatos nyelvek kategóriája, amely csoport egyre inkább egyetlen nyelvre, nevezetesen az angolra korlátozódik. Az angol nyelvnek ez a térhódítása mind az európai integráción belül, mind pedig a globális világrendszeren belül hordoz magában bizonyos veszélyeket az egyes országok tradicionális, csiszolt jogi kultúrájára és fogalomrendszerére nézve. A jog ugyanis csak a nyelven keresztül tudja magát kifejezni, más eszköze nincs, és egész fogalomrendszere, gondolkodása nyelvi kifejezésekben jelenik meg. Itt tehát ellentét van az egységes közösségi jog – ami az egységes belső piac működtetésének alapfeltétele – és a nyelvi, kulturális sokszínűség alaptétele között. A dilemmára nincs tökéletes megoldás, de a közösségi intézmények is tudatában vannak ennek, és nem véletlenül támogatják különböző eszközökkel a kis és közepes országok nyelveit, köztük az alig használatos nyelveket is. A diverzitás, a sokszínűség fenntartása alapvető európai érdek, hiszen ez az európaiság lényege, ebben különbözünk a múlt és a jelen birodalmaitól. Vigaszul szolgálhat, hogy az a folyamat, amely veszélyezteti a nyelvi, kulturális és jogi gondolkodásbéli hagyományainkat, valójában nem specifikusan európai integrációs, hanem globális jelenség.

A külső veszélyekkel szembeni védelem tényleges érvényesítésének azonban két alapvető feltétele van. Az egyik az, hogy az integrációs folyamat ne egyszerűen védekezzen, válaszoljon a kockázati tényezőkre, hanem előre felmérje, mintegy anticipálja azokat, és határozott, egységes cselekvéssel ne egyszerűen hártsa vagy csökkentse, hanem megelőzze a bajt. A másik, ezzel persze szorosan összefüggő feltétel, hogy törekény szerkezettel, s még törekényebb

tudati és lelki állapottal nem lehet időben, határozottan és egységesen cselekedni. Ez alkalommal nem elsősorban az európai integráció sokat emlegetett válságáról van szó, hanem a tagállamok demokratikus rendszerének és e rendszer mindennapi működésének a törekenységéről. Tévedünk, ha azt hisszük, hogy az európai integráció válsága kizárólag az európai integrációs folyamatban, annak intézményrendszerében, versenyképességében, demográfiai állapotában és más, az európai integrációval összefüggésben emlegetett kihívásokban gyökerezik. Miután már sok szó esett az integrációs folyamat nehézségeiről és válságáról, érdemes most már meggondolni, hogy melyek ennek a válságnak a valóságos okai, nincs-e valami mélyebb természetű baj azzal a rendszerrel, ami minden vitán felül továbbra is kiemelkedően a legjobb (vagy a legkevésbé rossz), nevezetesen a modern demokráciával. A törekenység és a „deficit” korántsem az európai intézményrendszer kizárólagos jellemzője, az integrációs intézmények demokratikus működésének fogyatékoságai végső soron csak visszatükröződései a tagállamok demokratikus rendszerében mutatkozó ellentmondásoknak. Nagyon sok minden vezet a „törekeny demokrácia” állapotához, ami ma a tagállamokat általában jellemzi. Bizonyára szerepe van a politikai marketing politikacsinaló szerepének, de igaza van Jose Maria Aznar-nak, aki „leadership light”-ről beszél, de minden valószínűség szerint Bernard Henri Levynek is, aki a tudatlanság szenvedélyére (*passion pour l'ignorance*) mutat rá. Ha nem értjük meg ezt az alapvető összefüggést, nehezen tudjuk feloldani például az európai alkotmányozó szerződés francia és holland leszavazásával kapcsolatos paradoxonokat. Az egyik ilyen paradoxon, hogy az alkotmányozó szerződés által célzott intézményi változásokat mindenekelőtt a sokat bírált demokratikus deficit csökkentése tette szükségessé, a változásokat magukat pedig az hiúsította meg, hogy a nép azokat demokratikusan elutasította. Az integráció, ha beteg,

akkor azért beteg, mert a tagjainak egészségével is gondok vannak, és amíg ezeket a gondokat nem orvosoljuk, nehéz lesz az integráció bajain, válságán túllépnünk. Mindez persze nem azt jelenti, hogy az integrációs szinten nincs szükség cselekvésre, annál is inkább, hogy az integrációs folyamat előrelendítése a mélyebben fekvő gondokat is enyhítheti, és a tagállami, valamint az integrációs szintű folyamatok egymásra hatása kölcsönösen segítheti a deficittek csökkentését.

Az európai integrációval baj van, de korántsem akkora, amint ezt sokan megkísérlik elhitetni velünk. Való igaz, hogy ma már minden, amit az európai építkezés az elmúlt fél évszázad során elért, természetes, „taken for granted”, tehát érdektelen és unalmas. Eltűnt a lelkesedés, eltűnt az alapító értelmiségi és politikusi generáció és eltűnt az az államférfiúi hivatás- és küldetéstudat, ami a nagy világgégek után morális és intellektuális erőt, hitet adott sokaknak. Európa, úgy tűnik, veszít súlyából, gazdasági, de legfőképpen szellemi és lelki erejéből. Megindult már évekkal ezelőtt a relatív zsugorodásunk, mind demográfiai, mind pedig gazdasági értelemben, és szellemi erőnket, „Európa lelkét” sem tudjuk már a korábbiakhoz hasonló erővel kiszugározni. Csökken az európai versenyképesség, növekszik a munkanélküliség, válságban vannak a tagállamok által működtetett nagy elosztási rendszerek, nem kis mértékben a demográfiai folyamatok és a népesség elöregedésének következményeként, teret veszítünk a globális rendszerben.

A tudatlanságra, a tömegtájékoztatók egyre alacsonyabb színvonalára és az irracionális ösztönökre építő politikai közegben pedig megszületik a válasz: mindezért az Európai Unió, tehát maga az európai integrációs folyamat a felelős, hiszen hasonló gondjaink fél évszázaddal ezelőtt nem voltak. (Hogy más, sokkal súlyosabb gondjaink voltak, arra ugyanúgy nem kíván a nyugat-európai polgár em-

lékezni, mint ahogy a „kelet-európai” egyre kevésbé hajlandó a „létező szocializmus” világának sivárságát, nyomorát és alávetttségét emlékezetébe idézni.) Így lesz a globalizációval szembeni védelmi rendszerből a globalizáció legfőbb aktora, így lesz a versenyképességet gátló, tagállami szinten és keretek között kiépített, egyébként tagállamonként lényegesen eltérő jóléti és szociális rendszer Brüsszel szüleménye (vagy Brüsszel éppen ezt akarja lerombolni), és így lesz a tagállamok többségében túlbujánczó állami szabályozás és beavatkozás részleges visszaszorítását és egységesítését célzó közösségi jog a bürokrácia és az állami beavatkozás legfőbb forrása. A munkanélküliségért nyilván az új tagállamok által teremtett (adó)verseny a felelős, nem is beszélve a nyugat-európai munkaerőpiacon megjelenő, már legendássá vált „lengyel vízvezeték-szerelőről”, aki néhányadmagával egy olyan munkaerőpiacon jelent meg, amely csak vízvezeték-szerelőből több ezernyi hiányt jelez.

Mindez persze korántsem jelenti azt, hogy az európai integráció és annak intézményrendszere tökéletes. Éppen ellenkezőleg, a felelőst azért lehetett az európai integrációban keresni és az Európai Unióban megtalálni, mert a sikertörténet úgy haladt előre, hogy a válságokat mindig csak részben és jórészt a felszínen oldották meg. Hatalmas előnyökkel járt a közös, majd egységes piac, valóban visszaszorultak az egymásnak ellentmondó tagállami szabályozások, de kezelhetetlennek bizonyult a brüsszeli szabályozási hajlam is, és az intézmények túlhatalma a demokratikus legitimitáció csekély voltával párosulva akkor is rombolta volna az Európai Unió intézményeinek hitelét és tekintélyét, ha a tagállamok politikusai nem ragadtak volna meg minden lehetőséget arra, hogy saját tehetetlenségükért, rövidlátó politikai szempontjaik érvényesítéséért és az ebből fakadó bajokért az unió intézményeit tegyék felelőssé. A többit már tudjuk. Áttekinthetetlené vált a rendszer, növekedett a demokratikus deficit, és többek között a bővíté-

sek miatt is egyértelművé vált, hogy az intézményi-jogi rendszert újra kell gondolni, világosabb, egyszerűbb és demokratikusabb szerkezetre és szabályozásra, hatékonyabb Európára van szükség.

Az alkotmányozó szerződés döntően a fenti gondokra kívánt megoldást találni. Nem tökéletesen, de józan, pragmatikus kompromisszumok útján, hiszen másként az európai építkezésben eddig sem lehetett a fordulóponatokon megoldást találni. Be kellett ez alkalommal is látni, hogy nincs egységes, mindenki által osztott európai jövőkép, mint ahogy nincs egységes gazdasági és szociális modell sem. (Már csak azért is értelmetlen a „szociális modellre” vonatkozó vita.) A pusztán kommunikációs okokból alkotmányozó szerződésnek nevezett új alapszerződés célja éppen az volt, hogy átláthatóbb és egyszerűbb rendszert, valamivel több demokráciát és nemzetközi szerepét tekintve erősebb Európát hozzon létre, illetve ennek teremtsen meg az intézményi-jogi feltételeit. Ez most úgy tűnik, nem sikerült, győzött az irracionális és főleg a valóságos gondokat és félelmeket politikai célokra kihasználó politikai immoralitás. Az európai integráció sokak szemében így tehát a globalizációra adott válasz, megoldás helyett maga lett a probléma, sőt a bűnbak.

A válságra frappáns válasz lett volna a hétéves költségvetési perspektívában történő megállapodás. Nem ez történt, és a kudarccal ebben a helyzetben súlyosbítja a válságot, hiszen költségvetési viták korábban is voltak, és elsősorban még sohasem sikerült megállapodni. A lélektani hatás mégis drámai, de van – lehet – egy nagyon pozitív következménye.

Mindenki előtt világossá vált az európai integrációs folyamat megújításának a szükségessége. Látjuk és tudjuk, hogy Európának ma új veszélyekre kell válaszolnia, új problémákat és gondokat kell megoldani. Közhelyként ismételjük már, hogy az európai polgárok akkor tudják az in-

tegrációs folyamatokat magukénak érezni, ha látják, hogy az integráció az ő valóságos gondjaira ad megoldást, versenyképesebbé teszi Európát, munkahelyeket teremt, és a globális rendszer egyenrangú szereplőjének járó helyet biztosítja a kontinens számára. Lehet, hogy ezek a célok kevésbé lelkesítőek, de semmivel sem kevésbé fontosak, mint a fél évszázaddal ezelőttiek. Új helyzetben és új kihívásokkal szemben új megoldásokra van szükség, és ezekre a kihívásokra meggyőződésem szerint az európai integráció továbbfejlesztése adhatja a sikeres választ. Ne feledjük, Európa a béke, a biztonság és a bőség kontinense lett, ne engedjük, hogy mindezt a bizalmatlanság, a bizonytalanság és a balsejtelem váltsa fel. Új vízióra és új vezetőkre van szükség. És még valamire: az európai múlt és értékek tiszteletére, befogadására és vállalására. Paul Johnson idézi Paul Valéryt, aki szerint az európai építkezés „morális kérdés”. Higgyük el, ennek az „unalmas Európának” is van lelke, amit a mindennapokban is éreznünk kell.

Új alapszerződésre minden körülmények között szükség van, függetlenül attól, hogy azt alkotmányozó szerződésnek, vagy egyszerűen az Európai Unió alapszerződésének nevezzük. A hatásköröket világosan kell szabályozni, az intézményrendszert egyszerűbbé és áttekinthetőbbé kell tenni, egyesíteni kell a három pillért, egyszerűsíteni kell a jogforrások (közösségi, illetve uniós aktusok) rendszerét, erősíteni kell az unió szerepvállalását a globális rendszeren belül, és meg kell teremteni az ehhez szükséges intézményi és jogi feltételeket. Be kellene látni, hogy az alapszerződésnek nem feladata, hogy a gazdasági és szociális modellek kérdésében foglaljon állást, hiszen maguk az alkotmányok, de különösen a nemzetközi szerződések elsősorban értékek és alapjogok rögzítésére hivatottak, a gazdasági és szociális megoldásokat pedig a konkrét történelmi helyzetek politikai vitái és versengései kell hogy kialakítsák a mindenkori igények és erőviszonyok

függvényében. El kell tehát fogadni, hogy Európa a gazdasági és a szociális modellek tekintetében is sokszínű, a „Gleichschaltung” itt sem megfelelő megoldás.

Az európai integráció nem fog felrobbanni, és az is egyértelmű, hogy a jövőbeni fejlődése sem történhet minőségi ugrásokkal. A lassú széttöredezés és leépülés, valamint a további nehéz, de alapjában véve szerves fejlődés alternatívája azonban nyitott. Válság, krízis van. Ebben a helyzetben hatalmasra nő a mindennapok kisszerű csatáiba beleszürkült, fáradt politikai vezetők felelőssége. És hirtelen megnőtt az új tagállamok felelőssége is. Az elkövetkezendő hónapok és évek fogják megmutatni, hogy Közép-Európa valóban képes-e arra, hogy az európai építkezési folyamat megújulásának szellemi és gazdasági energiaforrása legyen.

Mi, közép-európaiak évek óta érvelünk azzal, hogy az Európai Unió kibővítése, valójában Európa újraegyesítése az egész kontinens érdeke, hiszen így juthat az európai építkezés egy olyan energiaforráshoz, amely új lendületet adhat az integrációnak és az egész kontinens gazdasági fejlődésének, kulturális és morális megújulásának, önbizalma és önazonosság-tudata megerősödésének. Igaz, gyakran hangot adtunk ezzel kapcsolatos kételyeinknek és bizonytalanságunknak is, mégis hittünk és a lényegét illetően hiszünk abban, hogy Közép-Európa be tudja tölteni ezt a különleges szerepet, és ezáltal visszanyerheti azt a történelmi helyet, amelyre a hagyományai, kultúrája, tudományos és korábbi gazdasági eredményei alapján rászolgál. Válaszolni tud-e tehát Közép-Európa erre a kihívásra, vállalni és teljesíteni tud-e az ebből eredő felelősséget illetve feladatokat?

E kérdésekre a végleges válasz adása még korai, anélkül is inkább, hogy hosszabb folyamatról van szó, amelynek során e kérdések egymást követően újólág és újólág felmerülnek, és egyben mindig újabb kérdésekkel és kihívásokkal is szembesülünk. Az újraegyesítés formális idő-

pontja óta azonban már több mint egy esztendő eltelt, és bizonyos következtetések levonása már ennek a rövid időszaknak a tapasztalatai alapján is elkerülhetetlen. Nemcsak az a kérdés merül persze föl, hogy hozzájárultak-e már az új tagállamok az integráció fejlődéséhez, adtak-e új energiát az építkezés folyamatának, hanem az is, hogy ők maguk hogyan sáfárkodtak azokkal az előnyökkel, amelyek a tagságból fakadnak, hiszen, mint láttuk, az európai integrációba történő bekapcsolódás mindenekelőtt oltalmat ad a külső veszélyekkel szemben, és lényegesen megnöveli a külvilágnak az integráció részeseivel szembeni bizalmát. Az már az új tagokon múlik, hogy megőrzik-e és saját teljesítményükkel tovább növelik-e ezt a többletet, vagy éppen ellenkezőleg, felélik és elvesztik azt a bizalmat és hitelt, amelyet a világ vitathatatlanul legfejlettebb és legsikeresebb gazdasági és politikai integrációjához történő tartozásuk biztosít számukra.

Sajátos történelmi balszerencse, hogy az európai építkezési folyamat számára az újraegyesítést követően eltelt másfél esztendő korántsem tekinthető sikeres időszakkal. Az európai integráció éppen azt követően került vitathatatlanul komoly válságba, hogy az új tagállamok megjelentek, és ez egyesek fejében még akkor is a két fejlemény összekapcsolását eredményezi, ha nyilvánvaló, hogy a válság okai sokkal mélyebbek és sokkal régebbi keletűek. Az sem vitatható azonban, hogy a kibővítés is okozott problémákat, éspedig olyanokat, amelyek egy része alaposabb felkészülés esetén elkerülhető, vagy legalábbis lényegesen enyhíthető lett volna.

Ma már világos, hogy a 15-ök vezetői elmulasztották a közvéleményüket tájékoztatni és felkészíteni Európa újraegyesítésére. A téma alig-alig jelent meg a politikai közbeszédben, hiszen valószínűsíthető, hogy nem olyan kérdésről volt szó, amelyek folyamatos napirenden tartása választási sikereket eredményez. Két, egymással párhuzamos diskur-

zus alakult ki, az egyik a külkapcsolatok területén volt használatos, a másikat pedig a politikai vezetők a hazai közvéleményükkel szemben alkalmazták. Az elsöre a kezdetben óvatos, később azonban fokozatosan erősödő és egyre egyértelműbb politikai támogatás volt a jellemző, a másokra pedig leginkább a csend. Itt-ott megjelentek ugyan a tagjelöltek felkészültségét számonkérő, annak egyes hiányosságaira történő utalások, de a politikai elit legbiztosabbnak a kérdés elhallgatását tekintette. Ezek után megható volt a 2004. május 1-jét megelőző hetekben a nagy televíziós társaságok erőfeszítéseit figyelni, melyek arra irányultak, hogy a nyugat-európai közvélemény legalább az újonnan csatlakozó országok nevével és fővárosaival megismerkedjen. Május 1-jét követően pedig a médiában már egyre erőteljesebben jelentek meg a negatív események és értékelések, és így jöhetett létre az a helyzet, hogy az alkotmányozó szerződés elutasításának egyik – bár kétségtelenül nem a legfontosabb – oka a kibővítéssel szembeni szkepszis és főként a jövőbeli kibővítésekkel szembeni félelem volt.

A nyugati közvélemény jelentős részének Közép-Európával kapcsolatos tájékozatlansága azonban idővel csökkenni fog, és az újraegyesítés egyik jelentős eredménye éppen abban fog állni, hogy négy évtizedes tudati elszigeteltség is véget ér, legalábbis a most felnövő generációk számára. Ennél lényegesebb az, hogy hogyan alakul az új tagállamok belső politikai, gazdasági rendszere, hogyan alakul a felzárkózásuk, és főként hogyan illeszkednek be egy fél évszázada tartó szerves fejlődési folyamatba. Ebből a szempontból vegyes a kép, a pozitív és negatív elemek egyaránt jelen vannak. Nem kétséges, hogy a közép-európai új tagállamok gazdasági növekedésének üteme lényegesen meghaladja a 15-ök növekedését, és az is egyértelmű, hogy ezeknek az országoknak egy jelentős része a maastrichti kritériumok tekintetében is folyamatosan és biztosan közeledik az euróérettség állapotához, sőt néhányan már el is érték azt. Van-

nak azonban olyan új tagállamok is, amelyek nem ebbe az irányba fejlődnek, éppen ellenkezőleg, inkább távolodnak a kritériumok teljesítésétől. Egy olyan új tagállam például, amely már a harmadik esztendeje a megtermelt nemzeti összterméke 8–10%-ának megfelelő mértékben külső finanszírozásra szorul, az éves költségvetésében meghatározott államháztartási hiányt növekvő mértékben túllépi, egyetlen, sem a múlt, sem a jelenre, sem pedig a jövőre vonatkozó államháztartással kapcsolatos adata nem felel meg a valószínűségnek, és a való helyzettel történő szembenézés helyett a politikai retorika gyorsuló, egyre szédítőbb forgatagába menekül, fokozatosan feléli a bizalomnak és a hitelnek az uniós tagság nyújtotta többletét. E tagállam esetében az uniós tagság első esztendejének a legfontosabb hozama az volt, hogy elkerülte a pénzügyi összeomlást. Érvényesült tehát az európai integráció által nyújtott oltalom, és az unió teljesítette a regionális integrációk védelmi funkcióját a külső, globális kockázatokkal és veszélyekkel szemben. Ez az oltalmi funkció azonban korlátozott. Az európai intézmények jelenleg ugyanis nem elég erősek ahhoz, hogy határozottan kikényszerítsék legalább a saját maguk által felállított követelményeket. Ha pedig az intézmények nem avatkoznak be időben, akkor megteheti ezt később, általában irracionális hirtelenséggel és túlzással, a piac. Az intézményi beavatkozás célja éppen az lenne, hogy ezt a hirtelen, méretében és hatásában eltúlzott piaci reakciót megelőzze, annak veszélyét elhárítsa.

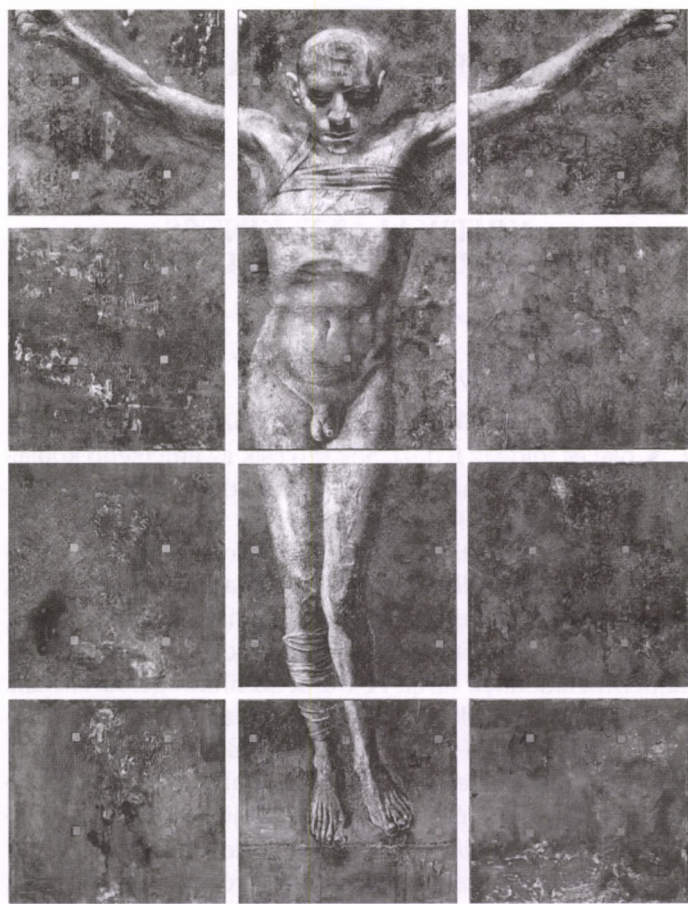
Vannak azonban az új tagállamokban más jellegű gondok is. Az állami bürokrácia, úgy tűnik, igen gyorsan hozzászokott a piaczgazdaság és a demokratikus jogállam körülményeihez, sőt a „létező szocializmus” természetbeni, jórészt csereszolgáltatásokra épülő korrupcióját felváltotta az egyre súlyosbodó, döntően pecuniárius természetű, politikai szempontoktól, így mindenekelőtt a pártfinanszírozástól sem független korrupció. A közép-európai országok politikai és

bürokratikus elitje egyrészt felhasználta az ezen a téren kétségkívül fennálló „haladó” hagyományait, másrészt gyorsan tanult a piacgazdaságra jellemző, új, korszerű technikák elsjátítása területén is. Az eredmény kiábrándító és valójában veszélyezteti a gazdasági, szellemi, kulturális és tudományos utolérés történelmi vállalkozásának a sikerét is.

A rendszerváltozások talán legnagyobb eredménye a demokratikus jogállamok megteremtése. Az intézmény- és jogrendszer működik, minden fogyatékoság és nehézség ellenére. A jogállamon azonban együttesen kell örködnünk, tagállami és európai szinten egyaránt. Az európai intézményeknek ezen a területen példát kellene adniuk, hiszen csak ebben az esetben rendelkezhetnek azzal a politikai és morális tekintéllyel, amely ahhoz szükséges, hogy az egyes tagállamokban jelentkező hiányosságokra, torzulásokra eredményesen hívják fel a figyelmet, és érvényesíték azt az oltalmi funkciót, amelynek nemcsak a külső eredetű veszélyekkel és kockázatokkal, hanem saját belső gyengeségeinkkel szemben is érvényesülnie kell.

A szó legszélesebb értelmében vett utolérés tehát nehéz és hosszú folyamat. 2004. május 1-je ebben a folyamatban nem a végpont, hanem egy nagyon fontos állomás volt, egy szakasz lezárása. A következő időszak akkor lehet sikeres, ha Közép-Európa erősödő önbizalommal rendelkezik, elfogadja magát, büszke hagyományaira, kultúrájára, saját valójára, fokozatosan megszabadul kisebbségi érzésétől, belső feszültségeitől, történelmi neurózisától. Fogadjuk el saját magunkat, álljuk az összehasonlítást bárki mással szemben. Ha ez sikerül, akkor semmi más nem kell tennünk, mint Európa egészével elfogadtatni ugyanezt, azt, hogy Európa vállalja saját magát, értékeit, bízson magában és jövőjében, mindenekelett az európai integrációs folyamat sikerében.

MARTONYI JÁNOS

RESURRECTIO HOMINI (részlet)

#665

620

Am **ENERGIAFORRÁSAINK MA ÉS HOLNAP**

ny. **Szimpozion**

m **KRITIKAI ÁTTEKINTÉS
A SZÉNHIDROGÉNKÉSZLETEKRŐL**

K: Bardossy György
Telkesné Tóth Györgyi
Bevezetés ny

A világ energiaszükségletének 54 százalékát jelenleg kőolaj és földgáz fedezi. Sok szó esik az emelkedő kőolajárakról, a világ rohamosan növekvő kőolaj- és földgázigényéről, a termelési kapacitásokról és nem utolsósorban hazánk energiaellátásának várható alakulásáról. Van azonban, amiről alig hallhatunk vagy olvashatunk, mégpedig az, hogy mennyi kőolaj és földgázvagyonnal rendelkezik még az emberiség. Néha az az érzésünk, hogy a közvélemény kimeríthetetlennek tartja Földünk szénhidrogéntartalékait.

Nem vagyunk a szénhidrogénipar szakemberei, de mint geológusok évtizedek óta foglalkozunk az ásványi nyersanyagkészletek meghatározásával és ennek bizonytalanságaival. Évek óta nyomon követjük részben a szakirodalomban, részben az interneten keresztül az ásványi nyersanyagok és ezen belül a szénhidrogének készleteivel kapcsolatos információkat és véleményeket. Ezek sajnos többnyire igen ellentmondóak. Az utóbbi időben olyan nyugtalanító információkat ismertünk meg, melyek megkérdőjelezik az eddigi hivatalos véleményeket. A probléma fontosságára való tekintettel szeretnénk józan és tárgyilagos mérlegelés alapján az olvasót e bonyolult és ellentmondásos kérdéskörrel megismertetni.

A szénhidrogénkészletek értékelésének bizonytalanságai

Tudni kell, hogy az ásványi nyersanyagok készleteinek kiszámítása igen bonyolult és sok bizonytalansággal terhelt feladat, hiszen a Föld mélyét csak néhány ponton tudjuk fúrásokkal, aknákkal vagy bányászati létesítményekkel megkutatni. Különösen érvényes ez a szénhidrogéntelegekre, amelyeket költséges fúrásokkal lehet több ezer méter mélységben feltárni. E telepekben a földgáz, a kőolaj és a víz a földtani folyamatok által meghatározott rendben helyezkedik el. Ezek térbeli helyzete és egymáshoz való viszonya, valamint a tároló kőzet tulajdonságai szabják meg, hogy a mélyben levő teljes szénhidrogénkészlet mekkora hányadát lehet kitermelni. Francia szakértők szerint ez ma globális átlagban mintegy 35 százalék (Millet 2004). Feltételezik, hogy műszaki fejlesztéssel ez az arány mintegy 45 százalékra növelhető. Itt kell megemlítenünk, hogy hazánk bár világviszonylatban jelentéktelen szénhidrogénvagyonnal rendelkezik, szakembereink mégis kimagasló eredményeket értek el a „rezervoírok” (tárolók) kitermelésének és értékelésének fejlesztésében (Lakatos 1999, 2003; Pápay 2003).

Súlyos gondot jelent, hogy a számításokkal kapcsolatos fogalmaknak nincs általánosan elfogadott, egységes rendszere és nevezéktana, az egyes országokban igen eltérő készletosztályozásokat használnak (Porter 2005). A számításokhoz eddig alkalmazott determinisztikus és sztochasztikus (valószínűségi) módszerek pedig elvi matematikai korlátaik miatt nem teszik lehetővé a készletek egyértelmű mennyiségi meghatározását. Tulajdonképpen nem szigorúan vett készletszámításokról, hanem becslésekről van szó, melyek legjobb esetben minimum, maximum és valamilyen átlagértéket adnak meg. A számítások megbízhatósága alapján *proven*, *probable* és *possible* elnevezésű készletkategóriákat különböztetnek meg. Tapasztala-

taink szerint a nyilvántartások a legtöbb esetben proven (bizonyított, vagy igazolt) készletekkel számolnak, és ezzel a megbízhatóság túlzott látszatát keltik. Egyes szerzők a készletekhez valószínűségi értékeket rendelnek 5 és 95 százalék között, nem közölve e számítás matematikai háttérét. Itt jegyezzük meg, hogy ma már léteznek olyan komplex matematikai módszerek, amelyek képesek nagy bizonytalanság mellett is korrekt eredményeket szolgáltatni. Ilyen a *bizonytalan halmazok elmélete* (fuzzy-set theory), vagy a Dempster–Shafer elmélet (Bárdossy–Fodor 2004). Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a készletbecslések eredményeit világszerte különböző módon mutatják be. Legtöbbször „hordó”-ban (barrel), de ez egyes publikációkban 42 US gallon (159 liter), másokban viszont 35 Imp. (brit gallon, 191 liter). Számos publikációban köbméterben illetve tonnában adják meg a kőolajkészleteket. Ha hordóból tonnára akarják a mennyiséget átszámolni, úgy a kőolaj sűrűségét is figyelembe kell venni, ami igen különböző lehet. Földgáz esetében többnyire Tm^3 -ben adják meg a készleteket, de egyes szerzők úgynevezett „kőolaj egyenértékkel” számolnak anélkül, hogy az átszámítás módját közölnék. Összegezve azt mondhatjuk, hogy még a legmagasabb szakmai színvonal esetében is a fent leírtak igen bizonytalaná teszik az ismert kőolaj- és földgázkészleteket.

A készletek hagyományos értékelése

A jelenleg működő kisebb, helyi és a nagy multinacionális cégek évente nyilvánosságra hozzák termelésüket és készleteik éves változásait. Ezekből az adatokból különböző intézmények és egyesületek globális összesítéseket készítenek. Ezek közül az Egyesült Államok Geológiai Intézetének (USGS) összesítését tekintik a legautentikusabbnak. A hazai szakemberek és a kormányzat számára a Magyar Geológiai Szolgálat (MGSZ) készít könyv formátumban

„Tájékoztató”. Ez a részletes hazai információk mellett az USGS adataira támaszkodva nemzetközi összeállításokat is közöl. A legutóbbi kiadvány a 2004. évi január 1-jei állapotról szól (kőolaj a 247., földgáz a 248. oldalon). Ezek szerint a Föld ismert „ipari” kőolajkészlete (reserves) ebben az időpontban 143 milliárd tonna volt. Ezen belül a legnagyobb készletekkel rendelkező országok:

1. Szaúd-Arábia	36,0 (Mrd tonna)
2. Irak	15,2
3. Kuvait	13,3
4. Egyesült Arab Emírségek	13,0
5. Irán	12,3
6. Venezuela	11,2
7. Oroszország	8,2
8. Egyesült Államok	3,8

Forrás: Tájékoztató, 2004. Magyar Geológiai Szolgálat

Magyarország ismert ipari kőolajvagyonában ebben az időpontban 0,02 milliárd tonna volt. Becslések szerint az emberiség 2004-ig mintegy 900 gigabarrel kőolajat termelt ki. Optimista becslések (főleg a nagy multinacionális cégek) mintegy 1000 gigabarrelre teszik a még kitermelhető ismert kőolajvagyonot, sőt további jelentős, új készletek megtalálására is számítanak.

A teljes ismert ipari földgázvagyon 156 Tm³, ezen belül a vezető országok a következők:

1. Oroszország	47,6 (Tm ³)
2. Irán	24,83
3. Szaúd-Arábia	6,4
4. Egyesült Arab Emírségek	6,0
5. Egyesült Államok	5,2
6. Algéria	4,5
7. Venezuela	4,2
8. Indonézia	2,6

Magyarország ismert ipari földgázvagyonában ekkor 0,07 Tm³ volt.

A baj az, hogy ezzel egyidejűleg a fentiekől igen eltérő összeállítások is napvilágot láttak. Közülük a legfontosabb, interneten is elérhető a következők: [www. worldenergy. org](http://www.worldenergy.org), [www. eia. doe. gov](http://www.eia.doe.gov), [http://energy. er. usgs. gov](http://http://energy.er.usgs.gov), [www. energybulletin. net](http://www.energybulletin.net), [www. opec. org](http://www.opec.org).

Az országokénti eloszlásnál is többet mond, ha az ismert kőolajkészleteket régiókká vonjuk össze:

Közel-Kelet	57(%)	66(%)
USA és Kanada	14,5	5
Dél-Amerika	9,0	9
Afrika	8,0	7
Oroszország, Közép-Ázsia	6,0	5
Kelet-Ázsia, Óceánia	3,0	4
Európa	1,5	2
Egyéb	1,0	2

Az első oszlop adatai a British Petroleum Statistical Review-ből (2005. szeptember), a második oszlopé M. R. Simmons független szakértőtől (2005. július 25.) származnak. Feltűnő, hogy milyen nagy különbség van a közleleti és az észak-amerikai készletek megítélésében.

Az ismert készleteken felül fúrásokkal még nem bizonyított, de földtani megfontolások alapján valószínűsíthető ún. reménybeli, vagy potenciális készleteket is nyilvántartanak. Ezek még az ismert mennyiségeknél is bizonytalanabb becslések, igen tág határok között mozognak a számítások. Így a reménybeli kőolajkészleteket a készítő szakértő, vagy intézmény ismereteitől illetve véleményétől függően 300 és 1500 milliárd barreldre becsülik.

Említést kell tenni egy szélsőségesen optimista elképzelésről is, amely szerint a Föld felső köpenyében folyamatosan keletkezik metán, ami felfelé vándorolva utánpótolja a szénhidrogénkészleteket. Ezt a feltételezést H. Scott, az indianai egyetem fizikusának laboratóriumi kísérleteire alapozzák. Autoklávban vas-oxid, kalcium-karbonát és víz keverékét 1500 fokra hevítették 11 gigapascal nyomás mel-

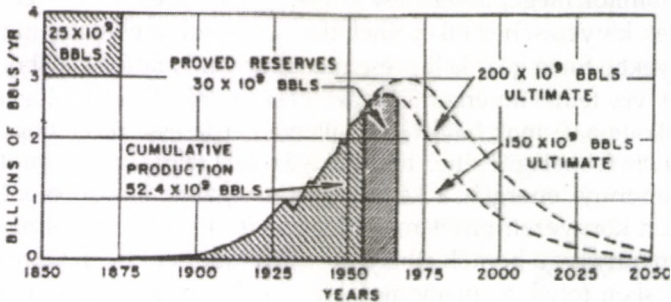
lett. A kísérlet során kevés metán jelenlétét mutatták ki (Dumé 2004). Ez az eredmény legfeljebb tudományos érdekességnek tekinthető, földtani-geokémiai megfontolások szerint nem valószínű, hogy a fenti módon jöttek volna létre a Föld ismert szénhidrogéntelepei. Ezért a Föld szénhidrogénkészleteit továbbra is végeseknek, nem megújulóknak tekintjük.

Potenciális tartalékokat jelentenek viszont a Kanadában, Venezuelában és néhány más országban ismertté vált olajhomokok, olajpalák és ún. nehéz kőolaj előfordulások. A kanadai Albertában talált *olajhomok* bitument tartalmaz. A készleteket a PETRO-CANADA szakemberei 166–250 milliárd barrelre becsülik, de ennek csak mintegy 10 százaléka termelhető ki kifejtéssel. Kitermelése után a kőzetet fel kell hevíteni, hogy a homokot el lehessen választani a bitumentől. Ezután a bitument speciális oldószerral kell kezelni, hogy hagyományos olajvezetékben szállítható legyen. Végül feldolgozásához is speciálisan erre a célra tervezett finomítók megépítésére lesz szükség. A mélyben levő készletek kinyeréséhez elkerülhetetlen a fúrások mélyítése, melyekbe forró gőzt kell préselni a bitumen kioldása céljából. A víz felhevítéséhez földgázt használnak. E technológia alkalmazásának határt szab, illetve kérdésessé teszi, hogy a víz felmelegítéséhez több földgázt kell felhasználni, mint amennyi energiát a késztermék szolgáltat. Továbbá külön környezeti problémát jelent a kitermelendő hatalmas mennyiségű homok elhelyezése. Jelenleg két kisebb kifejtésben folyik az olajhomok kitermelése. Nagyobb arányú kitermelésre csak az olajarak drasztikus megemelkedése esetén van lehetőség, feltételezve azt, hogy a felsorolt nehézségeket sikeresen megoldják.

Még bonyolultabb az *olajpalák* feldolgozása. A kőzet valójában nem pala, hanem márga. Ezekben nem kőolaj, hanem egy kerogénnek nevezett szerves anyag található, többnyire 5–25 százalék mennyiségben. Ezért az olajpalák a nyers kőolaj energiataralmának mindössze hozzávetőle-

gesen egytizedét tartalmazza. Előbb szokásos bányászati módszerekkel ki kell termelni az olajpalát, fel kell aprítani, majd kb. 500 Celsius-fokra hevíteni. Ekkor egy pirolízisnek nevezett folyamat során a kerogén olajjá alakul és feldolgozhatóvá válik. Külön gondot jelent, hogy nagyarányú kitermelés esetén óriási mennyiségű kőzetanyag marad vissza, amit valahol el kell helyezni. Ezenfelül a folyamat nagy mennyiségű hűtővizet is igényel. Mindezek miatt ma még az olajpalák is csak potenciális tartaléknak tekinthetők. Főbb előfordulásaik az Egyesült Államokban (Utah, Wyoming, Colorado), Ausztráliában, Észtországban, Kanadában és Izraelben vannak. Összesített készleteiket mintegy 1600 milliárd barrelre becsülik. Észtországban és Kínában a hetvenes évek óta kis külfejtésekben termeltek olajpalát. A termelés 1980-ban érte el csúcspontját, de azóta jelentéktelenre csökkent.

A felmerült kételyek ismertetése

1. ábra
HUBBERT GÖRBÉJE AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK
KŐOLAJTERMELÉSÉRE (1962)

M. K. Hubbert amerikai geofizikus volt az első, aki az ötvenes években komolyan foglalkozott a kőolaj- és földgáztermeléstől függő élettartamával. Megállapította,

hogya a mezők optimális kitermelése egy Gauss-görbéhez hasonló ún. szigmoid görbével modellezhető és a készletek ismeretében előre jelezhető a termelés alakulása a mező teljes kimerüléséig (Hubbert 1962) (1. ábra). Előrejelzése szerint az Egyesült Államok kőolajtermelése 1965 és 1970 között éri el a termelési csúcst. Ez ténylegesen 1971-ben következett be, tehát az előrejelzés jól közelítette a valóságot. Azóta modelljét „Hubbert-görbének” nevezték el, és az egész világon széles körben alkalmazzák. Módosításokkal és kiegészítésekkel ez képezi számos későbbi élettartam- és *peak oil* időpontbecslés elméleti alapját. A *peak oil* az a maximális termelési szint, amit az adott készletek, geológiai adottságok és a kitermelési technológia megengednek. Ugyanakkor egyes kőolajipari szakemberek szerint a Hubbert-görbe csak az Egyesült Államokra érvényes, más területeken más modellekre van szükség. R. L. Hirsch, neves amerikai szakértő szerint (2005) azonban a *peak oil* elérése után elkerülhetetlen a termelés fokozatos csökkenése, a csúcs újra nem érhető el.

A *peak oil* időpontjára vonatkozóan egyre több előrejelzés lát napvilágot, közülük csak a legfontosabbakat említjük. A US Energy Information Administration (EIA) optimista véleménye szerint (2004) „megfelelő” beruházások elvégzése esetén a *peak oil* 2030 előtt nem következhet be. Az EIA szerint 2030-ig 1020 gigabarrel kitermelésével lehet számolni, ami több, mint a 2004-ig kitermelt összes kőolaj! A USGS 2037 év környékére teszi a *peak oil* elérését, ezt az időpontot a legszélsőségesebb optimisták 2050 és 2100 között becsülik. Feltételezésüket újabb nagy olajmezők felkutatásának lehetőségével és a kitermelési technológiák nagyarányú fejlődésével indokolják. Hirsch (2005) amerikai tapasztalatokra hivatkozva azon a véleményen van, hogy a technológiai fejlesztések inkább költségcsökkentők, a kitermelhető készletek mennyiségét érdemben nem növelik.

Az úgynevezett „mérésékelt optimisták” arra hívják fel a figyelmet, hogy évről évre csökken az újonnan talált kőolajmezők száma, mérete és készlete. Szerintük a globálisan publikált készletnövekedés jelentős része ismert mezők felértékeléséből származik. Ezek a szakemberek 2015–2025 közé teszik a „peak oil” elérését. Ettől kezdve fokozatos termelésesökkenéssel számolnak.

A német Bundesanstalt für Geowissenschaften und Rohstoffe (BRG) a kérdésnek 2004 decemberében külön tanulmányt szentelt. Számításai szerint az energiahordozó ásványi nyersanyagok „statikus élettartama” (az ismert készletek elosztva a mostani éves termeléssel) 2004 végén a következő:

kőolaj	43 év
földgáz	64 év
kőszén és lignit	> 200 év
uránium	> 40 év

Ha ehhez hozzászámoljuk a ma még gazdaságtalan előfordulásokat, a feltételezett „reménybeli” készleteket és a kitermelés feltételezhető technológiai fejlesztéseit, akkor ez az élettartam a következőkre növekszik:

kőolaj	67 év
földgáz	150 év
kőszén és lignit	1500 év
uránium	500 év

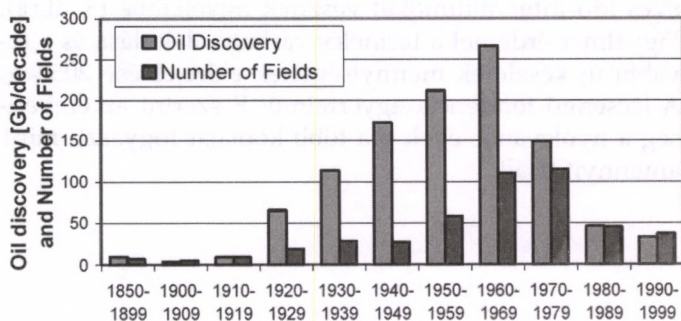
Ne feledjük viszont, hogy mindkét fenti összeállítás állandó, tehát nem növekvő és nem csökkenő kitermeléssel számol.

A német BRG számításai szerint 15–20 éven belül elérjük a „peak oil” időpontot. A földgáz esetében ez néhány évvel később következhet be. A Deutsche Bank szakemberei ezért fokozatosan növekvő kőolajárakkal számolnak. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a kőolajkészletek kétharmada a politikailag instabil közel-keleti

térségében található (Auer 2004). A francia kormány egy idén kiadott jelentése 2013-ra teszi a peak oil várható elérését.

Az utóbbi években egyre nagyobb számban adnak hangot olyan szakemberek, akik alapvetően megkérdőjelezzik az eddig közölt adatok realitását, még kisebb kőolajkészletekkel számolnak és a „peak oil” elérését közelebbi időpontra teszik. Nagyjából hasonló a helyzet a földgázkészletek esetében. A következőkben e szakemberek érveit ismertetjük.

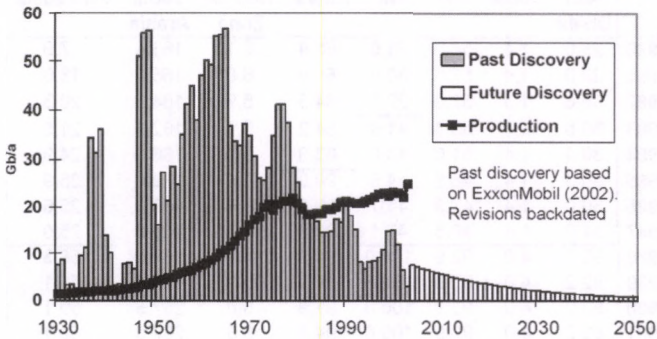
1992-ben egy új társadalmi szervezet alakult „Association for the Study of Peak Oil (ASPO) néven. A szervezetet multinacionális olajvállalatok egykori tapasztalt geológusai, geofizikusai és mérnökei hozták létre, akik nemzetközi konferenciákon vitatják meg a fenti kérdéseket. ASPO Newsletter néven nemzetközi folyóiratot indítottak (<http://www.peakoil.net>). A szervezet vezető egyéniségei az amerikai C. Campbell, a francia L. Laherrere, valamint a svéd K. Aleklett. Mindhárman számos tanulmányban fejtették ki véleményüket. Legfontosabb megállapításaikat az alábbiakban foglaljuk össze:

2. ábra

A NAGY KŐOLAJMEZŐK SZÁMÁNAK ÉS KÉSZLETEINEK NÖVEKEDÉSE AZ ELMŰLT 150 ÉVBEN (Aleklett 2004)

Aleklett és munkatársai (2004) kiszámították az 1850 óta évtizedenként kimutatott új nagyméretű olajmezők számát és készleteiket, melyek a Föld kőolajtartalékainak túlnyomó részét adják (2. ábra). Jól látható, hogy eleinte egyre több új készletet sikerült kimutatni. A csúcst 1960 és 1969 között érték el, és azóta rohamosan csökken az újonnan kimutatott tartalékok mennyisége. Aleklett semmilyen földtani indokot nem lát e tendencia megváltozására. A diagramból az is kiderül, hogy a hetvenes évek végéig az újonnan kimutatott készletek viszonylag kevés új kőolajmezőben helyezkedtek el. Tehát ezek igen nagy mezők voltak. Ezt követően viszont a növekedés egyre kisebb kőolajmezők keretei között valósult meg, ami jó magyarázatot ad a fokozatosan csökkenő eredményességre. Hasonlóan vélekedik M. Simmons, egy houstoni szénhidrogén-ipari beruházási bank elnöke (2005). Számításai szerint a világ jelenlegi kőolajtermelésének mintegy 70 százalékát 30 évnél idősebb kőolajmezők kitermelésével biztosítják. Ezt erősítik meg az Exxon Mobil Corporation 2002-ben közreadott számítási eredményei, amelyek a kisebb olajmezőket és az időközi készletátszámításokat is figyelembe veszik, és tíz helyett egyéves idő intervallumokat vesznek figyelembe (3. ábra). Figyelmet érdemel a termelés várható alakulása és a további új készletek mennyiségének előrejelzése 2050-ig. A lecsengő tendencia egyértelmű. E szerint az emberiség a nyolcvanas évek óta több kőolajat fogyaszt, mint amennyit talál!

3. ábra

A FELFEDEZÉS ÉVÉRE SZÁMÍTOTT KŐOLAJKÉSZLET- NÖVEKEDÉS ÉS A TERMEELÉS ALAKULÁSA

(ASPO Newsletter 2005. június,
az Exxon Mobil elemzései alapján)

A tartalékok alakulását a *készletátszámítások* is érdemben befolyásolták, amelyek ismert előfordulások „bizonyított” (proven) készleteire vonatkoztak. Feltűnően nagy és hirtelen készletnövekedést jeleztek ilyen átszámítások révén a közkeletű országok és Venezuela (1. táblázat). A készletek kiszámításának módszereivel ilyen mértékű készletnövekedés nem indokolható, ezt sok évtizedes gyakorlati tapasztalatok igazolják. Sokkal inkább az érintett országok gazdasági érdekeivel magyarázható, hiszen a nagyobb készletek részvények értékének egyértelmű növekedését eredményezik.

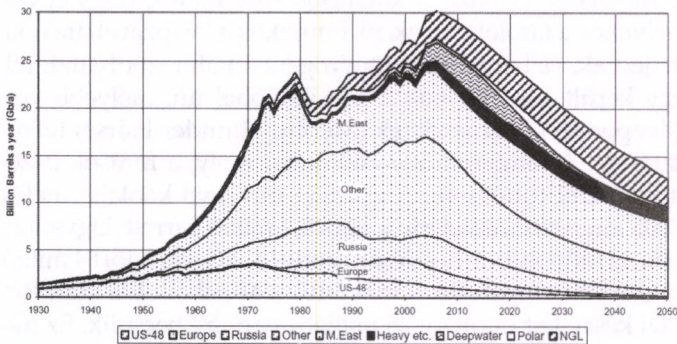
	Abu Dhabi	Dubai	Iran	Iraq	Kuwait	Neutral Zone	Saudi Arabia	Venezuela
1980	28.0	1.4	58.0	31.0	65.4	6.1	163.4	17.9
1981	29.0	1.4	57.5	30.0	65.9	6.0	165.0	18.0
1982	30.6	1.3	57.0	29.7	64.5	5.9	164.6	20.3
1983	30.5	1.4	55.3	41.0	64.2	5.7	162.4	21.5
1984	30.4	1.4	51.0	43.0	63.9	5.6	166.0	24.9
1985	30.5	1.4	48.5	44.5	90.0	5.4	169.0	25.9
1986	30.0	1.4	47.9	44.1	89.8	5.4	168.8	25.6
1987	31.0	1.4	48.8	47.1	91.9	5.3	166.6	25.0
1988	92.2	4.0	92.9	100.0	91.9	5.2	167.0	56.3
1989	92.2	4.0	92.9	100.0	91.9	5.2	170.0	58.1
1990	92.2	4.0	92.9	100.0	91.9	5.0	257.5	59.1
1991	92.2	4.0	92.9	100.0	94.5	5.0	257.5	59.1
1992	92.2	4.0	92.9	100.0	94.0	5.0	257.9	62.7
1993	92.2	4.0	92.9	100.0	94.0	5.0	258.7	63.3
1994	92.2	4.3	89.3	100.0	94.0	5.0	258.7	64.5
1995	92.2	4.3	88.2	100.0	94.0	5.0	258.7	64.9
1996	92.2	4.0	93.0	112.0	94.0	5.0	259.0	64.9
1997	92.2	4.0	93.0	112.5	94.0	5.0	259.0	71.7
1998	92.2	4.0	89.7	112.5	94.0	5.0	259.0	72.6
1999	92.2	4.0	89.7	112.5	94.0	5.0	261.0	72.6
2000	92.2	4.0	89.7	112.5	94.0	5.0	259.2	76.9
2001	92.2	4.0	89.7	112.5	94.0	5.0	259.3	77.7
2002	92.2	4.0	89.7	112.5	94.0	5.0	259.3	77.8

1. táblázat

A BEJELENTETT ÉVES KŐOLAJKÉSZLET-VÁLTOZÁSOK
 ÁTSZÁMÍTÁSOK RÉVÉN MILLIÁRD BARRELBEN
 (Campbell 2004)

Az ASPO Newsletter 2005. júliusi száma arról számolt be, hogy az Exxon Mobil Corporation „The Outlook for Energy: a 2030 View” című tanulmányában a nem OPEC-államok összesített kőolajtermelésének csúcspontját (peak oil) kb. 2010-re teszi. (A nem OPEC-országok jelenleg a világ kőolajtermelésének több mint 60 százalékát adják.) Ez azért rendkívül fontos megállapítás, mert az Exxon a világ egyik legjelentősebb kőolajtermelő cége, továbbá nagy tapasztalattal rendelkező szakembergárdával rendelkezik, véleményüknek szakmai súlya van. Ami az OPEC-

országokat illeti, Simmons (2005) szerint a következő államok már elérték a kőolajtermelés csúcát: Líbia és Venezuela 1970-ben, Kuvait 1972-ben, Irak 1979-ben, Indonézia 1991-ben. Továbbá a legnagyobb készletekkel rendelkező Szaud-Arábiában a hét ismert „óriás”-olajmező (Ghawar, Abqaiq, Berri, Safaniyah, Zuluf, Shaybah, Marjan) is elérte Simmons szerint a peak oil szintet. A szakember arra figyelmeztet, hogy a termelés erőltetett fokozása a kitermelhető készletek csökkenését vonja maga után. A szerző tanulmányában a szaúdi „bizonyított” (proven) készletek hivatalosan publikált nagyságát is kétségbe vonja, bár erre vonatkozó saját számokat nem közöl.

4. ábra

A FOLYÉKONY SZÉNHYDROGÉN TERMELÉSÉNEK
TÉNYLEGES ÉS FELTÉTELEZETT ALAKULÁSA
(ASPO Newsletter, 2005. június Aleklett nyomán)

A 4. ábrán az ASPO Newsletter 2005. júniusi számában megjelent legújabb termelési scenáriókat mutatjuk be a kőolaj és a földgáz együttes mennyiségére. Jól látható, hogy a számított termelési csúc 2005 és 2007 között helyezkedik el (Bentley 2002).

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a termelési csúc jellege eltérő lehet: egyes mezők esetében rövid inter-

vallumot képez, másutt pedig több évre kiterjedő platót alkot, mielőtt a csökkenés megkezdődne. Ez nyilvánvalóan a földtani adottságok és a termelési stratégia függvénye.

Végül a korábbiakban említett jelentős új felfedezések lehetőségét tekintsük át. Eleinte a kutatások a szárazföldek területére korlátozódtak, és a termelés növekedését az ez tette lehetővé, hogy egyre újabb területeket kutattak meg. Jelentős készletnövekedéssel járt ezután a sekély tengereken, az úgynevezett kontinentális talapzaton végzett kutatás (pl. az északi-tengeri olajmezők). Sokáig az volt a vélemény, hogy a kontinentális talapzaton túl már nincsenek megfelelő tárolókőzetek, így ott már kőolaj- és földgázmezők nem remélhetők. Geofizikai kutatások kiderítették, hogy egyes helyeken a tárolókőzetek, pl. homokok a talapzat aljára is kiterjedtek, és bennük szénhidrogének halmozódhattak fel. Így került sor 1993-ban a Mexikói-öböl ún. mélyebb vízi (deepwater) olajmezőinek (Merlin, Thunder Horse) felkutatására. A tenger itt 500–800 méter mély, a fúrások úszószigetekről történnek. A gyorsan növekvő kőolajtermelés 2005 augusztusára elérte a napi 1,4 millió barrelt. Ugyanebben az időpontban becslések szerint a világon napi 84 millió barrel volt a termelés. A szakértők a Mexikói-öböl mélyebb vízi készleteit mintegy 25 milliárd barrelre becsülik. Ez ma az Egyesült Államok legnagyobb kőolajtartaléka.

A 2005. augusztus végi Katrinae nevé hurrikán megkérdőjelezte a túlzott reményeket. Az úszószigetek nagy része felborult, súlyosan megrongálódott, vagy a partra vetette őket a szélvihar. Számos fúrás műszakilag megsemmisült, olajvezetékek váltak használhatatlanná. A hurrikánok ismétlődésének nagy a valószínűsége, ez megkérdőjelezi a gazdáságos kitermelés folytatását. Megerősíti ezt a baljós feltevést, hogy a szeptemberi Rita hurrikán még a Katrinae-nél is nagyobb károkat okozott a Mexikói-öböl kőolajkutató és -termelő létesítményeiben a Katrinae-től eltérő útvonala miatt (Energy Bulletin, 2005. szeptember 28.). Itt jegyezzük meg,

hogy a WMO (World Meteorologic Organization) 2005. évi jelentése szerint rohamosan nő a szélsőségesen klimatikus események gyakorisága – elsősorban a trópusi–szubtrópusi klímaövekben. A Mexikói-öböl is ide tartozik, ezért itt egyre újabb hurrikánok megjelenése valószínűsíthető.

További mélyebb vízi szénhidrogénmezők megtalálása lehetséges pl. Afrika nyugati partjainál, de földtani megfontolások alapján gyakoriságuk korlátozott. Mindezek alapján nyilvánvalóan folytatódni fog az új kőolaj- és földgázmezők felkutatása, de az ötvenes–hatvanas évek nagy felfedezéseihez hasonló eredményeknek kevés a valószínűsége. Megjegyezzük, hogy neves amerikai szakértők is ezen a véleményen vannak (Hirsch 2005). Nyitott kérdést jelent az Antarktisz, ahol a kedvezőtlen klíma, valamint a környezetvédelmi megfontolások miatt eddig nem folytak kutatások.

Figyelemre méltó, hogy az utóbbi hónapokban mind gazdasági (The Atlantic Council of the United States Bulletin), mind ismeretterjesztő folyóiratokban (National Geographic), továbbá a nemzetközi és hazai napilapokban is (New York Times, Magyar Nemzet, Népszabadság stb.) cikkek jelentek meg a fenti problémákról, jelezve a közvélemény fokozódó érdeklődését a téma iránt. Fontosnak tartjuk, hogy Berényi Dénes akadémikus a Fizikai Szemlében írt cikkében a készletek alapján szintén csak kb. 10 évre becsüli a jelenlegi globális kőolaj és földgáz termelési szint fenntarthatóságát (2005).

Következtetések

Legáltalánosabb következtetésünk az, hogy a Föld szénhidrogénkészletei rendkívül nagy bizonytalansággal ismertek. Ennek egyrészt objektív – geológiai – okai vannak, másrészt, mint láttuk, a készletek megítélése a multi-

nacionális cégek és az állami intézmények részéről igen eltérő. Sajnos a jelenlegi helyzetben nincs lehetőség annak eldöntésére, hogy kinek van igaza, mert a készletek kiszámításának módját a legtöbb cég nem hozza nyilvánosságra. A közel-keleti országok készletszámításai egyenesen titkosak. A valóságos helyzetet akkor ismerhetnénk meg, ha nagy tekintélyű és tapasztalatú, független szakemberek megvizsgálhatnák (auditálhatnák) legalább a főbb szénhidrogén-előfordulások készletbecsléseit, azok metodikáját és megbízhatóságát. Erre jelenleg nincs remény, hiszen ez gyakran ellenkezne a tulajdonosok érdekeivel. Erre legutóbb a francia kormány hivatalos jelentése is rámutatott (Porter 2005). Oroszországban ma egyenesen államtitkot képeznek a szénhidrogénkészletek, e titok megszegése törvénybe ütközik, börtönbüntetéssel jár.

Ebben a helyzetben elsősorban a *figyelemfelhívást* tartottuk kötelességünknek. Véleményünk szerint az ASPO szakemberei nem tekinthetők megszállott „világvége próféta”-nak, ahogy ezt egyes nemzetközi sajtóorgánumok feltételezték. A földtani szempontokat figyelembe véve az ASPO szakembereinek számos érve megalapozottnak látszik. A következmények mértéke és bekövetkezésük időpontja az, amin vitatkozni lehet. Rendkívül fontos lenne, ha nemzetközi szakmai szervezetek különböző kiinduló adatokat és jövőbeli scenáriókat alapul véve egyeztetett közelítő számításokat végeznének a peak-oil időpontjára vonatkozóan. Erre véleményünk szerint a fuzzy-aritmetika és a fuzzy logika korábbiakban említett módszeregyüttese különösen alkalmas lenne. Sajnos ezek használatáról nincs tudomásunk. Ezenfelül célszerűnek látnánk a Bayes-elvre épülő előzetes (prior) és utólagos (posterior) valószínűségek kiszámítását (Bárdossy–Fodor 2004). E módszerek segítségével az élettartam-számításokat lényegesen megbízhatóbbakká lehetne tenni.

Hazánkra szűkítve a kérdést azt tartjuk fontosnak, hogy az ország gazdasági és közéleti vezetői ezentúl számoljanak ezekkel a kockázatokkal, és amennyire lehet, készüljenek fel a várható következményekre. Tanulmányunkkal ennek szükségességére kívántuk felhívni a figyelmet. Értékelésünket szándékosan saját szakterületünkre korlátoztuk, és nem foglalkoztunk sem a kőolaj-, sem a földgázarak alakulásával, sem a kőolajat pótló energiaforrások elemzésével. Ehhez ugyanis fizikusok, közgazdászok és technológusok közreműködésére lenne szükség. Helyette Berényi akadémikus fent említett cikkére utalunk.

*

A Svéd Tudományos Akadémia 2005-ben egy 13 tagból álló bizottságot hozott létre a fenti problémakör tanulmányozására és a javaslatok kidolgozására. 2005. október 14-én a grémium egy nyilatkozatot tett közzé („Statements on Oil”), amely teljes egészében megerősíti e cikkben leírt megállapításainkat, és különböző műszaki, gazdasági és pénzügyi intézkedésekre tesz javaslatot. E nagy tekintélyű szervezet állásfoglalását különösen fontosnak tartjuk.

BÁRDOSSY GYÖRGY – LELKESNÉ FELVÁRI GYÖNGYI

Irodalom

- Auer, J.: *Energy prospects after the petroleum age*. Deutsche Bank Research. 2004. dec. 2. – www.dbresearch.com
- Aleklett, K.: *International Energy Agency accepts Peak Oil*. In *World Energy Outlook*. Chapter 3. 2004.
- Bárdossy Gy. – Fodor J.: *Evaluation of Uncertainties and Risks in Geology*. Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, London, New York, 2004.
- Bentley, R. W.: *Global Oil and Gas Depletion – An Overview*. *Energy Policy*. 2002. 30. 189–205. l.
- Berényi D.: *Az energiakérdés ma a fizikus szemével*. *Fizikai Szemle* LV. évf. 1. 22–28. l. 2005.

- Campbell, C.: *The Essence of Oil and Gas Depletion*. Multi Science Publishing Co. 2004.
- Hubbert M. K.: *Energy resources – Report to the Committee on Natural Resources*. National Academy of Sciences Publ. 1000D. 1962.
- Dumé, B.: *Petroleum under Pressure*. Physics. Web. 2004. Sept. 14.
- Hirsch, R. L. – Bezdek, R. – Wendling, R.: *Peaking of world oil production: impacts, mitigation and risk management*. ASPO Newsletter. No. 502. 1–91. February 2005.
- Hirsch, R. L.: *The inevitable peaking of world oil production*. The Atlantic Council of the United States Bulletin. Vol. XVI. No. 3. 2005 October. 1–10.
- Laherrere, J.: *Fossil fuels future production*. Oil and Gas Congress, Bucharest 2005, March 22–24.
- Lakatos I. (ed.): *Advances in Incremental Petroleum Production*. Progress in Mining and Oilfield Chemistry. Akadémiai Kiadó. IV. kötet. 1999–2003.
- Millet, M.: *Journées annuelles du pétrole 2004*. Géochronique. No. 92. 11–12. 2004.
- Pápay J.: *Development of Petroleum Reservoirs*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 2003.
- Porter, A.: *Peak Oil enters mainstream debate*. – BBC News. 2005 June 10.
- Simmons, M. R.: *The status of future energy sources*. US Dept. of Energy. Aspen Institute Conference. Queenstown, MD. 2005. April 20.
- Simmons, M. R.: *Depletion and Peak Oil. A Serious Issue or an Over-Exaggerated Fear?* Amer. Meteorological Soc. Energy Briefing. Washington, Capitol Hill. 2005. July 25.
- Magyar Geológiai Szolgálat: *Tájékoztató Magyarország 2004. I. 1. helyzet szerinti ásványi nyersanyag vagyonáról*. Budapest, Goldprint Kft., 2004.

665

x665

x338.5

NÖVEKVŐ OLAJÁRAK – A MOL ÚJ ÜZLETPOLITIKÁJA

Ann

Cseh: Belo

Növekvő kőolajárak, új irányok

ny. kalkuláció

A világszinten egyre növekvő kőolajárak felvetik a kérdést, hogy hogyan gondolkodjunk az olaj- és gázipar és ezen belül a Mol Csoport jövőjét illetően. Azokkal a globális megállapításokkal kezdem, amelyek Johannesburgból indultak el és azóta különböző nemzetközi szakmai, pénzügyi és üzleti konferenciákon kisebb-nagyobb vitákkal, de folyamatosan megerősítést nyernek, és úgy tűnik, hogy mind a mai napig érvényesek. Alapvető fontosságú előrejelzés, hogy az eddig tapasztalt és további gazdasági növekedés következményeként a következő 15–30 évben 50 százalékos energiaigény-növekedéssel kell számolni a világon. Valószínűsíthető az olajárak további emelkedése, amely mindenkit az energiahatékonyság növelésére készítet és kényszerít. Ez új technológiák megjelenését indítja el mind a termelői, mind a felhasználói oldalon, az elsődleges energiahordozók területén változatosabb összetétel (energiamix) kialakulását eredményezve. Ezzel egy időben az ellátás biztonságának kérdése globálisan is, de valamennyi régió vagy kormány számára még hangsúlyosabb szerephez jut. Továbbra is érvényes marad az a má már közismert megállapítás, hogy a gazdasági növekedés és az energia iránti kereslet kölcsönösen függ egymástól.

Az utolsó két év aktuális energiaár-változását figyelembe véve a kőolajár és azon belül is a Brent típusú kőolaj

Az előadás eredeti címe: A Mol üzletpolitikája, különös tekintettel a meg-növekedett olajárakra

M.

szabadpiaci jegyzésára 2004. január elején a „békebeli” hordónkénti 20–30 dollárról indulva az év végére már elérte a 44 dollárt, és manapság 60–65 dollár körül mozog. Ha a két meghatározó motorikus felhasználású üzemanyag, az ESZ (euroszuper) 95-ös motorbenzin, illetve a gázolaj jegyzésárait nézzük, akkor hasonló trend látható: mindkettő szignifikánsan követi a kőolajárat. A tavaly év eleji dízel-ESZ 95 jegyzésárak a tonnánkénti 260–340 dolláros árról az évfordulónál már 380–460 dollár körül mozogtak (a szezonális/konjunkturális hatás miatt ekkor a dízelé volt a magasabb), most pedig már a 600 dollár körüli árak a jellemzőek, jóval kisebb különbséggel a két termék között.

Az energiaforrások megoszlására vonatkozó scenáriók szerint 1980-tól 2030-ig, tehát egy 50 éves időtávot tekintve, az elsődleges energiahordozók között továbbra is domináns és növekvő arányú marad a kőolaj és a földgáz, a szén enyhén növekszik, a kisebb részarányú egyéb energiahordozók között mérsékelten növekvő a víz, erősebben a nukleáris energia, de leginkább a biomassa jelentősége nő. A nap és különösen a szél, mint elsődleges energiahordozó ugrásszerű növekedés mellett továbbra is csekély részarányt fog képviselni.

A következőkben a Mol Csoport fő profiljának megfelelően az üzemanyagokra fókuszálva igyekszem bemutatni, hogy az előbb említett energiahordozók és a hozzájuk kapcsolódó gépjárműmotor-fejlesztések tekintetében milyen műszaki megoldásokkal lehetséges, a kiotói egyezmény szerint mindannyiunk számára kiemelt szempontként kezelendő üvegházhatású gázok és azon belül is különösen a szén-dioxid-kibocsátás csökkentése 2030-ig.

Ma a kőolajból nyert benzin és gázolaj a jellemző a tömegszerű, klasszikus motorikus célú felhasználásban, melynek hatékonysága technikai finomításokkal, mint például a direkt befecskendezéssel, tovább javult és javítható. A következő lépésben (egyes vélekedések szerint már

2010 körül) elmozdulunk a szintetikus üzemanyagok felé, és belép az átalakítóval kiegészített üzemanyagcella, ami már a gépjárműpark lényeges technikai átalakítását feltételezi. Ez olyan mérföldkő, amelyet át kell lépni ahhoz, hogy az energiahordozó-váltásban tényleges felhasználókról lehessen beszélni. Ezt követően a szintetikus üzemanyagok második generációjával a hibridmotorokig jutunk majd el. Végül 2020–2030-ra a jelenleg még kísérletképpen, de több cég által gyártott hidrogéncellás megoldások tömegfelhasználásban forgalomba kerülhetnek, így a hidrogént mint üzemanyagot is számításba lehet venni. Ennek köszönhetően, a korszerű gépjárműmotorokra ma jellemző szén-dioxid-kibocsátás a 100–300 gramm/kilométeres értékről a felére, harmadára csökken. Ehhez az érintett iparágaknak, a motorhajtó anyagok gyártóinak, forgalmazóinak és az autógyártásban érdekelt csoportoknak is komoly evolúciós lépéseket kell megtenniük.

Változó szabályozási környezet

Az üzemanyagok evolúciós görbéjének az első kis lépése a bioüzemanyagok használata, amely előmozdítására az EU 2003/30/EK irányelve a bioüzemanyagok és egyéb megújuló üzemanyagok támogatásával fontos programot indított el, nem titkoltan elsősorban az EU agrárszektor legalizált támogatására, de az üvegházhatású gázok, azon belül a szén-dioxid-kibocsátás csökkentésére is, valamint hogy hozzájáruljon az energiainporttól való függőség enyhítéséhez. Az EU valamennyi tagországa számára kötelezővé tette a bioüzemanyagok bevezetését, azzal a célkitűzéssel, hogy az összes üzemanyagban 2005-től energiaértékben számítva 2 százalék legyen a biotartalom, melynek 2010-ig lépcsőzetesen el kellene érnie az 5,75 százalékot. A feladathoz tartozóan meghatározták

ORGANIKUS STÁCIÓK: 5. KÖTELEK

azokat a fogalmakat, amelyek szükségesek az egységes értelmezéshez, mint például mit tekintünk biogén anyagnak, milyen forgalomba hozatali formák között. A biogén anyagok között a legjelentősebbek a bioetanol, az ETBE (etil-tercier-butil-éter) és a növényi zsírsavak észterei. A 2010-es célérték elérése nemzeti hatáskörbe tartozik, amelynek programjáról 2006-ban kell minden tagállamnak kötelező tájékoztatást adni az EU Bizottság felé. Magyarország az Országgyűlés 63/2005 (VI. 28.) határozatával, a nemzeti célértékek meghatározásával már megtette az első lépést, az EU-ajánlásnál alacsonyabb számokkal:

ORGANIKUS STÁCIÓK: 5. KÖTELÉK

2007-ig 2 százalékot, 2010-ig 4 százalékot megelőzva. A bioüzemanyagok versenyképességének és elterjedésének vitathatatlan alapfeltétele az állami támogatás jövedéki adókedvezmények és a hazai gyártók közvetlen ösztönzése formájában. Tudni kell azt is, hogy az európai üzemanyagszabványok a motorikus célú felhasználás kritériumainak való megfelelés miatt a bioetanolnál 5 százalékban, az ETBE-nél 15 százalékban és a növényi zsírsav-alapú észtereknél 5 százalékban limitálja a lehetséges bekeverési arányt. A motorbenzinekre jelenleg érvényes magyar szabvány (MSZ EN 228:2004) maximum 15 térfo-

gatszázalék ETBE bekeverhetőségét engedi meg, ami csak 6,2 „energiaszázaléknak” felel meg, a gázolajszabvány (MSZ EN 590:2004) pedig maximum 5 térfogatszázalék etanol enged meg, ami csupán 3,4 energiaszázalék.

Az EU direktívának való megfelelés érdekében tehát a nemzeti célértékeket, az említett hazai üzemanyagszabványokat és a jövedéki törvényt is módosítani, harmonizálni szükséges.

A pénzügyi vezetés általában nem szívesen látja, amikor adókedvezményt sürget az ipar. Enélkül viszont sem a gyártónak, sem a felhasználónak nem éri meg jelenleg a bioüzemanyagok gyártása, felhasználása. Ez valamennyi tagország számára kezelendő kérdés, amit – követhető példaként – többen (pl. Ausztria, Németország) már megoldottak.

Mi is egyetértettünk a jövedéki törvény azon módosítási javaslatával, mely adódifferenciálást (adókedvezményt) biztosítana 2008-tól az olyan üzemanyag célra értékesített, vagy importált (ólmozatlan) benzinre, amelynek kéntartalma max. 10 ppm, és legalább 4,4 térfogatszázalék bioetanol és/vagy ETBE-t tartalmaz, továbbá olyan – szintén üzemanyag célra értékesített, vagy importált – gázolajra, amelynek kéntartalma max. 10 ppm, és legalább 4,4 térfogatszázalék biodízelt tartalmaz.

A Mol Csoport lépései a fenntartható fejlődés érdekében

A Mol Csoport annak a hármas kötelezettségnek megfelelően, ami a cégek részéről a gazdasági, a környezeti és a társadalmi elvárások egységes felvállalását és harmonizált, egyenértékű kezelését jelenti, mutatta be a legutóbb publikált 2004. évi Fenntartható Fejlődés Jelentésében a kapcsolódó akcióit és programjait, többek között a megújuló energiaforrások irányába tett lépéseit is.

A Mol Csoport a *bioüzemanyagok* területén megkezdte a mezőgazdasági eredetű etanolból előállított benzinkomponens (bio-ETBE) bekeverésének előkészítését az eddig alkalmazott oktánszámnövelő komponens, az MTBE helyettesítéseként.

Ehhez a Mol Csoport legnagyobb kapacitású és legkomplexebb finomítója, a százhalombattai Dunai Finomító 2005 júliusától a volt MTBE üzeme átalakításával áttért a bioetanol alapú ETBE gyártásra, melyet a Slovnaft pozsonyi finomítója 2006-tól követ. Ez utóbbi viszont már ez év szeptemberétől megkezdte a biodízel bekeverését a dízel üzemanyagba, célzott piaci szegmensek ellátására. 2006-tól ugyanezt tervezzük a Dunai Finomítóban is. Döntés született arról, hogy Tiszaújvárosban, a Mol Tiszai Finomítójában egy új (zöldmezős) ETBE-üzem épül meg, és kezdi a termelést a tervek szerint 2007-től.

Mint említettem, Ausztriában a bioüzemanyagok motorikus célú felhasználása minden körülményében szabályozottan működik, így a Mol Csoport egyelőre Ausztriába szállít. Tekintettel arra, hogy a szlovák és a magyar parlament is éppen most tárgyalja a vonatkozó javaslatokat, a bioüzemanyagok piaca remélhetőleg hamarosan Magyarországgal és Szlovákiával is bővül.

Mint a fenti programból látható, a szabályozási támogatási háttér kialakítása, a biokomponensek megfelelő minőségű, versenyképes árú nagyüzemi termelésének ösztönzése esetén a Mol Csoport felkészült a finomítói gyártásra, bekeverésre és forgalmazásra.

Hozzájárulva a Nemzeti Megújuló Energia Stratégia céljainak eléréséhez, a Mol Csoport a bioüzemanyagok mellett a *geotermikus energia* területén is megtette az első lépéseket azzal, hogy a jelentős számú, használaton kívüli magyarországi szénhidrogénkút-állomány hasznosításával, a termálvíz megújuló hőjének felhasználásával villamos energia termelésére egy – Ortaháza térségében terve-

zett – pilot projektet indított el. Ennek keretében egy 2–5 megawatt kapacitású geotermikus kiserőmű épül meg 2007-ig. Az eredményektől függően a későbbekben egy jóval nagyobb kapacitású geotermikus erőmű megépítését tervezik.

Úgy gondolom, hogy a *napenergia* hasznosítására példaértékű az a Mol-kísérlet is – a jövő előrevetítése és tapasztalatszerzés céljából –, amit Bécs felé autózva az M1-es autópálya 22-es kilométerénél lévő Mol kútnál láthatunk. Itt egy 200 négyzetméter felületű, 240 elemből álló „napelemfalat” és a töltőállomás tetején további 12 napelemet telepítettünk. A napelemek évente 13 megawattóra energiát termelnek, ami hozzájárul a töltőállomás villamosenergia-ellátásához, és biztosítja a teljes melegvíz-ellátást.

Következtetések

Továbbra is a fosszilis energiahordozók uralják a globális piacot, és ezek között is a kőolaj marad a meghatározó, *de* az alternatív és megújuló energiaforrások részarányának folyamatos növekedésével kell számolnunk. A kutatások felgyorsulása várható nemcsak a termelő, de a fogadó oldalon is. Olyan eddig kevésbé vagy nem ismert technológiák megjelenésére számíthatunk, melyek a megújuló energiaforrások felhasználásának növekedése mellett az emberi tudás és találékonyosság próbáját is jelentik, és egyúttal jelentős mérőföldkövek a jelenlegi gazdasági, társadalmi és környezetvédelmi problémák megoldásában.

CSEH BÉLA

X 620

X 628.1

Martha Imre **VILLAMOS ENERGIA –
KÖZÜZEM VAGY SZABAD PIAC?** *Am*

A múlt determinációi *formulaw*

A jelenlegi kettős szerkezetű hazai villamosenergia-piac (közüzem és verseny piac) működési jellemzőit évtizedes múltra visszatekintő determinációk határozzák meg. Ezek közül a legfontosabbak az alábbiak.

A privatizációhoz kapcsolódóan, a privatizálandó vagy nyon értékének növelése céljából a Magyar Villamos Mű- vek Rt. (MVM Rt.) – tulajdonosa döntése alapján – hosszú távú szerződéseket kötött az áramszolgáltató és az erőmű- vi társaságokkal. A privatizáció következtében az MVM Rt.-ről leválasztásra kerültek az áramszolgáltató társaságok és csaknem az összes erőmű, kivéve a Paksi Atomerőművet és a Vértesi Erőművet. Az MVM Rt. – méretének és ezzel súlyának csökkenése ellenére – kötelezettségei változatlanul fennmaradtak. A társaság villamosenergia-ellátási kötelezettsége mellett számos állami feladatot, illetve gazdaságpolitikai célt valósított meg.

A többitulajdonosú – teljes vertikumában regulált – tisztán „közüzemi” működési modell 1995 és 2002 között működött. Az MVM Rt. jogai korlátozásra kerültek ellátási kötelezettsége fenntartásával. Ez legmarkánsabban az erőmű-építési lehetőségek korlátozásában jelentkezett. Így – törvényből fakadó kötelezettségei miatt – arra kényszerült, hogy további hosszú távú, köztük importszerződéseket kössön. A regulált tarifarendszer, mely az erőművekre, a nagy-

kereskedelmi értékesítésre és a végfelhasználásra terjedt ki, elvileg költségalapú volt. Az ármegállapítást az illetékes miniszter (a mindenkori kormányfő egyetértésével) hirdette ki.

Az ármegállapítások során sajnos súlyos diszkriminációk érték az MVM Rt.-t illetve leányvállalatait, és rajtuk keresztül a közüzemet, míg a privatizált tulajdonban lévő piaci szereplők jelentős (számos esetben a rendeleti 8 százalékot meghaladó) profitot realizáltak. Ennek elemei a következők voltak:

- A rendszeres – általában év eleji – áremelések felülről limitáltak voltak. A privatizált társaságoknál jelentkező hiányzó ártömeget az MVM Rt.-nél és leányvállalatainál kompenzálták. Előfordult olyan is (pl. 1995. január), hogy a jelentős, csaknem 25 százalékos végfelhasználói árnövelés mellett a Paksi Atomerőmű tarifáit nominálisan csökkentették. A 2000-es évek elején az MVM Rt.-től történő elvonás olyan mértékű volt, hogy később több tízmilliárd forint költségvetési támogatást kényszerült a kormányzat folyósítani.
- A reguláció alapján járó tüzelőanyag-árkompenzációból adódó kötelezettségek az MVM Rt.-nél nem kerültek kiegyenlítésre, sem a fogyasztók, sem a költségvetés részéről, így – csupán ebből a tételből – még ma is jóval tízmilliárd forint fölötti MEH által elismert, de az árban nem megjelenő követelése van a társaságnak az ármegállapítással szemben.
- Ezzel párhuzamosan a befektetők, akik a privatizáció kapcsán tulajdonosi pozícióba kerültek napjainkig összességében (erőművi és áramszolgáltatói társaságok együtt) mintegy 300 milliárd forint adózott eredményt realizáltak, melynek nagy részét kivitték az országból osztalék formájában. Ezen időszakban az állami tulajdonú cégek (MVM Rt., Paksi Atomerőmű Rt.) összességében veszteségesek voltak.

A jelen piactorzító hatásai

2003-tól kezdődően – összhangban az EU vonatkozó direktíváival – új működési modell szerint történik a villamosenergia-ellátás Magyarországon. A közszolgáltatás változatlan fenntartása mellett megnyílt a lehetőség versenypiaci szolgáltatásra is. A közszolgáltatási piac meghatározó eleme az MVM Rt. A társaság – mivel a közüzemi ellátási kötelezettsége továbbra is megmaradt – biztosítja a szükséges kapacitásokat és a villamos energiát a területi áramszolgáltatóknak, akik a több évtizedes rendszernek megfelelően látják el a közüzemi fogyasztókat villamos energiával. A versenypiacra kilépő fogyasztók polgári jogi szerződésekkel szerzik be a villamosenergia-igények fedezésére szolgáló teljesítményt és energiát az újonnan megjelent versenypiaci kereskedőktől.

Az MVM Rt. kötelezettségei mellett egyéb terhei is változatlanul megmaradtak, sőt újakkal egészültek ki:

- A regulált erőművi tarifák 2004. január 1-jétől megszűntek, helyettük a korábbi privatizációs célokat is szolgáló szerződésekben meghatározott árképleteken alapuló tarifarendszerek működnek. Ennek költségkihatása nem biztosított az MVM Rt. értékesítési áraiban, a szabadpiaci árszint pedig csak ritkán tesz lehetővé nyereséges továbbértékesítést. A regulátor által alkalmazott, a költségeket nem tükröző árszabályozás kezd hasonlítani a „Kalifornia-szindrómához”¹.
- A regulátor által kötelezően előírt rendszerszintű szabályozási kapacitások rendelkezésre tartása – az adott technikai körülmények között – azzal jár, hogy a piaci árnál lényegesen magasabb önköltségű erőművi egységek üzemeltetésére, termelésük igénybevételére kényszerül az MVM Rt. (elsősorban a Dunamenti és a Tiszai erőművek 200 megawattos egységei), amivel jelentősen keresztfinanszírozza a versenypiacot. A jelenleg al-

kalmazott kiegyenlítő energiaárak messze nem tükrözik annak valós költségeit.

- A versenypiaci kereskedők jelentős mértékű importtevékenysége, valamint a támogatott tarifájú, feltétel nélküli kötelező átvétel alá eső energiatermelő egységek elszaporodása súlyos rendszerszabályozási gondokat eredményez, melynek kompenzációja csaknem kizárólagosan az MVM Rt.-re hárul. Ez kiemelten hátrányosan érinti a Paksi Atomerőmű üzemét is.
- A Vértesi Erőmű egy részének (Oroszlányi Erőmű) életben tartása csak úgy lehetséges, hogy kötelező átvételt írnak elő az MVM Rt. számára a versenypiaci árnál lényegesen magasabb tarifával. A jelentkező költségnövekedés – ami csak az MVM Rt.-t és ezen keresztül a közüzemet érinti – kompenzálása nem megoldott. Miután a rendeletben előírt kötelező átvételi ár (32 Ft/kWh) három-négyszerese a versenypiaci árszintnek, az MVM Rt.-nek és ezáltal közvetlenül a közüzemnek jelentős terheket jelent.
- Elvileg az értékesítési áraknak tükrözniük kellene a valós költségeket és a szabályozási problémák kompenzálását, de ez csak részlegesen valósul meg a gyakorlatban. Súlyosbítja a helyzetet, hogy a liberalizáció miatt a piaci tevékenység kockázata természetesen megnövekedett, és ennek terheit nagyrészt az MVM Rt. viseli. Az MVM Rt.-t a szolgáltatókkal szemben teljes ellátási kötelezettség terheli, amelynek mértéke a fogyasztók szabad vándorlása miatt kiszámíthatatlan. A szabadpiaci fogyasztók a közüzembe történő szabad visszatérés lehetőségével egy „ingyenes call opciót” élveznek.
- Az ármeghatározó hatóság intézkedései gyakran nem transzparenssek. A primer energiahordozók (első sorban gáz) központi árváltoztatásai a legfontosabb erőművek esetén azonnal megjelennek az MVM Rt.

vásárlási áraiban, de korántsem a közüzemi értékesítési tarifákban. 2005-ben például ez több milliárd forintos nagyságrendű veszteséget jelent.

– Az elmúlt években megfigyelhető volt az áramszolgáltatók által alkalmazott, érdekérvényesítés nyomatékosságaként szolgáló villamosenergia-ellenérték kifizetésének megtagadása. Több esetben előfordult, hogy a jogszabályban előírt hatósági árakat egyéb gazdasági hátrányaikra való hivatkozással nem teljes mértékben fizették ki.

– A villamosenergia-iparágra vonatkozó „túlszabályozás” egyre jelentősebb problémát okoz. A VET, VET Vhr. (Villamos Energia Törvény és végrehajtási utasítása) miniszteri rendeletek, Üzemi Szabályzat, Kereskedelmi Szabályzat, engedélyesek üzletszabályzatai, a Magyar Energia Hivatal határozatai összességében több ezer oldal szabályozási tételt jelentenek, amelyek koherenciája egyre lazább, alkalmazhatóságuk sok esetben kétséges:

A feljogosított fogyasztók és a versenypiaci kereskedők a helyzet adta lehetőségeikkel élve, kihasználva a keresztfinanszírozásból és a diszkriminatív szabályozásból származó előnyöket, jelentős mértékben növelik a versenypiac részarányát. Ez a kívülálló számára a piacnyitás nagy sikereként jelentkezik.

Az MVM Rt. reakciói

Az új szabályozásra és helyzetre az MVM Rt. több intézkedéssel reagált, csökkentve a negatív hatásokat és relatíve javítva gazdasági eredményeit mind rövid, mind hosszú távon:

– Hatékony ártárgyalásokkal több esetben sikerült minimalizálni az erőművi villamosenergia-vásárlások ár-

növekményét. Az egyensúlyi helyzet fenntartása a jövőben továbbra is arra kényszeríti a rendszer szereplőit, hogy szerződéseiket minél jobban az adott piaci körülményekhez igazítsák, a terheket lehetőleg arányosan megosztva. Az MVM Rt. a jövőben ezen területre kiemelt hangsúlyt kíván helyezni.

- Kihhasználva a piacnyitást, az MVM Rt. aktív versenypiaci kereskedést kezdeményezett. Ennek egyik eszköze az MVM–Partner Rt. leányvállalat létrehozása, másik eszköze a hosszú távú szerződésekben a közüzem ellátására lekötött kapacitások felszabadítható részének transzparens kereskedelme, illetve nyilvános árverésen történő értékesítése.
- A piacnyitás hajnalán az MVM Rt. létrehozta az MVM PiacTér elnevezésű, internet alapú villamosenergia-kereskedelmet támogató rendszerét. A megfelelő feltételek fennállása esetén a rendszer több irányban továbbfejleszhető, nem kizárva a környező országok piacain történő alkalmazás (country sections) lehetőségét sem.
- Az átviteli hálózat fejlesztését mint stratégiai kérdést kezeli az MVM Rt., ezzel megalapozva a jövő regionális kereskedelmének lehetőségeit, különös tekintettel a majdani jelentős kelet–nyugati energiacsereire.
- Alapvető jelentőségű a Paksi Atomerőmű élettartamhosszabbítása, mely 20 évvel növeli meg az engedélyokmányban szereplő működési időt.

A jövő lehetőségei

Rövidesen újabb alapvető változás áll be a hazai villamosenergia-ellátásban. A 03/54 EC direktíva előírásai szerint 2007. július 1. után megszűnik a kettős piac, csak versenypiac lesz, aminek természetéből fakadó piaci hullámzások

és esetleges zavarok tompításában a közvetlen állami beavatkozás nem játszhat szerepet. Felértékelődik az MVM holdingszerepe, melynek fő területei az alábbiak:

- Az MVM Rt. új holdingstruktúrája hatékony eszköz lehet a mindenkori kormány energiapolitikájának végrehajtásában, ezért fontos, hogy minden jövőbeli energiapolitika kiemelten támogassa ennek létrehozását és hatékony működését. Az MVM Rt. új struktúrája a hazai piacon betöltött szerepének súlyánál fogva az ellátásbiztonság legfőbb biztosítója lehet.
- Jó esélye van az MVM Rt.-nek arra, hogy korábbi híd szerepe miatt a jövőben kiépülő regionális villamosenergia-piac központi szereplője legyen, együttműködve a környező országokkal. A regionális piac révén kiemelt szerepe lehet a majdani kelet-nyugati villamosenergia-szállításokban, mintegy „fordítókörongot” képezve.
- Az MVM Rt. kiegyensúlyozó szerepet játszhat a nagy nemzetközi monopóliumok bázisán kialakuló hazai oligopóliumok között.
- Az MVM Rt. új helyzetében ismertsége és elismertsége, megbízhatósága folytán fontos szerepet vállalhat a környező országokban foganatosítandó magyar befektetésekben. Ez különösen vonatkozik a reménybeli új EU-tagállamokra (mindenekelőtt Románia, esetleg Horvátország), másrészt az egyéb szempontból fontos szomszéd országokban (Ukrajna, Szerbia).

A jövőbeli működés szükséges feltételei

1. Alapvető fontosságú a Paksi Atomerőmű Rt. élettartamának meghosszabbítása. Az élettartam meghosszabbításának technikai akadályai nincsenek. A volt szovjet tervezési és gyártási módszerek természetes következménye, hogy

a berendezések jelentős műszaki tartalékkal rendelkeznek. A beruházás idején a hazai szakembergárdát előzetesen kiképezték és felkészítették, ami lehetővé tette az alapos műszaki ellenőrzést.

Általános tendencia a világ nukleáris iparában az erőművek élettartamának meghosszabbítása. Az USA-ban már több olyan – működési engedéllyel rendelkező – egység van, amelyik 60 éves (!). Ennek a folyamatnak az az egyik legfőbb oka, hogy a telephely rendkívül nagy értékkel rendelkezik, a hosszadalmas és nehézkes engedélyezési folyamatok, társadalmi elfogadottság, a meglévő infrastruktúra miatt.

Figyelembe véve, hogy az atomerőművek változó költsége viszonylag alacsony, a meghosszabbított élettartamú erőmű piacra jutása várhatóan nem okoz gondot. Összességében minden más új kapacitásnál lényegesen olcsóbb összköltségű villamosenergia-forrás fog a rendelkezésünkre állni.

További előnye az élettartam-meghosszabbításnak, hogy csökkenti hazánk függését a fosszilis primer energia-hordozó-forrásoktól. A kiotói egyezményben foglalt vállalásunk teljesítése atomerőmű nélkül megoldhatatlan feladat lenne.

2. A Vértesi Erőmű jövőjének megoldása. Az erőműtársaság három erőműből áll. Ezek közül Tatabánya, mely a közelmúltban az MVM Rt. 100 százalékos tulajdona lett, hőszolgáltatást és ehhez kapcsolódó villamosenergia-termelést folytat földgáz bázison. Gazdaságos tevékenysége hosszú távon biztosított tekintettel a hőszolgáltatási piac stabilitására. A Bánhidai Erőművet 2004 végén üzemén kívül helyezték. Nehézséget az Oroszlányi Erőmű okoz.

Ez az erőmű az utolsó hazai mélybányászati szén tüzelő erőmű. A kibányászott szén minősége gyenge, magas a meddőanyag- és nedvességtartalma. Mivel kéntartalma igen nagy, a villamosenergia-termelés csak kéntelenítő

üzemeltetésével lehetséges. A szén önköltsége magas, az erőmű berendezései technológiai szempontból elavultak, ezért hatásfokuk viszonylag alacsony, így a magas változó költség miatt az erőműben termelt villamos energia piacra jutása kérdéses, nem is beszélve az állandó költségek fedezésének szükségességéről. Az erőműben a közelmúltban fejeződött be egy kénytelenítő beruházása, mely a hatásfokot rontja, és a megtérülése ugyancsak nem biztosított.

A nehézségek áthidalására a kormányzat kötelező villamosenergia-átvételt írt elő az MVM Rt. számára, igen magas villamosenergia-tarifák mellett. Ez a tény az MVM Rt. gazdálkodását mintegy 10 milliárd forint)év többletköltséggel terheli meg, ami minden közüzemi fogyasztó számára a villanyszámlájában mintegy 0,5 forint/kilowattóra kimutatható pluszköltséget jelent. Ez a helyzet a fent vázolt célkitűzések mellett a továbbiakban tarthatatlan.

A kényszerhelyzet megoldásának egyik lehetősége a Németországban működő gyakorlat alkalmazása. Ennek lényege, hogy az összes villamosenergia-fogyasztó járadék formájában támogatja a szénbányászatot, azért, hogy a szénből előállított villamos energia versenyképes legyen az energiapiacra. Az EU versenypiaci bizottsága elfogadta összesen több mint 60 milliárd forint támogatás folyósításának jogosságát, megfelelő ütemezés szerint. Előreláthatóan 2006. január 1-jétől vezethető be a támogatási rendszer, mely kb. 10 évig működne.

A másik lehetőség a bányászati tevékenység legalább átmeneti időszakra történő szűkítése és az alternatív tüzelőanyagok, vagy akár külső szenes források igénybevétele.

3. A megújuló energiák hasznosítása villamosenergia-termelésre a jelenlegi költség- és árviszonyok mellett csak úgy életképes gazdasági szempontból, ha a tevékenység jelentős támogatást kap vagy a villamosenergia-fogyasztóktól, vagy a központi költségvetésből.

A jelenlegi gyakorlat szerint a fogyasztók támogatják a megújuló energiahordozón alapuló villamosenergia-termelést. A támogatás mértékét egyetlen szempont vezérli: az adott termelési technológia mennyivel járul hozzá Magyarország vonatkozó EU-vállalásainak formális teljesítéséhez. A támogatás gazdasági hatékonysága, ésszerűsége gyakorlatilag nem kerül figyelembevételre, így a jellemző átvételi átlagár a két-háromszorosát is elérheti a versenypiaci árak.

A megújuló energiaforrások átgondolatlan támogatása megjelenik a szélerőművek esetében is. A közeljövőben – a beruházók információi alapján – több mint 1700 megawatt szélerőművi kapacitás üzembe lépése tervezett. Villamosenergia-rendszerünk a szabályozó erőművek hiánya miatt ekkora, kiszámíthatatlan üzemű teljesítmény kiesésének vagy bejövételének kiszabályozására képtelen. Kiemelten fontos annak vizsgálata, hogy egy szivattyús tározós vízerőmű megépítése képes-e gazdaságosan elősegíteni az ország villamosenergia-szabályozási paramétereit, vagy a megújuló energiaforrások támogatásánál kell erre tekintettel lenni.

A jövő hatékony energiapolitikájának biztosítani kell, hogy a megújuló energiaforrások hasznosítása komplex értekelésen alapuljon, lehetőség szerint számszerűsítve az egyes hatásokat.

4. Az ármeghatározás szerepe jelentősen változni fog a jövőben. Az EU direktívái szerint mind a villamos energia, mind a gázszolgáltatás területén 2007. július 1-jétől az összes fogyasztó feljogosított lesz a versenypiaci ellátásra. Ennek ellenére bizonyos – a rendszer használatával összefüggő és a kötelező átvétel alá eső villamos energiára vonatkozó – árak hosszú távon reguláltak lesznek, melyek közvetve vagy közvetlenül a végfelhasználói átlagárat is befolyásolják.

Meg kell szüntetni azt a piaci viszonyokat torzító helyzetet, hogy bizonyos költségeket kizárólag a közüzem visel, ezzel keresztfinanszírozza a versenypiacot. A közüzem megszűnése után ez az MVM Rt. mint piaci szereplő kizárólagos terhe maradna. A Vértesi Erőmű Rt. problémáján kívül ilyen a még mindig rendezetlen ÁKD költség (tüzelőanyag árkokozat kezelésének hatása), a nukleáris alap képzés, az újra teherelosztás költségei, az átállási költség fedezete stb. Mindezek 50–70 milliárd forintot jelentenek évente. Ezen költségek egyenletes elosztása elengedhetetlen a torzító hatások megszüntetése érdekében.

5. Nélkülözhetetlen az iparágra vonatkozó szabályzás deregulációja. Jelentős szemléletváltás szükséges szabályozó hatóságok és jogalkotás részéről annak érdekében, hogy egy alapvetően liberalizált iparágban kizárólag a vonatkozó EU-direktíva honosítása, valamint a fogyasztóvédelem, környezetvédelem, transzparencia és az ellátásbiztonság kapjon kiemelt regulációs hangsúlyt. A jelenleg túlburjánzó szabályozást alapvetően ebből a szemléletből szükséges felülvizsgálni annak érdekében, hogy a gazdasági mechanizmusokat ne az esetek nagy részében amúgy is egymásnak ellentmondó jogszabályi rendelkezések torzítsák.

6. A mindenkori kormányok és az MVM Rt. mint állami tulajdon között a jövőben is folyamatos együttműködés várható az energiapolitikai célok teljesítése érdekében. A gyakorlat azt mutatja, hogy a társasági gazdálkodási érdekek és a politikai szempontok gyakran ütköznek egymással. Ez mindkét félnek instabilitást okoz az együttműködésben.

A hasonló nehézségek feloldására több évtizedes gyakorlat alakult ki például a francia állam és a gyakorlatilag teljes mértékben állami tulajdonú villamosenergia-társaság, az Electricité de France között. Ennek lényege, hogy

az állam és a társaság rendszeresen néhány éves stratégiai megállapodást köt, melynek keretében a felek szabályozzák az együttműködés rendjét és mozgásterüket érdekeik érvényesítésére vonatkozóan.

Egy új energiapolitikának lényeges eleme lenne egy ilyen megállapodás kidolgozása és bevezetése, mely siker esetén kiterjeszthető más, nem állami tulajdonú, de fontos szolgáltatást végző társaságokra is (pl. Mol, közlekedési társaságok).

MÁRTHA IMRE

Jegyzet

- 1 A szerző az Amerikai Egyesült Államok Kalifornia szövetségi államban kialakult energiaellátási zavarokra utal. Az USA gazdaságilag legjelentősebb államában a villamosenergia-ellátás területén ellátási zavarok léptek fel, melyet a fogyasztás korlátozása követett addig szinte példa nélkül álló módon az USA történetében. Szakértők szerint a Kaliforniában kialakult válság a villamosenergia-ipar liberalizálásával, az új piaci működési rend bevezetésével függ össze. A kaliforniai villamosenergia-ellátási zavarok esetében nagy területre kiterjedő, igen nagy számú fogyasztót, köztük lakossági fogyasztót is érintő, hosszabb ideje (2000 nyara óta) tartó, folyamatos ellátási zavarról, zavarok sorozatáról van szó. A válság többdimenziós, az energiaellátás területén működő jó néhány nagy társaság gazdasági válsághelyzetben van, a stratégiai energiatartalékok vesztesen lecsökkentek, az ellátási problémák a gázszolgáltatás területére is áterjedtek, s nem utolsósorban a villamosenergia-árak rendkívüli mértékben ingadozóak, a szolgáltatás korábban nem tapasztalt mértékben megdrágult. – A szerk megj. (Forrás: Dr. Fazekas András István: A Kalifornia-szindróma. <http://www.enga.hu/cikkek/cikkek.html>)

Környezetvédelem / általános

620

X620

K.: Ströbl Helyes

ENERGIAELLÁTÁS ÉS KÖRNYEZETVÉDELLEM

Am.

Az energiapolitika alakításakor szerte a világon három alapvető célt tűznek ki: az ellátás biztonságának növelését, gazdaságosságának javítását és a környezet védelmét. Így van ez a villamosenergia-ellátásban is. Elsődlegesség – prioritás – nincs, de most a környezet védelmét emelem ki, amely szerintem a legfontosabb a három cél közül.

A környezetet kímélő módon kell egyre több villamos energiát előállítani. Nem lehet cél, hogy egyre kevesebb villamos energiára gondoljunk. Az Európai Unióban az egy főre jutó villamosenergia-felhasználás tekintetében úgyis az utolsók között vagyunk, ha nem is a legutolsók. A jóléthez, az emberi, a kulturális és egyéb értékek előállításához több villamos energia kell. Energiából – úgy általában – lehet, sőt kell is kevesebbet fogyasztani, de villamos energiából nem. A fejlődéshez szükség van villamos energiára, arra azonban ügyelni kell, hogy ez a környezetet a lehető legkisebb mértékben zavarja. Ennek két alapvető módja van: az energiaátalakítás „jóságának” – hatásfokának – növelése és a legmegfelelőbb energiaforrások kiválasztása az átalakításhoz.

Sajnos a hőerőművek hatásfoka termodinamikai okokból korlátozott. A legjobb erőművek hatásfoka is alig haladja meg földgáz használatakor az 50 százalékot, szénnel pedig nehéz 40 százalék fölé növelni a teljesítményt.

Az előadás eredeti címe: A megújuló energiaforrások és a kapcsolt termelés a környezetvédelem szolgálatában

3

Működnek még hazánkban 26–28 százalék hatékonyságú erőművek, és még nagy, nem túl régi erőműegységekkel is csak 35–36 százalék hatásfokkal alakítják át hazánkban a földgázt villamos energiává.

Van azonban lehetőség arra, hogy a hőerőművek együtt, azonos technológiával állítsák elő a villamos energiát és a hőt. Ez utóbbit értékesíteni lehet az ipari folyamatokhoz, a fűtéshez és a melegvíz-készítéshez, sőt a hűtéshez is. Amennyiben együtt állítják elő ezt a két, létszükségesnek tekinthető energiaformát, akkor a hatásfok megnövekedhet, kedvező esetben elérheti a 80–90 százalékot. Mivel minden hőerőműben el kell vezetni a villamos energia előállítását után a maradék hőt, ezért jobb azt hasznosítani. Ez az ún. kapcsolt energiatermelés nagyon elterjedt, mert egyszerű eszköz a hatásfok javításához.

A második út a megfelelő energiaforrás kiválasztása az energiaátalakításhoz. Szénről már sokan áttértek olajra, majd olajról földgázra, és ez valóban kedvező volt a környezet védelme érdekében. Át lehet térni a hasadóanyagra is, de az atomerőműves termelés energiapolitikai részleteibe itt nincs mód elmerülni. Megfelelő lehet az az energiaforrás, amely megújul, amíg a Nap, a Föld, a Hold mozog, a civilizáció létezik. A megújuló energiaforrások közül nálunk szóba jön a nap, a szél, a víz, a földhő, a biomassza és a megújuló hulladék.

A megújuló energiaforrások közül a felsoroltak mind átalakíthatók villamos energiává, bár egyes esetekben olcsóbb és jobb a nap energiáját vagy a földhőt közvetlenül hőként hasznosítani. A biomassza egy részét pedig üzemanyagá is célszerű lehet átalakítani. Műszaki és gazdasági korlátok miatt hazánkban villamos energia átalakítására elsősorban a víz, a szél, a biomassza (főleg a fa) és a települési hulladék alkalmas. Az adottságaink nem túl kedvezőek egyik forrás tekintetében sem, mégis elkezdhető, majd növelhető e források használata a villamosenergia-termelésében.

Nézzük meg röviden Magyarország villamosenergia-ellátásának tavalyi részleteit! A bruttó villamosenergia-fogyasztás elérte a 38,5 milliárd kilowattórát. Nem foglalkozunk az erőművek saját felhasználásával (az önfogyasztással), amely belső, iparági ügy, és csak azt szolgálná, hogy a hazai összes villamosenergia-felhasználás mértékét még nagyobbnak (41,2 milliárd kilowattóra) mondhassuk.

A villamos energia jelentős részét, közel egyötödét, mintegy 7,5 milliárd kilowattórát importáltuk más országokból, főleg gazdasági megfontolásból. Ebben a tekintetben is élen járunk az Európai Unióban. Ez nem lenne baj, ha az importból származó villany előállítása is megfelelően kímélte volna a környezetet. Félek, ez nem így történt...

A hazai termelésből eredő, mintegy négyötöd rész jelentős hányadát az atomerőmű adta (11,1 milliárd kilowattóra), amely azonban még nem érte el a múltban tapasztalt legjobb formáját. A megújuló forrásokkal működő erőművekből kiadott villamos energia részaránya már elérte a bruttó fogyasztás 2 százalékát, a kapcsolt termelésből eredő pedig a 17 százalékot. Ez utóbbi nagyon kedvező, és itt valóban büszkék lehetünk arra, hogy ebben a tekintetben az Európai Unió élmezőnyébe tartozunk. A megújuló forrásokból származó villanyunk részaránya azonban nagyon szerény Európában.

E helyzet ismeretében azt kell megvizsgálni, hogy miként tudjuk kedvező irányba terelni villamosenergia-gazdálkodásunkat. A megújuló források használatát növelni kell, a kapcsolt energiatermelésben pedig meg kell tartani az elért szintet, vagy még tovább kell növelni. A privatizáció után megindult a liberalizáció is, és a verseny nem feltétlenül kedvez a környezet védelmének.

A villamosenergia-piac 2003 januárjában jogilag, februárjában ténylegesen is megnyílt, és a nagy fogyasztók azonnal megindultak a szabad piacra. Otthagyták a Magyar Villamos Művek (MVM) vezetete közüzemet. A lehető-

ség azonban korlátozott volt (kb. 33 százalékra), de ennek a felét még az év nyarán ki is használták. Télen aztán a feljogosított fogyasztók egy része visszament az – átmenetileg – olcsóbb közüzembe, majd tavasszal ismét szabad pályára lépett. A nyárra már a fogyasztók egyötöde a szabad piacon elégítette ki villamosenergia-igényét. Aztán 2004 júliusában a korlát a kétszeresére nőtt, hiszen a lakossági fogyasztókon kívül mindenki kiléphetett a szabad piacra. Mostanra 40 százalék kinn van már a szabad piacon, a közüzem részesedése az ellátásban két és fél év alatt 60 százalékra mérséklődött.

Miért gond ez? Azért, mert az akkori és a közben megváltozott jogszabályok szerint is a közüzemnek kell átvennie az úgynevezett kötelező villamosenergia-szolgáltatást: a megújuló forrásokból és a kapcsolt termelésből származó áram támogatott részét. A közüzemi mérlegkörben maradtak a hosszú távú áramvásárlási szerződéssel lekötött teljesítőképességek, elsősorban a Paksi Atomerőmű, és e körbe tartozik a megmaradt szénműves termelés jelentős része. Maradt még itt is import persze, hogy olcsóbb legyen a villany. Az alaperőművek a közüzemben maradtak, a rugalmatlan kötelező átvétel szintén ide tartozik. A nagy kihasználású, úgynevezett zsinórfogyasztók azonban már nem. Így egyre nehezebb a közüzemi mérlegkört kiegyenlíteni, mindenkor beállítani a fogyasztás és a termelés egyensúlyát. Ez a teher a megújuló forrásokkal és a kapcsolt termeléssel csak növekedni látszik. A verseny mellett ugyanis megmaradt, majd megnőtt e kétféle villamosenergia-termelés támogatása.

Gyakran felteszik azt a kérdést, hogy kell-e, szabad-e a megújuló forrásokat vagy a kapcsolt termelést támogatni. Nem egyértelműen megválaszolható ez a kérdés, hiszen mindkettőre lehet igent és nemet is mondani. Kell a támogatás, ha valami hasznos, bár – még – nem gazdaságos. Nem kell, ha biztosan hasznos és gazdaságos. Szabad

támogatni, ha remény van a hasznosságra és a gazdaságosságra, de nem szabad, ha nincs. Átfogó nemzetgazdasági elemzésekre a liberalizált gazdaságokban gyakran támaszkodnak, de még többször előfordul, hogy az erőszakos kijárárs győz, a képviselők – egy csoportja – befolyásolhatóságát kihasználják a szakma védelmezői.

A támogatás segíthet a környezetvédelemben, de nem közömbös, hogy a támogatásnak milyen formáját választják. Új megoldásoknál először általában a kutatást és a fejlesztést támogatják, aztán jön a beruházásösztönzés, majd hosszú időn át az energia árával való támogatás.

Nagyon elterjedt a kötelező átvétel rendszere a kötelező – nagy – áraikon. A tapasztalat szerint ez bevált módszer, és gyors eredményekhez vezetett. Talán túlságosan is gyors eredményhez. Az évtized végére kitűzött célokat már sokkal hamarabb elérték a tervezettnél, ami jelentős gazdasági terheket jelentett, hiszen gyorsan megnőtt a villamos energia ára. Ezt észrevéve, sok országban meggyorsították a támogatás csökkentésének ütemét. Évről évre jobban csökken már a kötelezően átvett villamos energia ára – egyelőre kevés eredménnyel.

A másik rendszer az úgynevezett zöld bizonyítványos, kvótás rendszer alkalmazása, amelyben meghatározzák, hogy mikorra kell a kitűzött részarányt elérni a megújuló forrásokkal. Ezzel jobban kézben tartható a fejlődés (pl. Nagy-Britanniában, Belgiumban, Lengyelországban, Olaszországban és Svédországban), pontosabban beállítható a részarány növekedése. A magyar villamosenergia-törvény is megfogalmazza ezt a célt, de csak akkor lép életbe a jogszabály e rendelkezése, ha a jelenlegi kötelező átvételes rendszerről utasítást adnak az áttérésre. Dániában ezt már elhatározták. Talán túl sok a szélerőművük...

A támogatás természetesen nagyon hasznos az erőmű-létesítési versenyben. Egyelőre nem épül túl sok erőmű a liberalizáció óta, de ami létesül, az többnyire támo-

gatásból valósul meg. Az Európai Unió országaiban, 2003-ban épült erőművek villamos energia teljesítőképességének túlnyomó többsége már megújuló energiaforrásokra, illetve kapcsolt energiatermelésre épült. Az irányzat még nem fordult meg, mert még van tartalék az erőműparkokban. Ez azonban az évtized végére sok helyen – nálunk is – elfogyhat, és akkor építeni kell. A beruházó örül annak, hogy kockázatát a támogatásokkal csökkentik, és így kedvezőbb feltételek mellett kaphat hitelt.

A módosított magyar villamosenergia-törvényben odáig mentek a támogatás biztosításában, hogy külön paragrafusban (95/A §) rögzítették a megújuló forrásokból termelt villamos energiára az átvételi egységárat és annak inflációt követő évi növekedését. Ez a 23 forint/kilowattóra már közel a kétszerese a közüzemben átvett „normál” villany átlagos árának, és növekvő mértékű biztatást ad – jogilag magas szinten.

Sok olyan országban, ahol a kötelező átvétel rendszerét használják, sokkal differenciáltabban állnak a kérdéshez. Megkülönböztetik az átvételi árakat az energiaforrás, a technológia, a nagyság és egyéb szinten. Bónuszokat adnak és innovációs többleteket. Mindig meghatározzák, hogy évente hány százalékkal fog csökkenni ez a támogatott átvételi ár. A fejlesztések miatt ugyanis a megújuló energiaforrásokra épített erőművek egyre olcsóbbak lesznek. Nem növelni kell tehát a támogatást, hanem csökkenteni.

A támogatás egy idő után meg is szüntethető. Kiszámolták például egy nagy európai országban, hogy mintegy tíz év múlva a szélerőművekből termelt villamos energia olcsóbb lesz, mint a hagyományos, az új erőművekben előállított. A tőzsdei villamosenergia-árak is növekedni fognak, ahogyan csökken a tartalék, és egyre újabb erőművek építésére van szükség.

Általában persze nem lehet azt állítani, hogy tíz éven belül meg lehet szüntetni a támogatást, mert a kérdés na-

gyon összetett. A hagyományos, fosszilis tüzelésű erőművek és az atomerőművek termelési költsége növekedni fog, hiszen drágul a fenntartásuk, szigorúbbak a környezetvédelmi, biztonsági feltételek. Nagyobb megbízhatóságra, jobb hatásokra kell törekedni. Sajnos a tüzelő- és hasadóanyag-árak növekedési üteme nagyobb lehet, mint a határfok vagy a megbízhatóság javulása. Gondolni kell továbbá az ún. extern (külső) költségekre is, amelyek tovább drágítják a hagyományos erőművek villamosenergia-termelésének a költségeit.

Ezzel szemben a kutatások, fejlesztések, demonstrációk és sorozatgyártások hatására a megújuló forrásokból termelt villamos energia önköltsége csökkenhet, és itt sokkal kisebb extern költségekkel kell számolni. Attól függően, hogy milyen típusokat és milyen költségeket veszünk figyelembe, azzal lehet számolni, hogy 2020 és 2040 között valamikor minden támogatás megszüntethető a megújuló forrásoknál. Feltehetően a kapcsolt termelésnél már jóval korábbi időpontok adódhatnak.

Nézzük meg, hogy hazánkban miként alakult a megújuló források hasznosítása, hogyan változott a kapcsolt termelés, és mindez milyen terheket jelentett a fogyasztónak!

A megújuló forrásokból előállított villamos energia mennyisége tavaly ugrásszerűen megnőtt, ami elsősorban a biomassza-tüzelésnek köszönhető. Vízerőműből nem lett több (kb. 50 megawatt maradt), a szélerőművek sem voltak még jelentősek (kb. 3 megawatt), és az egyetlen kommunális hulladékhasznosító (24 megawatt) rekonstrukciója még nem fejeződött be. De több régi, széntüzelésű erőműben megkezdődött a fatüzelés. A támogatás miatt két széntüzelésű erőműben jogilag is elkülönítettek egy-egy egységet a tiszta fatüzeléshez (Pannongreen, Bioenergia), a többiben pedig (Ajka, Borsod, Tiszapalkonya) a szénnel együtt tüzeltek el biomasszát, természetesen fát. A tervek szerint idén a megújuló forrásokkal működő erő-

művekből kiadott villamos energia mennyisége elérte volna az 1 milliárd kilowattórát (~2,5%).

A közép- és hosszú távú tervekben azzal számoltunk, hogy a szélerőművek és a biomassza-tüzelés terjedése miatt egyre több villamos energiát lehet a hálózatra adni. Az EU 25 tagországában részünkre 3,6 százalékot tűztek ki 2010-ig, és ez a részarány a tagországok között a legkisebb. Ennek teljesítésére természetesen felkészültünk, hiszen ez mintegy 1,6 milliárd kilowattórát jelent, és ettől már nem vagyunk messze. Aztán ezt a következő évtized végére tovább lehet növelni 2–2,5 milliárd kilowattórára.

Ezek voltak a tervek, amiket azonban – mint ez várható volt az uniós tapasztalatok alapján ezzel a kötelező átvételi rendszerrel – hamar túlteljesítünk. Már idén, az első félévben elértük a kitűzött terv 75 százalékát. Beindult a szélerőmű-építés, így idén a szélerőműpark legalább megkétszereződik.

Nagy volt az ijedtség, amikor köztudottá vált, hogy másfél évtized alatt – 2007 elejéig – közel 1700 megawatt teljesítményű szélerőműparkot akarnak hazánkban üzembe helyezni. Egyre nagyobbakat, egyre olcsóbban, növekvő támogatással. Már működik egy 1,8 megawattos szélerőmű, ami – a szakajtó szerint – 611 millió forintba került. Van olyan új erőmű, ahol elég volt 10 százalék önrész, a többi uniós és állami támogatásból valósult meg. Építési, környezetvédelmi engedélyeket kérnek és kapnak. A bankok persze óvatosabbak, de a 23 forint/kilowattóra tartós törvényes biztosítéknak látszik. Kérdés lehet, hogy a legnagyobb mai magyar szélerőmű ezerszeresére ki fog rövid idő alatt 500–600 milliárd forintot áldozni. Hogyan fog egy ilyen erőműpark 2007-ben együttműködni a többi erőművel és az importtal együtt? Ki fizeti meg ennek az árát?! Természetesen a fogyasztó. Ez lenne a legcélszerűbb környezetvédelem az iparágban? Aligha. A hazai erőműrendszer és a hálózat ma nem nagyon alkalmas ilyen ugrások biztonságos elviselésére.

A fatüzelők sem hagyják azonban magukat. Különösen az együttes szén- és fatüzelés terjed. Már a legnagyobb magyar ligniterőmű is belelendült, sőt a magyar bányával megmaradó, kénmentesítővel ellátott szénerőművünk is elindult ezen az úton. Az 2005. év első félévének tapasztalatai jól mutatják, hogy az együttes tüzelés már nem terv. A szeptembertől érvényes 23 forint/kilowattóra újabb lendületet adott. A két, tisztán fatüzelésű kiserőmű még csak 0,5–0,6 milliárd kilowattóra évi termelést tervez, de a négy szén- és fatüzelésű erőművel együtt már idén eléri az 1,5 milliárd kilowattórát, jövőre pedig meghaladják az 1,8 milliárd kilowattóra teljesítményt. Ez azt jelenti, hogy már 2005-ben 3,7 százalékot kitevő villamos energiát állítunk elő csak biomasszával, lényegében fával. És akkor hol van még a többi megújuló energiaforrás, a sok szélerőmű?

A magyar támogatási gyakorlat 2003-ban alakult ki az ún. KÁP-pal. A kötelező átvétel pénzeszközét a fogyasztói árba épített részarányból megkapják a kitüntetett termelők: a kapcsoltak és a megújulók. Szerencsére nem mindenki. A kapcsolt termelésnek csak egy részét támogatják: a kis erőművekben, főleg a gázmotorokban termeltek. A nagy erőműves kapcsolt termelést nem, hiszen azok egyébként is gazdaságosak. Ennek ellenére – vagy éppen ezért – ott is kis erőmű épült, ahova nagy erőmű létrehozása indokoltabb lenne (pl. nagy távhőrendszerekhez).

A KÁP 2003-ban még csak kb. 9 milliárd forinttal növelte a fogyasztói kiadást, tehát alig 1,5 százalékkal. Egy évre rá azonban már ennek közel a kétszeresével kellett számolni, elsősorban a biomassza-tüzelés miatt. A tervezők 2005-re már 23 milliárd forint kiadással számoltak – egy évvel korábban. Most már tudni, hogy ez jóval több lesz. Jövőre pedig elérhetjük az 50 milliárd forintot is, vagy még többet. Ez pedig azt jelenti, hogy legalább 5 százalékkal drágább lesz a villany, mint támogatás nélkül.

ORGANIKUS STÁCIÓK: 7. BETEGSÉG

A kapcsolt termelés növelésének vannak korlátai, hiszen ez ma elsősorban a távhőellátáshoz kapcsolódik. A jelenlegi, mintegy 7 milliárd kilowattóra kapcsoltan előállított éves villamos energia megnövekedhet másfél évtized alatt 9 milliárd kilowattóra teljesítményre vagy még többre, de ebből a támogatott rész már jóval kevesebb (30–40 százalék). A hazai kisebb távhőrendszerek többségéhez már most gyakorlatilag kiépültek a gázmotoros megoldások. Van még ugyan lehetőség a decentralizált, elosztott termelésben, de azok nagyságrendi változására alig lehet számítani. Minden a földgázellátástól, annak áraitól függ.

ORGANIKUS STÁCIÓK: 7. BETEGSÉG

A kis erőművek – a jog szerint az 50 megawatt beépített, névleges villamos teljesítőképességű erőműnél kisebb kapacitásúak – fejlődése az ezredforduló után jelentős. Mára már összteljesítményben mintegy 900 megawattot előállító kiserőmű működik az országban, ami az összes erőműves teljesítőképesség kb. 11 százalékáa. Ez az évtized végére elérheti az 1000 megawattot, másfél évtized múlva pedig 1500 megawattal lehetne számolni, ha nem gondolunk a hatalmas szélerőmű-építés teljesen irreálisnak látszó lehetőségére.

A hazai primerenergia-felhasználás 1000–1100 petajoule között mozgó éves értékéből a magyarországi villamosenergia-iparág közel 40 százalékot használt fel. Az erőműveink felhasználása a hő- és a villamosenergia-termelésre valamivel kevesebb volt az elmúlt években 400 petajoulenál. A növekvő igények ellenére az elmúlt három évben nem használtunk fel tehát az erőművekben több primer energiát.

Feltehetően a jövőben évente mintegy 2 százalékkal fog növekedni a villamosenergia-igény, és valamivel lassabban a hőigény. Ennek ellenére alig kell több primer energiát igényelni, és 2020-ban is csak 450 petajoule körüli értékkel számolhatunk. Lényegesen megváltozik azonban az összetétel: nő a megújuló energiaforrások és a földgáz aránya, csökken a szén- és az olajfogyasztás az iparágban. Az atomerőmű üzemidő-meghosszabbítása elkerülhetetlen, alternatíva gyakorlatilag nincs, ezért a 150 petajoule körüli éves hasadóanyag-felhasználás megmarad. Ezt pótolni gyakorlatilag sem fosszilis, sem megújuló forrásokból nem lehetne rövid idő alatt.

Végső soron az energiaátalakítás hatásfoka az egész villamosenergia-iparágban növekedni fog: a jelenlegi 45 százalék körüli energiaátalakítási hatásfokról 50 százalék fölé kerülhetünk egy évtized alatt. Ez pedig nagy eredmény a környezet védelmét tekintve.

Vannak természetesen kockázatok, amelyek ezt a fejlődést megnehezíthetik. Az energiapolitika első számú feladata a kockázatok mérséklése. Nagyon fontos, hogy a piaci és támogatási szabályokkal egyszerre több területet vegyünk figyelembe, ne csak a villamosenergia-piacot. A vezetékhöz kötött energiahordozók – villany, gáz, távhő – összekapcsolódó rendszerét nem lehet időben és térben külön kezelni, így a jogszabályokban is meg kell teremteni a harmonizációt.

A villamosenergia-iparágban egyszerre legalább hét piacot kell számításba venni, ha versenyszabályokat, támo-

gatásokat formálunk: az árampiacot, a hőpiacot, a gőzpiacot, a földgázpiacot, a szén-dioxid-piacot, az olajpiacot és a szénpiacot. E két utóbbi nem nagyon zavarja még a fejlődést (lényegében egy ligniterőművünk van, és a lignitnek gyakorlatilag nincs kereslete, az olaj szerepe pedig minimális az iparágban). A megújuló források közül csak a fának lehet piaca (van is, az ár a kereslet növekedése miatt növekedik). A víz-, nap- és szélenergia ingyen van. A hulladékokért a szemetelő fizet. E piacok dinamikus összehangolása nem enged meg durva, ugrásszerű beavatkozásokat, parlamenti kijáráásokból eredő, gyors törvénymódosításokat. Hamarosan – 2007 közepén – mindenki számára megnyílik a villamosenergia- és a földgázpiac, és ehhez feltehetően ismét új törvény kell. Teljesíteni kell az Európai Unió elvárásait is. Az energiapolitika két másik célját, a biztonságot és a gazdaságosságot csak akkor tudjuk elérni, ha a vázolt környezetvédelmi célokkal együtt harmonizáljuk – az energetika szakmai irányítására támaszkodva – a jövőre vonatkozó terveinket.

A megújuló energiaforrások és a kapcsolt energiatermelés használata sokat segít ugyan a környezetvédelemben, de meggondolatlan beavatkozásokkal ésszerűtlen lépésekre is sor kerülhet. E cikk arra hívta fel a figyelmet, hogy körültekintőbben kell eljárni a jogalkotásban és a támogatási gyakorlat formálásában.

STRÓBL ALAJOS

Jegyzetek

- 1 Földhő, a németből vett geotermikus vagy az angoltól vett geotermális energia magyarosított megfelelője.

X338.5

X620

X346 He'ne

K. Malcz kötet

Cu

A HÉRA ALAPÍTVÁNY

Az 1989–90-ben Magyarországon lezajlott rendszerváltás nemcsak az ország politikai és társadalmi szerkezetét változtatta meg, de elindította a gazdaság gyökeres átalakításának folyamatát is. Előrelátható volt, hogy a Nyugat-Európában meghonosodott piacgazdasági rendszert Magyarországon is bevezetik, ez együtt jár majd a privatizációval és ezzel összefüggésben a korábban mesterségesen alacsonyan tartott fogyasztói energiaárak drasztikus emelkedésével. Ez a felismerés ösztönözte az Antall-kormány energiapolitikai munkabizottságának tagjait, hogy kezdeményezzék egy olyan alapítvány létrehozását, amely az energiaárak várható növekedésének ellensúlyozását szolgálja a szociálisan leginkább rászoruló családoknál. A civil szervezet – amelyet az alapítók HÉRA Alapítványnak neveztek el – az első időben inkább társadalmi mozgalomként, mint pártként működő MDF jegyezte be, de az 1 millió Ft alaptőkéket biztosító 80 energetikus mérnök között különböző politikai elkötelezettségű emberek voltak és ez ma is elmondható a kuratóriumról. A HÉRA Alapítvány ily módon az energetikusok széles körű társadalmi összefogását valósította meg a szociálisan hátrányos helyzetű társadalmi csoportok érdekében. Hamarosan kiderült, hogy erre az összefogásra, a társadalmi szolidaritásra nagy szükség van; példaképpen megemlíthető, hogy 1990 és 1992 kö-

Az előadás eredeti címe: Módszer az energetika szociális problémáinak kezelésére: A HÉRA Alapítvány

ismertető

zött a háztartási energia átlagára 3,3-szorosára növekedett. Ez a növekedés akkor a rendszerváltozás következménye volt, napjainkban azonban a szénhidrogénárak jelentős növekedése újabb árnövekedési hullámot indít el a háztartási energiák területén, ami aláhúzza a téma aktualitását.

Az energiaárak emelkedésének valamilyen módon történő kompenzálását már az 1993-ban, a parlament által elfogadott Villamos Energia Törvény is feladatul tűzte ki, amikor a „Szociális villamosenergia-ellátás” rendszerének megvalósítását irányozta elő. A valóságban azonban az ügyben semmi hatékony lépés nem történt. Ebben az évben került sor a Villamos Energia Törvény módosítására, ennek során a szociális villamosenergia-ellátás rendszerének bevezetését ismételten megerősítették és megvalósítását kormányzati feladattá tették. Ez év márciusában meghatározott fogyasztás alatt kedvezményes tarifát állapítottak meg a fogyasztók részére abból kiindulva, hogy a rászorulóknak elsősorban kevésbé gépesített háztartásuk miatt kevesebb villamos energiát fogyasztanak, de az alsó zónában (110 kilowattóra havonta) csupán 5 százalékkal lett kisebb a villamos energia ára, mint az e fölötti fogyasztásnál. Ez a megoldás azért is ellentmondásos, mert a nemzetstratégiai szempontból fontos nagycsaládosokat sújtja, ugyanakkor kedvez az üdülővel rendelkező jómódú családoknak.

A HÉRA Alapítvány olyan működési módot választott, amely támogatásainál a tényleges rászorultsági elvet veszi alapul, és bár számít az állam közreműködésére, elsősorban a társadalmi szolidaritásra és az érintett gazdasági szervezetek érdekeik alapján megvalósuló közreműködésére alapoz.

Az állam az alábbi módon segít(het)i a HÉRA Alapítvány hatékony működését:

- kiemelkedően közhasznú szervezeti státuszt biztosít részére, ami az adományozóknak (vállalatoknak, civil

szervezeteknek, magánszemélyeknek) lehetővé teszi a vonatkozó törvény szerint járó adókedvezmény igénybevételét,

- biztosítja az Alapítvány számára azt a lehetőséget, hogy kiemelkedően közhasznú szervezetként fogadja a magánszemélyek személyi jövedelemadójának részére felajánlott 1%-át,
- az állam által a Nemzeti Civil Alapprogram Kollégiumaiba delegált személyek szavazataikkal segíthetik a HÉRA Alapítvány pályázatainak pozitív elbírálását. 2004–2005-ben a HÉRA Alapítvány összesen 6,887 millió Ft támogatásban részesült a Nemzeti Civil Alapprogram forrásaiból,
- az állam törvényt hozhat az áramlopások olyan szankcionálásáról, hogy a kirótt büntetést, vagy annak egy részét a rászorulóknak támogatása céljából az érintettek a HÉRA Alapítványhoz legyenek kötelesek befizetni.

Az Alapítvány hatékony működésének kulcsa az energetikai vállalatok, mindenekelőtt a lakossági fogyasztókkal közvetlen kapcsolatban álló energiaszolgáltatók kezében van. A HÉRA Alapítvány által nyújtott támogatás elvileg kétféle módon realizálódik: a működés kezdete óta közel 1 162 854 000 forint értékű támogatást ítél meg, ebből 810 millió forint pénzbeli támogatást, valamint 373 448 000 forint értékű energiatakarékos eszköz támogatást, túlnyomórészt energiatakarékos égőket, kis hányadban a lakások hőszigetelésének javítását célzó prefix szalagot. A támogatás ezek szerint túlnyomórészt a villamosenergia-szolgáltató cégekhez jut el áramszámla-jóváírás formájában. Egy fogyasztó részére maximálisan 10 ezer forint áramszámlán történő jóváírás ítélt meg évente. Az energiaszolgáltató cégeknek tehát már ezért is elemi érdekük fűződik az Alapítvány támogatásához: a befolyó összegek a behajthatatlan, vagy nehezen behajtható követelések kiegyenlítésére szolgálnak, illetve

ösztönzik az adósságok törlesztését. Hangsúlyozni kell továbbá, hogy az energiaszolgáltatók az alapítvány részére történt befizetések után igénybe vehetik a kiemelkedően közhasznú szervezetek támogatása esetén részükre járó jelentős adókedvezményt, ami a vonatkozó törvények szerint még tovább növelhető, ha ezek a cégek az alapítvánnyal ún. „Tartós adományozási szerződés”-t kötnek. A pályázati rendszer még tovább növeli az energiaszolgáltató cégek érdekeltségét az alapítvánnyal történő együttműködésben, ugyanis a társadalmi szolidaritás elvére építve a pályázó szervezetektől (önkormányzatoktól, családsegítő, nagycsaládos szervezetektől, egyházaktól stb.) azt várja el, hogy a megpályázott összeg egyharmadát maguk, vagy velük kapcsolatban álló más szervezetek, intézmények, illetve magánszemélyek fizessék be az alapítványhoz. Vagyis a civil szervezet ily módon friss forrásokat is segít bevonni az energiaszolgáltatóknál kialakuló adósság kezelésének folyamatába. Természetesen a közvetlen pénzügyi érdekeltségen túlmenően PR szempontból is rendkívül hasznos lehet az energiaszolgáltatók számára az alapítvánnyal való együttműködés.

Mindezek fényében sajnálatos tényként kell elkönyvelni, hogy miközben a HÉRA Alapítvány működésének közel másfél évtizede alatt az energiaszolgáltatók számláján 810 millió forint jóváírást eszközölt tevékenységével, ezalatt a lakossági energiaszolgáltatók mindössze 71,9 millió forint adományban részesítették az alapítványt. (Az energiaszolgáltatók tényleges ráfordítása az általuk nyilvánvalóan igénybe vett adókedvezmény miatt még ennél is lényegesen kisebb lehetett.) Tekintettel a fentiekre a szervezet az utóbbi időben több esetben a benyújtott pályázatokra „Felfüggesztett” döntést hozott. A támogatás érvényesítését ahhoz a feltételhez köti, hogy az energiaszolgáltató megfelelő támogatást nyújtson az alapítvány részére. A korábbi tapasztalatokkal ellentétben az utóbbi

időben változások is tapasztalhatóak, egyes energiaszolgáltatók képesek pozitív értelemben felülvizsgálni az alapítványhoz fűződő viszonyukat.

Indokolt röviden szólni a HÉRA Alapítvány tevékenységének szélesebb társadalmi összefüggéseiről is. Azaz, hogy a szervezet által nyújtott támogatás jelentős hányada energiatakarékos eszközökben ölt testet, jelentős társadalmi előnyök is keletkeznek:

- növekszik a támogatás hatékonysága, ugyanis az égő hosszú élettartama folytán a háztartások szintjén az energiatakarékos égő árához képest annak sokszorosára realizálódik megtakarításként;
- az energiatakarékos égők használata széles körben az energiatakarékos életmódot és tudatot erősíti, hozzájárul ahhoz, hogy ilyen eszközöket a családok szociális helyzetük javulása után is valószínűleg használni fognak;
- nemzetgazdasági szinten az energiatakarékos eszközök használata értelemszerűen csökkenti Magyarország energiahordozó import szükségletét;
- az energiatakarékos eszközök elterjedése csökkenti az erőművek káros égéstermékeinek kibocsátását, a környezet szennyezését;
- mivel az energiatakarékos készülékeket a hazai ipar gyártja, elterjedésük hozzájárul a gyártókapacitások jó kihasználásához, vagyis stabilizálja az itt alkalmazott munkaerőt;
- az energiatakarékos égők adományozásával több esetben megvalósult a határokon átnyúló társadalmi szolidaritás is. Volt olyan év, hogy felvidéki partnerszervezetek pályázata alapján energiatakarékos égőt kapott minden olyan felvidéki magyar család, ahol a gyermekeket magyar tannyelvű iskolába írták be.

023.42

X620

a.: Pet2 Emő:

Bio...
Közelítés
Cv

ÚJ LEHETŐSÉGEK: ATOMENERGIA ÉS BIOMASSZA

Társulatunk évenként energiapolitikai fórumot rendez. 2002-ben a biztonságos energiaellátással kapcsolatban előadásom mottójául a következőt írtam fel: az energetika, a biztonságos energiaellátás sokkal fontosabb szerepet játszik, semmint azt hétköznapjainkban gondolnánk, és a jövőben egyre nagyobb szerepet fog játszani. Máris megindult a földkerekség energiahordozó-készleteinek újrafelosztásáért folyó brutális háború és alkudozás.

Egy korábbi fórumunkon pedig jeleztem, hogy bekövetkezhet az energiakrízis, amikor is az energiatermelés már nem tud lépést tartani a fogyasztással, tehát világszinten energiahiány lép fel, amelynek igen súlyos következményeivel kell számolni. A gazdag országok megoldják majd a problémáikat, a szegény országok viszont kiszolgáltatottá válnak. Ezért kell felkészülni, s ha van kitérés pontunk, akkor azt ki kell használni.

A Katrine hurrikán jelzésértékű, mert felhívta a figyelmünket arra, hogy a világ energia-ellátásának kérdése, a termelés és fogyasztás egyensúlya mennyire sérülékeny, mennyire borotvaélen táncol. Új időszámítás kezdődik az energiaellátásban, és ebben kell gondolkodnunk a hazai energiapolitika alakításakor is.

Az előadás eredeti címe: Az atomenergia és a biomassa szerepe a szénhidrogén-felhasználás csökkentésében

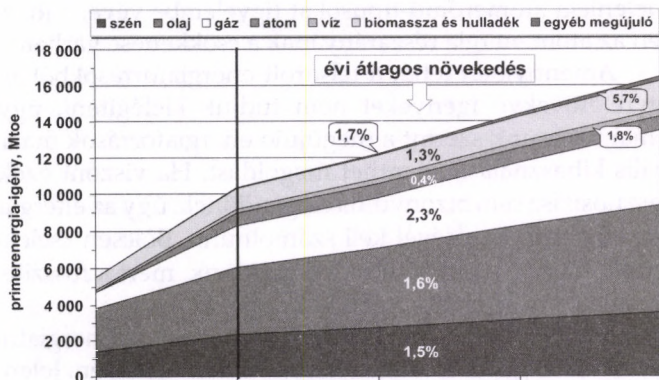
Az energiaellátás alapkérdései

A legfontosabb a termelés és fogyasztás egyensúlyának a biztosítása, az ellátásbiztonság kérdése. A másik lényeges téma a hozzáférés biztosítása, legalább minimális szolgáltatási szinten, mert az ember életminőségéhez hozzátartozik a megfelelő szintű, legalább minimális energiaellátás. Mintegy 2–2,5 milliárdan a világon nem férnek hozzá a nálunk hétköznapiak tartott energiaszolgáltatáshoz, de eljön az idő, amikor ők is részt követelnek az energiatortából, miközben azt látjuk, hogy energiakrízis fenyeget bennünket. A harmadik alapkérdés a megfizethető ár biztosítása mindenki számára. Ez elsősorban politikai döntés, de az energetikán belül is választ kell adnunk erre a kihívásra. Végül az alapproblémák között a környezetvédelmi szempontokat kell megemlíteni, mivel az energiaellátás jelentős környezetszennyezéssel jár. A fosszilis energiaforrások elégetése során jelentős a szén-dioxid-kibocsátás, ami a Föld felmelegedése miatt jelent súlyos gondot. Jogosan vetődik fel a probléma, hogy a szénhidrogének hogyan válhatnak ki.

Mindemellett az energetikában szorgalmaznunk kell, és fel kell készülnünk az ökoszociális ellátásra, de nemcsak a kiváltságos régiókban, hanem a világon mindenhütt. Mert minden embernek joga van az ökoszociális ellátáshoz, amely a szűken értelmezett energetikai és versenyszemléletű gazdasági szempontokon túlmenően a környezetvédelmi és szociális, illetve tágabb értelemben az emberi és társadalmi szempontokat is figyelembe veszi. Ciceró szerint „a közjó a legfőbb törvény”. Az ókori gondolkodó példáján az energiapolitika középpontjába is az embert kell állítani.

A világ energiaellátásának helyzete

A világ energiafelhasználásának várható alakulását mutatja be 1970-től 2030-ig az alábbi diagram.

Az összes energiafelhasználás évi átlagos növekedése mintegy 1,7 százalék. A fejlett országokban él az emberiség 20 százaléka, ugyanakkor ezekben az államokban használják fel az energia 80 százalékát. Jelentős növekedés várható viszont a fejlődő országokban, ami a gazdasági fejlődéssel és a népességnövekedéssel függ össze. Napjainkban Kína és India energiafogyasztása nő a legrohamosabban, Kínában a fellépő igényeket nem is tudják maradéktalanul kielégíteni.

Az energiahordozó-készletek közül a szén, az olaj és a földgáz nagysága és jövőbeni alakulása (fogyása) a legfontosabb. Szénkészletek a világon bőven vannak, akár 200 évre is elegendő szénvagyonnal rendelkezünk, de nagyobb mérvű hasznosítása a szén-dioxid-kibocsátás miatt csak új technológiák kifejlesztését követően jöhet szóba. Az olajkitermelés maximuma körül járunk, ezért a következő évtizedekben az olajkitermelés jelentős visszaesésével

kell számolni. A gáz kitermelése viszont csak néhány évtizeddel később tetőzik, így bizonyos mértékig képes lesz az egyre dráguló olajat helyettesíteni.

Az egyéb energiaforrások közé soroljuk az atomenergiát, amelynek kétféle jövőképe képzelhető el, ugyanakkor a jelenlegi atomerőmű-típusokat figyelembe véve, a jövőben az atomenergia részarányának a csökkenése várható.

Amennyiben tehát a felsorolt energiaforrásokból az egyre növekvő igényeket nem tudjuk kielégíteni, úgy a mai tudásunk szerint a megújuló energiaforrások maximális kihasználása jelenthet megoldást. Ha viszont ezek hasznosítása sem bizonyulna elegendőnek, úgy az energia-krízis bekövetkezésével kell számolnunk. Bölcsen cselekszünk, ha erre az időszakra felkészülünk, mert a fosszilis energiaforrások előbb-utóbb kimerülnek.

Európa van a legnehezebb helyzetben. Energiafogyasztása nagy, forráskészlete viszont kimerülőben. Jelen-tős energiaimport-függőség jellemzi a kontinenst, amely 2030-ra akár a 70 százalékos mértéket is elérheti. Ezért szorgalmazza és támogatja az EU a megújuló energiaforrások minél szélesebb körű hasznosítását.

A villamosenergia-termelésben a megújuló energiaforrások felhasználása a világon 2030-ra csupán 3 százalék körüli értéket ér el, az OECD-országokban ez közel 10 százalék, az EU tagországaiban viszont átlagosan már több mint 20 százalék. De például Németországban 2030-ban a villamos energia 40 százalékát, 2050-ben már 64 százalékát tervezik megújuló energiaforrásokból fedezni.

Németország, Dánia, Ausztria új iparágakat fejleszt ki, többek között szélenergiák gyártására. E magas technológiai színvonalú termékekkel be tudnak kapcsolódni a globális energetikai üzletbe, amit piaci eszközökkel maguk az államok is támogatnak.

Az EU tagországaiban a megújuló energiaforrások tekintetében a szélenergia és a biomassza hasznosítása domi-

nál. Magyarországon a szélviszonyok kedvezőtlenek, a szélerőművek kihasználása csupán 26–28 százalékos, ezért támogatások nélkül nem életképesek. A biomassza területén viszont kiemelkedően kedvező adottságokkal rendelkezünk, olyannyira, hogy Magyarországon a biomassza hasznosítása kitörési ponttá válhat.

Ezek után már választ adhatunk arra a kérdésre, hogy miért kell felkészülni a szénhidrogének kiváltására: (1) elkerülhessük az energiakризist, illetve mérsékeljük annak negatív hatásait; (2) csökkentjük az importfüggőséget; (3) visszafogjuk a szén-dioxid-kibocsátást. Utóbbival kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a kiotói egyezményt nem minden ország írta alá, sajnálatos módon az Egyesült Államok sem. Egyelőre a kibocsátás továbbra is nő, mégpedig exponenciálisan. Az egyezmény aláírása nem tükröződik a tényleges kibocsátási adatokban, mintha nem is született volna meg, és vállalását az EU sem tudja teljesíteni.

Az atomenergia szerepe

A világon összesen kereken 440 atomerőművi blokk üzemel, 31 országban (33 országban van atomerőmű, de két országban nem üzemelnek). Az 1986-ban az Ukrajnában bekövetkezett súlyos csernobili baleset után az atomerőmű-építés megtorpant. Jelenleg világviszonylatban a villamosenergia-termelés 16 százaléka származik az atomerőművekből. Gyakorlatilag csak Távol-Keleten épülnek új atomerőművek, Európában egyedül Finnországban hoztak létre egy 1600 megawattos blokkot. Ez a franciák és a németek által közösen kifejlesztett, legkorszerűbbnek tekinthető blokk típus. Egyidejűleg az öreg atomerőműveket fokozatosan leállítják. Ezzel magyarázható, hogy a vizsgált időhorizonton az atomenergia szerepe érdemben nem fog növekedni.

A ma működő atomreaktorok úgynevezett nyílt urán-hasznosítási ciklust valósítanak meg: a dúsításkor keletkező szegényített urán és a kiegészített üzemanyag tovább nem hasznosul. Ezért az eredeti, kibányászott természetes urán energiataralmára vonatkoztatott energiahasznosítási hatásfok a reaktorokban felszabaduló hőre számolva csupán 0,45–0,6 százalék. Ha ezt szorozzuk az erőmű hatásfokával, akkor a termelt villamos energiához tartozó érték már csak 0,16–0,2 százalék. A nyílt ciklusú atomerőművek üzemanyag-hasznosítása tehát rendkívül pazarló. Ennek ellenére az atomenergia versenyképes. Magyarországon a Paksi Atomerőmű termeli a legolcsóbban a villamos energiát.

Röviden szót kell ejtenünk az atomenergia-hasznosítás azon fontos előnyéről is, hogy nem jár szén-dioxid-kibocsátással. A világ összes atomerőműve mintegy 10 százalékkal csökkenti az éves szén-dioxid-kibocsátást. Egy másik szemléltető adat: az EU atomerőművei által ki nem bocsátott széndioxid mennyisége mintegy 75 millió személygépkocsi CO₂-emissziójával egyenértékű.

Az energiahasznosítás hatékonysága jelentősen növelhető lenne az úgynevezett kétszeresen zárt szimbiotikus atomerőmű-rendszer létrehozásával. Ebben a még energiatermelésre hasznosítható izotópokat és a nagy aktivitású és hosszú élettartamú (legsúlyosabb gondot okozó) radioaktív izotópokat szétválasztják. A hasznosítható izotópok a jelenleg működő termikus reaktorokban, ún. gyors tenyésztőreaktorokban (ilyen már üzemel), illetve a kifejlesztendő új típusú kiegészítő gyorsreaktorokban hasznosulnak. A nagy aktivitású izotópokat pedig az ugyancsak még kifejlesztendő ún. transzmutáló reaktorokban alakítják át. A zárt rendszert tehát sem a még hasznosítható izotópok, sem a nagy aktivitású hasadási, illetve bomlási termékek nem hagyják el. A rendszeren belül az említett reaktortípusok megfelelő aránya szükséges. Egy ilyen rendszer kialakítása azonban óriási kutatási és fejlesztési ráfordításokat igényel, ami csak széles nemzetközi összefo-

gással biztosítható. Megvalósulása esetén a maghasadáson alapuló (fissziós) atomenergia-hasznosítás horizontja viszont 1000 éves távlatokban lenne mérhető.

Az atomenergia hasznosításának másik lehetősége a magfúzió. Ebben az esetben könnyű atommagokat egyesítünk (pl. deutérium- és trícium-atommagokat, miközben hélium keletkezik). Ekkor sokkal nagyobb energia szabadul fel, mint a maghasadás során (a hidrogénbombában játszódik le ilyen magfúzió).

Hosszú előzmények után a közelmúltban döntés született az első nemzetközi termonukleáris kísérleti reaktor (ITER) építéséről. Eldőlt, hogy Franciaországban épül fel, 5 milliárd euró költséggel, széles nemzetközi együttműködés keretében. A tervek szerint 2015-re készül el, és aztán 20 évig tudományos kísérleteket folytatnak az üzemben. Ebből az adódik, hogy az első viszonylag kis teljesítményű energetikai fúziós reaktor 2050 körül kapcsolódik be az energiatermelésbe.

Röviden érdemes talán érinteni a radioaktív hulladékok végleges elhelyezésének kérdését is. Ma az a felfogás, hogy minden ország oldja meg a hulladékelhelyezést. Ez a kis és közepes aktivitású hulladékok esetében talán elfogadható álláspont (nálunk most folyik a mórágyi gránitömbben az előkészítő vágathajtás). A nagy aktivitású hulladékok esetében viszont nem ez a helyes megoldás. Hiszen itt vagyunk Európa közepén, öt kis ország hat atomerőművel. Racionális és kézenfekvő lenne egy közös tároló létesítése, mert a keletkező hulladék térfogata viszonylag kicsi. Nem szabad ugyanis megfeledezni arról, hogy a nagy aktivitású hulladékokat (a hosszú felezési idők miatt) ellenőrzött módon, több ezer évig kell tárolni. Az EU támogatásával e kis országoknak össze kellene fogni. E probléma súlya jelentősen mérsékelhető, ha a kiegészített kazettákat, az 1994-ben aláírt megállapodás szerint (mint ahogy korábban is) a jövőben vissza tudjuk szállítani Oroszországba.

Miért mégis biomassza?

Hazánkban rendkívül kedvezőek a biomassza hasznosításának feltételei a természeti és mezőgazdasági adottságok, valamint a tudományos-műszaki háttérfeltételek miatt. Már a hetvenes években elindultak a kapcsolatos kutatások és kísérletek, és jelentős eredmények is születtek. A rendszerváltás után a folyamat azonban megtorpant, sok eredmény kárba veszett. Ebben szerepet játszott a földgáz alacsony ára, amellyel a megújuló energiák nem tudtak versenyezni. A helyzet azóta megváltozott, az olaj és a gáz ára jelentősen emelkedett, és mint korábban vázoltuk, további árnövekedés várható. Ezáltal a biomassza hasznosítása automatikusan gazdaságossá fog válni. Ha emellett figyelembe vesszük, hogy a hasznosítás nem jár környezetszennyezéssel és egyéb kockázatokkal sem, akkor helyesen tesszük, ha komolyan vesszük a biomasszában rejlő lehetőségeket.

Nemzetközi elemzések szerint is Európában a 2–3. helyen állunk a biomassza-potenciál tekintetében, ami mintegy 330 petajoule energiatartalmat takar éves viszonylatban. Ez az éves energiafelhasználásunk egyharmada, amelynek alapulvételével 2030-ra a villamosenergia-termelésben a biomassza részesedése elérheti akár a 28–30 százalékot is. Ehhez azonban a mezőgazdaság szerkezetátalakítására van szükség: országos méretekben létre kell hozni ún. energiaültvényeket, amelyeken energetikai felhasználásra természetnek különböző, erre alkalmas növényeket (energiaerdő, energiafű, gabonafélék, olajos magvak stb.). A hasznosítás kétirányú: egyrészt tüzelőanyagot természetünk hőszolgáltatási és villamosenergia-termelési célból, másrészt biohajtóanyagokat (biodízel, bioetanol) állítunk elő. Mindez még kiegészül a biogáz előállításának és hasznosításának lehetőségével.

A tüzelőanyag előállításával kapcsolatban elsősorban nem (pl. faapríték-tüzelésű) nagy erőművi hasznosításra

kell gondolnunk, hanem kis és közepes teljesítmények melletti hasznosításra, akár családi házak fűtésére, vagy kisebb-nagyobb háztömbök, lakóparkok energiaellátására. Ugyanis már kifejlesztették azokat az automatizált tüzelőberendezéseket (kályhákat, kazánokat), amelyek (sajtolással előállított) biobrikettel vagy biopellettel (kisméretű brikett) üzemelnek. Ezek ma már ugyanazt a komfortosságot képesek biztosítani, mint a gáztüzelésű berendezések.

A versenyképesség egészen friss osztrák adatokkal jellemezhető: 2005. szeptemberi adatok szerint egy kilowattóra hőenergia előállítása olajtüzelés esetén 6,9; gáztüzelés esetén 4,9; biopellet tüzelés esetén 3,2 és erdei tűzifa tüzelés esetén 2,5 eurócentbe kerül. Ausztriában a biopellet ára folyamatosan csökken, a biopellet tüzelésre való átérés költségeinek a 40 százalékát pedig megtérítik.

Összegzés

Az elmondottakból kirajzolódik a biomassza-hasznosítás energetikai szerepe és jelentősége. Noha energetikai szakember vagyok, mégsem ezt látom elsődlegesnek. Sokkal fontosabb a mezőgazdaságra és a vidékfejlesztésre gyakorolt hatása. A bioenergetikai létesítmények biztos és kiszámítható piacot jelentenek az említett bioenergetikai termékek számára, amivel jelentősen stabilizálható a mezőgazdaság, a hagyományos mezőgazdasági termelés bizonytalanságai (tárolás, értékesítés stb.) ugyanis elkerülhetők. Az új energetikai létesítmények az ország egész területén „elszórtnak” épülnek, a vidékfejlesztés motorjaivá válnak, és új munkahelyeket teremtenek. Ennek súlyát akkor érzékeljük igazán, ha figyelembe vesszük, hogy a hagyományos mezőgazdasági termelésből (miután az EU tagjává váltunk) több mint egymillió hektárt ki kell vonnunk. Az energiaültetvényekre ennek becsapásával mintegy másfél millió hektár szabadítható fel.

Az elmondottak megvalósításához a mezőgazdaságnak, a környezetvédelemnek és az energetikának stratégiai szövetséget kell kötnie. Az áprilisban *Biomassza – hazai energiaforrás* címmel tartott, sikeres energiapolitikai fórumunk után a szervezők közös felhívással fordultak a három érintett miniszterhez és az Akadémia elnökéhez a Biomassza Nemzeti Célprogram kidolgozása és végrehajtása érdekében. E program célja, hogy országosan optimálisan használhassuk ki kedvező adottságainkat. Nem bízhatjuk csak a piaci versenyre, pályázatadásokra, vállalkozásokra. Országos stratégiát kell kidolgozni, hogy mindenütt azt termeljünk, ami ott a legelőnyösebb, annyit termeljünk, amennyi a legelőnyösebb, és oda telepítsük a decentralizált energetikai létesítményeket, ahol a sokoldalú feltételek a legkedvezőbbek. Ezt a lehetőséget az egész ország hasznára magunknak kell kiaknázni, s nem másoknak átengedni. Vagy ezt is elmulasztjuk, vagy elrontjuk, mint oly sok mindent a rendszerváltozás után? Néhány országtól példát vehetnénk.

PETZ ERNŐ

322. oldal

K.: Speidl Bianka:

RADIKÁLIS ISZLÁM – ELLENSÉG VAGY SZÖVETSÉGES? II.

cu.
deures

Az iszlámista mozgalmak alaptípusai

A muszlim világban zajló és kifejezetten vallási jelleget öltő mozgalmak és áramlatok jellemzésekor érdemes abból kiindulni, hogy ezek milyen eszközökkel és milyen célokért küzdenek. Ebben az értelemben legalább három olyan megnyilvánulási formát különíthetünk el, amelyek jelenléte egyértelművé teszi, hogy a fent említett jelzők használata minden esetben pontosításra és körültekintő meghatározásra szorul. A szent szövegekből történő következtetés módszerei a vallásjogi hagyományok figyelembevételével nemcsak földrészenként, és a síita–szunnita különbségeket figyelembe véve, de a helyi szokásjog hatásai miatt országonként is eltérnek. Ennek megfelelően ezen – elsősorban politikai – mozgalmaknak az emberi jogi kérdésekben és a kormányzati módszerekben megfogalmazott álláspontjai is különbözőek, jöllehet az „iszlámista” jelzőt viselik.

Az iszlám újjáéledés képviselői mindazok, akik az iszlámot „harmadik útként” értelmezik, megkülönböztetve a kapitalizmustól és a kommunizmustól. Ők a nyugati szekularizmussal szemben úgy vélik, hogy népeik politikai, gazdasági és társadalmi problémáira a Koránból és a hádiszból – a Mohamed cselekedeteit rögzítő szent hagyományból – levezetett törvények jelentik a megoldást. Az iszlám és a demokrácia, valamint a tudományos-technikai haladás szerintük teljes mértékben összeegyeztethető, de nem a nyugati minták automatikus átvételével. A vallás-teleinek újraértelmezését szükségesnek tartják a napjaink-

ban felmerülő kihívásoknak megfelelően, és ehhez az eddiginél szigorúbb forráskritikát tartanak szükségesnek, tág teret biztosítva a racionális véleményformálásnak. Ezen irányzat jeles képviselője, Khaled Abou El Fadl, *Islam and the Challenge of Democracy* című tanulmányában leszögezi, hogy a vallásjogi törvénykezés alapelveit rögzítő saria nem azonos azokkal a konkrét szabályozásokkal és törvényekkel, amelyeket a tudósok a sariából egy-egy konkrét helyzet figyelembevételével analogikus következtetéssel megállapítottak. E törvények, összefoglaló néven a fiqh, tehát a szent iratokhoz képest egy kétlépcsős következtetési és értelmezési folyamat eredményei, ezért megfogalmazásuk és alkalmazásuk csakis történelmi kontextusuk figyelembevételével lehetséges.¹¹ A saria és a fiqh közötti különbségtétel világossá teszi, hogy mi az állandó és mi a változó tényezője az iszlám társadalmak törvénykezésének, és felhívja a figyelmet arra, hogy a vallásjognak és a Koránnak a fiqh egyes rendeletei alapján történő minősítése nem helytálló.

Az iszlám újjáéledés szükségességét hangoztató szervezetek általános jellemzője, hogy megalakulásuk és – amennyiben ezt az állam lehetővé teszi – törvényes működésük időszakában kizárólag politikai eszközökkel, erőszakmentesen küzdenek az érdekérvényesítésért. Ez jellemezte a libanoni síita Amal mozgalmat éppúgy, mint a tunéziai Rasíd Ghannúsi vezette Nahda (Újjászületés) Pártot, vagy a később elhíresült algériai Iszlám Megmentési Frontot.

A második kategóriát alkotó „radikális iszlám” részben annak következtében jött létre, hogy a fent említett mozgalmakat az uralkodó elitek megfosztották a legális politikai szerepvállalás lehetőségétől, részben pedig abból a célból, hogy a marginalizált csoportoknak a hatalmi elitel szembeni kritikáját és elégedetlenségét kifejezzék, és az érdekképviselő sajátos rendszerét hozzák létre, mind kevésbé kompromisszumkész módon. A radikális iszlám

soha nem válik el a mecsettől, propagandáját elsősorban nem a médiában, hanem a szószéken fejt ki, alapítványi kórházakat, iskolákat és önszervező egyesületeket működtetve igyekszik pótolni az állam szociális szerepvállalásának hiányát.

A harmadik típus, a militáns iszlám, amely az előbbihez hasonlóan részben az államhatalom erőszakos fellépésére adott válaszként, részben pedig a regionális politikai játszmák kiszolgálójaként jött létre. Az okok minden egyes szervezet esetében külön vizsgálatot érdemelnek, ám ennek során azt is figyelembe kell venni, hogy e fegyveres szervezetek egyenként sem homogének, s különböző időkben keletkezett „szárnyaik” más és más célokat szolgálhatnak. Közös jellemzőjük ugyanakkor, hogy ideológiai szempontból nem tesznek különbséget a kinyilatkoztatás alapelvei és a történeti kontextustól függő szabályozás között.

A huszadik század utolsó évtizedében a militáns mozgalmak szerveződését és aktivitását nem kis mértékben segítette elő, hogy a világ minden tájáról Afganisztánba érkezett muszlim harcosok a szovjet csapatok kivonulása után, hazájukba visszatérve, friss szellemi és technikai munícióval látták el országaik radikális iszlámista szervezeteit. A legelrettetőbb és legnagyobb értetlenséget kiváltó öngyilkos merényletek gyakorlata a nyolcvanas évek közepén kezdődött, Libanonban. E cselekedetek értelmezése azonban nem lehetséges a polgárháború okainak, történelmi és politikai hátterének ismerete nélkül. Amint ez megtörténik, nyilvánvalóvá válik, hogy nem az iszlámban mint vallásban gyökerező módszerről van szó. A cél szentesíti az eszközt elvén természetesen sokat lehet vitatkozni, azonban a kérdés „másik oldalról” történő megvilágítását jól példázza a már említett Libanoni síita teológus, Muhammad Hussein Fadlallah magyarázata: „Ha egy elnyomott népnek nincs lehetősége arra, hogy az Egyesült Államokkal és Izraellel olyan fegyverekkel szálljon szembe,

amelyben azoknak nyilvánvaló fölénye van, akkor a harc szokatlanabb módjaihoz folyamodhat.”¹² Felháborodásunk lehet helytálló, azonban Bush elnök nemcsak háborút, hanem kereszties hadjáratot hirdetett a terrorizmus ellen, és hadi vállalkozásaihoz gyakran kéri Isten áldását, felszólítva az amerikaiakat, hogy imádkozzanak ezek sikeréért. Az iraki katonai akció célja és vitatott következményeinek mérlegelése után azonban nem sokan kapcsolják össze szívesen az ilyen és ehhez hasonló hadműveleteket a keresztény vallással.

A megszállt palesztin területeken zajló öngyilkos merényletek politikai hátterével kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy Izrael, amely előszeretettel igyekszik önmagát a militáns iszlámmal szemben a Nyugat védőbástyájaként feltüntetni, 1992-ben 415 Hamász-, illetve Iszlám Dzsihadtagot ideiglenesen Libanonba deportált. A kényszer-száműzetésbe került radikális aktivisták az izraeliek által rájuk szabott időt jórészt a Hezbollah kiképzőtáborában töltötték, elsajátítva az úgynevezett „mártírakciók” ideológiai és technikai alapjait.

Az iszlámizmus elsődleges motiválói mindenekelőtt a helyi problémákra irányuló megoldáskeresések. E szervezetek egymástól nagymértékben térnek el aszerint, hogy az ország, amelyben működnek, milyen problémákkal küzd, milyen forrásokra számíthatnak, és szervezetük milyen hierarchia alapján épül fel. A képet tovább kellene árnyalni annak a ténynek, hogy még az egy adott országon belül működő csoportok is gyakran látnak halálos ellenséget egymásban. Khomeíni ajatollah legfőbb ellenzékét például más meggyőződésű iszlámisták alkották, akik között liberálisok és marxista beállítottságúak egyaránt akadtak. Amikor hatalomra kerülnek, kapcsolatukat valamely más, szintén konzervatív vezetésű ország kormányával az egymásközi feszültség és ellenségeskedés jellemzi, hiszen egymást kölcsönösen eretneknek bélyegzik. Ennek egyik

legjellemzőbb példája, hogy az Iráni Iszlám Köztársaság és a tálibok vezette Afganisztán egymást esküdt ellenségeknek tekintették.

A szervezetek által végrehajtott erőszakos cselekmények mennyisége és milyensége általában attól függ, hogy a politikai vezetés mennyire igyekszik integrálni, vagy éppen kiszorítani ezeket a csoportokat. Az, hogy az iszlám mérsékelt vagy szélsőséges elveket hangoztató irányzatához tartoznak-e, természetesen számít, de inkább retorika, mintsem a gyakorlati tevékenység szempontjából. Erre példa a libanoni Hezbollah. Megkapván a lehetőséget arra, hogy az 1990-es évek elejétől parlamenti pártként működjön, hangneme és rövid távú céljai radikálisan megváltoztak. A más felekezetekkel való együttműködés érdekében a szervezet politikai programjában az iszlám állam kialakításának gondolatát egyre kevésbé hangsúlyozzák, sőt az izraeli csapatok kivonulása után a párt vezetősége mindent megtett, hogy megakadályozza a megtorlásokat az ellenséggel korábban együttműködő keresztényekkel szemben. Választási programjában demokratikus alapelveket hangsúlyozott, és a 2004-es, helyhatósági választások kampányában még keresztény jelölteket is támogatott.

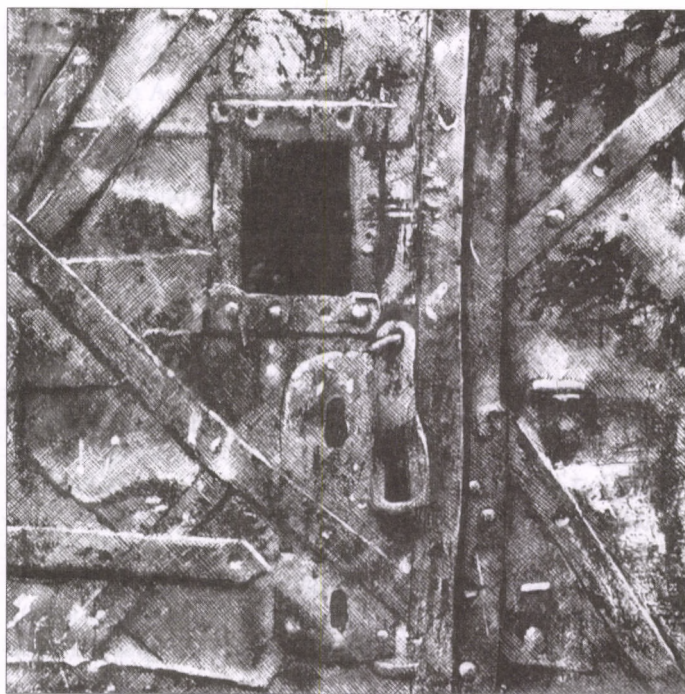
Az iszlám radikalizmus értékelése

A mozgalmak sokfélesége felveti annak kérdését, hogy az iszlám mint vallás mennyire jellemezhető a politikai iszlám egyes megnyilvánulásain keresztül. Eltérés és ellentét pedig nem csak a mozgalmak, hanem a Nyugaton „fundamentalistaként” jellemzett államok között is fennáll. Köztudott, hogy Szaúd-Arábia, Líbia, Pakisztán és Irán igen kevés közös vonást mutatnak. Szaúd-Arábia konzervatív monarchia, míg Líbia egy katonai diktátor által irányított populista-szocialista állam. A líbiai radikális-revizionista

ÁLOMBELI STÁCIÓK: 8. KAPU

iszlám éles ellentétben áll az iráni síita klerikusok tanácsának ideológiájával. Líbia és Irán Amerika ellenségeinek, Pakisztán, valamint az Öböl menti konzervatív királyságok (Szaúd-Arábia, Kuvait, Bahrein) és Egyiptom pedig szövetségeseinek számít – ahogy korábban, éppen a tálibok uralmának kezdetén Afganisztán is. A konzervatív Öböl-országok eleinte lelkesen támogatták anyagilag ezen iszlámista mozgalmakat, ám gazdasági érdekeik és Amerika-orientációjuk miatt hamarosan tudathasadásos helyzetbe kerültek, s rövidesen csatlakoztak az arab kormányzatok iszlámista ellenzékiekkel való véres leszámolásaihoz. Eköz-

ÁLOMBELI STÁCIÓK: 8. KAPU

ben alkotmányuk és törvénykezésük alapjai továbbra is a szent szövegek – a Korán és a hadiszok – maradtak, s „belső kommunikációjuk” egyre inkább vallásos színezetű lett. Elgondolkodtató az is, hogy az Iráni Iszlám Köztársaság éppen az iszlám elveire hivatkozva szólított fel többször a szaúdi konzervatív muszlim királyság megdöntésére.

A vallási újjáéledés külföldi megítélését – amint az Öböl-országok kapcsán már említettük – mindig a globális politikai játszmák erőviszonyai határozták meg. Az „arab szocializmust” építő kormányok radikális ellenzéke a hatvanas évektől kezdve támogatóra lelt a washingtoni veze-

tésben, amely fontos szövetségesként tartotta őket számon a harmadik világbeli szocialista rezsimok és a szovjet befolyás terjeszkedése elleni küzdelemben. A politikai veremés sajnálatos példája lett aztán, hogy Amerika győzelme a hidegháborúban Afganisztánban éppen a tálibok néven elhíresült militáns iszlámisták hatalomra jutását eredményezte, míg némely Nyugat-barát arab vezető mérsékeltbb ellenzékéről megfélemeztek a Fehér Házban. A választás tehát gyakran kétélű fegyvernek bizonyult. Az egyiptomi származású Omar Abdel Rahmán sejk például elnyervén az amerikai állampolgárságot, megszervezte az Ikertornyok elleni első merényletet. Hasonlóképpen, Izrael is lelkesen támogatta a palesztin területeken működő Muszlim Testvérek szervezetét, amely Arafatot belülről támadta, őt és a PFSZ-t az iszlám árulójának, szocialistának és nasszeristának bélyegezve. A helyzet csak 1987-től kezdett megváltozni, amikor az első Intifáda kitörésekor a Muszlim Testvérek egyes tagjai létrehozták a Hamászt. Számtalan más példa is bizonyítja, hogy a radikális iszlám csak akkortól számít ellenségnek, amikortól már nem számíthat szövetségesnek.

A Nyugat-ellenes agresszió képében jelentkező forrongás valóban elrettentő jelenségeit szemlélve fontos lenne végre észrevenni, hogy ezek kiváltó okai az imperializmus immár kétszáz éve ismétlődő, s korunkban a globalizáció álarca mögé bújó megnyilvánulásai. A gyarmatosító angol és francia kormányok szerepét mára a jórészt amerikai tőkével működő multinacionális vállalatok vették át. A természeti kincsek kiaknázása azonban semmilyen hasznot nem jelent az adott ország állampolgárainak, akik továbbra is a nyugati GDP töredékének megfelelő összegből kénytelenek ellátni az állandóan növekvő népességet. Az „Új Világrend” fogalma fejlődő országok számára tehát nem jelent mást, mint a kapitalizmus politikai és gazdasági uralmát, és az általa hangoztatott értékek egye-

temessé tételét. Az ötvenes-hatvanas években kezdődő gazdasági átalakulás munkavállalók millióit vonzotta megélhetés reményében vidékről a nagyvárosokba. A betelepülők óriási, zsúfolt nyomornegyedekben találtak szállást, és családjuktól, gyökereiktől elszakadva szembesültek az a kirívó, ám nagyon szűk kört érintő nyugati típusú jóléttel és gazdagsággal, amit csak a politikai és a vele összefonódó gazdasági elit élvez. A fogyasztói szemlélet természetesen nem hagyja közömbösen a szegényeket sem, akik azonban esélytelenségüket felismerve, hamarosan ismét a vallásban keresnek vigaszt. Ehhez az is hozzájárul, hogy az iszlám tanítása mindig is különösen nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy származásától és vagyoni helyzetétől függetlenül minden muszlim egyenlő. (E gondolat óriási mértékben járult hozzá a korai hódítások sikerességéhez is.) Az iszlámista szervezetek Nyugat-ellenessége tehát elsősorban nem ideológiai alapú, hanem abból táplálkozik, hogy a hatalmi gépezet nyugati tőkéből képes elnyomó apparátusát fenntartani.

Az Egyesült Államok által oly fontosnak tartott emberi jogok tiszteletben tartásában nem figyelhető meg lényeges különbség az ellenségek illetve a szövetségesek táborában, s ez ékes bizonyossága annak, hogy a regionális és politikai érdekek játszanak meghatározó szerepet a radikális tendenciák támogatásában, illetve üldözésében. A nyugati vezetők számára ugyanis a közel-keleti demokratikus tendenciák veszélyes következményekkel járhatnak: a kiszámítható régi klientúra helyét függetlenebb, és a népkarat érvényesülését tükröző kormányzatok és államok vennék át, s ez az olcsó olajforrások elapadásához, az árszínvonal emelkedéséhez, gazdasági és politikai válságokhoz vezetne. Egyes rezsimek – mindenekelőtt az emberi jogok betartásában rendkívül elmaradott Öböl menti monarchiák – politikai és gazdasági támogatása azt is egyértelművé teszi, hogy a nyugati hatalmak a kettős mércét alkal-

mazzák, amikor a vallási alapon szerveződő mozgalmak szellemiségét kritizálják.

A hatalmukat amerikai segélyekből biztosító kormányzatok kíméletlen fellépése miatt az iszlámista szervezetek többsége számára követeléseit kinyilvánítására nem marad más lehetőség, mint az erőszak. Általános tendencia, hogy az új generációk – az idősebb vezetők példáján okulva – egyre radikálisabb eszközökhöz folyamodnak, vezetőik likvidálása ezért soha nem érheti el a kívánt hatást. Amint azt Anne Marie Baylouny kimutatta: támogatottságuk nem a céljaikkal – elsősorban egy iszlám állam megvalósításával- való közösséget jelenti. A vallás természetesen fontos tényező, de nem elsősorban a tagok és támogatók lelki beállítottsága miatt. Az önkényuralmi közegekben az iszlám a szolidaritás, az igazságosság és a jótékonyosság szinonimájává válik. Mérvadó statisztikák bizonyítják, hogy bár az iszlámista pártok és mozgalmak tömegbázisa nagyon nagy, támogatóik között az erőszak híveinek száma elenyészően kicsi azokhoz az aktivistákhoz képest, akik a társadalom fokozatos iszlamizációját akarják megvalósítani vallási újjáéledés előmozdításával és a szociális szolgáltatások fejlesztésével.¹³

Az iszlám vallásjogot, mint államszervező elvet ért nyugati kritikákkal szemben érdemes megjegyezni, hogy számos vallástudós szerint az Isten egységén és mindenhatóságán alapuló jogrend éles ellentétben áll a közösség vezetőjének egyeduralmi törekvéseivel. Iránban még napjainkban is két irányzat vetekszik egymással, melyek egyike demokratikus értékeket hangoztat. Törökország „muszlim demokratái” szép számmal képviseltetik magukat az ankarai parlamentben és az önkormányzatokban is. Képviselői az emberi és demokratikus jogokért harcolnak, reménykedve, hogy országuk uniós csatlakozása nem holmi utópia. Egyiptomban is számos iszlámista szervezet működik, melyek elítélik az erőszakot, és a demokrácia meg-

valósításáért küzdenek. Egyikük, a Waszat (Középút) párt vezetői között nőket és keresztényeket is találunk.

Amint azt az iráni elnök, Mohamed Khatamí egy televíziós interjúban kijelentette, a demokráciák nemcsak liberális vagy szociáldemokrata elveket követhetnek, mert a kialakult szellemi űrben éppen az iszlám kínálhat alternatívát a demokrácia és a vallási alapelvek összekapcsolására. Az iszlám és a demokrácia kapcsolatát tehát csak abból a szempontból érdemes vizsgálni, hogy a saríának mely elemei mondanak ellent a demokrácia mindenkor és mindenhol érvényes alapelveinek – ha vannak ilyenek –, nem pedig a szekularizált nyugati értelmezésből kiindulva bizonygatni a vallási törvénykezés alkalmatlanságát.

Az al-Qáida

Az említett irányzatoktól azonban mindenképp elkülönítve kell az al-Qáidával kapcsolatba hozható szervezetek tevékenységét elemezni. Közös jellemzőjük, hogy nem tesznek különbséget katonák és civilek, segítő szándékú segélymunkások és pénzéhes üzletemberek között. Egy nemzetek feletti szervezetről van szó, amelyet az elemzők újabban központ nélküli hálózatként jellemeznek, és azt hirdeti magáról, hogy az egész muszlim világ, az „umma” nevében cselekszik. Harcosait több mint ötven országból toborozza, kihasználva a globalizáció nyújtotta technikai vívmányokat és lehetőségeket. Nem áll egyetlen állam szolgálatában sem, csak egyéni támogatókra számíthat. Tagjai konszolidált politikai tevékenységben nem vesznek részt, és épp ezért a tömegek támogatását sem élvezik. Marginalizáltságuk ellenére magukat mégis egymilliárd muszlim képviselőiként tüntetik fel. Arról viszont, hogy az általuk elkövetett merényleteket mind a szunnita, mind a síita hatóságok rendszeresen elítélik, keveset hallani

a nyugati médiában. Ezen vezetők nem győzik hangoztatni, hogy az ártatlanok véreinek ontása a Korán lelki és gyakorlati útmutatásaival egyaránt szemben áll. Az al-Qáida harcosai úgy vélik, hogy isteni küldetést hajtanak végre, amikor az iszlám ellenségei ellen harcolnak – ebbe a kategóriába természetesen mindenki beletartozik, aki az övékétől eltérő állásponton van. A nyugati médiában gyakorta elhallgatott tény, hogy e szervezet a muszlimok körében tömegbázissal nem rendelkezik, csak aktivistákkal, akik minden családi és emberi kapcsolatot megszakítva, mintegy modern janicsárként élnek – és halnak meg – a szervezet szolgálatában. Okkal merül fel tehát a kérdés: ki(k)nek az érdeke, hogy a semmilyen vallási képzettséggel, felhatalmazással és tömegbázissal nem rendelkező Bin Ládén kijelentéseinek meghatározó jelentőséget tulajdonítsunk?

Az iszlámizmus támogatói és aktivistái elsősorban városi, alsó középosztálybeli fiatal reálértelmiségiek, valamint jogászok és orvosok.¹⁴ Az al-Qáida esetében ennél elszigeteltebb csoportról van szó, hiszen tagjai túlnyomórészt a nyugati nagyvárosok nyomornegyedeiben felnövekvő bevándorlók, vagy a hatalmat kiszolgáló középosztályok kiábrándult gyermekei közül kerülnek ki. Sokan közülük az idegeneket sújtó megaláztatásokat elszenvedve, a jobb módú diákok pedig megízelve a metropoliszok nyújtotta minden világi élvezetet, a kiegészítés, elszigetelődés, magány és lelkiismereti válság elől menekülve, egyedül az iszlámban leltek nyugalmat, a vallási alapon szerveződő közösségekben pedig lelki társakat. Amint azt a szélsőséges harci cselekményekben részt vevő harmincegy éves fiatalember, Rasid kijelentette: „Bin Ládén felhívásai önmagukban még kevesek ahhoz, hogy valakiből terroristát csináljanak, ehhez személyes tapasztalatokra is szükség van.”¹⁵ Ennek táptalaját pedig azok a mézárások jelentik, amelyeket az arab kormányzatok – amerikai tőkéből finanszírozva – nap mint nap hajtanak végre az iszlámistának tartott szervezetek tag-

jai ellen. Bin Láden leleményessége tehát abban áll, ahogy ezeket a megaláztatásokat és sérelmeket az iszlám egésze elleni nyugati támadásként tünteti fel. A véres merényleteket elkövetők számára így biztosítja azt az illúziót, hogy a vallás nevében és védelmében cselekszenek. A Bin Láden-i „dilemmát” így fogalmazta meg a The Observer interjúalánya: „Erkölcsei skrupulusokra pedig nincs idő: vagy az önző, hideg, ateista Nyugatot, vagy a túlvilági üdvösséget és örök boldogságot biztosító iszlámot választod. Az akciókat imádság előzi meg, s a végrehajtó szinte ekstázisban indul utolsó útjára. (...) A terrorista nem hallja áldozatainak kiáltását, de nem azért mert érzéketlen, hanem mert minden erejével és gondolatával Allahra koncentrál. Az azonban fel sem ötlik benne, hogy nem ez az, amit Isten vár tőle.” A motivációkról szólva pedig így folytatja Rasíd: „A népes családban felnövekvő algériai fiatal szinte sosincs egyedül, számára idegen az én fogalom és individualizmus, amely a nyugati szabadságfelfogás alapköve. Számunkra az öröm és a bánat közösségi tapasztalat. Úgy érzékeljük egymás szenvedését, mint saját magunkét, ezért éljük meg személyes veszteséggként minden muszlim testvérünk halálát, akár Palesztinában, akár a Chateaufort börtönben történjék is meg. Ugyanez a helyzet a felelősséggel és a megtorlással, hiszen ezen logika alapján nyilvánítják az amerikaiakat kollektíven bűnösnek például a palesztinok haláláért.”

Konklúzió

Az „iszlám fundamentalizmus” globális veszélyének hangsúlyozása immár lehetetlenné tette, hogy különbséget tegyünk a vallás nevében jogtalanul fellépő szélsőségesek és a muszlim hívók békére vágyakozó tömegei között. Ez a tendencia a politikai konfliktusokat valóban kultúrák harcává torzítja, lehetetlenné téve a párbeszédet és a bé-

két. Samuel Huntington nézetének ellenzői szerint azonban semmilyen entitás, s így az iszlám esetében sem beszélhetünk homogén jelenségről, hanem csak „iszlámokról”, melyeket a nemzeti, regionális vagy törzsi határokon kívül családi és egyéni ambíciók is módosítanak.¹⁶ Ahhoz, hogy az iszlámról általánosságban beszélhessünk, ezért először körül kell határolni a Korán tanítását, és elkülöníteni különböző interpretációktól és a napi gyakorlattól. A hit természetesen egy adott történelmi helyzetben és egy adott társadalmi közegben végrehajtott cselekedetekben nyilvánul meg, ám ebből csak az válik nyilvánvalóvá, hogy elkövetőinek mi a koncepciója a vallásról, de magát a vallást nem ismerjük meg. Miképpen a fasizmus, a náciizmus, az ír és a baszk szeparatista mozgalmak – hogy csak 20. századi példákat említsünk –, melyeknek szintén megvoltak és vannak a maguk ugyancsak összetett történelmi, ideológiai és gazdasági okai, sohasem viselték a keresztény, katolikus vagy protestáns jelzőt.

Úgy tűnik a Nyugat számára a differenciált látásmód kényelmetlen következményekkel járhat. Kultúránk felsőbbrendűségének illúzióját ugyanis csak úgy őrizhetjük meg, ha a vele részben ellentétes értékrendszer elégtelenségét hangsúlyozzuk. A térség történelmi és politikai hátterének ismerete világossá teszi, hogy a felsorolt tragikus események okainak egyike sem vallási indíttatású, összekapcsolódnak viszont a térségen kívüli nagyhatalmak érdekérvényesítési törekvéseivel. Khomeíni ajatollah szerint az iszlám iránti hűség nem pusztán vallási kötelezettség, de egyben „a legjobb fegyver a terjeszkedő nyugati imperializmussal szemben”. Az iszlám vallásjog (saría) bevezetését azért tartotta szükség-szerűnek, hogy „megvédje az iszlámot és a muszlimokat.”¹⁷ A vallási frazeológia használata azonban önmagában még nem jelent vallásos tartalmat, ezért hiba lenne az iszlámból visszakövetkeztetéssel magyarázni egyes (véres) eseményeket vagy (szélsőséges) személyiségeket.

Az okok történelmi, politikai szempontból való vizsgálata kettős konklúzióhoz vezet. Egyrészt a térségben csak azoknak a kormányzatoknak van jövőjük, amelyek képesek különbözőképpen kezelni az együttműködésre hajlandó mozgalmakat és részesíteni őket a politikai hatalommegosztásban. Másrészt, az elidegenedés és vérontás mindaddig folytatódni fog, amíg a nyilvánvaló erőfölényben lévő Nyugat be nem látja, hogy nincs joga ráerőszakolni gazdasági érdekeit és ideológiai meggyőződését az iszlám világra.

SPEIDL BIANKA

Felhasznált irodalom

- Joel Beinin és Joe Stork: On the Modernity, Historical Specificity, and International Context of Political Islam. in *Political Islam: Essays from Middle East Report*, ed. Joel Beinin and Joe Stork (Berkeley University of California Press, 1997), 3–25.
- Francois Burgat: *Face to Face with Political Islam*. London, I. B. Tauris, 2003.
- John L. Esposito: *The Islamic Threat: Myth or Reality?* 3rd. ed. New York, Oxford University Press, 1999.
- Nizar A. Hamzeh: Lebanon's Hizbullah: From Islamic Revolution to Parliamentary Accommodation. *Third World Quarterly* 14, no. 2 (1993): 321–337.
- Judith Palmer Harik: „Between Islam and the System: Sources and Implications of Popular Support for Lebanon's Hizbullah.” *Journal of Conflict Resolution* 40, no. 1 (March 1996): 55.
- Hala Jaber: *Hezbollah born with a Vengeance*. New York, Columbia University Press, 1993.
- Muhammad Ibrahim Jannati: Ijtihad: Its Meaning, Sources, Beginnings and the Practice of Ra'y. *al-Tawhid Islamic Journal* Vol. 5 No. 2 & 3, Vol. 6, No. 1, Vol. 7, No. 3
- The Electoral Program of Hizbullah*. 1996.
- R. P. Mitchell: *The Society of Muslim Brothers*, London, 1969.
- Augustus Richard Norton: „Religious Resurgence and Political Mobilization of the Shi'a in Lebanon,” in *Religious Resurgence and Politics in the Contemporary World*, ed. Emile Sahliyah (Albany: State University of New York Press, 1990), 229–241.

Hizballah: From Radicalism to Pragmatism? *Middle East Policy Council*, Volume V, January 1998, Number 4.

Maxime Rodinson: The Western Image and Western Studies of Islam. in *Legacy of Islam*, edited by C. Bosworth and J. Schacht (Oxford 1974) 34–62.

Edward W. Said: *Covering Islam* (New York, Pantheon Books, 1981).

William Shepard: *Sayyid Qutb and Islamic Activism*. Leiden, Brill, 1996.

Jegyzetek

- 11 Khaled Abou El Fadl, „Islam and the Challenge of Democracy,” *Boston Review*, Apr.-May 2003, at.
- 12 Fadlallahal készült interjú, megjelent: *al-Ittihad* (Abu Dhabi), 1985. június 7.
- 13 Anne Marie Baylouny: „Emotions, Poverty, or Politics: Misconceptions About Islamic Movements”, *Strategic Insights*, Vol. III/1. (2004. január).
- 14 Anne Marie Baylouny: „Emotions, Poverty, or Politics: Misconceptions About Islamic Movements”, *Strategic Insights*, Vol. III/1. (2004. január).
- 15 Az interjú a *The Observer* 2003. március 9-i, vasárnapi számában jelent meg.
- 16 John C. Raines: *The Politics of Religious Correctness: Islam and the West*, in: *Cross Currents*, Spring 1996, Vol. 46 Issue 1, p39.
- 17 Idézi: Saskia Gieling: *Religion and War in Revolutionary Iran* c. könyvében. I. B Tauris, London, 1999. p. 90

(15) 93

93:315. 11. oh

K: Oze Heller Ankol

MUSSOLINI BUKÁSA

Am

II. m

A fasiszta nagytanács ülése, Mussolini bukása és Badoglio kormányalakítása

m.

A fasiszta nagytanács 1943. július 24-én, az év legmelegebb napján ült össze a Palazzo Venezia hűvös különtermében. Mussolini kétórás megnyitóbeszédében a német szövetség melletti kitartásról szónokolt és arról, hogy a tengelyszövetséghez való tántoríthatatlan hűségen kívül egyéb alternatíva nincs. A belső pártellenzék nevében Dino Grandi szállt szembe a Duce állásfoglalásával, akit azzal vádolt, hogy hűtlen lett a fasizmus eredeti célkitűzéseihez, személyi diktatúrát létesített, és szerencsétlen külpolitikai lépéseivel katasztrófába sodorta Olaszországot. A hajnali két óráig tartó tanácskozás során Alfieri berlini nagykövet hozzászólása bizonyult feltehetően döntőnek. Alfieri, aki addig rendíthetetlen híve volt a tengelyszövetségnek, úgy nyilatkozott, hogy Németország a háborút máris elvesztette, és annak érdekében, hogy az elkerülhetetlen vereség időpontját kitolja, hadszíntérré akarja tenni Olaszországot. Ezután még több felszólalás hangzott el, majd Grandi benyújtotta határozati javaslatát, amely követelte az ország alkotmányos rendjének helyreállítását. E határozat Mussolinit lemondásra és arra szólította fel, hogy a hadsereg legfőbb irányítását adja vissza a király kezébe. Grandi határozati indítványa mellett 7 ellenszavazattal 19-en szavaztak, többek között Ciano, Federzoni, Bottai, Bastianini, Alfieri és De Bono, a Marcia su Roma egyik szervezője⁴⁴. Mussolini néhány órára hazatért aludni, de reggel 8 órakor már a hivatalában ült, a Palazzo Veneziában, a déli órákban fogadta a japán nagykövetet, majd délután

5 órára kihallgatást kért a királytól. Amíg a fasiszta nagytanács ez alkalommal parlamentáris módon tanácskozott, a király és a hadsereg vezetői ezúttal villámgyorsan, államszínyszerűen cselekedtek. A vezérkari főnök utasítására carabinieri (olasz csendőrök) szállták meg az egész várost, hogy megakadályozzák a fasiszta milícia esetleg várható akcióit. Amíg a király a kihallgatás során heves szemrehányásokat tett a Ducénak, mint „Olaszország leggyűlöltebb emberének”, s felszólította az azonnali lemondásra, Mussolini nem ellenkezett, összetörve hagyta el a királyt, s amikor a Villa Savoyából távozott, carabinieri letartóztatták, s egy kaszárnyába vitték. A király a Duce távozása után fogadta Badoglio tábornagyot, a megbízta őt kormányalkítással.⁴⁵

A római rádió 10 óra 45-kor közölte a bevezető részben említett rövid közleményt Mussolini leváltásáról és Badoglio kinevezéséről. Ezzel egyidejűleg Scorzát és néhány fasiszta vezetőt a rendőrség letartóztatott, Farónaccinak sikerült a fővárosból elmenekülnie.

Badoglio a király általi kinevezés után a fasizmus előtti korszak minisztereiből akart kormányt alakítani, Bonomit, Casatit és Einaudit (a későbbi köztársasági elnököt – Cz. A.) akarta kormányába bevenni, de a király helyesebbnek tartotta szakértői kormány alakítását. Ebbe Badoglio beleegyezett. A régi liberális és konzervatív politikusok távol tartásával a király feltehetően a németek gyanúját akarta eloszlatni. Nyilván ebből a célból vették be azt a mondatot is a rövid közleménybe, hogy a „háború folytatódik”. Ezt persze a németek nem hitték el, az angolszász mérvadó körök és a közvélemény inkább, és amint a továbbiakból kitűnik, e mondat fokozta a Badoglio-kormány iránti bizalmatlanságot az angol és amerikai közvéleményben. Badoglio egyébként emlékiratában azt írja, hogy ő kinevezése előtt még javasolta Acquarone hercegnek, a királyi ház miniszterének, hogy legjobb volna, ha maga a király is

lemondana, Acquarone tanácsára azonban Badoglio elállt ettől a kéréstől.⁴⁶

Ha a király és Badoglio valóban hitték, hogy a „háború folytatódik” formula megnyugtatja a németeket, akkor alaposan tévedtek. Amikor Hitler értesült a Duce bukásáról, első gondolata az volt, hogy az Olaszországban állomásozó német hadosztályok egyikének azonnal el kell foglalnia Rómát, letartóztatni a királyt, a trónörökösöt, Badogliót és az olasz katonai vezetőket, akiket árulóknak tartott, és az egész eseménysorozatot összehasonlította az 1941 márciusában végrehajtott belgrádi államcsínnyel. Erről azonban Jodl vezérezredes, az OKW hadműveleti vezetője, a német Wehrmacht nehéz oroszországi helyzetére hivatkozva lebeszélte. Maga Hitler is egy ideig abban reménykedett, hogy az olasz fasiszta pártban, amelyet ugyan a Badoglio-kormány feloszlattott, lesz annyi erő, hogy a helyzetet megváltoztassák. Mindenesetre az a vélemény alakult ki a német vezető körökben, hogy amíg nem jut tudomásukra, hogy az új kormány kapcsolatba lép a szövetséges hatalmakkal, fenntartják az együttműködés látszatát. 1943. augusztus 6-án az új olasz külügyminiszter, Gueriglia márki és Ambrosio vezérkari főnök az északolasz Travisióban találkozott Ribbentroppal és Keittel. A találkozás fagyos légkörében a németek továbbra is bizalmatlanok maradtak az új olasz kormány iránt.⁴⁷

A szövetséges hatalmakkal való kapcsolatfelvétel nehezebbnek bizonyult, mint ahogyan a király és Badoglio a Duce leváltása után elképzelte. Igaz, amikor a római rádió bejelentette a hírt Mussolini elbocsátásáról, Eisenhower tábornok, az észak-afrikai és olaszországi haderők legfőbb parancsnoka rádiószózatban azonnal támogatást akart adni a királynak, a Savoyai-háznak, Badoglio marsallnak és az olasz népnek, közölni akarta, hogy amennyiben a németek ellen fordulnak, számíthatnak a szövetségesek segítségére. A főhadiszálláshoz delegált amerikai és angol

diplomáták, Robert Murphy és Harold MacMillan azonban úgy vélték, hogy a hadsereg főparancsnoka a két angol-szász állam- és kormányfő engedélye nélkül ilyen lépésre nincs feljogosítva.⁴⁸

Eisenhower sajnálatának adott hangot, mert úgy vélte, régebbi korokban a hadvezérnek több kompetenciája volt, mint a modern hírközlés korában, mert önállóan ítélhette meg, mikor lehet az ellenféllel tárgyalásokat kezdeni. Ettől függetlenül a Mussolini bukását követő hetekben az angol és amerikai propaganda téves premisszákból indult ki, amikor az olasz népet állandóan arra ösztökölték, hogy gyakoroljon nyomást a királyra és a Badoglio-kormányra, hogy forduljanak szembe a németekkel. A téves premissza abban állt, hogy az angolszász propaganda irányítói nem voltak tisztában azzal, hogy éppen a király, Badoglio és az olasz politikai és társadalmi elit volt az, amelyik szembefordult Mussolinival és a fasiszta rendszerrel, tehát nem volt szükség arra, hogy alulról jövő nyomással erőteljesebb lépésekre kényszerítsék őket.⁴⁹

A Badoglio-kormány látszólagos habozása arra volt visszavezethető, hogy attól féltek, amennyiben nyíltan a szövetségesek oldalára állnak, a németek brutálisan eltávolítják a királyt, a Badoglio-kormányt, és őrizetbe veszik az olasz katonai vezetőket, és német irányítású náci-fasiszta kormányt állítanak Olaszország élére Mussolinival, vagy a Ducénál is szélsőségesebb Farinaccival az élén. Erre minden lehetőségük megvolt, hiszen mivel az olasz haderő színe-java megsemmisült az afrikai hadjáratban, s Mussolini kalandor politikája következtében az olasz hadsereg jelentős létszámú egységei a Balkánon állomásoztak, az olasz kormánynak csak 12 gyengén felszerelt hadosztály állt rendelkezésére, szemben nyolc német hadosztállyal, amelyek a legmodernebb fegyverekkel voltak felszerelve. Ugyanakkor a 400 olasz harci repülőgéppel szemben a németek 800 géppel rendelkeztek. Ezen túlmenően Innsbruck térsé-

gében erős német kötelékek álltak készenlétben, hogy az olasz átállási tervek megakadályozására lerohanják Olaszország jelentős részét. Amikor a Bonomi által vezetett liberális és konzervatív pártok politikusai Badogliótól az azonnali átállást követelték, a marsall rámutatott ezekre a nehézségekre. A politikusok megértették az adott helyzetből adódó nehézségeket, de az angolszász rádiópropaganda hatására a tömegek körében nőtt az elégedetlenség a Badoglio-kormány iránt. Az emberek nem realizálták, hogy a keleti arcvonalon súlyos vereségeket elszenvedett német Wehrmacht még mindig rendelkezik akkora erővel, hogy egy olasz átállási kísérletet megakadályozzon.⁵⁰

A tervezett átállást ezen túlmenően komoly stratégiai és pszichológiai tényezők is nehezítették. A király, Badoglio és az olasz hadsereg kész lett volna a szövetségesek oldalán a németek ellen fordulni, ha a szövetséges hatalmak elég katonai erőt tudtak volna bevetni és ezáltal az olasz kormány tervezett frontváltoztatását hathatósan támogatni. Angol-amerikai segítség nélkül az olasz politikai és katonai vezetés erre képtelen volt, hiszen – amint már említettem – Mussolini szétszórta az olasz hadsereget a Balkánra, Franciaországba, sőt Oroszországba is, ahol a 8. olasz hadsereg Sztálingrád előtt megsemmisítő vereséget szenvedett el. Ugyanakkor a szövetséges hatalmaknak is komoly nehézségeik voltak. Az 1943 májusában Washingtonban tartott Trident-konferencia határozata értelmében az észak-afrikai fegyveres erők java részét nem volt szabad az olasz hadszíntéren bevetni. Észak-Afrikában tartották őket tartalékban az 1944 tavaszára tervezett normandiai partraszállás céljára. A Trident-konferencián ugyanis az amerikai stratégiai elgondolásokat fogadták el a Sir Alan Brooke brit vezérkari főnök és Churchill által javasolt mediterrán stratégiával szemben. Ez Olaszország számára a fegyverszünet megkötése után katasztrofális következményekkel járt. Hitler ugyanis – ellentétben az angolszászokkal – nem hitte el Ba-

dogliónak, hogy „a háború folytatódik”. A Führer utasítására ugyanis Ausztriából a legkorszerűbb fegyverekkel ellátott nyolc német hadosztály kezdte meg a bevonulást Olaszországba. Badoglio mindenesetre Róma védelmére öt megbízható olasz hadosztályt vont össze arra az esetre, ha a németek megtámadnák Rómát.⁵¹

Robert Murphy, az egyik legtehetségesebb amerikai diplomata, akinek jelentős szerepe volt abban, hogy az 1942. novemberi észak-afrikai angolszász partraszállás sikerrel járt – felismerte a fasiszta rendszer bukásából adódó lehetőségeket, és Washingtonba táviratozott jelentésében támogatta Eisenhowernek a Savoyai-házhoz és az olasz néphez intézendő rádiószózatára vonatkozó tervét, mert meg volt győződve, hogy a szövetségesek gyors olaszországi intervenciója néhány hét alatt megtisztítja Olaszországot az ott állomásozó német Wehrmacht-alakulatoktól, és szabaddá teszi az utat az adriai part és Budapest felé.⁵² Ugyanazt az álláspontot képviselte akkor Churchill is, aki Sir Alan Brooke vezérkari főnök és a brit katonai vezetők által támogatva hosszasan fejtegette az éppen Londonban tartózkodó Stimson amerikai hadügyminiszternek, hogy a szövetségesek számára soha vissza nem térő alkalom nyílt arra, hogy a háborút a német határokig kiterjesszék. Ezt a brit kormányfő egy Rooseveltnél eljuttatott memorandumában is részletesen kifejtette.⁵³ Az elnök válaszában nem kifogásolta Churchill gondolatmenetét. Hogy mennyire volt Rooseveltnél őszinte, azt a dokumentumok alapján nem tudjuk megállapítani. Mindenesetre Stimson hadügyminiszter Londonból Algírba repült Eisenhower főhadiszállására, s ott azt fejtegette, hogy az amerikaiak engedtek a briteknek, amikor beleegyeztek az észak-afrikai partraszállás végrehajtásába, a Szicília és Dél-Olaszország elleni hadjáratba, de ezen túlmenően nem hajlandók több engedményt tenni az angoloknak. Stimson Mussolini bukásának nem tulajdonított nagyobb jelentőséget. „Itt az ideje, hogy véget

vessünk a további mediterrán kalandoknak” – mondta, s közölte Eisenhowerrel, hogy Marshall is így vélekedik.⁵⁴ Arra vonatkozóan, hogy Stimson e közléseket Roosevelttel tudtá-
val tette, nem áll rendelkezésünkre írásos bizonyíték.

Időközben Quebecben megkezdődött az újabb angol–amerikai konferencia, amelynek a „Quadrant” fedőnevet adták. 1943. augusztus 12-én Marshall vezérkari főnök táviratozott Eisenhowernek, hogy a Rómában beállott kormányváltás ellenére továbbra sem bocsáthat az előírta-
kon túlmenő katonai erőt az olaszországi hadszíntér céljaira. Roosevelttel határozott utasítását adja tovább, amikor leszögezi: az Észak-Afrikában állomásozó amerikai erőket kizárólag az 1944-re tervezett franciaországi partraszállás céljaira kell tartalékolni.⁵⁵ E határozatok miatt Eisenhowernek nem állt módjában azokat a hadosztályokat Róma környékén bevetni, amelyeket Badoglio és az olasz vezetés szükségesnek tartott ahhoz, hogy a németek ellen a siker kilátásával felvehessék a harcot. E téren mutatkozott meg a Badoglio-kormány és az angolszász hatalmak vezetőinek véleménykülönbsége a legnyilvánvalóbban. Amíg Badoglio a fenyegető német túlsúly miatt nem mert nyíltan szakítani a németekkel, és a szakítást a szerinte szükséges angolszász erőkkel karöltve akarta végrehajtani, addig az angolok és az amerikaiak csak abban az esetben voltak hajlandók egyáltalán tárgyalásokba bocsátkozni a Badoglio-kormányral, ha az nyíltan szakít a németekkel. E követelés teljesítése angol–amerikai segítség nélkül viszont lehetetlen volt.

A helyzetet azonban leginkább az angolszász vezetőknek az úgynevezett casablancai formulához, vagyis a feltétel nélküli kapituláció elvéhez való merev ragaszkodása súlyosbította. Ugyanakkor az angolszász propaganda a „lélektani hadviselést” úgy folytatta, mintha Olaszországban még mindig Mussolini kormányozna. A BBC és a Voice of America tovább folytatta a támadásokat a király és

a Badoglio-kormány ellen, akiket a fasizmussal való két évtizedes együttműködéssel vádoltak. E vélemény a legmagasabb körökben is elterjedt volt. Robert Sherwood, Harry Hopkins elnöki tanácsadó biográfusa Rooseveltt und Hopkins című könyvében így adja vissza egykori főnöke véleményét. „Súlyos aggályaink vannak a királlyal és Badoglióval kapcsolatban. Bármennyire is megerőltetem fantáziámat, bizonyos, hogy egyikük sem képzelhető el egy demokratikus kormányzat reprezentánsának... S nem hiszem, hogy Sztálint kielégítené egy velük való együttműködés”.⁵⁶ E kitétel azért is érdekes, mert amíg a királyt és Badogliót – két konzervatív politikust, akik kétségtelen, hogy két évtizeden keresztül együttműködtek Mussolini fasiszta rendszerével – nem tartották demokratának, ebből az idézetből az tűnik ki, hogy a szovjet diktátort demokrataként könyvelték el.

Badoglio – miközben álcázva valódi szándékait, a németekkel szemben fenntartotta a háború folytatásának látszatát, mihelyt lehetségessé vált, felvette a kapcsolatot a nyugati hatalmak képviselőivel. Augusztus elején D'Ayeta márki követségi titkárt informatív jellegű megbeszélések céljából Lisszabonba küldte, ahol kapcsolatba lépett Sir Reginald Campbell angol nagykövettel. Campbell hűvös udvariassággal értésére adta az olasz diplomatának, hogy csak a feltétel nélküli kapituláció elvének elfogadása után hajlandók a szövetségesek tárgyalni az olasz kormánnyal. Hasonló álláspontra helyezkedtek Berio olasz diplomatával szemben is, aki a tangeri brit konzullal tárgyalt. Badoglio ezután elhatározta, hogy egy magas rangú személyiséget delegál a szövetségesekhez, Castellano tábornokot, Ambrosio vezérkari főnök helyettesét. Castellano először Madridban tárgyalt Sir Samuel Hoare angol nagykövettel, majd onnan Lisszabonba utazott, és felvette a kapcsolatot Sir Reginald Campbell lisszaboni brit nagykövettel. Az olasz tábornokot az angolszászok elfogadták tárgyalópartnernek. Az amerikaiak Walter Bedell Smith tábornokot, a britek Kenneth

Strong tábornokot jelölték ki tárgyalópartnerekül. A tárgyalások megkezdése után úgy látszott, hogy az olasz és angol-szász elképzelések között áthidalhatatlan szakadék tátong. Míg Castellano azzal az ajánlattal jött, hogy Olaszország szakít a németekkel, átáll a szövetségesek oldalára és segítségül kér angol és amerikai csapatokat, az angolszász megbízottak – utasításaik értelmében – mereven ragaszkodtak a feltétel nélküli kapituláció formulájához. Ez nem az volt, amit a király, Badoglio, de a Bonomi köré tömörülő, felszínre lépett antifasiszta pártok eképzelték. A casablancai formula elfogadása ugyanis az olasz szuverenitás messzemenő korlátozását vonta volna maga után.⁵⁷

Az első megbeszélések után Bedell Smith és Strong tábornokok visszarepültek Algírba, Eisenhower főhadiszállására, hogy újabb utasításokat kérjenek. Az olasz királyi kormány ezzel egyidejűleg Algírba küldte Zanussi tábornokot. Zanussi kapcsolatba lépett Bedell Smith amerikai tábornokkal, aki a tárgyalásokba bevonta amerikai részről Murphyt, angol részről MacMillant. Zanussi azt indítványozta, hogy az angolszászok szálljanak le egy légideszant hadosztállal Róma közelében, ahol hat olasz hadosztály állomásozott. A Róma körüli német erők létszáma megfelelt egy-másfél hadosztály létszámának, így Zanussi szerint az olasz és angolszász erők könnyen ki tudnának védeni egy Róma elleni német támadást, s a szövetségeseknek egy ejtőernyős alakulatot kellene még küldeni a római repülőterek védelmére. Ezek az egyesült erők meg tudnák ezen kívül akadályozni a Nápoly körül állomásozó német alakulatoknak észak felé való előrenyomulását. Előfeltétele az akció sikerének az lenne, ha a szövetségesek gyors művelettel meg tudják szállni Róma környékét.⁵⁸

Mind Lisszabonban, mind Algírban napokig tartó heves vita folyt arról a kérdésről, hogy az olaszok részéről remélt közös műveleteket azonnal megkezdik-e, vagy megvárják, amíg az olasz fél a casablancai formula értelmében

aláírja az Olaszország feltétel nélküli kapitulációjáról szóló okmányt. Ebbe az olasz fél a szuverenitás erős korlátozása miatt nem akart belemenni, az angolszászok viszont – úgy látszott – foglyai a Rooseveltt és Churchill által 1943. január 24-én meghirdetett casablancai proklamációnak. A tárgyalások ezért elhúzódtak, miközben naponta újabb és újabb német alakulatok özönlöttek Olaszországba. Ez alatt az idő alatt Rooseveltt és Churchill kettős nyomás alatt állt. Míg Eisenhower és a katonai vezetés azt sürgette, hogy tekintsenek el a casablancai formulától, és használják ki a felkínálkozó új szövetséges által felajánlott lehetőségeket, addig az erősen baloldali, vagy amerikai szóhasználatot élve „liberal”, de többnyire szovjetbarát angol és amerikai médiások tiltakoztak a királlyal, Badoglioval és más „fasiszta” személyiségekkel való tárgyalások ellen.⁵⁹ Churchill kivezető útként azt javasolta, hogy ragaszkodjanak ugyan a feltétel nélküli kapituláció elvéhez, de amennyiben Badoglio és a németek között szakadás következik be, akkor a szövetségesek siessenek az olaszok segítségére. Badoglio ugyanakkor a németekkel való szakítás bejelentését az angol és amerikai segítségnyújtás időpontjától tette függővé.⁶⁰

Az Algírban és Lisszabonban folyó hosszús alkudozás után Castellano átvette a szövetségesek feltételeit, amelyek a casablancai formula enyhített változatát tartalmazták, és kilátásba helyezték az angol és amerikai segítséget a németekkel való szakítás esetére. Amikor Castellano visszatért Rómába, Badoglio a feltételeket megvitatta a királlyal, Ambrosio vezérkari főnökkel, valamint Guariglia márki külügyminiszterrel. Az adott körülmények között elfogadhatatlannak tartották őket, és Castellano-t azzal az utasítással küldték le Szicíliába a szövetségesek főhadiszállására, hogy Olaszország csak abban az esetben fogadhatja el azokat, ha az angolok és amerikaiak a fegyverszünet kihirdetésével egyidejűleg megfelelő helyen legalább tizenöt hadosztállyal partra szállnak.⁶¹

Az olasz–angolszász fegyverszünet és Olaszország hadszintérré válása

A hivatalos fegyverszüneti tárgyalások 1943. augusztus 31-én kezdődtek a Palermo melletti Cassibile nevű helységben. Az olasz küldöttek azonnal bejelentették: csak akkor írják alá a fegyverszünetet, ha garanciát kapnak arra vonatkozólag, hogy a szövetségesek Róma környékén partra szállnak. Ellenkező esetben – érveltek az olaszok – a németek Rómát és Nápolyt is beleértve egész Olaszországot megszállják, és elképzelhetetlen rombolásokra, fosztogatásokra és gyilkosságokra kerül sor. Mielőtt a két diplomata, Murphy és MacMillan Algírból elrepültek Szicíliába, Eisenhower megkapta a Quebecben konferáló két angolszász államférfitől, Churchilltől és Roosevelttől a fegyverszüneti feltételeket. Ezek két részből álltak: „rövid lejáratú” és „hosszú lejáratú” feltételekből. Az utasítás értelmében csak a rövid lejáratú feltételeket volt szabad az olaszok tudomására hozni. Az első csomag ugyanis csak a kapitulációs okmányt tartalmazta, a „hosszú lejáratú” csomag viszont az olasz politikai, gazdasági és társadalmi élet szövetséges ellenőrzés alá helyezését, ami egyértelmű volt az olasz szuverenitás megszüntetésével. Olaszországra nézve „karthágói békét” tartalmazott. Eisenhower fel volt háborodva, amikor ezeket a „hosszú lejáratú” feltételeket olvasta, de az utasítások értelmében nem közölhette az olaszokkal. Robert Murphynak úgy nyilatkozott, hogy ha erről az olaszoknak tudomásuk lenne, a fegyverszüneti okmányt sem írnák alá. Az olasz küldöttek a rövid lejáratú feltételeket is elfogadhatatlannak tartották, de Murphy és MacMillan közölték velük: repüljenek vissza Rómába, és ultimátumszerűen közöljék a királlyal és Badoglióval, amennyiben nem írják alá a fegyverszünetet, Rómát és a többi olasz várost szőnyegbombázással fogják megbüntetni. Castellano és Zanussi még augusztus 31-én visszare-

pültek Rómába, hogy informálják a királyt és Badogliót az angolszász ultimátumról.⁶²

Ezzel egyidejűleg Bedell Smith és Strong tábornokok Eisenhower főhadiszállására repültek azzal a kéréssel, hogy a szeptember 8-ára tervezett salernói partraszállással egyidejűleg szálljon le Róma közelében egy légideszant hadosztály. Amikor az olasz küldöttek szeptember 2-án visszaérkeztek Szicíliába, kijelentették, hogy csak akkor írják alá a fegyverszünetet, amikor a szövetségesek már partra szálltak. Egy újabb angol–amerikai ultimátum hatására azonban 1943. szeptember 3-án Castellano és Zanussi aláírták a fegyverszüneti megállapodást. A szövetségesek nevében Észak-Afrikából odarepülő Eisenhower tábornok írta alá az okmányt.⁶³

A fegyverszüneti szerződéssel egyidejűleg a tárgyaló felek abban állapodtak meg, hogy a szerződést mindkét fél az angolszász haderők partraszállása időpontjában fogja nyilvánosságra hozni. Badoglio és az olasz kormány természetesen nem ismerték sem a partraszállás időpontját, sem helyét. A már fent említett ejtőernyős hadosztály leszállása tárgyában Maxwell Taylor amerikai tábornok Rómába repült. Taylor Rómában azt érezte, hogy az ejtőernyős hadosztály az Örök Városban veszélybe kerülne, mert a németek olyan nagy erőket vontak össze a főváros körül, amellyel szemben az amerikaiak – még abban az esetben is, ha olasz segítségre számíthatnak – védtelenek lennének. Ezért rádió útján arra kérte Ridgway tábornokot, az ejtőernyős hadosztály parancsnokát, hogy ejtse el az egész tervet, ami meg is történt.

Robert Murphy, aki mint az amerikai elnök politikai megbízottja aktívan részt vett a fegyverszüneti tárgyalásokban, emlékiratában élesen kritizálja Taylort és Ridgwayt e – szerinte – helytelen döntésért. Olasz tábornokokkal későbbi időpontban folytatott beszélgetései alapján úgy véli: az amerikai ejtőernyős hadosztály a Rómában állomásozó

olasz csapatokkal tartani tudta volna az olasz fővárost, s az ejtőernyős tábornokok vonakodása hozzájárult az olasz államszerkezet összeomlásához s az olaszországi harcok elhúzódásához.⁶⁴ Amikor az olasz kormány értesült arról, hogy a partraszállást a salernói öbölben 1943. szeptember 8-án hajtják végre, Badoglio kérte Eisenhower, hogy a fegyverszünet közzétételét halasszák el szeptember 12-ig, hogy az olasz kormány megfelelő intézkedéseket tehesen. Churchill és Rooseveltt utasítására azonban Eisenhower 8-án este 18.30-kor proklamálta a fegyverszünetet. Másfél órával később Badoglio rádióbeszédében közölte az olasz néppel a fegyverszünet beálltát.⁶⁵

A fegyverszünet bejelentése után a németek azonnal megkezdték Róma elleni támadásukat. A meglepett olasz helyőrség alig tudott ellenállni. A király, az udvar, a kormány, a legfőbb katonai és politikai vezetők szeptember 9-én, a hajnali órákban pánikszerűen menekültek Rómából. Kalandos kerülő utakon eljutottak Pescarába, majd egy olasz hadihajó Brindisibe szállította őket, mivel e délolasz város már a szövetségesek kezén volt. Az angolok és amerikaiak azonban a közvélemény nyomására egyelőre még mindig vonakodtak a király és Badoglio kormányát elismerni. Erre csak később, 1943 októberében került sor. Szeptember 11-én, amikor a szövetségesek vezető köreiben köztudottá vált, hogy a király, Badoglio és számos katonai és politikai vezető személyiség Brindisibe érkezett, Churchill és Rooseveltt barátságos hangú táviratot küldött Badogliónak, amelyben támogatásukról biztosították őt a német nácik elleni harcban, akik időközben elfoglalták egész Észak- és Közép-Olaszországot, beleértve Rómát és Nápolyt. Ezzel egyidejűleg megérkezett Brindisibe az angolszász katonai misszió vezetője, Mason MacFarlane tábornok, Murphy amerikai és MacMillan angol diplomata kíséretében. Mason MacFarlane személyiségét az emlékiratok eltérően ítélik meg. Míg Badoglio elismeréssel ír róla és

a vele való együttműködésről, addig Murphy élesen kritizálja őt, és azt állítja, hogy mélyen megvetette az olaszokat, és ezért alkalmatlan volt a misszió vezetésére.⁶⁶

Az 1943. szeptemberi olasz események értékelésénél igazat kell adjunk – ami a lényegét illeti – Robert Murphy-nak, amikor emlékiratában az alábbiakat írja: „Ma már feledésbe ment 1943. szeptember 8-a, a második világháború egyik legeseménydúsabb napja. Négy rendkívüli esemény történt ezen a napon: A szövetségesek megkezdték offenzívájukat az olasz szárazföldön, Salernónál. Nyilvánosságra hozták az Olaszország és a szövetségesek között aláírt fegyverszünetet. A németek megszállták az Örök Várost, és végül Viktor Emánuel menekülni kényszerült az Örök Városból, ahová soha többé nem tért vissza mint király. Egy katona szempontjából akkor legveszélyesebb a helyzet, amikor nemcsak az ellenség, hanem saját emberei is fenyegetik. 1943. szeptember 8-án az olasz nép ebbe a veszélyes helyzetbe került. A szövetségesek utolsó percben meghozott döntése, hogy Rómánál nem szállnak partra, az ott állomásozó olasz csapatokat a legsúlyosabb helyzetbe hozta. Az olasz tárgyalófelek azt feltételezték és hitték, hogy a szövetségesek legalább tizenöt hadosztályt fognak bevetni, és nem Nápolytól délre, hanem Rómától északra... Rommel, Hitler egyik legtehetségesebb tábornoka ugyanazt várta. Naplójában rögzítette, hogy meg volt lepve és megkönnyebbült, amikor értesült arról, hogy a szövetségesek az ő fogalmai szerint ilyen meggondolatlanul cselekedtek. Természetesen nem volt tudomása Eisenhower korlátozott lehetőségeiről.⁶⁷

E tanulmány szerzője osztja Robert Murphy fent idézett véleményét. Meggyőződésem, hogy az 1943 májusában Washingtonban tartott Trident-konferencia döntése, amely szerint az Észak-Afrikában állomásozó angolszász erők jelentős részét nem engedték a mediterrán térségben bevetni, lényegesen hozzájárult a második világháború

meghosszabbításához. Ha ugyanis az olasz kormányváltást követő napokban a lehető leggyorsabban erős angol-szász erők szállnak partra Róma környékén, a Nápoly közelében állomásozó német csapatok harapófogóba kerülnek, s rövid időn belül sikerült volna a német csapatokat a Po völgyéig vagy akár a Brennerig is visszaszorítani. Lidell Hart, a kiváló brit hadtörténész, német forrásokra hivatkozva – így Kesselring marsall és vezérkari főnöke, Westphal tábornok visszaemlékezéseire – azt az álláspontot képviseli, hogy ha az angolszász csapatok Salerno helyett a Rómától északra fekvő Civitavecchiánál vagy az Adria partján, Pescara és Ancona között szállnak partra, a Róma körül állomásozó öt olasz hadosztállyal egyesülve tartani tudták volna Rómát, bekerítették volna a dél-olaszországi német erőket, s legalább az olasz hadjárat idejét lényegesen – és kevesebb embervesztéssel – lerövidíthették volna.⁶⁸ De végső fokon, az 1943. július 25-i olaszországi belső fordulatot – vagyis Mussolini és a fasiszta rendszer bukását, valamint Badoglio kormányátalakítását – a szövetségesek elsősorban azért nem tudták kihasználni, mert az 1943. májusi Trident-konferencia határozatai értelmében az Észak-Afrikában állomásozó nagyszámú angol és amerikai alakulatokat nem volt szabad a Földközi-tenger térségében bevetni, hanem az 1944 májusára tervezett normandiai partaszállás céljaira tartalékállományban kellett őket tartani.⁶⁹

Az eddig elmondottakból egyértelműen látható, hogy az 1943. szeptember 3-án aláírt és szeptember 8-án kihirdetett fegyverszüneti egyezmény nem hozta meg az olasz nép számára sem a kívánt békét, sem azt a Badoglio és környezete által remélt lehetőséget, hogy az olasz haderő eddigi – és a közvélemény többsége által gyűlölt, de Mussolini egyéni döntése által az olasz népre ráerőszakolt – szövetséges ellen fordulva, az angolszász fegyveres erők oldalán harcolva hozzájáruljon a háború megrovidítéséhez. Sőt, Észak- és Közép-Olaszország – Rómát is beleértve – néme-

ÁLOMBELI STÁCIÓK: 9. EFEMER (LEPKE)

tek által megszállt és – Mussolini látványos kiszabadítása után – egy bábkormány által kormányzott területté vált, a szövetségesek által „felszabadított” délolasz térségben viszont szinte szétesett az állami struktúra, és e terület egy része angolszász katonai kormányzat alá került, míg más részein az újra szerveződő kommunista párt funkcionáriusai vették át a hatalmat. Az Észak- és Közép-Olaszországban állomásozó olasz katonai egységek viszont kellő utasítás híján harc nélkül megadták magukat a bevonuló és modern felszereléssel rendelkező német csapatoknak. Ez arra volt visszavezethető, hogy a kormány és a katonai vezetőség

ÁLOMBELI STÁCIÓK: 9. EFEMER (LEPKE)

a bevonuló németek elől annyira pánikszerűen menekült, hogy nem maradt idejük az olasz hadosztályparancsnoknak megfelelő parancsokat kiadni. Így végső fokon a cassabilei fegyverszünet megkötése és idő előtti kihirdetése súlyos katasztrófát eredményezett. Mi volt ennek az oka?

Már többször említést nyert az 1943. január 24-én Roosevelt által kihirdetett casablancai formula, amely szerint a szövetségesek Németországgal és szövetségeseivel csak a feltétel nélküli kapituláció alapján hajlandók tárgyalni. Mivel a casablancai formulának az egész háború kimenetelére gyakorolt hatását egy másik tanulmányomban részle-

tesen elemzem, itt most csak az olasz politikai és katonai döntésekre vonatkozó hatására térek ki. Mussolini bukásától kezdve az angolszász fél és az olasz fél különböző premisszákból indult ki. A Badoglio által alakított és fasisztáktól megtisztított kormány célja megalakulása első pillanatától kezdve arra irányult, hogy Olaszország egész katonai és gazdasági kapacitásával frontot változtasson, és a szövetségesek oldalán folytassa a háborút a nemzetiszocialista Németország ellen. Ezt egy előző fejezetben említettük, amikor kitértünk arra, hogy Castellano tábornok, mint a királyi kormány hivatalos megbízottja ezzel a megbízatással fordult a vele tárgyaló angol és amerikai tábornokokhoz. Ezzel szemben mind az ő, mind az őt delegáló Badoglio legnagyobb meglepetésére az angolszász küldöttek nem igényelték a felajánlott olasz együttműködést, hanem – kormányaik utasítására – mereven ragaszkodtak a feltétel nélküli kapituláció elvéhez. E gyökeresen egymásnak ellentmondó, két eltérő kiindulópont végzetesnek bizonyult a fegyverszünet aláírása napján. E nézetkülönbség egyik oka arra volt visszavezethető, hogy az angolszász hatalmak vezető politikusai nem bíztak a Badoglio-kormány őszinteségében, s talán hírszolgálatuk nem mérte fel helyesen és kellő időben, mekkora rizikót vállalt a király és Badoglio a Mussolini leváltását követő német reakciót illetően. Már említettük, hogy a „háború folytatódik” kijelentés ellenére a németek kezdettől fogva gyanakodtak az olaszok megbízhatóságában, és ha Hitler nem is vonul be – ahogy első ösztöne sugallta – Rómába, de naponta újabb és újabb német csapaterősítések érkeztek Olaszországba. A Badoglio-kormány kizárólag a németektől félt, ezért voltak első lépései a szövetségesek irányában félénkek és óvatosak. A feltétel nélküli kapituláció elvéhez való merev ragaszkodás az angolszász hatalmak potenciális szövetségését gyengítette, és közvetve a német ellenséget erősítette. Az olasz kormány motivációjának meg nem értése

erős mértékben járult hozzá, hogy Maxwell Taylor Rómába küldését szinte az utolsó percre halasztották, amikor már nem volt idő az átállás sikeréhez szükséges koordináláshoz, ezért Róma – ahol az olasz hadvezetés minden szükséges centruma koncentrálva volt a gyors német reagálás következtében nem állt rendelkezésre az átállás sikeres lebonyolítása céljából. Az olasz hadosztályok – megfelelő parancsok híján – kapituláltak a németek előtt, úgyhogy az átállt Olaszországnak nem volt sem hadserege, sem működő közigazgatása. Túlzás nélkül megállapíthatjuk, hogy az olasz államstruktúra a fegyverszünetet követő két-három nap leforgása alatt összeomlott.⁷⁰

A fent elmondottakban röviden említést nyert, hogy a fegyverszünet proklamálásával egyidejűleg, az 1943. szeptember 8-ról 9-ére virradó éjszaka folyamán az angolszász fegyveres erők partra szálltak a Nápolytól délre elterülő salernói öbölben. A Rómától északra elterülő terepen való partraszállást – amely a terepviszonyok miatt ilyen hadműveletre sokkal kedvezőbb lett volna – a szövetségesek hadvezetése elutasította egyrészt azzal az indoklással, hogy a légi támogatás Szicíliából nehezebb feladatnak bizonyulna, mint a salernói öbölben végrehajtandó hadművelet, de a legfőbb ok abban rejlett – amint már ezt is említettük –, hogy az Észak-Afrikában állomásozó angolszász haderők jelentős részét a Trident-konferencia határozatai értelmében nem volt szabad felhasználni az olasz hadszíntéren. Így a Mark Clark amerikai tábornok parancsnoksága alatt álló 5. amerikai hadsereg hajtotta végre a partraszállási műveletet. Bár a hadműveletet amerikai parancsnokság alatt hajtották végre, hatvankilencezer amerikai katona mellett száz ezer brit is partra szállt az 5. amerikai hadsereg mellett. Maguk a partok a hadműveletek szempontjából viszonylag kedvezőek voltak, de az öblöt déli részétől kezdve egészen a sorrentói félszigetig magas hegyek veszik körül, s ez a német védelemnek nyújtott kedvező lehetőségeket.⁷¹ Clark tá-

bornok emlékiratában arról ír, hogy a salernói partraszállás a nehéz terepviszonyok miatt majdnem kudarccal végződött. Az angol és amerikai vezénylő tisztek abban reménykedtek, hogy időközben Calabriában partra szállt és a Montgomery parancsnoksága alatt álló 8. brit hadsereg gyorsan előrenyomult és az 5. amerikai hadsereg segítségére siet. Az olaszországi Wehrmacht alakulatok Kesselring marsall parancsnoksága alatt álló Dél hadseregcsoportja azonban az öböl déli részében vonta össze csapatait, és heves támadást intézett a már partra szállt amerikai erők ellen.

Szeptember 13-án Kesselring vezérkari főnöke, von Vietinghoff vezérezredes már azt jelentette főnökének, hogy rövidesen visszaszorítja az amerikaiakat a tengerbe, s Clark tábornok már mérlegelte a hajókra való visszavonulást. Szeptember 13-án este a németek már csak 7 kilométerre voltak a tengertől. Előbb azonban nehéz tűzérségi tűzzel igyekezett a német előretörést megállítani, s időközben, amikor a 82. ejtőernyős hadosztály beavatkozott a harcokba, szeptember 14-én és 15-én megkezdődött a németek lassú visszavonulása. Végző sorban a szövetségesek légi fölénye döntötte el a salernói csata sorsát, s tette lehetővé az angol–amerikai hídfő kiépítését a salernói öbölben. A németek kénytelenek voltak a sorrentói állásaikat is feladni, s 1943. október 1-jén a brit és amerikai csapatok bevonultak Nápolyba.⁷²

A salernói csata lefolyását azért ecseteltem ilyen részletesen, hogy érzékeltessem: a szövetségeseknek a Badoglio-kormányral szemben tanúsított bizalmatlan, részint merev politikája nemcsak azt hiúsította meg, hogy az olasz hadsereg jelentős mértékben részt vehessen az angol–amerikai erők oldalán hazája felszabadításában, hanem arra is rá akartam mutatni: a nem elegendő erőkkel és viszonylag kedvezőtlen terepen végrehajtott partraszállás következtében Olaszország hadszíntérré vált, a németeknek északi irányban történő visszaszorítása csak másfél évi szívós har-

cok árán sikerült. Churchill – a mediterrán stratégia híve – Olaszországot Európa lágy alsótestének nevezte („Soft underbelly”), s e lágy alsótest elfoglalása részint a Badoglio-kormányal szemben tanúsított bizalmatlanság, részint a rendelkezésre álló erők tudatosan alacsony szinten tartása miatt (Trident-konferencia) nagyon szívós hegyi háborúnak bizonyult. E körülmények Robert Murphynek azt a reményét, amelyet közvetlenül Mussolini bukása után érzett, hogy az út megnyílt Észak-Olaszország, az Adria és Budapest irányában,⁷³ illuzórikussá tették. Olaszország a fegyverszünetet követő másfél év folyamán olyan heves és szívós harcok színtere lett, amelyet egy évezredet meghaladó történelme folyamán csak ritkán élt át.

(A következő számunkban folytatjuk.)

CZETTLER ANTAL

Jegyzetek

- 44 Badoglio, Pietro: *Italy in the Second World War*. Greenwood Press Publishers, Westport, Connecticut, 1976. 7–10. l.
- 45 Uo.
- 46 Badoglio, 46–47. l.
- 47 Cartier, Raymond: *Der Zweite Weltkrieg*. Piper, München 1977. 188–191. l.
- 48 Murphy, Robert: *Diplomat Among Warriors*. Collins, London. 1964, 232. l.
- 49 Kecskeméti, Paul: *Strategic Surrender*. The Politics of Victory and Defeat. A Rand Corporation Study. Atheneum, New York 1964, 76–78. l.
- 50 Badoglio: 54–64. l.
- 51 Badoglio: 68. l.
- 52 Murphy: 233. l.
- 53 Churchill, Winston: *Der Zweite Weltkrieg*. 6 Bände je Bücher. Einzig berechtigte deutsche Übersetzung aus dem Englischen. Alfred Scherz Verlag, Bern. 1948–1953. I. kötet, 1. könyv, 479–481. l.
- 54 Murphy: 233–234. l.
- 55 Uo. 234. l.
- 56 Sherwood, Robert: *Roosevelt and Hopkins*. Harper, New York 1948. 744. l.

- 57 Murphy: 234–235. l., Kecskeméti: 85–86. l.
58 Murphy: 236. l.
59 Kecskeméti: 88–89. l.
60 Uo. 89. l.
61 Badoglio: 70. l.
62 Murphy: 241. l.
63 Murphy: 241. l.
64 Uo. 243. l.
65 Badoglio: 90–91. l., Kecskeméti: 92. l.
66 Badoglio: 90–91. l., Murphy: 245. l.
67 Murphy: 243–244. l.
68 Lidell, Hart: 496. l.
69 Murphy: 233–234. l.
70 Kecskeméti: 90–100. l.
71 Clark, Mark, General: *Calculated Risk*, Harrap Co. Ltd. London 1951.
179–189. l.
72 Clark: 192–208. l.
73 Murphy: 233. l.

K.: Hollos La'alo:

Balogh János

SZÍVVEL ÉS ÉSSZEL

Am

Utolsó beszélgetés Balogh Jánossal

interjú

Szerelmes földrajz című, Duna Televíziós portrészorozatom egyik darabja Balogh Jánosról szólt. Kedves, szeretett Hortobágyára már nem tudott stábunkkal tartani, hetedik emeleti kis budai lakásában, egy karosszékben üldögélve idézte fel az ő „szerelmes” táját, második szülőföldjét, Ecsegpusztát. Persze sok minden másról is esett szó a decemberi estén. Most e talán utolsó hosszabb interjút olvashatják, ezzel is emlékezve Balogh János akadémikusra, és így vesz tőle kései búcsút a Magyar Szemle Alapítvány is, melynek igazgatósági tagja volt.

– *Bejárta szinte az egész világot, öt világrész számos őserdejében megfordult. Tudományos gyűjteménye párját ritkítja. Akad-e olyan kis zuga Magyarországnak, amely a leginkább közel áll a szívéhez?*

– Választott szülőföldem az Alföld, pontosabban a Hortobágy egy kis zuga, Ecsegpusztá, Túrkeve határában. Anyai nagyapám ott volt református kántor, és hiába születtem a Kárpátalja egy kis ruszin falvában, ahová azért „dugták el” apámat büntetésből, mert megsértett egy tanfelügyelőt, nekem nem az a szülőföldem, hanem az Alföld, ahol eszméltem. Ezt szeretem a legjobban, és a világ legszebb trópusi őserdeje elé helyezem Ecseget és a Hortobágyot. Van az ember életében egy időszak, úgy négy-öt éves korában, amikor csodákat fedez fel. Minden csoda, még egy fűszál is. Ráeszmélek arra, hogy szép. Ehhez nem kell őserdő, nem kellene paradicsommadarak, ehhez egy katicabogár is elég. Vagy a nyári kiaszott fű,

ami Ecsegpusztán sárgállik. Ez bennünk van. A tájban és bennem.

– *Fel lehet idézni ezt a nagy-nagy szerelmet innen, ebben a karosszékben üldögélve?*

– Fel lehet. Az ember, már nagyon közel a kilencvenhez, így éli újra a legszebb pillanatokát. És persze működik az Afy-féle megszépítő messzeség is. Gyakran vagyunk olyan helyen, ahol úgy érezzük, ez a világ legszebb helye. Azért, mert e hely bennünk van. Csak le kell hunyni a szemem, és már ott is vagyok. Ez sokkal jobb képernyő, sokkal jobb kamera, ennek nincs semmiféle technikai hibája. Ez mindig működik.

– *Most, e borongós téli estén, ha behunyná a szemét, mi vilanna be először Ecsegpusztáról?*

– Ha nagyon visszamegyek az időben, tizenkét éves vagyok, és egy barátommal, a helyi gyógyszerész fiával, az Adamecz Leóval kúszunk előre a Berettyó felé, mert tőlünk úgy négyszáz méterre egy fekete gölya álldogál a vízben. Hason kúszunk háromszáz métert, hogy közletről láthassuk a madarat. A víz tiszta, akkor még a Berettyó nem volt Debrecen szennyvize. És ez nem csak a megszépítő messzeség. Csakugyan szebb és tisztább volt akkoriban az egész világ.

Aztán látom a tehénpásztor gémeskúthoz kötött, vak lovát. Elkötöttük, és lovagoltunk rajta. Akkor lovagoltam életemben először. A tehénpásztor észrevette, és a botját forgatva közeledett felém, hogy jól elverjen. Kicsit bolond volt. Gyorsan leugrottam a lóról, nem is tudom, hogyan értem földet. Mindenesetre a pásztor nem kapott el.

És látok még valamit, amit nem is szívesen mondok el, mert azt hiheti az olvasó, hogy csak beleköltöm. Szóval látok igazi délibábot. Akkoriban még ilyen is volt Ecsegpusztán. Tizenhat éves voltam, hatodik gimnazista. Össze gyűjtöttem tíz pengőt, és mentem az Alföldet kutatni. 1929-et írtunk akkor. Tíz pengőből nehezen lehetett két hé-

tig élni, még szerencse, hogy Nyírbátorban a bíró felajánlotta nekem a magánzárkát. Hát bezárva még úgysem voltam. Amikor „beköltöztem”, kiderült, hogy a zárkának már van lakója, egy parasztember, aki nem fizette be az adóját. Jól megvoltunk: együtt szidtuk a kormányt fél éjszakán át, aztán békésen elaludtunk.

– *Mikor járt utoljára ezen a vidéken?*

– Lehet annak hét-nyolc éve. Tóth Bercivel voltam ott, aki utánam a legjobban szereti az Alföldet. Összeveszhetnénk rajta, kié is az Alföld. Mindnyájunké. Meg is beszéltem Bercivel, aki nagyon jó barátom, hogy a halálom után ráhagyom a tetememet. Vigye le Ecsegre, mert bizony nagyon megutáltam ezt a várost, Budapestet. Aztán később módosítottam a kérésemet, mert időközben a világ is megrendült nagyon. Jött szeptember 11-ike, és én rájöttem, hogy ebben a világban még holtomban sem jó lenni. Azt kértem, hogy egy vegyszeres repülőgépről szórják szét a hamvaimat Ecsegen.

– *Ecsegpusztá amolyan menedékhely vagy búvóhelyféle is lehet akár?*

– Az egész világnak és azon belül a magyarságnak is jelképes és valóságos búvóhelye ez a vidék. A magyarság nem kizárólag hősi katonai erényei miatt maradt fenn, hanem azért, mert őseinknek volt annyi esze, hogy úgy foglalták el ezt az országot, ahogy elfoglalták. Széttelepítették a lakosság nyolcvan százalékát vidéki falvakba. Ezért vagyunk mi legyőzhetetlenek és ezért is vágyunk vissza ebbe az életformába. Ha az én korosztályom még nem is, az utánam következők gyerekei már fokozatosan vissza fognak húzódni ebbe a miliőbe. Tulajdonképpen azért éreztem én otthon magam a hegyi pápuák között, mert az az életforma ugyanaz, mint egy alföldi parasztfaluban. Ugyanolyan szeretettel fogadnak, ugyanúgy az ökörendszerből élnek. Az egyszerű, természeti ember, akár pápua, akár magyar, úgy gondolkozik, hogy az élethez szükséges

legfontosabb eszközei vele születnek. Ha van egy kőbaltája vagy egy kése, már mindent meg tud oldani. Olvastam egy ausztrál útleírásban, hogy a húszas években kényszerleszállást hajtott végre a sivatagban egy sportrepülőgép, mert eltört a benzincsőve. Elfogtak hát egy emut, kivágták a légcsövét, és azzal pótolták a sérült alkatrészt. Szóval bizonyos helyzetekben az ember mindent megoldhat a pusztán két kezével is akár. Még edény sem kell: amit megsütünk, rátehetjük egy banánlevélre. Mi is kell még ahhoz, hogy életben maradjunk? Hát igen: a lakás. Mi mégsem építkezhetünk bambuszrudakra, pálmalevélből, meg aztán télen fűteni is kell. Amikor ezt elmondtam Makovecz Imre barátomnak, elmosolyodott: „Tévedsz, újabban már szalmabálából is lehet olyan kis kunyhókat építeni, mint az eszkimók igluja.” Egyszer talán eljön majd az idő, ha nem is az egész világon, de sok közösségben, hogy mindent felhasználunk, mindent újra visszaforgatunk. Mert ha így folytatjuk, a végén elpusztul a bioszféra, és a világ egy hatalmas szemétdomb lesz. Ha egy értelmes lény figyelne, mi is folyik itt nálunk, a Földön, azt gondolná: ezen a bolygón örültek lagnak, akik ledarálják a bioszférát, a helyére szemétdombot építenek, majd e szemétdomb tején – már bocsánat, de ezt csak így lehet mondani – megdögölnek.

– *Néhány évvel ezelőtt szomorúan jegyezte meg, hogy „hála” az ember természetrombolásának, már nem térhet vissza ugyanabba az őserdőbe, ahol korábban járt. Vajon ez az alföldi pusztaság, ez a menedékhely megőrizhető-e valahogy?*

– Már a Hortobágy se az a Hortobágy, ami egykoron volt. Egy szakközleményben olvastam, hogy Magyarországnak egyetlen holdnyi olyan területe nincs, amelynek még eredeti vegetációja lenne. Már az érintetlen véderdők és a védett területek is másodlagosak. Hogy ebben az állapotban mi és hogyan őrizhető meg, arra nem tudok felelni. Talán majd a következő generáció, az a most doktorált fia-

taleMBER, aki az ötvenéves fiam munkáját fogja folytatni, ő majd felelni tud a kérdésére. Mindig az ilyen véletlen ráeszmélések teszik az embert az utolsó pillanatban optimistává. Egy kedves brazil barátom mondta egyszer: „Jancsi, miért akarsz te mindig elhagyatott őserdőbe menni, olyan már nincs is Brazíliában. São Paulo mellett mentünk autóval, amikor kimutatott az ablakon: Íme, itt is vannak őserdei foltok!” Az egész akkora volt, mint egy fél teniszpálya. Talajmintát vettem, és a legapróbb lények között ott voltak azok a legősibb talajlakók, amiket még az érintetlen vagy majdnem érintetlen őserdőben találtunk. Úgy látszik tehát, hogy akad még egy olyan pirinyó molekulája a trópusi őserdőnek, amit nem sikerült lerombolni. Olyan ez, mint egy szem mag, amit valahol elzárnak, és amelyből idővel, ha lesz hozzá való esze az emberiségnek, regenerálni lehet nagyjából az egészet. Hát ez az én optimizmusom.

Ami pedig Ecsegpusztát illeti: azt kellene csinálni, hogy nagyjából egyensúlyi állapotba kerüljön Ecseg. Abban a pillanatban elpusztulna a Hortobágy, ha nem lenne rajta legelő állat. Ecsegpusztához nem csak a rovarok és a fű tartozik, hanem a legelő állatok és a tehenek gyomrában élő egysejtűek is, amelyek a cellulózt lebontják.

A Föld legnagyobb emlősállata a bálna. Planktonokon él, tehát a legapróbb lényeket szippantja be a szilái között. Ha arra „várna”, hogy a planktonból kis hal legyen, a kis halból nagy hal, ha olyan ragadozó lenne, mint a cápa, nem tudna így megnőni. Az ember éppen fordítva „gondolkodik”. Ahelyett, hogy lerövidítené az élelmi láncot, mint ahogyan azt a bálna tette ötmillió év alatt, inkább meghosszabbítja. Ezt nevezik lánckereskedelemnek. Amikor először vásároltam Brazíliában egy ilyen nagyáruházban, amelyek átkunkra most így elszaporodtak Magyarországon, ott voltak becsomagolva és felcímkézve a különféle darált kávék. Ugyanazt a kávé majdnem féláron megkaptam címke nélkül. Tehát valakit én eltartok a hátamon azért,

hogy a kávéra tegye ezt a címkét. Valakit eltartok azért, mert felszedi a gyógyteát, megszáritja, és a végén eltartom azt is, aki a teát zacskóba teszi. A húszas években kis zománckannában hazahoztam a tejet, lábasba tettük, és megreggeliztünk. Nem tartottunk el mást, csak a tehén tulajdonosát meg magunkat. Most, akik reggeliznek, egy csomó ingyenélőt is eltartanak. Ez a legnagyobb baja az emberségnek és ez a legnagyobb ökológiai problémája a világnak, hogy egy csomó ember ingyen akar élni. Pedig az okos ökológiai és közgazdasági szemlélet az, amikor családokra épített, falusi gazdaságokról beszélünk. Ha sikerülne elérni, hogy Kecskeméten azt a kenyeret egyem, amit ott helyben termelnek meg a parasztok, kecskeméti malomokban őrölik meg a gabonát, és kecskeméti pékek sütik meg a pékárut, akkor jobb lenne a helyzet. Nem akarunk csak azért autópályákat, hogy elhozzák ide az árut és még azzal is becsapjanak bennünket.

– *Barátok, kollégák, ismerősök köthetők-e az ön kedves tájához? Kinek az alakját idézné fel szívesen?*

– Úgy éltem le az életemet, hogy mindig volt eszményképem. Azt hiszem, hogy ez a fajta eszménykép mára kiment a divatból. Az első eszményképem Herman Ottó volt, egy felvidéki német fia, aki tízévesen tanult meg magyarul, de úgy, hogy a legszebb magyarsággal írt. Amikor már *A magyar halászat* című könyve megjelent, és világhírű volt, összekerült egy bosnyákkal Berlinben. A múlt század nyolcvanas éveiben történt mindez. A bosnyák felajánlotta Herman Ottónak, hogy írja meg a bosnyák halászat könyvét is, pénz nem számít. Herman Ottó udvariasan visszautasította, mondván: „Én magyar vagyok, s amíg a magyar halászzal foglalkozhatom, addig a bosnyák halászzal foglalkozzanak a bosnyákok.” Na, hát az a nagy baj, kérem, hogy manapság kevesebb Herman Ottóhoz hasonló ember él, és sokan írnak bosnyák könyveket szanaszét Magyarországon. Akkor volt a magyarság

egészséges, amikor a római katolikus fiú elment kispapnak, elkerült Rómába, majd hazajött, és meghalt a falujában. Most büszkék vagyunk arra, hogy mennyi magyar Nobel-díjasunk van. Pedig magyar Nobel-díjasunk valójában egy volt: Szent-Györgyi Albert. Ő volt az egyetlen, aki magyarként kapta meg ezt az elismerést. Magyar származású amerikai Nobel-díjasunk van vagy húsz. Ugyanakkor van tíz- és tízezer olyan vidéki tanítónőnk, mint amilyen a Kajári Ilonka volt, aki úgy megtanított engem számtanra és a magyar nyelvre, hogy szinkitűnővel álltam helyt a híres Fasori Evangélikus Gimnáziumban. Ők érdemelnék meg a magyar Nobel-díjat. Azok a pedagógusok, akik ezt olvasva most talán elpirulnak zavarukban, akik úgy tanítanak és dolgoznak, hogy Magyarország a tudatformálás szempontjából talán a legelőkelőbb helyen áll a világon. Pedagógusgárdánk nyolcvan százaléka ma is vidékről regrutálódik. Ők aztán vidéki szemmel nézik a világot, biológus szemmel. Mi aligha tudnánk azt elképzelni, hogy kikerüljön a kezünk alól két olyan repülőgép, amelyik nekirepül két átkozott felhőkarcolónak. Az én gyilkosom gyilkolja a te gyilkosodat! Ez több mint borzasztó...

Aztán ott van persze az Albert, a Tóth Berci, az én kedves, aranyos gimnáziumi tanár barátom, akit Kisújszálláson ismertem meg egy nem akármilyen iskolában. Ő gondoskodott arról, hogy újjá és újjá szülessenek nálunk a Herman Ottó szemléletű emberek, és olyanok legyenek, amilyenek nagy örömmre és meglepetésemre a mostani fiatalok is.

Sok tekintetben közel áll hozzám Pócs Tamás akadémikus is, aki a trópusi őserdők mohaszintjével foglalkozott. Ő volt az első, aki rájött arra a magától értetődő dologra, hogy ha a trópusi őserdő felső szintjén, a mohakerdőben elkezdek nyomni egy mohát, akár egy szivacsot, kicsorog belőle a víz. A hegyi esőerdő a modellje annak az ökológiai vízáradatnak, amit most a Negev-sivatagban próbálnak

megvalósítani csepegtetési öntözéssel, így csikarva ki az élettelennek tűnő talajból valamennyi életet. Ilyen modell-témákkal kellene foglalkozni. És e témák lényegét ott kell megfogni, ahol az élő rendszer keletkezett. Ecsegpusztán a legelő a modellje annak, hogy nem csak a sáska, hanem a legelés és a már említett összetett gyomor is nélkülözhetetlen, a benne lévő egysejtűekkel együtt.

Én már nagyon öreg vagyok, közel a nyolcvankilenc-hez, s akikkel találkozhatnék, azok nagy része nem él. Hogy az ember ilyen idős korában, néha talán nem is megérdemelten, kitüntetésekkel, azzal is magyarázható, hogy a hasonló területen dolgozók közül sokan már nem érhatték meg ezt a megtiszteltetést. Akárhányszor kaptam valamilyen elismerést, úgy éreztem: na, ez a Zólyomi Bálinté lett volna, ez meg Teleky Pálé. Szóval, akikkel én személyesen találkozhatnék, azok nagy részét már sírkövek borítják, eltemetett emberek. Ez a szomorúsága az öregségnek. Amikor reggel megyek be az Akadémiára, és kint a fekete zászló, mindig ijedten kérdelem: most ki ment el? Tudom, az én fekete zászlóm is elő van már készítve, és ezzel a gondolattal barátságot is kötöttem. Ezzel számolnia kell az embernek, ha már ilyen matuzsálemi korban van.

– *A nagy példakép, Herman Ottó írta egyszer: „Már beesteledett, de még nem harangoznak.” Melyek azok a tudományos feladatok, amelyek izgatják, amelyeket még mindenképpen el szeretne végezni?*

– Biztosan sokkal többet, mint amennyi reális. És ez nem csak az életbe való kapaszkodás. Nekem az a szerencsém és egyben munkatársam, Péter fiam szerencsétlensége, hogy van kire hagyni mindazt, amit én már nem fejezhetek be. A legfontosabb talán az, hogy befejezzem expedíciós útleírásaimat. Mostanában kerül a Nemzeti Múzeumba harminc-valahány tengerentúli utam talajmintaanyaga. Ez tulajdonképpen egy fosszíliagyűjtemény, amelyben részben már kihalt apró állatok találhatók, hiszen az őserdők,

ahol gyűjtöttem ezeket, megsemmisültek. Ez szomorúan növelte a ritkaságértékét e gyűjteménynek. Ha ezt már nem tudnám rendbe tenni, az utódomra hárul a feladat. A fiam mellett már ott dolgozik az a mostanában doktorátust szerzett fiatalember, aki e lánc harmadik tagja lesz. Engem ez megnyugvással tölt el. Ez az egész munka így nyer egyfajta filozófiai értelmet. Ha szolgálok valamit, így szolgálom az országot.

– *Megbecsült, elismert tudósnak tartja magát?*

– Nagyon is. Az olyan specialisták, amilyen én is vagyok, a tudomány egy kicsiny területével foglalkoznak igen intenzíven. Most írunk egy könyvet a fiammal, ami megjelenik háromszázötven példányban, és körülbelül hatezren használják. Aztán e használat alapján olyan gondolatai támadhatnak mondjuk húszezer embernek, amelyek előrébb vihetik a dolgokat. Valahogy így hasznosul az, amit az ember csinál. Mindig homokszemeket rakunk össze, és az egész Földet építjük. Itthon, Magyarországon nagyon megbecsült tudósnak érzem magam. Ebben az is benne van, hogy soha nem kívántam nagyobb pénzért a szomszédba menni. Ez elhatározás kérdése. Így hal meg az ember szegényen, egy lelakott kis lakásban, de olyan belső tartalma van az életnek, ami devizában nem határozható meg. Tulajdonképpen ez a nagy nyeresége az ilyen célkitűzéseknek.

– *A magyar természetvédelemben mi lenne most a legfontosabb feladat?*

– Mi az Európai Unióba a leghibátlanabbul, a legirigyeltebben a nemzeti parkjainkat visszük. Amilyen szörnyű a környezetvédelmünk, amilyen sok a szemétdomb és a veszélyeztetett terület, olyan tökéletesek ezek a nemzeti parkok. Csodálatosan jó állapotban maradtak meg. Az lenne most a legfontosabb feladat, hogy így is őrizzük meg ezeket. Ott, ahol nem kifizetődő az intenzív gazdálkodás, abba kell hagyni, és át kell térni a természetközeli gazdál-

ködásra. Itt nem a profit, nem a haszonszerzés lesz a döntő, hanem az, amit az ökológusok mondanak. A helyi szükségleteket helyben szolgáljuk ki, és ott és azt termeljük exportra, amit speciálisan mi tudunk nyújtani a klímánkkal, a talajunkkal, a növénynevelésünkkel és mindazzal, amire csak a magyarok képesek. Mert van ilyen, nem is egy. Ez a legnagyobb kihívás. Nem véletlen, hogy a Magyar Tudományos Akadémia hamarosan megalapítandó ökológiai kutatóintézete olyan természetvédelemre törekszik, amelyben integrálódnak a mezőgazdasági, az ökológiai és az üzleti, kereskedelmi szempontok. Ha a sorrend fordított lenne, az pusztítaná talajainkat, vizeinket és gazdaságunkat. Előre kell hát tenni a tudományt, utána a közgazdaságot és a legvégére a bankokat.

– *Jó tíz évvel ezelőtt azt nyilatkozta, hogy kipusztítottuk azokat a „sorsjegyeinket”, amelyeken a túlélést nyerhetjük el. Változott-e azóta a helyzet? Megőrizhetjük-e nemzeti parkjainkban ezeket a sorsjegyeket?*

– Mi még csak meg tudjuk őrizni, de ez kevés lesz Magyarországnak és az emberiségnek is. Az emberiséget ugyanis az őserdők megóvásával kell megmenteni. És persze a lelkekben. Döntő módon az mentheti meg az emberiséget (ha egyáltalán megmentheti valami), ami az iskolákban és a templomokban történik. Az elmúlt ötven-hatvan évben nem sokat törődtünk azzal, mi is történik a templomokban. Talán többet kellene imádkozni és kevesebbet gyilkolni. Lényegesen jobban állnánk.

Nem az jelenti a boldogságot, ha az ember tökéletes civilizációban él. Kicsit közelebb kellene húzódnunk a természethez, és akkor több örömünk lesz az életben. Magyarországnak az érintetlen Hortobágy kell, a világnak az érintetlen őserdő. Az emberiségnek pedig az érintetlen erkölcsre lenne szüksége, akkor tudnánk úgy építkezni, hogy némi esélyünk is legyen. Általában megszoktuk, hogy az elmúlt hatvan évben minden lényeges kérdést az anyagi oldalá-

ról közelítettünk meg, holott a metafizikai oldaláról kellett volna. Aztán nyúlhattunk volna az anyagiakhoz. Sajnos ezt az emberiség az elmúlt században elfelejtette.

– *Ha most behunyja a szemét, milyen Ecsegpusztát lát?*

– Látok egy gémeskutat, látom a napsütést és a Berettyót. És látok igazi délibábot. Most persze azt gondolhatja az olvasó, hogy ez az öregember csupa délibábról beszél, ilyen nincs is. És mit álmodozik arról, ami nem érhető el? Mindaz, amiről beszéltem, igenis elérhető lenne, csak szívvel és ésszel kellene megközelíteni, nem pedig pénzzel és ésszel. És főleg nem pénzzel és esztelenül, ahogyan most történik.

HOLLÓS LÁSZLÓ

323. A X

34138 X

x 93

Lakóffy Aladár

A JOGSZABÁLYBAN PÁCOLT VADKAN *cm*

Bizony nem közömbös, hogy melyik irányból, milyen oldalról közelítjük meg a dolgokat. Még a meghatározásuk is másodlagos ehhez képest, hiszen bizonyára ennek, a megközelítésnek is függvénye.

Az állatvédők felől (meg)közelítve például, az a délután azért sajnálatos, mert a hatalmi fölényvel visszaélve egy tobzódó feudális főúr, nevezett Zrínyi Miklós eléggé nem helyteleníthető módon megtámadott egy gyönyörű vaddisznópéldányt, ami a magyar természeti környezet és népvagyon része volt. Ettől még a megközelítők árnyalatosan lehetnek piros, fehér, esetleg zöld pártok.

Minden dolgainknak, magának a sorsnak legnagyobb tanulsága: a bizalom. Tudod, amit tudsz, másképp nem tudhatod, még kényszer hatására se. Hacsak úgy nem öntik beléd.

Az erdőtüz elől az állat elfuthat, elmenekülhet. De mit tehet a fa, a növény? A történelem tűzvészei közepette a népek?

A kor képletben való gondolkodása valóságos szenvedély. Ennyi meg ennyi engedmény, ráadás, átalány. Számítgatják, ajánlgatják, hogy öt drága kocsit kell csupán vásárolni, a hatodikat ezzel spórolhatod ki. Valahogy így spórolta ki a história minden harmadik magyart, kikalkulálta őket, megmaradásra – maradványképzésre, csak hogy a határon túlra.

Minden hazugság mára így van felfokozva, nem a nagyvilág szemében, bűvészi látszatok egész kidolgozott rendszerével, hanem a magyarok nemzettudatában.

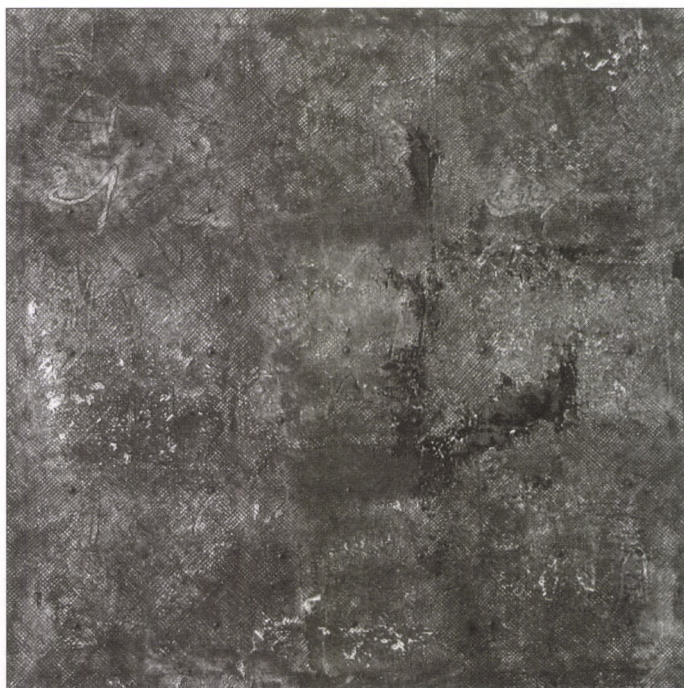
Magyarország és a világban
Lakóffy Aladár ki a magyar

Úgyhogy nem indokolatlan a keserű kifakadás: lehet, hogy Magyarországból meghagytak egy körülragott kenyérke alakú pirinyó darabot, de az egykori magyarságból nem hagytak semennyit. Lassan magnak való sem akad, legfennebb abban a vaníliáskoszorú alakú kinti pogácsában, kovászban, gyúrúben. A hazugság sűrűsége középen méz, szurok, békanyál, hínár sűrűségű.

Hamis vizelet, hamis költségvetések, hamis polcra, bársonyszékbe felmászó kis államcsínytevők. Minél demokratikusabbá tágult a kiválasztódás köre és szempontrendszere, annál jobban eltávolodtak szerte a világtörténelemben attól, hogy ne senkikre, hanem valakikre essék a (ki)választás. Egy Cincinnatusra, egy Brutusra, aki nem-hogy a sógorát, de a saját fiát se mérte enyhébb mércével. Ezek már nem államférfiak sehol, csak politikusok. Nem Metternichek, De Gaulle-ok, Kissingerek, csak ők maguk, amilyeneket a kerítésből, főleg onnan törhet bármelyik korszak vagy ciklus, miközben nagyenyedi két fűzfáról álmodik. Van egy anekdota a bajuszról, amikor művészek közé leereszkedőben Aczél elvtárs bizalmaskodni próbált, s azzal biztatta, bővölte boldogemlékezetű Csohány Kálmánt, hogy mi, bajuszosok tartsunk össze. Mire Csohány végigsimított a magáén, és szemérmatosan lesütött tekintettel így válaszolt: Igen, csakhogy az enyém valódi!...

Gondolt amire gondolt, ma is arra gondolunk. Mi nem hittünk soha igazán Toldi Miklós rókaelkű bátyjában, ahogy az angolok se Oroszlánszívű Richárd utólag Földnélküli Jánosnak bizonyuló öccsében.

Itt jöhet az igazi meghatározás! Mi is a *határontúli*? 54 országban vannak eltemetve magyar katonák, foglyok, elhurcoltak. Földönfutásba torkolt egy évezred alatt a honfoglalás. Szépíthetjük, enyhíthetjük ugyancsak számokkal, hogy 540 nyelven jelentek meg fordítások magyarból, és magyarra a világ mintegy hatezer nyelvéből 5400-ból fordítottunk. Ez is, ez maga így is egy határon túl elterülő Magyarország, a legeslegnagyobb. Megannyi szomorú vagy

ÁLOMBELI STÁCIÓK: 11. SZENVEDÉLY

diadalmas honfoglalás lüktető, mert élő, maradandó eredménye. A nem menekülő fák erdeje.

„Én nem vagyok magyar?“, ismételve méltatlankodva Ady kérdését, még mielőtt valamelyik utódállam karmában ébresztettek eszement leány/gályarab/kereskedők és tehetségtelen politikusok, és megkérdem a mai polcok egerei szerint: a huszonhárommillió románnal való ríogatás nem volt előre megfontolt taktika, stratégia, propagandafogás, mindközönségesen hazugság, s a milliárdnyi kínai meg más közeli szomszéd számára felkínált legális gyermek nyelvyakorlássá minősített invitáció nem számít ríogatásnak?

ÁLOMBELI STÁCIÓK: 11. SZENVEDÉLY

Vigyázat, nemcsak szárnyvonalakat, postahivatalokat, hanem iskolákat zárnak be Magyarországon a falvakban (kétszáz évvel azután, hogy a hirtelenhalálú Csokonai még azon aggodalmaskodással foglalkozott, hogy „*jövendős az első oskoláról a Somogyban*”) s akkor mi, határon túl ezt annyszor a magunk bőrén megszenvedők, ellenséges közeben elviselők, ne aggódjunk?

Mint határon túlinak, nekem ne lenne közöm Magyarországhoz, és ordítóan érdek-idegenek döntenek erről is, mint arról, hogy a gyermeksereg nem szaporodott eléggé, miközben a tanárok (a „kiművelt emberfők”) úgy elszaporodtak, mint valami költségvetést túlterhelő gom-

bafaj. Csoda, hogy nem hozzák fel az irtásuk főkönyvelőien takarékos ötletét! De hát én nem vándoroltam ki (be se vándorolnék) oda, ahol pecsoviccs, elfajzott, elnevelt csinovnyikok rám döröghetnek a zötyögő vonaton is, hogy hol a magyarigazolványom, és egy eltorzult politika divatjától, minipártok ugathatnak bele az abortusztabletta szorgalmazásába, mint ahol a farok csóválja a kutyát.

Egyáltalán nem szónoki a kérdés: mikor, miben támad folyton a baloldal saját megkínzott nemzetére? Amikor arra számít, hogy az országból ugyan keveset hagytak, de magyar már aligha maradt, se kívül, se belül nem más, mint birka népség, terelhető, átnevelés, reciklálás által. Nem vagyok elragadtatva sok mindenkitől, akit egyazon oldalra sodort a nemzetézés önvédelme. De elutasítok bárkit, legyen az főszereplő vagy statisztika, aki valami más néven támadja, bomlasztja, kikezdi az én olyanságot, aminek része a déli harangszó, a szentistváni micisapka és évezrednyi elvi tolerancia, a Vörösmarty-, Erkel-, Kölcsey-féle elavultságok, és a megyerendszer, mire nem maradtak váarak, hát még parasztok.

Mert valahol itt a vonal, jól eltaposva, beletaposva a határontúliség felől és felé, melyre hivatkozva nekem a nemzetbürokrácia s a kommunista nagytőke szerint nincs közöm a történelemből hozott-örzött országhoz, de bármilyen internacionális érdeknek és indíttatásnak köze lehet az elbontásához.

Jöhettek újabb októberhatodikáink. Fifty-fifty: kettébeosztva, félbevágva bármikor csak egy decemberötödikéni esik bármelyik félre.

Semmiség! Bagatell! Nem számít. Több is veszett Mohácsnál!

Annyit azért le kéne szögeznünk, hogy Tiszán innen, Dunán túl – határon inneninek vagy túlinak egyetlen Magyarország akadt örökre, s nem is hagyta el. Nem is hagy-

ja hát abba! A rubrikák kitöltését, a szavazatok és vizeletek leadását a hamis s a hites helyeken.

A vicc szerint a közeg megunt, hogy papucsférj, és hazament, iszonyú ribillió hallatszott a nyári konyhából, mialatt végre ráncbaszedte, megrendszabályozta túl perepáty feleségét meg az egész elkanászodott családot. Hát most kinn áll feldúltan, liegve, hajdonfóvel a kiskapuban. Látja ezt a kolléga is, hát rákérdez... Hát kérlek, feleli a fiatal rendőr, én megrendszabályoztam, amit kellett, most már csak egy bátor ember kéne, aki kihozza a sapkámát.

Még hogy birka nép, Döbrögi-fajzat? Hol vannak a magyar lúdasmatyik? Őszre, október hatodikára elszontyolodik mindig az ország, lehet, hogy márciusokra esnek a feléledések. Akármeddig is tartanak szokás szerint.

Mindenkinél így van. Egyszerre három motorversenyzőt hoznak be a baleset után. A japán szerint mikor elérte a 450-et, a Honda valósággal felszállt, az amerikai szerint a Harley még nem veszi jól a 600-at. Az orosz hitetlenkedve bólogat: mikor ezek elhúztak kétfelől, azt hittem, hogy állok. Hát leszálltam!...

A konfliktusok előjelét az adhatja meg, aki tisztázni képes: ki kire támadt. *Quod erat demonstrandum*, vagy még távolságtartóbban DIXI ET SALVAVI ANIMAM MEAM.

Szerencsére itt vadkanok hamarabb adódtak, mint pártok. Úgyhogy a pártütők elég hamar kifejlődhettek. De hát mi, poliglottok hova is álljunk e monomániások közt?

Végig, folyton tigrisről szelíd őzre, szelíd őzről tigrisre fordítom rendre beálló, változó indulataimat és hangulataimat

Valósággal a kamarilla fordítógépe vagyok, én Tiborc, én Benedek Elek, én a határontúlra Rodostóba kihelezett, eltanácsolt, lerázott, szívből soknyelvű magyar. Ó HATÁRON TÚLNAK RODOSTÓJA!

LÁSZLÓFFY ALADÁR

X93.1848 előtt

1% METAFIZIKA

Am

K Szabados György rovata

IV. Sixtus pápának

m

Szentséges atyám és kegyelmes uram, hódolattal ajánlom magam szentséges lábait csókolva.

Ne csodálja szentséged és ne tartsa alkalmatlankodásnak, ha országom ügyes-bajos egyházi dolgaiban vagyok kénytelen ismét segítséget kérni Szentségedtől; ezt kívánja az a különös odaadás, amellyel az egyház és Isten nagyobb dicsősége érdekében buzgólkodom, ezt sugallja a bizalom, amelyet szentséged iránt érzek. Gondjaim, bajaim közül ugyanis kiváltképp a szívemen viselem, hogy uralkodásom alatt országom minden templomát a hívek áhítata tölthesse be. Szentséged, aki mindig kegyesen és jóindulattal bánt velem, jól tudja, mennyit fáradoztam már ezért szentségednél. Szentséged engedélyével és támogatásával sok, hosszú ideig elhanyagolt, végképp elhagyatott templom épült újjá és lett szebb, mint alapítása idején.

Buda nevű városom közelében, alig egy mérföldnyire a királyi vártól, van a mezőn egy templom, amelyet Isten anyjának dicsőségére szenteltek fel. A régiek szerint ezt a templomot a többenél régebben, még a térítés korában alapították; azt mondják, hogy a hívek nagy számban és áhítattal gyűltek össze benne Isten anyjának minden ünnepeén, nagy becsben is tartották, vallásos tisztelettel vették körül.

Valamikor önálló plébánia volt itt; mostanra megváltozott, elnéptelenedett a táj, a templom magányosan áll a hegyek lábánál, a síkságon. A plébánia neve megmaradt ugyan, de nem jár ide már szinte senki, csak az áhítat vonz-

Mátyás király leveleiből

za ide nagy számban a gyülekezetet. Misézni azonban ritkán szoktak itt, mert a plébános a budai prépostságon kívül egyéb javadalmakat is élvez, a templom pedig, mint amely kicsiny és hasznavehetetlen, mellőzött. Nem ezt tette meg a plébános székhelyéül, káplánokat sem rendelt ide – legfeljebb kettőt vagy még annyit sem –, akik helyette a templomot benépesíthetnék, és az összesereglett híveknek misét mondhatnának. Az itt lakók viszont több olyan botrányt okoztak, amely a gyülekezet bizalmát és a templom tekintélyét alaposan megcsappantotta. Meg aztán azért is jutott ez a templom ilyen leromlott, elhanyagolt állapotra, mert évek óta mindig mások kapták a zsírosabb adományokat.

Ezért és a Szent Szűz iránti tiszteletből, akinek egykor a templomot felszentelték, s azért, hogy a nép nagyobb áhíttal forduljon ahhoz, aki Magyarország patrónája is, elhatároztam, hogy az épületnek gondját viselő, istenfélő embereket helyezek oda.

Odaadó fiaként könyörgök Szentségedhez, méltóztassék mindezt jóváhagyni, és engedélyezni, hogy a templomba pálos remete testvéreket telepíthessek, akiket szigorú következetességük és feddhetetlen életük miatt mindenki szeret, és hogy a helyet egyébként is a pálos rendnek adományozhassam.

Túl azon, hogy a beleegyezés számomra rendkívüli kegyet jelent, szentséged a templom pusztulását is megakadályozza, sőt gondoskodik megújulásáról, ami növeli majd a nép áhíttatát Isten anyja iránt, s újra benépesíti hívekkel a templomot.

Én pedig a szokásos juttatásokon kívül más adományokkal is elhalmozom majd az egyházat, hogy még több istenfélő ember költözzön bele, és szüntelen imádkozzának szentségedért és a hívekért.

Gyors és kegyes választ várok szentségedtől, akinek lábai elé alázattal ajánlom magam.

Kelt Budán, július 23-án, az Úr 1480. esztendejében, Magyarország való uralkodásunk huszonharmadik, cseh királyságunk tizenkettedik évében.

*Szentséged odaadó fia, MÁTYÁS,
Isten kegyelméből Magyarország
stb. királya*

Ferdinánd nápolyi királynak

Köszöntjük a kegyes fejedelmet, Ferdinándot, Isten kegyelméből Szicília királyát stb. atyánkat és szeretett apóunkat, s további sikereket kívánunk: Mátyás, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország királya stb.

Kegyességed egy lóidomárt küldött hozzánk levél kíséretében. E levél szerint kegyességed tudomására jutott, hogy mi olyasvalaki után sóvárgunk, aki ért a kancák belovagolásához és idomításához. Felsőged tehát elküldte hozzánk ezt az embert, hogy ezáltal akaratumknak és kívánságunknak e tekintetben megfeleljen.

Minderre azt feleljük felsőgednek, hogy mi ezt az embert soha nem kértük, még csak nem is nélkülöztük, mindazonáltal szívesen láttuk; köszönjük továbbá, hogy felsőged mindenben eleget akar tenni akaratumknak és kívánságunknak.

Tudjuk, hogy felsőged igen éles elméjű, és mindenről alapos megfontolás után dönt; csodáljuk tehát, hogy felsőged szerint nekünk szükségünk lehet egy, a kancák szelidítésével foglalkozó emberre, noha jól tudja, hogy mi efféléket nemhogy háborúban, de játékokon sem használtunk soha. Tehát ha felsőged fontolóra vette volna mostani helyzetünket és azt, hogy ki mindenkivel viseltünk háborút, úgy hisszük, nem küldte volna ide azt az idomárt.

Nem titok, sőt a fél világ előtt nyilvánvaló tény, hogy fegyvert forgatva nőttünk fel; gyakran és sok néppel, nem-

zettel hadakoztunk, de akár a törökkel, akár keresztényekkel vívtunk csatát – magunk szelídítette lovakon –, mindig szerencsével jártunk. Ha idegen lóidomárokra vártunk volna, sosem végződött volna olyan sikeresen a török, a német, a cseh vagy a lengyel hadjárat. Itthon betört lovainkkal győztük le a vlachokat, vertük meg a szerbeket és hódítottunk meg minden szomszéd népet; mindezt saját lovainkkal vittük véghez becsülettel.

Spanyol módra, összegabolyodott lábakkal ugráló kancalovakra pedig soha nem vágytunk, s máig sincs rájuk szükségünk, nemhogy komoly dolgokban – amilyenekben most részünk van –, de még vigasságokon sem tudnánk hasznukat venni. Nekünk ugyanis nem összekuszálódott lábakon szökdécselő lovak kellene, hanem olyanok, amelyek szilárdan állnak szétvetett lábaikon.

Azt a jóembert pedig felségedre való tekintettel jól megjutalmazva küldjük vissza, noha cseppet sem volt tettségünkre. Felséged iránti szeretetünktől vezérelve készek vagyunk azt is felajánlani, hogy nemcsak azt ajándékozzuk meg, aki a kenyerét ilyen módon keresi, hanem elhalmozunk mindenkit, akit csak felséged jónak lát ideküldeni, és mindent elkövetünk, amiről úgy véljük, hogy felségednek kedves lehet. Szerencsét és egészséget kívánva stb.

Mátyás király levelei
1460–1490

ÍTÉLET VAN *am* *X809*

Mára alábbhagytak a viták arról, hogy hány évnyi távlat szükséges a történetíráshoz, győzött az a szemlélet, hogy létezik kortörténet, meg szabad írni a jelenkor történelmét is. Amikor egy cselekvő kortárs – nem föltétlenül a politikaformálásban részt vevő vezető –, egy tudományos tekintély vállalkozik a közelmúlt elemzésére, a mozgatórugók föltárására, annak forrásértéke van, mert ha nem is azonos egy napló tanúskodásával, de másoknál, kiált az utókornál sokkal jobban érti az egykorú cselekvők indítékait, szándékait és azok közvetlen következményeit. A belátás (Einsicht, insight) képessége a történetírás alapkövetelménye, és ez a kortársi vélemények tanulmányozásával kezdődik.

A társadalom a közelmúltat saját emlékei alapján, szubjektív módon szemléli, s nem állnak rendelkezésére kiérlelt vélemények, szintézisek, tankönyvek. Herczegh Géának a Magyar Szemle Könyvek sorozatában most megjelent történelmi esszéi (többségük e folyóiratban jelent meg először) tizenegy évszázadunkat ölelik föl, de a kötet közel fele a szerző életében – és mai viszonyainkban – meghatározó szerepet játszó személyiségekkel és eseményekkel foglalkozik. Nagy Imre halála, ez a justizmord nyilvánvalóan megrázta az 1956-os forradalom fiatal jogász szemtanúját, akinek egyik tanára és példaképe a szociális igazságosság, a társadalmi felemelkedés és az erkölcsös politizálás szellemi harcosa, Bibó István volt. Egy egész történelmi időszakra nyomta rá bélyegét a ma nagyon eltérő megítéléseket kiváltó Kádár János. Herczegh Géza, a nemzetközi jog professzora, volt alkotmánybíró pályájának csúcsa minden bizonnyal a hágai nemzetközi bírósági tagság volt, ami egybeesett a bósi vízerőmű ott zajló perével. Aligha vitatható, hogy minden későbbi elemzés, értékelés számára iránymutató, miként tekint e személyekre és ügyekre vissza egy ilyen tapasztalt és foglalkozásából fakadóan is fegyelmezett gondolkodású személyiség. Jelen írásomban – mint a szerző 13 évvel fiatalabb, de hasonló történelmi tapasztalatokat megélt kortársa – csak a 20. századra vonatkozó tanulmányokkal foglalkozom.

„Akinek meg kellett halnia” a címe a közvetlenül Nagy Imre újratemetése előtt, tehát a mártír miniszterelnökre vonatkozó legtöbb írás, dokumentum megjelenése előtt született esszének. Ennek ellenére semmi lényegi ponton nem szorul felülvizsgálatra,

egyedül a címet találok a tartalomnak ellentmondónak. Mert Nagy Imre elkerülhette volna a bitófát, ha követi a kommunista mozgalom szokásos rituáléját, az önkritika, a politikai vargabetűk és a mindenkori szovjet vezetés szervilis követésének az útját. A neki csapdát állító Tito nem is tudta fölfogni a makacsságot, hogy a nagykövetségén menedéket kereső miniszterelnök miért ragaszkodik törvényes állása elismeréséhez. Nagy már a szovjet emberrablók fogságában volt, amikor visszautasította Münnich ajánlatát, hogy vállaljon miniszteri díszfunkciót a Kádár vezette bábkormányban. Talán a visszautasítás, a Nagy Imre erkölcsi fölénye miatt érzett féltékenység vezérelte Kádárt, hogy halálra ítélje azt, akit oly gyalázatosan elárult? Herczegh találóan állapítja meg, hogy döntésével Nagy nem csupán a maga becsületét és méltóságát, hanem egy egész nemzetét őrizte meg.

Egy személy nagyságának egyik bizonyítéka, hogy utólag milyen sokan vallják magukat követőjének, próbálják kisajátítani, olyanok is, akik életében elárulták vagy ellene cselekedtek. Nagy Imre mellett államminiszterét, Bibó Istvánt is elérte ez a sors, erős visszatetszést keltve azokban, akik őt valóban ismerték és értették, mondjuk elmentek a temetésére. A neki szobrot állítók legalább most, utólag tanulhatnának ebből az 1995-ben írott tanulmányból, hogy Bibó hagyatékát nem szabad szelektálni, egészében lehet csak vállalni. Ő nemcsak a kizsákmányolástól és kiváltságoktól mentes társadalomhoz akart hozzájárulni mint tanár, mint gondolkodó, mint hívő keresztyén, nemcsak a nemzetközi konfliktusok békés és tartós megoldásának elveit, köztük az önrendelkezését fejtette ki meggyőzően, hanem a marxista elmélet és a lenini gyakorlat megsemmisítő bírálatát is elvégezte – először éppen az 1956-os forradalom első napjaiban, majd széles történelmi keretbe ágyazva *Az európai társadalomfejlődés értelméről* írott nagy tanulmányában. Ami pedig politikai működését illeti, Herczegh helyesen mutat rá, hogy nem a pillanatnyi helyzethez történő alkalmazkodás a valódi reálpolitika, hanem az, amit az évtizedek, évszázadok igazolnak. Nagy mellett ezért Bibó is reálpolitikus volt 1956. november 4-én és azt követő kibontakozási javasla- taiban, mert valóban „Három évtizeddel 1956, és tíz évvel halála után a Bibó tervszövegeiben megfogalmazott gondolatokhoz nagyon hasonló elképzelések alapján indult el a kelet-közép-európai térség államainak átalakulása”.

Persze Bibó elsődlegesen nem politikus volt, s ha formálisan történésznek sem mondható, amit a németek és a közép-európai kisállamok történetéről írt, az ma is megkerülhetetlen. Nem szentségtörés, hanem az 1867-es kiegyezés következményeinek (és az egész *Eltorzult magyar alkot...* tanulmánynak) Bibóhoz méltó továbbgondolása, amikor Herczegh megállapítja, hogy nem maga a Deák és Andrássy által megkötött alku volt hibás, hanem az a közjogi keret, ami nem volt továbbfejleszthető. Illetve szerintem továbbfejleszthető lett volna, ha Ferenc József rugalmasabb (vagy nem olyan hosszú életű), és ha a „harmadik nemzedék”, a századelő magyar politikai elitje megfelelt volna a Bibó egyik korai, 1942-es írásában az elittel szemben lefektetett követelményeknek, s tevékenysége nem saját érdekeinek védelmére szorítkozik. „A magunk számára emelt mérce sohasem állhat elég magasan” – adja vissza Bibó gondolkodását Herczegh, egyben állást foglalva az erkölcsös politizálás mellett. A szerzővel együtt csak remélni tudjuk, hogy az utókor Bibónak nemcsak a Horthy-korral, a területi kérdésekkel és a magyar zsidósággal kapcsolatos felfogását fogadta be, hanem az 1948 után született, a kommunista ideológiával és korszakkal foglalkozó írásait is – többek között e tanulmánynak köszönhetően.

Nagy Imre és Bibó tisztelete – legalább névlegesen – ma általános, még a tankönyvek szintjén is. Kádár János az előbbi haláláért, az utóbbi hosszú évekre történő bebörtönzéséért és gondolatai elzárásáért felelős. Ma mégis sokan pozitívan értékelik, a fiatalság pedig nem tudja, ki volt, és mennyire felelős mai bajainkért is. Herczegh visszafogott hangon, erős jelzők és moralizálás nélkül, elvitathatatlan tények felidézésével mutatja be e Magyarország sorsát Horthynál jóval hosszabb időre és jóval inkább személyéhez köthetően meghatározó, tudatlan és kisszerű ember jellemtelenségét és bűneit. „Minden kényszer nélkül” elárulta kevés barátját és elvtársát, sőt önmagát is; dezertált a Nagy-kormányból, de ezt még egy hátrahagyott levélben sem indokolta. Elvállalta egy illegitim báb-kormány vezetését, gyalázatosan becsapta Nagy Imrét és társait, közreműködött elrablásukban, és első számú felelőse százak kivégzésének, ezrek bebörtönzésének, tízezrek élete megnyomorításának. E tetteire nincs mentség, enyhítő körülmény. Az, hogy az 1960-as évek derekától enyhítette a diktatúrát, és hozzájárult a többi kommunista országénál jobb életkörülmények kialakulásához, nem érvényteleníti korábbi bűneit. A tanulmány „a legvidámabb barakk” korszakát is pontosan minősíti: „az ország egésze szem-

pontjából a stagnálás, több tekintetben pedig a hanyatlás, a romlás időszaka volt". Herczegh elmagyarázza, hogy az adott kor nagy lehetőségeihez, más európai országok hatalmas fejlődéséhez kell mérni Kádár regnálását. Moszkva magyar helytartója életének utolsó másfél évéről lélektanilag is megalapozott képet kapunk, jó ötletekkel szolgálva jövőendő drámaíróknak.

Míg az említett esszék fő erénye fontos történelmi szereplők pályájának tárgyilagos értékelése, a Bős–Nagymaros vízlépcső történetének és a hágai pernek a bemutatása közelmúltunk egyik jelentős, sokat emlegetett, de kevésbé megértett epizódját világítja meg ökológiai, politikai és nemzetközi jogi szempontból. A szerző itt mint koronatanú számos ismeretlen, vagy félreértett összefüggésre hívja föl a figyelmet. Így arra, hogy a vízlépcső semmilyen formában sem szolgálta volna gazdaságosan Magyarország energiaellátását, hajózását, vagy árvízvédelmét, a megépülő Duna–Rajna-csatorna által motivált szovjet hajózási érdekek miatt vették csak elő a régi, elavult tervet. Kevesen tudják, hogy a hágai per idején a Horn-kormány a Pozsonnyal folytatott titkos tárgyalásokon a perben képviselt hivatalos állásponttal szöges ellentétben álló magatartást tanúsított, ezzel nagyban rontva a per esélyeit. Célja a per elveszítése volt, hogy így *Hága kötelezze* Magyarországot egy alsó, most Pilismarótra áthelyezett gát megépítésére. Miért? Egyedül azért, mert minden állami nagyberuházás nagy lehetőségeket kínál közpénzek magánkézbe, illetve pártkasszába juttatására. Herczegh meggyőzően bizonyítja azt is, hogy – a hazai megállapításokkal ellentétben – a pert Magyarország ugyan nem nyerte meg, de nem is veszítette el. Az eredmény az adott körülmények között kedvező volt, s ennek mind az ország költségvetése, mind a Dunakanyar állapota csak hasznát látta.

Peres örökségünk a kötet címe. Az örökösödési perek a tulajdonról szólnak. Herczegh Géza e könyvében és többi munkájában azt segíti elő, hogy valós történelmünket ismerjük meg, s vegyük birtokunkba. Lengyelországban a szejm évekkel ezelőtt egy országos szervezetet (Nemzeti Emlékezés Intézete) hozott létre a közelmúlt lehető legteljesebb megismerésére és megismertetésére. Nálunk e célt sokkal szerényebb eszközökkel, így e tanulmányok megállapításainak közkinccsé tételével kell elérnünk.

(*Herczegh Géza: Peres örökségünk. Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 2004.*)

JESZENSZKY GÉZA

ismertetés

X&COP
mi

KIHÍVÁSOK – A CÉHEN KÍVÜLRŐL

A tanulmánykötet szerzője a nemzetközi jog professzora, volt alkotmánybíró, s jó ideig a Hágai Nemzetközi Bíróság tagja. Tanulmánykötetének címválasztása talán jogászi pályájára utal, s csak remélni lehet, hogy nem téveszti meg azokat, akik a kötetet kézbe veszik. Mert a „peres örökség” itt nem múltbéli jogi gubancokat takar, hanem a „per” szó másik jelentésére utal, arra, amelyen a régibb magyar nyelven vitákat értünk. Históriai, historiográfiai vitákról van tehát szó – a szerző vitázik, „pöröl” egyes korábbi történelmi értelmezésekkel.

Herczeg Géza, mint jeleztük, nem történész, de nagyon érdeklí a történelem. Megközelítése korántsem szűkebben vett szakmai jellegű. Nem azokat a kérdéseket vizsgálja, amelyekre eddigileg még nincs válasz, nem feladatokat-feladványokat old meg, amelyeket a szakma állít elébe, hanem arrafelé tart szemlét, ahol a történészek már válaszokat adtak, s vagy egymással még vitakoznak, vagy már egyetértésre jutottak. Herczegh nem akar belesimulni a történészek céhébe, hanem kihívja a szakmát. Új szempontokat vet fel, elsősorban a nemzetközi körülmények hangsúlyosabb figyelembevételét szorgalmazza, máskor meg egyszerűen a józan ész nevében közelít, újra végiggondolja az egykor cselekvő emberek indítékait. Itt közölt tanulmányai ennek a két közelítésmódnak megfelelően két műfajba sorolhatók. Többségük – kilenc közül hét – egy-egy történelmi személyiséggel foglalkozik, s a történelemben cselekvő emberek saját láthatárát, szempontjait, alternatívalehetőségeit boncolgatja. Két tanulmány pedig a nemzetközi viszonyokat veti egybe a magyar történetírás eredményeivel, megállapításaival egy-egy történelmi korszak vonatkozásában.

E megközelítéseket a szerző rendkívül széles időkorben alkalmazza. Anonymusszal a magyar őstörténetben kalandozik, a bősi erőmű körüli történetek bemutatása pedig a jelenbe vezet. A tanulmányok a történelmi idő rendje szerint követik egymást, a legelső őstörténelmi-középkori, a második koraujkori, a többi már a 19–20. századról szól. Mondanunk sem kell, hogy egy „szaktörténész” ilyen széles időkör helyett csak kevesebbire vállalkoznék, s tegyük hozzá: szakmai szempontból bizonyára értékeset, de egyszersmind unalmasat írna. Nem így Herczegh Géza. Ő csak arról ír, ami érdeklí, és olyan módon, hogy olvasóját is érdekelje. Szelle-

mi kalandok felé viszi azokat, akik könyvét kézbe veszik. Az időbeli és tematikai változatosság pedig élmény az olvasónak, s elismerést érdemel kritikusától.

De nézzük a tanulmányokat egyenként. A könyv egynegyedét egyetlen írás foglalja el: *A honfoglalás Anonymus előadásában*. Ez a dolgozat együtt mutatja be a szerző két megközelítésmódját: részint egy személy, Anonymus környezetét, forrásait, motívumait vizsgálja (s itt a 13. században járunk), s mivel Anonymus a honfoglalás történetének is fő forrása, részint a 8–9. század nemzetközi viszonyait, a sztyeppei népek kavargását, számos népnek a magyarokéval párhuzamba állítható történetét is felvillantja. A dolgozat tartalmát abban foglalhatjuk össze, hogy Herczegh nagyobb forrásértéket tulajdonít Anonymusnak, mint a történetészsakma általában, továbbá a honfoglalást illetően a „kettős honfoglalás” elméletéhez csatlakozik. Az óriási témakört, amely a magyar őstörténet és a kora középkor csaknem egészét, legalábbis alapkérdéseit érinti, még egy ilyen hosszabb tanulmány sem taglalhatja eléggé meggyőzően. A szakirodalom eredményei csak felvillannak, az ellentétes nézetek jelzésszerű cáfolatai nem lehetnek meggyőzőek, s bizonyára a mellőzött régészek és nyelvészek is összevonják szemöldöküket.

A historikus teljes vértetével vonul fel viszont a következő, *Magyarország és Európa (1683–1686)* című tanulmány. A rövid esszé roppant anyagot görget: lavinaként ömlik a magyar történetírásra a nemzetközi viszonyok fürgetege, amelyek e pár esztendő magyar történetét maguk alá temetik. Magyarország és Európa között pedig ott van még a Habsburg-hatalom, amely európai is, magyarországi is egyszerre, s ennek a Habsburg-hatalomnak az Európa-politikája, amely Magyarországnak csak szó szerint a mellékhadszíntér szerepét juttatja, perifériakussá, esetlegessé, kapkodóvá teszi magyarországi politikájukat. A magyar történelem sodródóvá, meghatározhatatlanná válik, ennek terméke (nem pedig létrehozója) lesz ekkoriban Thököly Imre.

A kancellár és a kapitány története az államkancellárról és a huszárkapitányról, vagyis Metternichről és Széchenyiről szól. *Két találkozás* a tanulmány alcíme, vagyis Herczegh csak a kezdetet, az 1825-ös kapcsolatfelvételt elemzi oly módon, hogy politikai „helyzet” és szubjektivitás (rokon- és ellenszenvék) együtt látszódnak. A két politikus, a pályája csúcán lévő és a pályája kezdetén

álló, pozíciója jól ismert. Mivel hatni akarnak egymásra, megnyer-
ni akarják egymást, mindketten alakoskodnak-színészkednek kis-
sé. Elveik azonban szilárdabbak annál, hogysen érdemi köze-
ledés, együttműködés jöjjön létre közöttük. A személyiségkép
persze különbözik: Széchenyi okosabb és labilisabb, Metternich
ravaszabb és szilárdabb. E tanulmány értéke, hogy azt láttatja:
egyszerre két személyiség fonja vagy fonná a politika szálait, ütkö-
zik a régi és az új (hogy egy közhellyel éljünk, amelyet a szerző
persze kerül), de ütközik két ember is, akik nem csupán eszmék
megtestesítői.

A következő, rövidebb írás ugyanerről a korról szól: *A nemze-
ti kérdés nemzetközi vonatkozásai a reformkori Magyarországon*. Az
elemzés három, egymásba fonódó síkja: a magyarországi helyzet
(amely a szerb és román nemzetiség révén eleve a határon kívüli
összefüggésekre utal), azután a Habsburg-birodalom nemzetiségi
problémái (ahol az olaszok és a lengyelek törekvései mutatnak a bi-
rodalmon kívülre, vagyis vezethetnek a birodalom felbomlásá-
hoz), végül maga Európa, vagyis az a nagyhatalmi rendszer, amely
1815 után a Habsburg Birodalom fenntartását európai szükségsze-
rűségnek tartja, betokozva-befagyasztva egyszersmind a nemzeti-
iségi problémákat. Herczegh itt arra mutat rá, hogy a reformkorban
sem a magyar politikusoknak, sem a legmerészebb terveket szövö-
gető lengyel emigrációnak nem sikerült olyan alternatív koncepciót
kidolgoznia, amely (legalább részben) a nemzetiségi igényeket
is, a nagyhatalmi egyensúly iránti igényeket is kielégítette volna.
Szerinte tehát nem az etnikai kevertség, vagy az eltérő számbeli,
fejlettségi mutatók, hanem az egyelőre leküzdhetetlen hatalompo-
litikai konstellációk voltak a meghatározóak.

Görgei – vázlatok egy arcképhez. A kötet legrégebbi, negyedszáza-
da publikált tanulmánya e sorok írója számára is reveláció volt
a maga idején. Az írás nem hadtörténeti, hanem politikatörténeti-
lélektani jellegű. Olyan alcímet is kaphatott volna, hogy „egy
fiatal katonatiszt bolyongásai a politika útvesztőiben”. Görgei
ugyanis – a közhittel ellentétben – 1848-ban nem rendelkezett
kiérlelt politikai nézetekkel. A forradalom lendületében inkább
a baloldal felé tájékozódott, s ennek egy fiatal tiszt, majd törzstiszt
esetében nincs különösebb jelentősége. Katonai tehetsége azon-
ban hamarosan, 1848 novemberétől, tábornoki pozícióba emelte,
majd seregvezér, később fővezér és miniszter lett – s ekkor már po-

litizálnia kellett. Látóköre tágult, nézetei persze változtak. A lényegi fordulatot azonban Herczegh abban jelöli ki, hogy a nemzetközi viszonyok figyelembevételével és az orosz intervenció bekövetkeztével 1849 kora nyarán Görgei ráébredt: nincs remény a szabadságharc győzelmes befejezésére. Az utolsó hetekben-hónapokban kapkodva, olykor naivan, valami „kiutat”, kompromisszumot keresett, amelyre persze nem volt esély. Azt mondhatjuk, hogy negyedszázad óta ez a Görgei-kép vált történetírásunk meghatározójává.

Akinek meg kellett halnia, az Nagy Imre volt. De miért kellett meghalnia? Nem azért – fejtegeti a szerző –, amit tett, mert forradalmi szerepét illetően éppenséggel önkritikát gyakorolhatott volna, vállalhatta volna az együttműködést Kádárékkal. De miért nem vállalta? Nagy Imre miniszterelnöki szerepe összeolvadt, összeforrott személyiségével – mutat rá a markáns elemzés: ő volt az ország törvényes miniszterelnöke, aki csak belekerült ugyan, de végül vállalta a forradalmat, s emellett mindvégig kitartott. (Az azóta publikált dokumentumok valóban egyre fontosabbnak mutatják az internált Nagy Imre kiállítását 1956 ügye mellett. Behömpölygette ugyan magát az események elemzésére már nem alkalmas marxista fogalmi hálóba, de mégiscsak saját vállalásainak helyességéről győzködte önmagát.)

Bibó Istvánról már a személyes ismeretség jogán is születetett egy esszé. Herczegh visszaemlékezik, ahogyan Bibó a szegedi jogi karon a rosszul fűtött teremben télikabátban-kalucsniban, hajlott háttal járt fel-alá s magyarázott. De fontosabb ennél a teljes életmű elemzése. Sokan ugyanis, 1945–1948 közötti írásaira támaszkodva, a marxizmussal békítik ki Bibó gondolatvilágát. Az 1956-os és későbbi Bibó írások, amelyeket Herczegh elemzése a középpontba állít, viszont azt mutatják, hogy következetes antimarxista volt.

A Kádár és kora című tanulmány valóban Kádár egész életútján tekint végig. Ez a pálya viszont oly kanyargós, hogy kihull belőle a személyiség. Kádár a „mozgalom” embere volt, mozgalmi karriérista, semmi más. Természetesen a kommunista mozgalom megkívánta taktikai-politikai tehetség nem hiányzott belőle, Herczegh főleg az imázsépítés terén tartja sikeresnek. „Kitűnően eligazodott a politikai intrikák és személyes ellentétek sűrűjében. Diktátor volt.” Érdekesek Kádár utolsó hónapjainak elemzései. A szer-

ző is azok közé tartozik, akik szerint Kádárnak nem volt, nem lehetett büntudata, mivel lelkiismerete sem volt. Utolsó hónapjaiban nem a lelkifurdalás gyötörte, hanem attól félt, hogy felelősnek, bűnbaknak teszik meg, vagyis a halálba küldik – a mozgalom régi hagyományai szerint.

Az utolsó, *Bős–Nagymaros* című tanulmány mindössze egy éve jelent meg, s nagy feltűnést keltett a maga idején. Olyan nagy „visszhangot” keltett, hogy azok, akiket illetett, nem is mertek vitatkozni vele – az írást mindmáig hallgatás veszi körül. Nem mertek, nem mernek vitatkozni vele.

Mintaszerű *kortörténeti* tanulmány ez, amely a dunai vízlépcső felháborító történetét ismerteti. A háttérben történetek jó része ebben az írásban került először a nyilvánosság elé, s ebben a feltáró munkában a szerzőt az a véletlen segítette, hogy a kérdéses időben volt a hágai bíróság bírója. Így olyan anyagokhoz is hozzájutott, olyan áttekintéssel rendelkezett, amellyel cáfolhatatlanul le lehetett leplezni a Horn-kormány néha józan ésszel felfoghatatlan „internacionalista” praktikáit, az ország és a környezetvédelem érdekeivel ellentétes lépéseit. A szerző bevezetőnkben említett megközelítési sajátosságai, a személyes vonatkozások felmutatása, a nemzetközi körülmények hangsúlyozása itt teljes vértetben megmutatkoznak, s megelőlegezhetjük: ezt a tanulmányt a jelenkori tárgyú történeti értekezések klasszikus darabjává emelik.

Egy hivatalos méltatás Herczegh Géza, a jogtudós életműve egy melléktermékének tekintené történetírói munkásságát. A szerző maga többször elmondta, e sorok írójának is, hogy eredendően történész szeretett volna lenni, s a magyar történelem sajnálatos eseményei folytán nem választhatta ezt a hivatást. Mi, történészek, csak sajnálhatjuk, hogy nem ezt a pályát futotta meg, de életében – a nemzetközi kapcsolatok kutatójaként – többször rákanyarodott erre az ösvényre is.

A *Peres örökségünk* tanulmánykötete, reméljük, csak egy lépés volt előre, s újabb írások, közlemények, majd azokból kikerekedve újabb történeti esszégyűjtemények fogják követni – mindnyájunk okulására, a magyar történettudomány gyarapodására. (*Herczeg Géza: Peres örökségünk. Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 2005.*)

iméretes

K GERGELY ANDRÁS

325-25 X

y 109

PÁRIZST VIGYÁZÓ SZEMEK

Am.

Magyarok francia földön

m

Az „Állj fel” torony árnyékában című antológia szerkesztői nem kevésre vállalkoztak: azt kívánják az olvasónak bemutatni, hogy mit jelentett világhírű, országos hírű és kevésbé ismert hazánkiai számára Franciaország és ezen belül Párizs. Az antológia olyan, mint egy kaleidoszkóp. Minden írás egy-egy apró színes mozaiklap, s ahogy a könyvet forgatjuk, az életnek mindig más-más arca villan fel előttünk, hogy aztán végül a teljes kép rajzolódik ki, akár csak egy kaleidoszkópban.

Miért Párizs, miért nem London, Berlin, Bécs vagy Róma? Mi az oka annak, hogy a magyarok és sok más nemzet fiai számára a felvilágosodás, illetve a francia forradalom óta Franciaország, és így Párizs különös, meghatározó erővel rendelkezett? Batsányi híres mondatával már figyelmeztet: „Vigyázó szemetek Párizsra vessétek!” A magyar értelmiség az osztrák, német befolyás ellenpontjaként is fogta fel Franciaországot, így nem véletlen, hogy már a 18. századtól kezdődően Párizs különös hangsúlyt kap Magyarországon. Európa filozófusai, jogtudósai Montesquieu, Rousseau, Voltaire gondolatait tanulmányozzák, a francia közigazgatási rendszer mintaként szolgál sok nemzet számára, a francia politikai, kulturális hatás erősen érzékelhető még tőlünk keletebbre is. Nem csodálkozhatunk, ha az Osztrák–Magyar Monarchia időszakától kezdődően hazánkiai is közelebbről kívánják megismerni azt az országot, amely a szabadság, testvériség, egyenlőség jelszavát hirdeti. Megkönnyíti a kapcsolatokat, hogy ebben az időben a francia nyelv a német mellett dominál Európában, s a görög, latin, francia, német kultúrára alapozott oktatásnak köszönhetően a művelt rétegek a francia nyelvet már fiatal korukban elsajátították.

Megjelenik a magyar értelmiség Párizsban, de az írókon, művészekon, politikusokon vagy tudósokon kívül bohém szerencsevadászok vagy iparosok is Párizs vonzásába kerülnek. Voltak, akiket a tudásvágy, vagy az ihlet utáni vágyakozás vezérelt, volt akit a kíváncsiság, vagy a szabadság iránti vonzalom, voltak köztük menekültek, s olyanok, akik egyszerűen csak a jobb megélhetést keresték. A magyaroknak ez a színes forgataga egyéni sorsokat rejt,

mindenki boldogulása, tehetsége vagy szerencséje szerint éli meg hosszabb-rövidebb, vagy egy életen át tartó franciaországi tartózkodását. Magyarjaink más-más okból és célból érkeztek Párizsba a Monarchia időszakában, a világháborúkat megelőzően és követően, valamint 1956-ban, vagy akár napjainkban.

A kaleidoszkópban egyszer az életnek szép és derűs képei jelennek meg, máskor azonban fájdalmas, szomorú eseményei. Siker és bukás, szerencse és balsors kéz a kézben járnak, s talán ezért Párizs „a legemberibb minden városok között”. Sokak számára Párizs olyan ihletet adott, amely életük egy szakaszát meghatározóvá tette. Ady Endre, a híres nagybányaiak, József Attila, Illyés Gyula, Cziffra György, hogy csak néhány nevet említsek azok közül, akiknek Párizs fontos üzenetet vagy lehetőséget adott. Bartók első élményei egy „sikertelennek” minősített koncertnek köszönhetően tartózkodóak, s csak később válnak pozitívává. Kuncz Aladár Fekete kolostora, Apponyi grófnak a neuilly-i tartózkodásáról írt beszámolója, vagy Heltai Jenő élménye a rendőrbiztossal a franciaországi lét fájdalmas, negatív emlékei. A rendőrbiztos ekként oktatta ki Heltait: „Tanulja meg kérem, hogy egy francia állampolgárral szemben idegennek sohasem lehet igaza.”

A negatív előjelű személyes élményeket később az egész országot érintő tragédia: a trianoni békeszerződés mélyítette el. Az első világháborút követően a franciákra sokan csak keserűséggel gondoltak, s Franciaország sokak szemében már nem tudott az maradni, ami volt. Gróf Apponyi Albert *Hogyan kötöttünk békét* című írásából jól kivehető, hogy a magyar diplomácia rendkívüli erőfeszítései ellenére nem volt esélyünk arra, hogy érveink a francia diplomáciára bárminemű hatást gyakoroljanak. A trianoni szerződéssel Franciaország politikai eszménykép szerepe csökkent a magyar társadalomban, s a szabadság, egyenlőség testvériség iránti általános bizalom megingott.

A trianoni sokk ellenére azonban Franciaország és Párizs továbbra is meghatározó maradt a magyar társadalom számára. Íróink közül többek között Illyés Gyula 1922-ben, Kosztolányi Dezső 1925-ben, József Attila 1927-ben, Radnóti Miklós 1931-ben látogatott el Franciaországba, de a későbbiekben is jellemző a magyar szellemi exodus Párizsba.

A két világháború között a magyar emigrációban törésvonalak alakulnak ki az eltérő kulturális és politikai nézetek mentén.

A második világháborút követően megjelenik az a generáció, amely a közvetlen, személyes fenyegetettség következtében nem térhetett haza Magyarországra, ők menekültek, őket az elnyomó államgépezet az ország elhagyására kényszerítette. Nem kívánjuk a magyar emigráció szerepvállalását itt és most értékelni, miután ez meghaladná a jelen könyvismertetés kereteit. Hivatkozni szeretnék azonban arra, hogy sokunk számára meghatározó szellemi élményt nyújtott a párizsi Magyar Füzetek és a Magyar Műhely titokban történő tanulmányozása, izgalommal, mint illegális nyomdaterméket olvastuk és adtuk tovább az Irodalmi Újságot, s hallottuk azokat a híreket, amelyek a Párizsi Magyar Katolikus Misszióval, illetve a párizsi magyar református egyházközséggel voltak kapcsolatosak. Mindez azt is jelzi, hogy francia földön élő magyarjaink élete és munkássága – mint ahogy azt ők maguk is akarták – kisugárzott, és a sugarakat mi, itthon élők igyekeztünk felfogni.

Jelek kibocsátása és fogadása. Talán nem véletlen, hogy az antológia címe Bartók Béla rövidecske verssorára utal, az „Állj fel” toronyra, vagyis az Eiffel-toronyra.

Számos más Párizst idéző jelkép közül az Eiffel-torony az, melynek szimbolikája mélyebb jelentést hordoz. Az Eiffel torony úgy nő ki Párizs közepén, mint egy hatalmas, antennaszerű életfa, mely rezgéseket fog fel és sugároz. Felfogja mindazt a szellemi kincset, ami a világ minden tájáról felé érkezik, francia földre nyúló gyökerei a francia szellemiség pezsgésével telítik meg ezeket az értékeket, s az így születő újat azután az óriási életfa-antenna a világ minden tája felé kisugározza. Hazánk fiai pedig a torony árnyékában részesei voltak ennek az éltető körfolyamatnak, ők is adtak Párizsnak és kaptak Párizstól, s az így születő újat mint a torony, hazájuk felé sugározták.

Mádl Ferenc köztársasági elnöknek az antológiához írt személyes hangvételű előszava azt a címet viseli, hogy „A mese rólad szól...”. Valóban rólam, rólunk, mindannyiunkról szól, akik a francia-frankofón szellem barátai vagyunk, fiatal egyetemistákról, ösztöndíjasokról, oktatókról, művészekről és másokról, akik a mai napon is közreműködnek abban, hogy ez a mese folytatódjék. Ki tudja, hányan vannak ma is, akik hosszabb-rövidebb időre Párizsba utaznak diákként, ösztöndíjasként, végzett szakemberként vagy biztos megélhetés nélküli egzisztenciával azért,

hogy a sugarakat felfogják, és akaratlanul is arra az útra lépjenek, amelyen elődeik századokkal ezelőtt jártak.

Úgy véljük, egy olyan könyvet tartunk a kezünkben, amelyre rendkívül nagy szükség volt. Egy adott országhoz fűződő viszonyunkat ugyanis a személyes kapcsolatok is befolyásolják. Négy-éves brüsszeli tartózkodás után elmondhatjuk, hogy a belgiumi magyarság közismert szellemi kiválóságai, többek között Lámfalussy Sándor, Rezsőházy Rudolf, Früchling János, Deutch Gyula, Mándy Pál, B. Nagy János, Hevesi István, B. Nagy Ottó professzorok közvetlenül vagy közvetve milyen sokat tettek annak érdekében, hogy a belga–magyar kapcsolatok minél gazdagabbak legyenek. Az antológia olyan magyarokat vonultat fel előttünk, akik a múltban, s a közelmúltban rendkívüli módon gazdagították a francia–magyar kapcsolatokat. A magyar diplomáciának is érdeemes ezekre a kapcsolatokra és tapasztalatokra építeni a jelent és a jövőt.

A kiadvány azért is fontos, mert a francia szellemiség iránt kevésbé fogékonyak is tisztán láthatják belőle, hogy Franciaország mindenkor meghatározó szerepet töltött be a világra nyitott hazánkfiak számára.

Köszönet illeti mindazokat, akik a könyv elkészültében és kiadásában közreműködtek: a könyv szerkesztőit, A. Szabó Magdát és Ablonczy Lászlót, a lektorokat, Illyés Máriát és Márkus Bélát, az Új Horizont Kiadót és más közreműködőket, támogatókat. Ablonczy Lászlónak a könyvhöz írt kiváló utószava, s a közel kétszáz szerző franciaországi kötődését bemutató rövid lexikona, valamint az együttműködő magyar és francia régiók és települések felsorolása teszik az antológiát teljessé. (A. Szabó Magda – Ablonczy László: Az „Állj fel” torony árnyékában. Új Horizont, Veszprém, 2003.)

TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – LIPCESEY ENIKÓ

RESURRECTIO HOMINI

Két korábbi lisszaboni ösztöndíjas tartózkodás után Jovián György 2003 júniusában a lisszaboni Képzőművészeti Akadémia meghívására állított ki az egyetem kiállítótermében, a Galeria

da Cisternában. Erre az alkalomra, a 13. századi templomépületből kialakított kiállítótérbe tervezve készítette el 2002–2003-ban budapesti műtermében a *Resurrectio homini* című műegyüttest. A mű magyarországi bemutatásának helyszíne szintén templomépület: a 18. század második harmadában épült, felszentelésre sosem került egri trinitárius templom 2001 óta kiállítótérként működik.

A *Resurrectio homini* liturgikus térhez illeszkedő elrendezésével, a keresztút-ábrázolásokat követő 14 stációképével, a megfeszített és feltámadt Krisztus alakjára utaló oltárképével, valamint a képeket egységbe foglaló ikonográfiai program igényével a keresztény művészet hagyományához kapcsolódik. E hagyományt azonban nem folytatja, hanem szabadon választott elemeit felhasználva autonóm képi világot alkot. Eklektikus mű, mely az ezredforduló kultúrájában gyökerezve a művészettörténet különféle ikonográfiai, műfaji és stilisztikus hagyományaiból válogat.

A műegyüttest hét-hét képpár ('stáció'), és egy húsz darabból felépülő nagyméretű festmény ('oltárkép') alkotja. Az oltárkép bal oldalán elhelyezkedő képpárokat a földszínek, a jobb oldalakat a kék árnyalatai uralják. Az elhelyezés, a színek és az ábrázolt motívumok alapján is két csoportra oszló stációknak a festő a következő címeket adta: I. Organikus stációk: 1. kerítés (fészek); 2. növényzet; 3. kövek; 4. sár; 5. kötelék; 6. takaró; 7. betegség. II. Álombéli stációk: 8. kapu; 9. efemer (lepke); 10. felhők; 11. szenvedély; 12. félelem; 13. süllyedő katedrális (a hit mélységei); 14. megvilágosodás.

Az utóbbi években Jovián több képét is ábrázoló és absztrakt festészet ötvözésével alkotta meg. A *Resurrectio homini* a nonfiguratív és a figuratív képek következetes egymás mellé rendelésével különleges, nem megszokott helyzetet teremt látásunknak. A stációknak az oltárképhez közelebb eső oldalán a valóság egy-egy darabja jelenik meg fotószerűen pontos, de nem illuzionista módon: a monokróm, környezetük nélkül és csak részletükben, erős közelelnézetben megmutatott motívumok inkább jelkép-, mint valószerűek. A stációk másik oldala nonfiguratív kép, amiről nemcsak a valóságábrázoló, de az absztrakt formák is hiányoznak: az anyagszerűen megmunkált festékrétegekből felépülő, foltokkal és kézírászerű vonásokkal is tagolt felületek éltető eleme a figurális párdarabtól megvont szín. A stációk két oldala a látványban összefonódik: a színes felület érzelmi töltete és a szomszédos motí-

vum jelentésrétegei hatnak egymásra, hol erősítve, hol megkérdőjelezve a másikat.

Valamennyi képet szabályos közökben elhelyezkedő festék-pöttyök hálózák be. Ezek a pontok – az 1990-es évek második felétől Jovián képeinek jellegzetes alkotóelemei – egyes stációkon a képbe simulnak, másokon szimultán kontrasztként elválnak a vászon többi részétől, de minden esetben különálló réteget alkotnak. Ez a néző és ábrázolás közé ékelődő, távolságot tartó rács emlékeztet a digitális képek rasterpontjaira, s kiszámított rendjével ellenpontozza a mögöttes festmény éppen nem mechanikus módon felépülő képi rendjét. Közelnézetben egy másik rács is megmutatkozik. A sűrű pontháló – ugyancsak jellegzetes képelem Joviánnál – méretében nagyjából a vászon szövésének felel meg, miközben éppen nem fel-, hanem elfedi annak textúráját, és olyan felületet hoz létre, ami a nyomatokéra emlékeztet. A kétfajta rács két oldalról „alulról” és „felülről” támadja meg a képek festőiségét. A nem festői médiumok (nyomatok, fotók, digitális képek) látványának a festészet eszközeivel való megalkotásában a megkérdőjelezés, az idézőjelbe tevés, az elidegenítés gesztusa érhető tetten. Ez festői értelemben szigorú önkorlátozást, egyfajta festői aszketizmust jelent, ami megmutatkozik a síkszerű motívumokban, az egyszerű vagy ismétlődő formákban, a szűk kép-térben, valamint a színek és fény-árnyék hatások hiányában is. Kivételt képez a 11. (szenvedély) és a 14. (megvilágosodás) stáció a fény és a tér komponáló szerepével, s a 12. (félelem) stáció az ábrázolt motívumok összetettségével.

A figurális képek többféle, általában ellentétes irányú értelmezést is megengednek: a kerítés például jelenthet akadályt vagy biztonságot, a növényzet életet vagy (elszáradt lenyomatként) pusztulást, a kötelék rabságot vagy (mentőkötélként) szabadulást. Mélyebb jelentésrétegek tárulnak fel azoknál az ábrázolásoknál, ahol a szemben álló stációk kapcsolatba lépnek egymással. Így például a 3. stációpáron (‘kövek’ és ‘felhők’) a formák hangsúlyos analógiája a szilárd és a légnemű, az anyagi és a szellemi közötti kapcsolatot és közösséget emeli ki. A 4. stációpáron, a képek közt egyedülként, megjelenik az emberi test: a földbe süppedt ember lenyomatának vagy földbe temetett domborulatának bizonytalan, távolnézeti képe (‘sár’) egyfelől, s a meztelen női test éles, közelnézeti látványa (‘szenvedély’) másfelől. A kettő együtt

az ember anyagból születő és anyaghoz tapadó létének, s az anyagban élő szépnak illetve szelleminek a képe is. A 7. stációpár a koponya és a felderengő fény látványának összekötésével 'betegség' és 'megvilágosodás', szenvedés és szellemi-lelki gazdagodás kapcsolatára utal.

A *Resurrectio* az oltárképben teljeseedik be. A feltámadás feltételezi a halált, az újjászületés az elbukást: az oltárképen e kettő a keresztre feszített és feltámadt Krisztusra való utalással fejeződik ki. A fiatal fiú felfeszülő karjaival és lehajtott fejével a keresztthalálra utal, teste azonban nem szenved erőszakot, hanem táncos lépésben állva/lebegve él. Elsősorban a korai keresztrefeszítés-ábrázolások jelenítik meg a keresztben az élő, ép testű, nyitott szemű Krisztust, hangsúlyozva isteni természetét és feltámadását. Jovián képe azonban nem Krisztust ábrázolja, s az ábrázolásban a keresztény utalás mellett másfajta jelentésrétegek is rejlenek. A fiatal fiú kecses alakjával, kontraposztójával, s Michelangelo szobráról, a haldokló rabszolga alakjáról átvett szíj motívumával a reneszánsz művészetet idézi meg, s ezáltal a művészetek megújulásának lehetőségét is felvillantja. A vallásos és a kultúrtörténeti jelentésrétegek mellett a mű egy személyes olvasata is lehetséges: a fiú arcvonásaiban önarckép bújik meg, a stációk sorában pedig Jovián festői oeuvre-jének egy-egy darabja. Korábbi képei nek a műegyüttesbe való behelyezésével (De Harmoniae Mundi, 1999→10. stáció; Tejút, 2000→4. stáció) a stációképek a festő művészi útjának állomásáivá, a 'resurrectio' a személyes-festői megújulás képévé is válik.

Jovián műegyüttese a képpárok és az oltárkép dialektikája révén megjeleníti a hit egyik alaptételét, a halálban születő élet paradoxonát, ugyanakkor az ábrázolásmód csavarjaival, a jelentésrétegek ütköztetésével meg is kérdőjelezi annak valóságát. A *Resurrectio homini* feszültsége állítás és visszavonás, átélés és elidegenítés kettősségéből fakad, s hogy e kettősség feloldhatatlan-e avagy elbillen valamelyik oldalra, annak eldöntéséhez már a befogadónak kell saját stációit végigjárnia.

LUKÁCS ÁGOTA

x72:061

y72:

A REND ÉS GONDOSSÁG ÉPÍTÉSZE An.

Gulyás Zoltán emlékezete m

A Margit körúton a HAP-Galéria kiállításainak a sorában ez év őszén a nemrégiben meghalt Gulyás Zoltán építésze került a közönség elé. Sokan személyesen ismertük, ezért is volt jó nekünk, idősebbeknek emlékeznünk rá.

Gulyás Zoltán életművét a minőség, az egyértelmű színvonalú, gondos munka, a kompozíciótól a részletképzésig terjedő, átfogó igényesség jellemezte: minden terve és minden megvalósult alkotása bizonyítja ezt, miközben a huszadik század második felének időszakából a leg tisztábban képviseli a „hatvanas évek” magyar architektúráját.

Gulyás Zoltán 1930-ban született, Budapesten. Egész élete fővárosunkhoz kötődött, itt járta iskoláit, itt szerzett, 1952-ben a Műegyetemen építészmérnöki oklevelet, legfontosabb alkotásai is a fővárosban valósultak meg. Pályafutása elején rövid ideig a Közti vári irodájában dolgozott Janáky István mellett, de rövidesen átváltott a Lakótervre, ahol Németh Pál mellé szegődhetett, aki – ugyancsak rövid ideig – mestere lett. Miután Németh Pál elhagyta az országot és Svájcban telepedett le, Gulyás az Iparterv-nél vállalt munkát. Életművének jelentős része ennek az irodának a keretei között valósult meg.

Amikor a koreai háborút követően az újjáépítéshez a Magyar Népköztársaság építészeti segítséget is nyújtott, Gulyás Zoltán is közel egy évet Phenszjanban dolgozott, terveit alapján több, az egészségügyet szolgáló épület valósult meg, köztük egy nagy kórház is. Az Ipartervben is a lakás- és a középület-tervezés maradt meghatározó „műfaja”.

Két nagy, többlakásos épület már korán kimagaslik az oeuvre-ből. Első megvalósult épülete – az ötvenlakásos Fehérvári út 17. – is már feltűnést keltett 1960-ban. Alaprajz és homlokzat egyaránt kiforrott. Rendet, gondosságot és ritmust tükröz, a városkép javára vált. Követte ezt egy év múlva egy jól tagolt lakóépülettömb a pesti kiskörút Madách téri kapuja mögött, baloldalt, addig még üres téren, melyre addig időnként még vándorcirkuszok is telepedtek. Ez az épület a Király utca és a Rumbach Sebestyén utca szegélyeit egyaránt kiegészítette, és a Wälder Gyula markáns alkotásaként a két

háború között megvalósult kompozíciót folytatva nem zárta ki a régen megálmodott Madách sugárút megvalósítását sem.

Azokban az években, amikor a racionális építészet visszahódíthatta a primitív szocreáltól az alkotás rendjét, az építészet főként a ritmussal tudta átlépni a Bauhaus-évtized örökségének puritanizmusát. Nehéz volt ezekben az években szépet alkotni, nehéz volt a környezethez illeszkedni és művésznek maradni, mert túl könnyű volt az építőanyagok között a csekély kínálatban válogatni, és mert a szigorú gazdasági előírások a művész elképzeléseit erősen béklyózták. Gulyás Zoltán egyik fő műve a pesti belvárosban az 1960–1962 években épített Chemolimpex-OTP irodaház, mely a hatvanas évekre jellemző feladatok-lehetőségek-eredmények összegezése, kiemelkedő teljesítménye. Erről Vámosy Ferenc annak idején így írt: „...A felületi raszter jellege, a csiszolt gránit és sötét márványlapok, valamint a fém jellegű, de fából készült nyílászáró szerkezetek nagy üvegfületeinek játéka, a megfogalmazásmód értékei és elmentmondásai külön-külön és együttvéve korunk, társadalmunk technikáját, a hazai adottságok között elérhető legmagasabb színvonalat reprezentálják. A legigényesebb épületek a kor lehetőségeinek maximumát, a többi a technika általános fejlettségét vetítik elénk.” Ebben az értékelésben benne van Gulyás Zoltán igényessége, az átlagból a minőséggel és nem a feltűnésvágygal való kiemelkedése, a sanyarú építőanyag-választékkal szemben folytatott heroikus küzdelme és az építésznek az anyag feletti győzelme egyaránt.

Emlékezetes maradt számomra ugyanezekből az évekből az akkor már nagyon idős Kotsis Iván egyik elismerő megjegyzése, amikor tervezőinknek azt a képességét emelte ki, hogy a silány anyagok szűk választéka mellett is tudnak maradandó értéket alkotni. Schneller Vilmos barátom mesélt nekem a szóban forgó Chemolimpex-székház építésével – és éppen ennek választékos homlokzati anyagával – kapcsolatos történetet. A pártközpont „illetékese” dörgeedelmesen szóvá tette, hogy egy irodaházhoz ilyen nemes köveket használni pazarlás. Pedig Gulyás Zoltán, nagyon is körültekintően és gazdaságosan, az Erzsébet híd építkezéséből maradt anyagot és hulladékot használta fel. Végül az Iparterv igazgatójának kellett igazoló jelentést írnia.

A Chemolimpex-irodaház tervezését néhány év múlva egy másik jelentős irodaház követte: a Medicor-épület Angyalföldön. A raszteros alaprajzra komponált alkotás a városképben is impo-

zans megjelenésű, kívül és belül rendet tükröz. Kis átalakítással, amelyben még Gulyás Zoltán részt vett, ma a Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság céljait szolgálja.

Érdemes még néhány további jelentős épületére is fölhívni a figyelmet. A műemléki együttesbe illeszkedő rekonstrukció műfaját képviseli a budavári Tárnok utca 13. lakóépület, mely a háborús pusztítást követően a Nagyboldogasszony templom felé kialakult teresedés záradéka lett. Így nemcsak homlokzatával illeszkedik a szomszédos iskolaépülethez, nemcsak megmaradt kapualjával és annak ülőfülkéivel emlékeztet a múltra, de oldalfalával is városkép-alakító szerephez jutott. A vendéglátást szolgáló Gulyás Zoltán-alkotások közül kiemelkedik az ötletes, tetszetős, lépték helyes és újszerű a hévízi Rózsakert presszó épülete, építésének átalakításának megannyi viszontagsága ellenére tanúsítja alkotója géniuszt. (A fákat, amelyek köré átriumait tervezte, az építkezés során kivágták. Ugyan ültettek újakat, de a fiatal csemeték mégsem szolgálhatták a tervező alapgondolatát.) Tahiban, Ábrahámhegyen egy-egy markáns nyaraló épült Gulyás Zoltán tervei szerint. Zalaszánton posta, Révfülöpön iskola. Több tervpályázaton vett részt sikerrel. Kár, hogy a Budapest Sportcsarnok nem az ő 1966-ban készült nagyszabású pályaterve szerint épült.

Fiatalabb munkatársai is mind építészeti hírnévre emelkedtek: Lázár Antal, Patonai Dénes, Reimholz Péter. Jól tudta őket megválasztani, bizonyára példát is tudott nekik mutatni. Annál is inkább, mert az újjászerveződött mesteriskolában (mely akkor kényszerűségből Fiala Építésszek Köre néven szerveződött) Gulyás Zoltán mesterként oktathatott.

Az Ybl Miklós-díjat 1962-ben a budai Fehérvári úti lakóházért – első megvalósult épületéért – megkapta, 32 éves korában. (Igaz, akkor az Ybl Miklós-díjat fiatal építészek már egy-egy kiváló alkotásért elnyerhették, ma ezzel a díjjal inkább idősebb építészek életművét tüntetik ki, a fiatalok teljesítményeit pedig előbb a „Pro Architektúra” díjjal jutalmazzák.) Sajnos a halál is korán ragadta el Gulyás Zoltánt: 70 évesen halt meg 2000-ben. Néhány évvel előtte még a Műegyetem díszdoktorrá avatta.

A rend, a gondosság következetes építész volt. Sikerült áttörnie a nehéz évek anyagi-szerkezeti korlátait. Ezért vált korának – főleg a hatvanas-hetvenes éveknek – egyik legeredményesebb magyar építészévé. Alkotásai a leghívebben tükrözik ezt a nehéz

korszakot, melynek ma alig szentelünk figyelmet. Pedig ami ekkor jó volt és értékálló maradt, azt a következő nemzedékek leginkább éppen Gulyás Zoltán életművében kereshetik, ott meg fogják találni.

A HAP-Galéria, hála Winkler Barnabás körültekintésének, finom érzékkel válogatja ki azokat, akiknek életművét meg kell ismertetni a közönséggel. Gulyás Zoltán építészétet egyidejűleg szép könyvben is bemutatja a galéria.

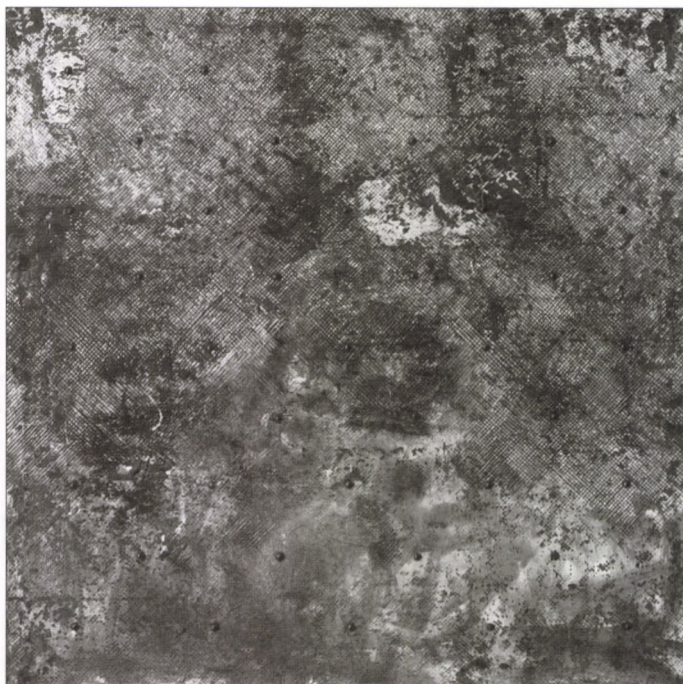
KUBINSZKY MIHÁLY

Brennes Gábor
my **IDŐRÉTEGEK** *cu*

Drezda
A Freunkirche feltámadása

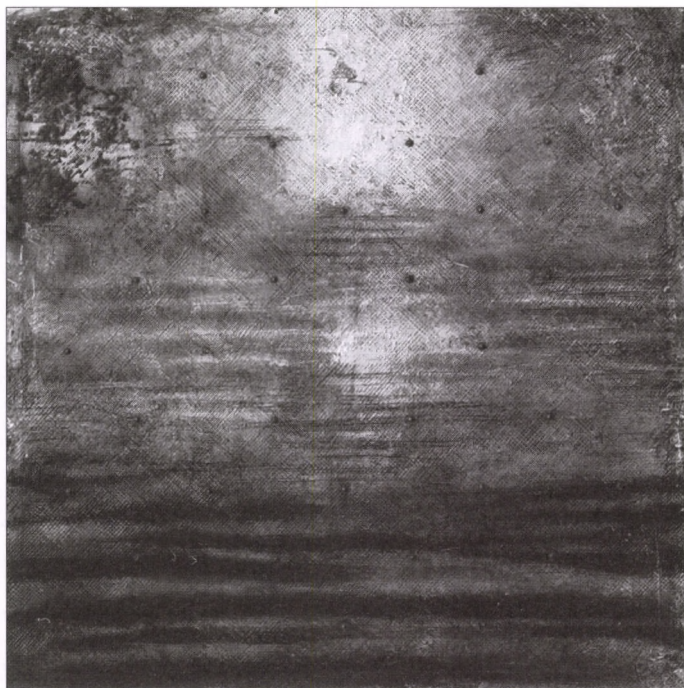
Véletlenül az időben közel került egymáshoz néhány esemény, amely éles fényt vet mind Drezda hatvan évvel ezelőtti pusztulására és újjáépítésére, mind az ezzel összefüggő műemlékvédelmi kérdésekre, a német, sőt az egész európai műemlékvédelemre. Október 8-án hunyt el a német műemlékvédelem doyenje, Hans Nadler volt szász tartományi főkonzervátor. Október 30-án Horst Köhler német köztársasági elnök és a brit uralkodóházat képviselő kenti herceg jelenlétében ünnepélyes ökumenikus istentisztelettel szentelték fel az újjáépített drezdai Frauenkirchét. November 13-án zár a részben helyreállított drezdai volt királyi palotában a „Zeitschichten – Erkennen und Erhalten – Denkmalpflege in Deutschland” című kiállítás, amelyet az úgyszintén Drezdában alapított „Dehio”-kézikönyv első kiadásának 100. évfordulója alkalmából rendeztek.

Hans Nadler professzor a drezdai „Bildungsbürger”-réteg tipikus képviselője volt. 1910-ben született Drezdában jó nevű festőművész fiaként, szülővárosa műegyetemén végezte építészeti tanulmányait, majd 1940-ben doktorált. Fiatalemberként rövid ideig a pompeji ásatásokon is részt vett. A háborúból épségben tért haza az elpusztított Drezdába, majd 1946-ban kis híján behalt a megszálló szovjet csapatok egyik katonája lövésétől szenvedett súlyos sebébe. Felépülvén, 1949-től szász tartományi főkonzervátorként hihetetlen energiával látott hozzá a romok

ÁLOMBELI STÁCIÓK: 14. MEGVILÁGOSODÁS

konzerválásához, és ahol lehetett, helyreállításához. Ezt a tisztséget illetve a tartományok feloszlata után az NDK műemlékvédelmi intézetének (melynek belső szervezete furcsa módon szinte egyetlen keletnémet állami intézményként a volt tartományok földrajzi beosztásához igazodott) drezdai hivatala vezetését 1982-ig látta el, de nyugalmába vonulása után is keresett szakértő maradt, akinek szavára hallgattak. Nadler taktikailag ügyes és némi szász ravaszággal fűszerezett, a kommunista funkcionáriusok mentalitásával számoló tevékenységének köszönhető egész sor jelentős drezdai műemlék romjainak megmentése a végleges pusztítás elől – ezek közé tartozik a volt királyi palota, a Taschenbergpalais (ma egy nemzetközi lánc által üzemeltetett

ÁLOMBELI STÁCIÓK: 14. MEGVILÁGOSODÁS

luxusszálloda) és nem utolsósorban a Frauenkirche. Voltak persze vereségei is: nem tudta megakadályozni a háborút csaknem sértetlenül átvészelő lipcsei Egyetemi templomnak Ulbricht személyes parancsa alapján elkövetett felrobbantását – de még az ilyen vereségek is további erőfeszítésre ösztönözték.

Jómagam egyetemi tanári minőségében talákoztam Nadlerrel a hetvenes években a drezdai műegyetemen, ahol a hallgatók generációit nyerte meg a műemlékvédelem ügyének, nemcsak nagy népszerűségnek örvendő előadásaisal, hanem többek között Klaus Mertens építészettörténész kollégájával közösen rendezett tanulmányi kirándulásaisal is. Ilyen alkalmakkor a két „nagyagyú” kölcsönösen nemcsak hihetetlen szellemi magasla-

tokra hintáztatta fel egymást, hanem a hallgatóság söreállításáról is igen nagyvonalúan gondoskodott... Egy ilyen, különösen emlékezetes kiránduláson ismerkedtünk a helyreállítás alatt levő schneebergi St. Wolfgang-templom példáján a késő gótikus szász csarnoktemplomok nagyszerű térbeli egységével és a szász bányavárosok urbanisztikai értékeivel.

Nadler nagy súlyt helyezett a műemlékvédelem városépítési dimenziójára. Intézetében annak idején NDK-beli városok egész sorára műemléki és városképi vizsgálat készült, tényfeltárásként és segédeszközként a történelmi városközpontok megőrzéséért folytatott keserves harcban – éppen a kezdődő Honecker-korszak panelprogramjának idejét éltük, de a vizsgálatok mindmáig, többek között a demográfiai fejlemények miatt nem kevésbé bonyolult küzdelem idején is hasznosnak bizonyulnak. 1975-ben gyakornokként magam is részt vehettem egy ilyen vizsgálat elkészítésében. A véletlen úgy hozta, hogy 1975 az Európa-tanács műemléki kampányának éve – amelynek tudomásulvételét Kelet-Németországban elvben ugyan tiltották, de Nadler gondoskodott arról, hogy hallgatói értesüljenek a „nyugati” eseményekről. Az akkor még politikailag megosztott Európa szellemi egységének megőrzéséhez, a városfejlesztés értékmegőrző irányba mutató összeurópai paradigma-váltásához ez az 1975-ös kampány, az utóbbi évtizedek egyik legsikeresebb ilyen jellegű nyilvánosság-mozgósító akciója nagymértékben hozzájárult. A sikerben nagy része volt a műemlékvédelem európai – többek között magyar – szellemi vezetői szívós „aknamunkájának” is. A kelet–nyugati eszmecserek egyik, nagy népszerűségnek örvendő színhelye az egri műemlékvédelmi nyári egyetem volt.

Nadler egyetemi előadásaiban is fontos szerepet játszott, hogy hol lehet, hol kell meghúzni a műemlékvédelem határait, mik a hitelesség kritériumai, meddig lehet műemléki helyreállításról beszélni, és hol kezdődik a többé-kevésbé hiteles másolat. Ezen problémakörre, melyet a műemlékvédelem 1964. évi velencei chartája is behatóan tárgyal, jó illusztráció a drezdai Frauenkirche újjáépítése. Németországban Georg Dehio művészettörténész foglalkozott először módszeresen a kérdéskörrel, a heidelbergi palota romjainak helyreállítása körül a 19. század végén kialakult heves vitában. Dehiótól származik a „Konservieren, nicht restaurieren!” jelszó, a hitelességért, az épület eredeti állományának megőrzéséért foly-

tatott harc érdekében. Annak idején a restauráláson a „stílusiztaság” érdekében a műemlék állományába való elég erőteljes beavatkozás megengedettségét értették. A fenti jelszó egyébként azon beszéd nyomtatott dokumentációjában található, amelyet Dehio a strassburgi egyetemen 1905. január 27-én tartott II. Vilmos császár születésnapja alkalmából. Ezen beszédben egyébként Dehio, az állítólag reakciós Vilmos császári Németország köztisztviselői státussal bíró egyetemi tanára odáig ment, hogy a műemlékvédelmet, annak a tulajdon szabad használatát korlátozó jellege miatt, „szocialista jellegű” tevékenységnek minősítette, egyáltalán nem elítélő, hanem nagyon is szimpatizáló felhanggal...

Dehiotól származik a műemlékvédelmi tevékenység alapelveinek máig is lényegében érvényes megfogalmazása: „Megőrizni és csak megőrizni; kiegészíteni csak akkor, ha a megőrzés materiálisan lehetetlenné vált; megsemmisültet visszaállítani csak meghatározott, korlátozott feltételek mellett” (Georg Dehio: Was wird aus dem Heidelberger Schloss werden?, 1901, ford. B. J.). A megőrzendő műemlékállomány számbavétele és a publikum „látási nevelése” érdekében (szintén Dehio fogalmazása) határozta el az 1900. évi német műemlékvédelmi kongresszus Drezdában a „Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler” sorozat kiadását, Dehio szerkesztésében és fő szerzőjeként, melynek első kötete 1905-ben jelent meg. „A Dehio” mindmáig eredeti szerzője legnépszerűbb, „Bildungsbürger”-körökben szinte kultikus státust élvező műve, ma már sokadik kiadásban, újabb szerzők által bővített és átdolgozott kötetekben. Ha a tisztelt olvasó valahol Németország egyik történelmi városközpontjában többnyire középkorú, jól öltözött hölgyeket és urakat lát sétálni, váltakozva a kezükben felütött könyvbe és az előttük álló épületre pillantva, akkor nagy valószínűséggel a könyv a „Dehio” megfelelő kötete lesz.

Visszatérve a Frauenkirchére: aki még látta az újjáépítés előtti állapotot, emlékszik arra, hogy abból a kőhalmazból, ami a háború előtt a centrális tér elvét követő, az igehirdetésre és prédikációra összpontosító protestáns templom-építészet egyik legszebb alkotása volt, csak a szentély és az északkeleti saroktorony emelkedett ki, nagyjából a főpárkány magasságáig fennmaradva. A német újraegyesülés után drezdai polgárok összefogása kezdeményezte az újjáépítést, heves vitákat provokálva, melyekben a történelmi érvelés összefonódott a műemlékvédelmi és vá-

rosépítési szempontokkal. Sokan a német háborús bűnök által provokált megtorlás, a súlyos bűn szülte másik bűn mementójaként változatlanul akarták hagyni a romhalmazt. Mások azzal érveltek, hogy miért legyen a pusztítás az utolsó szó, éppen az európai megbékélés, Németország második világháború utáni békes átalakulása jelképeként van szükség az újjáépítésre. A drezdai lokálpatrióták azzal is kardoskodtak, hogy a város világhírű Elba-panorámájának fő, domináns elemére a városképben mindenképpen szükség van.

Magam is hosszan gondolkoztam azon, hogy mi is lett volna a történelmi megemlékezés, a műemlékvédelem és a városépítés igényeit egyaránt kielégítő megoldás. A kilencvenes évek elején egyszer hallgatóként jelen voltam Drezdában egy nyilvános vitán, ami ezen témakört tárgyalta. Az egyik résztvevő, statikus kolléga (nevét sajnos elfelejtettem), számításokkal és ábrákkal igen meggyőzően bizonyította, hogy drasztikus beavatkozás nélkül a sötétlően meredő romok is néhány éven belül kőhalmazzá omlanak, tehát legalábbis az addig valóban rendkívül szuggesztív látvánnyal a történelmi emlékhely akkori formája mellett hosszabb távon nem lehetett voksolni. Ha pedig amúgy is drasztikusan be kell avatkozni, folytatta a kolléga, akkor az eredeti tervek alapján a lehető leghűbb újjáépítés a követendő módszer. (A sors véletlenül úgy hozta, hogy a Frauenkirchét közvetlenül a háború előtt restaurálták, és ennek dokumentációja fennmaradt.) Engem ez nem győzött meg egészen, hitelesebbnek tűnt volna nekem a pusztulás tudomásulvétele, egybekötve a romok integrálásával egy acélüveg szerkezetbe, mely visszaadta volna a város sziluettjének a templomot, de inkább szinte szellemszerűen, a templom ideájaként, annak csak erősen redukált anyagi valóságában. Persze ezt sem egyedül találtam ki, sokan szerettek volna hasonló megoldást. Végül is a lakosság elsöprő többsége az újjáépítést, a másolatot preferálta, ami a szövetségi és a tartományi kormány, a város, az evangélikus egyház, a Dresdner Bank támogatásával, és nem utolsósorban rengeteg egyéni és intézményes (köztük sok angol) adakozó jóvoltából meg is valósult. Az újjáépítést a Frauenkirche-alapítvány irányította, melynek építési igazgatója, Eberhard Burger – akit joggal lehet a templom második megalkotójának tekinteni – „régészeti rekonstrukciónak” nevezte a követett módszert, melynek segítségével nemcsak az állva maradt épületrészeket si-

került integrálni, hanem a kőanyag csaknem felét is eredeti helyére visszahelyezni.

Eredeti fenntartásaim ellenére be kell vallanom, hogy miután a kupolát kibontották az állványzatból, és először láttam a vasúti hídról a kész épületet, azonnal megnyert a kupola eleganciája. Ma még világosan meg lehet különböztetni az eredeti részeket az újjáépített részektől – az utóbbiak csaknem fehérek, szinte világítanak. Kevésbé ismert, hogy a maradványok sötétsége nem annyira a tűzvésznek tudható be, a környezeti ártalmaknak is csak csekély részben, hanem elsősorban a felhasznált homokkő vastartalmának, amely a kő kifejtése és beépítése után hosszabb távon felületi oxidációt okoz, és már a régi Frauenkirchére is jellemző volt. Az épület negyedik dimenziója, az idő, tehát előbb-utóbb itt is elvégzi munkáját és néhány évtizeden belül felismerhetetlenné teszi azt, hogy mi a régi és mi az új. A régi Frauenkirchét még ismerő idős generáció számára bizonyára elégtétel látni a különbséget és örülni az újjáépítésnek, a fiatalabbak pedig később az épület emlékhely mivoltát noha el nem feledve, elsősorban mégis annak szépségét fogják értékelni. Talán ez is a történelmi megbékélés egyik formája.

BRENNER JÁNOS

(438) 324
MIT VÁLASZTOTT LENGYELORSZÁG? *Cr*

Ennek a különleges, és jelentős országnak sikerült bohócot csinálnia a közvélemény-kutató cégekből és főleg a keresztény konzervatív értékeket furcsállón fogadó külső megfigyelőkből. A legalapvetőbb túlzás volt október végéig a két Szolidaritás-múltú, győztes, jobboldali párt, a Jog és Igazság (PiS), illetve a Polgári Platform (PO) között éles különbségeket és erős ellentéteket keresni, még ha e sulykolás önbeteljesítő jóslatnak is bizonyult. A külföldön ismert személyek közül például a lengyel nemzeti bank volt elnöknője, a korábbi elnökválasztáson függetlenként, de radikális konzervatív katolicizmussal fellépő Hanna Gronkiewicz-Waltz a PO elnökségi tagja. Míg a Szolidaritás szak szervezeti mozgalom hivatalosan a PiS-t támogatta, a legendás alapító elnök, aki pedig egyébként a Kaczynski fivérekéhez hasonlós nézeteiről ismert – akárcsak az őt a államelnöki székben je-

lenleg követő Kwasniewski –, Lech Walesa is a PO-elnök Donald Tusk mellett volt, sőt egyik fia, Jaroslaw Walesa a PO országgyűlési képviselője lett.

A kormányzása kezdetén súlytalanná vált, leváltott baloldali kormánnyal szemben a két győztes abban is egyetért, hogy keményebb nemzeti érdekképviseletre van szüksége az országnak az európai szuperállammal szemben, de abban sincs nézetkülönbség, hogy az ország EU-tagságát nem kérdőjelezi meg. – Lévén a lengyel csatlakozás még az előzetesen leginkább ódzkodó vidéki kistermelők számára is sikeresnek mondható. Ennek magyarázata, hogy mint emlékeztet, annak idején a csatlakozási tárgyalások lezárásában az unió segíteni igyekezett felmutatható eredmények összehozásában a támogatottságát veszített, kisebbségi balliberális kormánynak. Széles körben elterjedt az a félreértés azóta is, hogy a lengyel kormány harcolta ki kemény tárgyalásokon a kedvező feltételeket, pedig ez csupán a „hivatalos” verzió.

A kisebbségi kormányzás – előre vállalt határidőre – október 31-én történt bejelentése ellenére a parlamentben megszerzett mandátumszámok alapján továbbra is ésszerűnek látszik a jobboldali nagykoalíció. A 155 képviselői hellyel rendelkező PiS-nek 76 mandátum kell a parlamenti többség eléréséhez, de ennyi csak a PO-nak van. Nem jöhet szóba sem a hitelvesztett, korrupciója miatt leváltott Demokratikus Baloldal Szövetség (SLD), és normális esetben az extrém Samoobrana sem. A Lengyel Családok Ligája és a Parasztpárt támogatása pedig együttesen sem elég.

A két győztes egymás elleni kijátszása a vitatott múltú, de mégis népszerű államelnök, Alexander Kwasniewski által a baloldalnak tett utolsó, a jogállamiságot megcsúfoló csínye. Az esedékes elnökválasztást úgy írta ki, hogy arra ne az országgyűlési választásokkal párhuzamosan kerüljön sor. Ehelyett az előbbi két fordulója csaknem egy hónappal megnyújtotta az egymásra utalt szövetségesek egymás ellen folytatandó korteshadjáratát. Ezzel a már jó ideje politikai legitimitását veszített leváltott kormány ügyviteli időszaka is meghosszabbodott. A karácsonyig még hivatalban lévő államfő (széles körben ismert, állítólagos KGB-s fedőnéven „Olek”) október 28-án sietett közölni, hogy amennyiben a kijelölt miniszterelnöknek nem sikerül kormányát megalakítania, úgy alkotmányos kötelessége előrehozott választást kiírni jövő év január 15-ére. Hozzátette, hogy ezzel a fenyegető bejelentésével

a PiS és PO tárgyalásainak felújítását szeretné „előmozdítani.” Holott ekkorra a PO már konfrontatív politikát folytatott potenciális szövetségeseivel szemben, és ez az alkotmányos kötelességteljesítés inkább arra alkalmas, hogy a konszenzusképtelen jobboldali pártokkal szemben újra nagyobb súlyt, új lehetőséget kaphasson a már megszűnni látszott lengyel politikai baloldal, miközben az ügyvivő kormány hivatalban marad.

Az államfő megválasztásáig érdemi koalíciós tárgyalásokat sem lehetett tartani, nemhogy az új kormányt megalakítani. Pedig a Demokratikus Baloldal Szövetsége (SLD) már tavaly megválhatott volna hatalmától, ha nincs az európai uniós csatlakozás. A tárgyalások lezárásának és a belépés viszonylagosan stabil körülményeinek biztosítása miatt irányíthatta eddig a súlyos politikai korrupciók sorozatába züllött SLD. (A leghírhedtebb botrány a PolSat tévécsatorna csúszópénzért való felkínálása volt a második legnagyobb példányszámú lengyel, liberális lapnak, a Gazeta Wyborczának, a médiamonopólium kialakítását gátló jogszabály megváltoztatása útján. Erről a televízió közvetített tárgyalásokon láthatta az ország az SLD miniszterelnökét, Leszek Millert vallani.)

A választópolgárok nagy többsége abban a biztos tudatban voksolt a két jobbközép pártra, vagy éppen a várható eredményben megnyugodva maradt távol az urnáktól, hogy a két szeptemberi győztes biztosan együtt fog kormányozni. A lefutottnak látszó választás okozta alacsony részvétel segítette a régi, biztosabb szavazótáborokkal rendelkező pártokat a várakozásokat jócskán meghaladó támogatottsághoz. Így került be a nemzetgyűlésbe a rendszerváltozás előtt is működött Parasztpárt 7 százalékkal, és ért el 11,3 százalékat az SLD (2001-ben 41%), amelynek szintén kétséges volt korábban a parlamenti helye. A két győztes párt viszont valamivel gyengébb eredményt ért el, valamint a PO-t – az elnökválasztással kétszer is – megtréfálták az újra és újra felsülő közvélemény-kutatók: a PO győzelmét jósolták, és így támogatói megnyugodva győzelmében nem is járultak a szavazóurnához.

Noha a 2005. szeptember 25-i választásokon elsöprő győzelmet arató két fő rivális a kampány idején kölcsönösen biztosította a másikat, hogy vele kíván kormányt alakítani, novemberig világgossá vált, hogy a PO mégsem kívánja a viszony rendezését. Teljesíthetetlen feltételek sorozatát támasztotta tárgyalópartnerének. A kormányfői és az elnöki tisztség elvesztése után igényt tartott

a házelnöki tisztségre, amivel egyetértett a Jog és Igazság, jelöltként Tuskra számítva. Azt azonban – előre hangsúlyozva – nem fogadta el, hogy a PO jelöltje az a Bronislaw Komorowski legyen, aki az előző parlamentben a két párt közötti konfrontáció politikáját személyesítette meg. A Polgári Platform ennek ellenére ragaszkodott hozzá, és egyedül szavazott a Jog és Igazsághoz tartozó Marek Jurek megválasztása ellen. Folytatásaként a PO a szenátus élére is olyan személyt javasol, aki elfogadhatatlan a PiS számára. Niesiolowski éppen úgy a PO potenciális szövetségeseivel szembeni éles nyilatkozatairól ismert, mint Komorowski.

A két jobbközép párt még a választások előtt tisztázta, hogy a PiS programjához és arculatához illeszkedően mindenképpen igényt tart az igazságügyi és belügyi tárcára, míg a PO ennek fejében a gazdaság irányításában kap pozíciókat. Október végén viszont a gazdasági liberális PO teljességgel megfordította ezt az előzetes alkut, a PiS-re bízva a gazdaságot és magának követelve a bel- és igazságügyet, ami legalábbis olyan feltétel, mintha a magyar kigazdapártnak le kellene mondania a mezőgazdasági tárcáról. A két párt viszonyának rendezése érdekében a már házelnökké választott Marek Jurek felajánlotta tisztségéről való lemondását, de a PO két vezére (Tusk és Jan Rokita) szerint „nem volt miről beszélni”. A tervezett kisebbségi kormány névsorát tanulmányozva az is megállapítható, hogy a koalíció esélyének maradt háromfőnyi személyi garanciája. A november 10-én várhatólag a hivatalos kormányprogrammal együtt megerősíti a szejm Radek Sikorski honvédelmi és Zbigniew Religa egészségügyi tárcafő-jelöltek ugyanis inkább a PO-hoz köthető közszereplők. Ennek ellenére követeli a PO folyamatosan a PiS-től a Samoobranával való minden kapcsolat megszakítását – amire együttműködése esetén nem lenne szükség, illetve Lepper letételét a Szejm alelnöki tiszteből, ami viszont a PiS politikai szavahihetőségére volna katasztrófális hatású. A baloldali populizmusát nemzeti retorikával színező Samoobrana (Önvédelem) támogatói bázisa a sikeres uniós csatlakozás következtében – szinte változatlan választási eredmény mellett – a kis falvakban élők köréről a változatlanul kilátástalan helyzetű lakótelepi szavazókra tevődött át a választáson. A gyakorlatilag egyetlen személyre, elnökére épülő Samoobrana külső támogatása – ismerve Lepper eddigi minden, még illendőségi szabályt is felrúgó politikai tevékenységét – finoman szólva labilis ígéret. Ez nem lehet

a PiS valódi szándéka, hisz ezáltal a választási programjában megfogalmazott alkotmányos reformról, az elnöki hatalom kiszélesítéséről, „negyedik köztársaságról” is le kell mondjon a gyakorlatilag elérhetetlen kétharmados mandátumtöbbség reménye híján, amihez egy nagykoalíció esetén mindössze 19 képviselő hibázott volna a 460 tagú Szejmben. A két nagy pártnak – a józan ész szerint – valamilyen alkut kellett volna kötnie.

A külföldön megjelenő híradások – jobb híján – nagy hangsúlyt fektetnek bizonyos érzelmi elemekre a PiS-szel kapcsolatban. Ilyen többek közt a homofóbia vádja, aminek apropóját a PiS miniszterelnök-jelöltjének a Newsweeknek adott nyilatkozata adta. A közigazgató Kazimierz Marcinkiewicz nem mondott semmi olyat, ami a klasszikus liberális eszmével ellentétben állana: kifejtette, hogy nem érdekli, homoszexuális-e valaki, csakis a cselekedetei alapján ítéli meg a személyeket. Hozzáteve azt: azonban, ha valaki másokat próbál szexuális irányultságára áttéríteni, akkor az államnak közbe kell avatkoznia a szabadság ezen megsértése ellen. A külföldi libertáriánus felmorajlása nem vette figyelembe, hogy Lengyelországban nemrégén váltott ki általános felháborodást egy poznani kórusvezető pedagógus esete, aki évek hosszú során át rontotta meg tanítványait, azután is, hogy tudomást szerzett AIDS betegségéről – és számos kiskorút meg is fertőzött. Egy ilyen eset utáni közhangulatban nagyon is visszafogott a kifogásolt nyilatkozat egy keresztény-konzervatív politikus részéről, amelynek üzenetét kampányidőszakában a PO is osztotta.

A két párt kapcsolatának sajátos fejezete a Tusk nagyapjának múltjával kapcsolatos botrány, amely korántsem úgy zajlott, amint a győztes elnök támadói beállítják. A háború elején német gyári kényszermunkára hurcolt Jozef Tuskot ugyanis gdanski (Danzig) kasubként (elnémetesedett kis szláv nép a tenger melléken) besorozták a háború végén a Wehrmachtba, amit a második elnökválasztási forduló előtt felhánytorgatott Lech Kaczynski kampányfőnöke, Jacek Kurski. Mivel Tusk visszautasította a Lengyelországban sokaknak becsületsértéssel azonos vádat azzal, hogy nagyapja a szovjet felügyelet alatt működött Népi Hadsegregben harcolt a szabadságért, Kaczynski azonnal elbocsátotta kampánycsapatából Kurskit. Nem várta meg azt a másnap hírt sem, hogy néhány hónapot valóban a német hadsereg kötelékében szolgált a kényszersorozott felmenő, mielőtt szovjet oldalra

jutott – sőt másnap a PiS etikai bizottsága a pártból is kitette a túlbuzgó aktivistát.

Ezen érzelmeket megragadó részleteknél nagyobb politikai jelentősége van, hogy a baloldali párt széthullása és összeomlása után ennek kapcsolatrendszere és gazdasági holdudvara a két szóba jöhető alternatíva közül a PO-t kényszerült választani. A külföldi hírek egy része is nyilván annak köszönhető, hogy a régi rezsim embereinek kádertemetője a lengyel diplomáciai testület, akik Kaczynskiék által valóban fenyegetve érezhetik státusukat. Tudni kell azt is, hogy Lengyelország választási kampányait legnagyobb részben a kis- és középvállalkozók finanszírozzák. Természetesen ebben a kelet-közép-európai országban is megtörtént a rendszerváltozáskor a politikai hatalom gazdasági ba transzformálása. Mégis a kampány időszakban szinte csak elvétve lehetett SLD-plakátokat látni – több volt a Parasztpárt, vagy a Samoobrana hirdetése is. Mindenfelé a PO és PiS ragaszai uralták az utcákat, hisz a teljességgel esélytelen baloldalnak még erre sem akadt támogatója. Fémjelzi ezt az is, hogy még a leváltott baloldali kormány idején a közszolgálati lengyel televízió vezetése úgy alakult át, hogy a kampányok során bevallottan PO-túlsúly érvényesült a legnézettebb lengyel híradókban. Mindez a gazdasági-politikai-ideológiai bázis valóban okozhatja a PO balliberális irányba való eltolódását.

Pedig az ország két jobbközép pártot választott, hogy kormányozzanak együtt. Egy konzervatívabbat és egy liberálisabbat. Mégis október végén Lengyelország két út között ingadozott. Végül nem sikerült megállapodnia két jobbközép pártnak a koalíciós kormányzásról, ami határozott erős, biztos többségű kabinettel esélyt adott volna a lengyel politikai rendszer stabilizálására. A PO kettős vereségéből származó kettős frusztrációja nem elég magyarázat az olyan javaslatok sorozatára, amelyek célja csakis az lehetett, hogy a PiS semmiképpen se fogadhassa el – nem is maradt ez vita nélkül a Polgári Platformon belül sem. Jan Rokita alelnök, aki az előző ciklus idején csatlakozott kis szabadelvű-konzervatív pártjával a PO-hoz, nyíltan nevezte a megkötendő koalíciót történelmi esélynek a hagyományos lengyel jobboldaliság szövetségére a korszerűsítő erőkkal, ezzel az elmaradt koalíció miatt a PO belső meghasonlása is témává vált a lengyel sajtóban. Nem lehetünk még biztosak abban sem, hogy nem ismeri-e

fel az Európai Unió, hogy a PiS-szel szemben meglévő bizalmatlanságán nem kellene-e felülemelkednie, hogy a következő évek lengyel magatartására ne a nyíltan unióellenes, külső kormánytámogatók szándékainak legyen erős hatása. A PiS kisebbségi kormányzásba kezd két euroszeptikus párt, a Lengyel Családok Ligája, illetve a Samoobrana külső támogatásával, ami folytatja az ország mindenkori vezetésének bizonytalan lavírozásra kényszerült hagyományát. Az előzetes információk szerint a kisebbségi kormánynak bizalmat szavaz talán még a Parasztpárt is, de a folyamatos alkuról alkura folyó kormányzás kódolja a PiS eredménytelen hatalomgyakorlását. Tusk most ettől reméli, hogy pártja a pártok váltógazdálkodásának új nyertese lehet erős értelmiségi és médiabázisával. Ma azonban még megjósolhatatlan, hogy a – talán nem is négy év múlva történő – következő hatalomátváltás idejére elfelejtik-e a lengyelek nyilvánvaló választói akaratuknak ezt a kijátszását.

X 329 MNP

X 329 Fidesz

GYULAI GYÖRGY

KI RENDSZERT VÁLT, KI IRÁNYT

cu

I.

A Fidesz (használjuk a változásai ellenére is közhasználatú nevét) elnökét fizetett hirdetések sokaságában szélkakasnak minősíti a Magyar Szocialista Munkáspártból alakult Magyar Szocialista Párt. Első olvasásra ez nyilvánvalóan egy formailag korrekt, értelmesnek ható mondat.

3

Tartalmilag akár Tristan Tzara dadaista kiáltványába is beillene, bár célja nem a meghökkentés. A mondat különös bájját fokozza, hogy az MSZP szélkakas-projektje beindításának napján meghirdetett hétpontos kampányában az első (a pontok heten vannak, mint a gonoszok vagy mint a hét törpék) „a politikai rivalisok tisztelete” – volna.

A Fidesz irányváltásairól szóló szocialista doktrína hosszabb ideje formálódik. Ha igaz, ha nem (a továbbiakban erről akarunk értekezni), tárgyi hitelét nem erősíti, hogy meghirdetője a pártállam fiókegyesületében játszó, kapcsolati tőkét az állampárt

hatalmi elitjének tartalékát jelentő KISZ-vezetőként megszerző, majd azt a korábbi időszak szürke eminenciásai körének segítségével milliárdokra konvertáló jelenlegi miniszterelnök. Bármily unalmas is, le kell szögezni, hogy az adott időszakban a KISZ legfelsőbb körében, ahova Gyurcsány Ferenc pályakezdésének lépései vezettek, kötelező volt a szocializmusnak nevezett pártállami modell iránti feltétlen hűség. Ennek a rendszernek ideológiai alapvetését csak kisebb részben határozta meg a felszínesen elsjátított marxi utópia anyagelvű idealizmusa. Ennél fontosabb volt a Szovjetunió világhatalmi ambíciójából és az orosz állam önkényuralmi hagyományaiból levezethető megannyi taktikai és praktikus, de fennköltén teoretizáló tétel. Ezek közül kihagyhatatlanok voltak a proletárdiktatúráról és a demokratikus centralizmusról, a megbonthatatlan magyar–szovjet barátságról szóló frázisok, a Varsói Szerződésben a világbéke letéteményesét, a NATO-ban a militáns imperializmus rohamcsapatát látó elképzelések, a proletár internacionalizmus eszménye, a többpártrendszer elutasítása stb. stb.

A pártállami gondolkodás sarokköve volt még 1956 le-ellenforradalmazása, amiből persze Nagy Imre likvidálásának elfogadása is következett. És volt még néhány sarkalatos tétel a magántulajdon elutasításáról, a piaci anarchiával szemben a ciklikus válságok kockázatát kiküszöbölő tervgazdaságról. (Az utóbbi passzusban kétségkívül volt némi igazság, hiszen alkalmazása a létező szocializmus országaiban nem ciklikus, hanem állandósuló válsághoz vezetett, mely tehát permanens volt, mint Lenin szerint maga a forradalom.)

Nos, amikor az ellenfelét politikai állhatatlansággal vádoló kormányfő még mindeme bolsevik gyönyörűség hitvallója volt, az általa szélkakasnak nevezett Orbán Viktor már, nem kevés kockázatot is vállalva, megkezdte harcát. Vádlója ma akkori gondolkodásának ellenkezőjére esküszik. Ha ezt a konstrukciót elfogadjuk, akkor azt kell gondolnunk, hogy aki gondolkodásának alaptételeit illetően nem változott, az szélkakas, aki pedig a kor szellemét követve egykori nézeteinek ma az ellenkezőjét vallja, az – mily dicséretes – következetes. Sőt, az egykori gondolatai szintjén megrekedt ellenlábásával szemben ő még fejlődött is. Nem hisszük, hogy ez így lenne, bár igen szép dolog, ha valaki a (nevében) *kommunista* ifjúsági szövetségből a *szocialista* (munkás) párt eminensévé válik, s minden re-

ménye megvan, hogy rövidesen egy magát *szociáldemokratának* becéző párt oszlopa legyen. (Ezt az ívet a világnézeti álláspontját az uralkodó széliránynak megfelelően sokszor változtató Lukács György egykori kötetcímének parafrázisával is jelölhetnénk. Tanulságos világnézeti Bildungsromanja annak idején *Utam Marxhoz* címmel jelent meg. *Utunk Marxtól* címmel ma sok, a magyar gazdasági élet egyik meghatározó gazdasági erőcsoportjához tartozó egykori KISZ-vezető közreadhatna hasonló köteteket.) Ha az ő körükből érkező vádaskodást komolyan vesszük, két problémánk lehet.

Az egyik az, hogy nyilvánvalóan hiányzik mögüle a saját következetesség.

A másik, hogy talán mégsem, hogy a baloldali pártja és vezetőinek gondolkodása lényegében nem változott, bár a rendszer-váltás és változás folyamatában átfurmálódott politikai diskurzus követeli meg, hogy más nyelven beszéljenek. Sokak szerint ez a helyzet, s akadnak tények, amelyek ezt igazolják. Ha a jogállamisághoz való viszonyt vesszük, akkor szembeötlő a baloldali többségű parlamentekben keresztülvert jogszabályok rendszeresen bekövetkező alkotmányellenessége. Ha a média világának gazdasági eszközökkel való, vagy informális korlátozását látjuk, kétségeink támadnak a sajtószabadság tényleges megvalósulását illetően. Láthatjuk, hogy nem ritka a közpénzek pártpropagandára fordítása, és a hatalmi eszközök feletti rendelkezés személyes, gazdasági előnyökre változtatása sem kriminális eset, hanem közel áll ahhoz, hogy rendszerszerű legyen. De ide sorolható a gazdasággal kapcsolatos reflexek továbbélése, így a nagyobb termelőegységek iránti erős kötődés, a makrogazdasági adatok egyoldalú értelmezése és túlértékelése, a magyar társadalom gondjaitól elszakadt gondolkozásmód, a politikai, gazdasági, katonai nagyhatalmak szempontjainak stréber képviselete stb. Ha tehát a saját következetesség a másik következetlenségének mércéje, akkor ez a következetesség szemben áll mindazzal, amiért az ország másfél évtizede annyi áldozatot hozott, és amit ma működésében alapvetően fontos értéknek tart (szuverenitás, jogállamiság, piacgazdaság, demokrácia, parlamentarizmus stb.)

De az egykori állampárt jogutódja a maga mai legitimitásában a változás képességét tartja meghatározó elemnek, és erről gyakran biztosítja is a közönséget, akkor milyen alapon vitatja mások jogát – akár a változáshoz, akár a következetességhez?

II.

A magyar társadalom számára a Fidesz voltaképpen 1989. június 16-án, a Hősök terén, Nagy Imre és társai újratemetésén született meg. A párt, mint Pallasz Athéné Zeusz fejéből, teljes fegyverzetben lépett elő. Az a nap nemcsak arról szólt, ami lezárult, hanem arról, hogy utána mi lesz. Orbán Viktor szavai egyszerűen kisiklalták azokat az elképzeléseket, hogy a rendszerváltás csak fölülről is levezényelhető, és a kádárizmus épp olyan hazugul és éppen azal a zsírfényű szürkeséggel köszön el, amely működését is jellemezte. (A nyolcvanas évek idejének egy vicce szerint Kádár azért nem mond le, mert ugyanolyan állapotban akarja átadni az országot, ahogyan átvette. A poén azonban nem a közhangulat radikálizálására utalt, hanem az MSZMP önjelölt vezetőaspiránsainak hangulatkeltésébe illett, és a néptől való félelmüket fejezte ki...)

A Hősök terén mondott Orbán-beszéd mindazt tartalmazta, ami akkor a magyar társadalom rendszerváltásban bízó része számára evidencia volt – s amit kimondani mégsem mert, mert nem hitte, hogy a követelések elérhetők. Nem azért nem mondta ezt más, mert nem így gondolta, és talán nem is azért, mert félt. Inkább a hit hiányzott a megszólaláshoz. Éppen ezért tűnt a többség számára ez a szókimondás akkor túlságosan radikálisnak – még azok körében is, akik teljes egészében egyetértettek vele. (Így, utólag, e sorok írója azt bánja, hogy akkor nem annyira az igazság kimondásának korszakos jelentőségét, hanem a temetésnek mint kegyeleti aktusnak túlpolitizálását látta a beszédben.)

Mindenesetre már június 16-án este megszülettek az első MSZMP-s értékelések Orbánról és a Fideszről: forrófejűséget, felelőtleniséget, túlzott radikalizmust, konfrontatív hajlamot, agresszivitást stb. emlegetve. A vádak máig ismerősek: a pártállam utóvédharcosai megkezdték Orbán démonizálását. A baloldal Orbán-komplexusa ettől a naptól kezdve vált nyilvánvalóvá, s hogy volt rá oka (ti. Orbán az elmúlt tizenöt év egyetlen olyan politikusa, aki folyamatosan csúcsra járatta ma is meghatározó szereplője a közéletnek), azóta jócskán bebizonyosodott.

Nem kétséges, hogy ebben a másfél évtizedben nagyon sok minden megváltozott. Megváltozott a gazdasági és politikai rendszer, átalakult a pártstruktúra, a geopolitikai környezet, átformálódott a társadalom mentalitása, a szociokulturális környezet, úgy szólván minden olyan körülmény és feltétel, amely a politika

mozgásait meghatározza. Pártok nőttek fel és zsugorodtak, hasadtak és növekedtek. Voltak olyan erőik, amelyek a maguk átalakulását személycseréken keresztül kommunikálták, miközben olyan nagyon nem változtak, mások új formációkat hoztak létre – s ha a *történetek* nem is mindig közismertek, s még kevésbé láthatók minden részletükben, mindenki bőven tud sorolni *történeteket*, amelyek a folyamat mélyének mozgásait jellemzik.

Orbán Viktor e változásoknak mindig fontos szereplője volt, változott és változtatott. Azt azonban megalapozottan senki sem állíthatja, hogy eltért volna a '89-es bemutatkozásra mondottaktól. Megváltoztak viszont démonizálásának eszközei. A kezdeti felelőtlen radikalizmus, forrófejűség vádjának tarthatatlansága idővel bebizonyosodott, ezért most a törvénytelen gazdagodás és az állhatatlanság vádjainak súlykolását láthatjuk.

Ezt a másfél évtizedet a rendszerváltozás illetve rendszerváltoztatás korának tekintjük. Ha valaki ebben a folyamatban nem volt képes változni, az ellehetetlenült, kiesett az aktív politikai tényezők sorából. A Fidesz számára (írhatnánk azt is, hogy Orbán számára, hiszen a kettő az idők folyamán mindeddig egyre inkább ugyanazt jelentette) a rendszerváltozás (persze a többiek számára is) nemcsak feladat volt, nemcsak aktívan befolyásolt, határozott irányba mutató cselekvések sorát jelentette, hanem egy nagyon intenzív tanulási folyamatot is. Erre a Fidesznek különösen nagy lehetősége nyílt, hiszen a kezdetekkor huszonéves fiatalok ebben az átalakuló világban formálták ki politikai személyiségüket is.

Nem kétséges, valóban átfurmálódta. Az indulás liberális-anarchista, kreatív nemzedéki pártja a maga nyugatias iskolázottságával, felvetéseivel fokozottan szembesült a hazai valósággal, individualizmusát a közösségi felelősségvállalás étosza kezdte föl-váltani. Doktriner liberalizmusa után, látva a sokáig szövetséges nagy liberális párt kiegyezését a pártállam örökösének tekintett baloldalisággal, nemzeti liberális irányba fordult.

Azt azonban nem nehéz megmondani, hogy ekkortájt éppen ki, illetve kik fordultak igazán nagyot a közéletben. A liberális párt 1990-ben egyedülállóan buzgó antikommunizmusával hódított magának választókat (Kis János a televízió élő választási műsorában utasította el Vitányi Iván kinyújtott kezét!), de ekkor már demokratikus *chartársakként* vonult együtt az utódpárt prominenseivel. A szocialista kapcsolati hálóban fönnakadtak az

1990–94 között privatizált nemzeti vagyon kisebb és nagyobb arányhalai. A jogfolytonos, összekacsintós, posztkádárista baloldaliság Horn Gyulával hitelesítve őrizte az egykori lángot, miközben kemény liberális gazdaságpolitikát hirdetett, s a társadalmi egyenlőtlenségeket nagyvállalkozói szárnya további gazdagításával vélte kiegyenlíthetőnek. Horn (kormányzásának első pénzügyminisztere, Békesi László szerint) a privatizációt nem átfogó gazdasági célok, hanem egy baloldali elkötelezettségű nagytőkés réteg kiépítésére óhajtotta használni. (Az akció sikerét egykori kabinetfőnöke – bizonyos Apró Piroska – vejenek mai kalandozásai bizonyítják.)

Elmélázhatunk tehát azon, hogy miféle irányváltások történtek itt. Az MDF a maga módján változatlan célokkal és keveset változott eszközhasználatával haladt a maga jelentéktelenségbe vezető útján. Nem volt képes arra, hogy a saját maga által megváltoztatott környezethez úgy alkalmazkodjon, amint a vele, mint rendszerváltó párttal szemben föllépő erők.

A Fideszre ezekben az években kezdtek sokan úgy nézni, mint olyan politikai tényezőre, amelyik alkalmas lehet a véd- és dacszövetséget alkotott baloldal és a liberálisok törekvéseivel szemben is a győzelem esélyét kínáló hatalmi centrum kiépítésére. Ezt megkönnyítette az, hogy a riválisa szétzúzására törő baloldal nagy erők mozgósított a jobboldali pártok megosztására. Az e törekvés eredményeként szétzúzott csoportok azonban nem eltűntek, hanem szavazóbázisuk nyomására, a Fidesz vezetésével, annak szervezeti folytonosságát megőrizve, vezetőinek rátermettségét elismerve lényegében mégis egy sok szempontból új pártot hívtak életre. 1998-tól a Fidesz már gyűjtőpártként működött, mert a jobboldalon felelősen gondolkozó politikusok tudomásul vették, hogy nincs más esély.

Természetesen e változás hozott jelentős módosulásokat a Fidesz politikájában, politizálásának módjában, ideológiájának szerkezetében, retorikájában, hangsúlyaiban. Az eszközök és a stílus változása különösen a 2002-es választási kudarc után vált szembeötlővé. Téved azonban, aki azt hiszi, hogy ez a fordulat valamiféle politikusi voluntarizmus eredménye lenne. 2002-ben a magyar társadalom (akár érzékelte, akár nem, és akár örömeire, akár bánatára szolgált) azzal szembesült, hogy egy sikeres kormányzást követően, vetélytársánál mérhetően nagyobb társadalmi támogatást élvező koalíciót is ki lehet pöccenteni a hatalomból, ha a politikai

marketing újszerű eszközhasználatával, a választók korábban nem ismert mozgósítási módszereivel, tehát nem hagyományos politikai eszközökkel hatékonyan dolgozik ellenfele.

Az emiatti félelem, a rendszerváltozás eredményei, a jobboldali kormányzati vívmányok fenyegetettsége miatti aggodalom lett az a mozgósító erő, amit felelős politikus nem utasíthatott vissza. Ami ezután következett, az a politikai taktika vizsgálatának tárgya, részletes elemzésére nagy szükség volna. Annyit azonban ezzel összefüggésben nyugodtan kijelenthetünk, hogy stratégiai értelemben nem hozott semmi újat. Így azt is állíthatjuk: az 1989-es bemutatkozás tartalmi üzenete, értéktételezése változatlan maradt. Alkalmasint nem a fordulatokat, hanem a társadalmi-politikai átalakuláshoz való még következetesebb alkalmazkodás hiányát róhatjuk fel a Fidesznek illetve Orbán Viktornak.

III.

Ha ma újraolvassuk Orbán 1989-es szövegét, azt fogjuk látni, hogy a lényegét tekintve semmiben sem változtak elképzelései. A megfogalmazások természetesen általánosak, mégis határozott programot és értékrendet tükröznek. Orbán 1956-ra mutatva leszögezte: azóta (vagyis '89-ig) nem változtak a magyar nemzet céljai. Ezek pedig a nemzeti függetlenség, a politikai szabadság, a polgári demokrácia. Ezzel szemben áll és e célokkal összeegyeztethetetlen az orosz birodalmat feltétlenül kiszolgáló párt-diktatúra, s a „demokrácia és a kommunizmus összeegyeztethetetlenek”. A mindenki által óhajtott gazdasági jólét megteremtéséhez „a nyugati fejlődés útjára” kell lépni.

Ezt a stratégiai alapvetést követte a konkrét politikai helyzet vázlatos képe. „Mi értetlenül állunk az előtt, hogy a forradalmat, és annak miniszterelnökét nemrég még kórusban gyalázók ma váratlanul ráébrednek, hogy ők Nagy Imre reformpolitikájának folytatói. Azt sem értjük, hogy azok a párt- és állami vezetők, akik elrendelték, hogy bennünket a forradalmat meghamisító tankönyvekből oktassanak, ma szinte tülekednek, hogy – mintegy szerencsehözö talizmánként – megérinthessek ezeket a koporsókat. (...) A magyar politikai vezetésnek nem érdeme, hogy a demokráciát és szabad választásokat követelőkkel szemben – bár fegyvereinek súlyánál fogva megtehetné – nem lép fel a Pol Potéhoz, Jaruzelskiéhoz, Li Pengéhez vagy Rákosiéhoz hasonló módszerekkel.”

Minimális változtatásokkal mindezt ma is el lehetne mondani, s az idei október 23-i fideszes szónoklatok ezeket a gondolatokat valóban meg is ismételték. Jószerével csak két célkitűzés vált okafogyottá: az orosz csapatokat kivonták Magyarországról, és az uralkodó párt ha akar, se tud erőszakot alkalmazni.

Október 23-án azonban azt láthattuk, hogy e dolgok kimondása mérhetetlen, bár tudatosan koreografált izgalomba tudja hozni az utódpárti gondolkodást, s ezt a miniszterelnöki műfelháborodás trükkje politikai hatóerővé teheti. Akár szánalmasnak is nevezhetnénk azt a primitív propagandafogást, ahogyan a miniszterelnök az ellenzék szerinte méltatlan szónoklatain fölháborodva elnémult az operaházi díszrendezvényen. Csakhogy hamarosan kiderült, hogy ezt a spontán megbántottságot már órákkal (napokkal? hetekkel?) korábban elhatározták kampány- és médiaszakértői. Ha semmi más, az, hogy egy ilyen trükkel való lebukást nem az elkövető megszégyenülése követ, tökéletesen bizonyítja azt, hogy a médiához való hozzáférés egyenlő esélye a mai Magyarországon csak papíron létezik, ami alkotmányellenes állapot. De maga az Alkotmány semmiként sem pótolhatja a jogkövető magatartást, az igazmondás erkölcsi kényszerét, a közgondolkozás immunrendszerének a manipulációval szembeni természetes ellenállását.

GÁSPÁR G. JÁNOS

EURÓRA VÁRVA

Sokan és sokszor elmondták a túlzott remények lehűtésére az Európai Unióba való belépésünkkor: egy ilyen határvonal átlépése sem az egyén, sem a társadalom életében nem hoz azonnali, közvetlenül érzékelhető változást; folyamatokat indít el, amelyek azután idővel valóban hatással lesznek életünkre. Ám azért csak feltehetjük a kérdést: mit is hozott a magyar társadalom életében az uniós tagság? Vagy másfelől: a 2004. májusi elseji közjogi változást követően miként értékelhető társadalmunk teljesítménye?

Az olvasó itt fennakadhat: a társadalom teljesítménye? Hát nem az államé, a kormányzaté? Közvetlenül és elsősorban persze a kormányzati működésben hozott változást a tagság, hiszen a csatlakozás napjától minisztereink egyenjogú tagjai lettek a Tanácsnak, tisztviselőink a számtalan bizottságban tevékenyked-

mi változást kivetek a sikerre
hogy belépünk az EU-ba

nek, a pályázók egy része állást kapott az uniós szervezetekben. Ugyanakkor valóban sokkal több változott meg, mint csupán a tagállam apparátusa és az integrációs szervezet közötti együttműködés rendje; például az addiginál is erőteljesebb élelmiszerpiaci versenyt hozott a csatlakozás, és ez eminens módon érinti a magyar lakosságot, gazdaságot. Érinti, de vajon minősíti-e? Magánbeszélgetésben, szakmai fórumokon a csatlakozás első (csonka), majd második esztendejének tapasztalatai kapcsán a legtöbb szó arról esik, hogy miként hatott ránk a változás. Nem arról tehát, hogy mi magyarok (állattartó, külügyminiszter, kisvárosi kórházigazgató, statisztikai hivatali referens) mit teszünk másként, hanem hogy mit tesznek velünk mások.

Például: mennyi pénzt adnak? Ugyancsak sokan és sokszor elmondták pedagógiai értelel: az uniós tagságot tekintve nem az a legfontosabb kérdés, hogy többet kapunk-e vissza, és mennyivel, mint amennyit befizet az ország a közös európai büdzsébe. Lám, az osztrákok, svédek is beléptek, holott tudták: relatív jólétük okán bizonyosan nettó befizetők lesznek. De azért ne tagadjuk: az újabb bővítési körbe lépő országok azért elvárták, hogy a kötelező befizetéseknél többet kaphassanak a kasszából.

És sikerült? Még erre az elvileg egzakt módon eldönthető kérdésre sincs megnyugtató válasz minálunk. A kormányoldal több tízmilliárd forintos többletünkkel büszkélkedik, az ellenzék szerint viszont az a csúfság esett meg velünk, hogy nettó befizetők lettünk 2004-ben, holott nem élünk sem svéd, sem osztrák nívón. Belebonyolódhatunk a technikai vonatkozások pókhálójába: az uniótól ide átutalt, de az állam vagy az ügyfélkör felkészületlensége miatt ki nem utalt pénzt hova számítsuk? Nos, a költségvetésből finanszírozott, de szakmailag korrekt Kopint-Datorg kutatóintézet adatai szerint az EU-alapokkal szembeni „operatív költségvetési egyenleg a bruttó nemzeti jövedelem százalékában” valamennyi új országban pozitív: hazánk esetében ez 0,25 százalékos 2004-ben. A nálunk jóval tehetősebb Szlovénia esetében 0,43%, Lengyelország adata 0,75%, Észtországé 1,79%, a valóban szegény Litvánia esetében 2,13%. Kellő emelkedettséggel örülnünk kell, hogy a magyar életmű két-harmadán élő litvánok fajlagosan tízszer akkora többletet értek el az unióval szemben, és még nagyobb eleganciával gratulálhatunk a nálunk tehetősebb szlovénoknak, cseheknek, hogy ügyesebben üzleteltek az unióval. Egyben bizonyos választ kaptunk kérdésünkre, hogy

a magyar társadalom és benne a magyar államapparátus milyen mértékben állta meg a helyét az új viszonyok között.

Más ügyekben is érződnek a tagságból fakadó új viszonyok. Az unió Bizottsága, majd a tagállamok minisztereiből álló Tanács immár másodszer marasztalta el a magyar kormányt, mert a saját maga által kidolgozott és az uniónak átadott úgynevezett konvergenciaprogramot nem tartja be. A program mindkétszer a túlzott méretű költségvetési hiányon siklott ki.

Ami azért nem meglepő, mert 2002 óta minden egyes évben nagyobb lett a deficit, mint amekkorát a Tisztelt Ház a költségvetési törvényben elfogadott. Parlamentünk kormányoldala ebben különösebb kivetnivalót nyilván nem talált, hiszen egyszer sem igényelt pótköltségvetést, és a kormány sem állt elő ilyennel. Az unióban azonban az adott szónak nagyobb a becsülete, főleg a figyelem középpontjában álló közös érdekű ügy esetében, mint amilyen az államháztartás hiánya. Mivel mind Németország, mind Franciaország ha csak néhány ezrelékkel is, de rendszeresen túllépi a szerződés szerinti 3 százalékos referenciaértéket, ami heves vitákhoz vezetett, egy új tagország különösen nem veheti félvállról az elszámolási szabályokat, sem a vállalt mértékek betartását.

De miért is ilyen nehéz nálunk betartani a költségvetési fegyelmet? Miért van az, hogy 2002 óta minden esztendőben a nemzeti össztermék 2–4 százalékaival nagyobbak bizonyult a tévyszám, mint a költségvetési törvényben elfogadott előirányzat? Ennyire rosszul terveznek a pénzügyminisztériumban? Követik a kormánypártok instrukcióit, amelyek eleve teljesíthetetlen ígéretekkel kampányoltak a 2002-es választás előtt és azt követően?

Talán ez mind igaz. De miért tekinthetik a pártok politikailag hatékony eszköznek a nyilvánvalóan túlzó ígérgetést? Hiszen egy felnőtt országban a közügyekben és a pénzügyekben minimálisan jártas nagyközönség rögtön visszakérdez, ha költséges állami programok tervéről hall: miből lesz mindez?

Érdemes ezért egy pillantásra kitekinteni a magyar társadalom mai értékrendjére, az állammal szembeni elvárásaira, a közügyekben való jártasságára.

A pénzügyminiszter a vitában büszkén elmondta: 2006-ban minden egyes állampolgárra az előző évinél 6 százalékkal többet – havonta 90 ezer forintot – fordít majd az állam. Ebből is látható szociális érzékenysége. De folytassuk érvelését: mindenkire – csecsemőtől aggastyánig – havi 77 ezer forint befizetés jut, hiszen az

állami bevételek túlnyomó része adók, járulékok és illetékek formájában a nagyközönségtől származik (az állami vállalatok, mint a MÁV, Malév és a Volán, nem hoznak, hanem visznek költségvetési pénzt). Eközben a költségvetési terv szerint az államháztartás hiánya havi 13 191 forint: csecsemőre és aggastyánra egyaránt.

A hiány növeli az államadósságot, amit persze kamatostul vissza kell majd fizetni, ha az aggastyánnak nem, hát a mai csecsemőnek és munkában álló szüleinek. 2001-től nagy ütemben nő az állam adóssága; gyorsabban, mint a gazdaság, tehát folytatódik az állam eladósodása. A már rendszeresnek mondható deficittúllépés annak a jele, hogy az államot valami erő a saját maga által még megfelelőnek ítélnél is nagyobb kiadásokba kényszeríti. Ne kerülgesük: ez az erő a magyar közvélemény, amelynek többségi vonulata még a mainál is nagyobb aktivitást várna el az államtól.

A Medián 2005 szeptemberében végzett országos reprezentatív felmérése szerint a válaszadók nagyobb része elveti a piacgazdaság olyan evidenciáit, mint hogy a munkavállalók fizetését a munkaerőpiac és ne az állam határozza meg, vagy hogy piacgazdaságban a nagyvállalatok magántulajdonban legyenek (lásd a táblázatot).

A piacgazdaság elemeinek elfogadottsága a magyar közvéleményben

		Egyetértők százaléka
„A dolgozók fizetését ne az állam határozza meg, hanem a piaci viszonyok.”	1991	72
	1995	60
	2005	44
„A kik nem elég rátermettek, veszítsék el az állásukat.”	1991	54
	1995	39
	2005	21
„A nagyvállalatok magántulajdonban legyenek.”	1991	53
	1995	40
	2005	42

Forrás: HVG, 2005. okt. 1

Feltűnő a többség államszocialista beállítódása: a megkérdoztek nagyobb része gondolja, hogy az államnak kell megszabnia a béreket, a nagyvállalatok helye az állami szektorban van. Immár a többség szerint nincs rendben az, hogy a piaci versenyben a rátermettség hiányában lemaradók elveszítsék az állásukat. Márpedig ők csak akkor maradhatnak állásukban, ha a tulajdonos elfogadja az elégtelen teljesítményt, ami viszont nyilvánvalóan ellentmond a piacgazdasági logikának. (Sőt, már a szocialista tervgazdaság utolsó szakaszában megszűnt a teljes foglalkoztatottság: a némi nyereségérdekeltségnek kitett vállalatvezetők igyekeztek felszámolni a teljesítménytől független állások gyakorlatát!)

Nem az a fura, hogy vannak, nem is kevesen, akik mindennek ellenére az államtól igénylik a foglalkoztatást, vagy hogy állami tulajdonban tudják csak elképzelni a nagyvállalatokat, és a bérek megállapítását is a hatóságoktól várják, hanem hogy ezek aránya 2005-ben nagyobb, mint a rendszerváltozás kezdetén. Hiszen az emberek látják maguk körül a piaci áralakulás mindennapos gyakorlatát; a foglalkoztatottak zöme pedig magáncégnél dolgozik, sokan nagyvállalatoknál. Amit tehát az ármegállapító és vállaltulajdonos állam kívánatosságáról gondolnak, az egyszerűen nem vág egybe mindennapjaik valóságával; hamis tudatnak is mondhatnánk.

Ráadásul a nagyvállalatok magántulajdona kérdésének kivételével a többiből az állami szerepvállalás igenlésének nem gyengülése, hanem erősödése látható. Van ebben persze bizonyos logika: a haverok kapitalizmusa vagy a külföldi tőke uralta kapitalizmus elfogadottságának elutasításából adódik az igény, hogy valaki védje meg a magukat gyengének érzőket a fennálló viszonyoktól. Láthatóan ez a „valaki” leginkább az állam: a piacgazdaság utóbbi másfél évtizede alatt a gondoskodó államot igénylők aránya nem csökkent, hanem markánsan megnőtt.

A politikai pártok pedig elemzik a közvélemény alakulását, és az bármennyire is sajátos, sőt a viszonyokhoz mérve disszonáns, dönthetnek úgy, hogy kiszolgálják programjukkal, megszólalásaikkal, politikájukkal. Választhatnák viszont azt is, hogy az ország hosszabb távú érdekeiért szembemennek a közvélekedéssel. Maguk is alakítják a közvéleményt saját megszólalásaikkal, kormányzati helyzetben mutatott teljesítményeikkel, döntéseik indoklásával. Hogy a magyar nagyközönség mára ennyire elfordult

a piacgazdaság elemeitől, és erőteljesen visszafordult a gondoskodó államhoz, az bizony az eddigi kormányzó erőkről nem állít ki jó bizonyítványt. Vagy inkább mondjuk azt, hogy a népnek végül is mindig igaza van, és hogy a népet „nem lehet leváltani”? Leváltani demokráciában valóban nem lehet a népfelséget, de ettől még nincs szükségszerűen igaza a számbeli többségnek.

Más felmérések, más összefüggésben némileg kevésbé különös képet mutatnak polgártársaink nézetrendjéről: az euró bevezetéséről például elég sokan tudnak hazánkban, a többi sorstárs országénál legalábbis tájékozottabbak. Az Eurobarometer szerint a megkérdezettek 51%-a szerint az euró jó lesz az országnak (46% szerint személyesen magának is), és csak 35% szerint rossz az országnak (személyesen: 33%).

Ha most már a magyar pártok sajátos mozgásait, utóbbi években mutatott ideológiai, szóhasználatbeli, programbeli irányváltásait nézzük, akkor bizony nem nehéz arra a következtetésre jutni, hogy a nagypárti (néppárti) státusra aspirálók kiszolgálják és ezzel megerősítik a többségi értékrendet. A minimálbér-emelés a szociális érzékenységet mércéjévé vált, noha az állam által meghatározott minimális bértarifa eleve olyan hatósági intervenció, amelyet nem mindegyik társadalom igényel; a nagymértékű bértarifá-emelés pedig ronthat a foglalkoztatási helyzeten. A lakossági gázár-emelés állami visszafogása a felelős állami gondolkodás szinonimájává vált, holott a piacgazdaságban egy termék ára nem politikai akarat kérdése, és – mivel véges mennyiségben rendelkezésre álló természeti kincsről van szó – azt is tudjuk: nem tesz jót sem a mai, sem a következő generációval az, aki mesterségen alacsonyan tartja az árakat.

2002-ben a „jóléti fordulat” meghirdetése, benne az állami alkalmazottak számának növelése, fizetésük – adóemeléssel alá nem támasztott – megemlése joggal nevezhető populizmusnak; és mégis, vagy éppen ezért, egy ideig nagyfokú népszerűséghez vezetett a magyar társadalomban. Azóta is viseli államháztartásunk a 2002-es kiadásdömping súlyos következményeit: a költségvetési hiány döntő hányada az akkori „kisiklásra” vezethető vissza.

Vagy nem kisiklás volt az, hanem józan (no jó: cinikus) politikai számítás? De lehet-e sikeres az a számítás, amely már rövid távon fenntarthatatlan állami eladósodáshoz vehet? Szabad-e a túlzott költségvetési költségekkel meggátolni vagy fölöslegesen

késleltetni az euróra való áttérést? Az euró bevezetése ugyanis nagy segítséget jelentene a magyar államháztartásra, üzleti életre és hazánk térségbeli versenyképességi pozíciójára nézve. A tartóssá vált államháztartási deficitszint, a nagy pártok utóbbi időben követett osztogatásos politikája, az állami gondoskodás iránti erős lakossági igény együtt jelenti az euróra való áttérés leg-erősebb gátját. Holott a magyar gazdaság, amely a szomszédaihoz hasonlóan nagymértékben függ a kereskedéstől és turizmustól, a pénzváltási veszteségek és költségek megszűnése, az áruk könnyebb számlázása és egy sor gazdasági feltétel javulása következtében érezhetően *gyorsabban növekedne*, mint az áttérés nélkül. Minél később vesszük át a közös európai valutát, annál később jutunk hozzá e növekedési előnyökhöz.

De nemcsak az előnyök megszerzése a tét: az euró átvételéig hátra levő idő *kockázatokat* is hordoz. Gazdaságunk mérete kicsi a pénzpiac hatalmas tőkéhoz viszonyítva, így a forint árfolyamára a külső hírek, gazdasági vagy politikai események erőteljesen hatnak. A külfölddel szemben fennálló mintegy 60 milliárd eurónyi adósságállományunk és a nem adósságjellegű tartozásokból fakadó további komoly terhek, a térségben legnagyobb arányú (a GDP kétharmada körüli) államadósságunk a forint fennmaradásáig súlyos kamat- és árfolyamkockázatot jelent. E kockázatot nagyban mérsékelné az euróra való mielőbbi áttérés. Nagy államadósságunkból adódóan sokat költünk kamatokra, pedig a közös valuta átvételét követően (sőt már sikeres konvergenciafolyamat során) az országgkockázat mérséklődése miatt sokat spórolhatnánk e tételeken. Hazánk befektetési telephelyként is profitálna a közös valuta használatából. Megfordítva: a szomszédokhoz képest későbbi, főleg a bizonytalan időbe kitolódó euróátvétel versenyhátrányt okoz, és minél távolabbi a belépésünk, annál nagyobb lesz hátrányunk azon szomszédainkkal szemben, akiknél az euró a hazai fizetőeszköz: a schillinget feladó Ausztria mellett hamarosan Szlovénia, és valószínűleg Szlovákia is eurót használ 2010 előtt.

Ma az unióba belépő tízes csoporton belül az utolsó vagy utolsó előtti helyen állunk e vonatkozásban. Ez a helyezés ellentmond a magyar gazdaság méretéből, nyitottságából és nemzetközi versenypozícióiból fakadó objektív nemzetgazdasági érdekeinknek. Politikai erőink nem látják, hogy önhibánkból

sérülnek stratégiai érdekeink? Látják talán, ám a fennálló párt-szerkezet nem kedvez semmilyen határozott reformnak, távlatos iránykijelölésnek. A két nagy párt sikeresen képes blokkolni a másik kezdeményezéseit, ugyanakkor kerül bármi olyan lépést, amelyből népszerűség-csökkenés származhatna. Az Országgyűlés ellenőrző szerepe gyengült, a költségvetési folyamatokat és az állami vagyongazdálkodást érintő ügyeket nem képes kontrollálni. Talán emiatt is van az, hogy elismertsége, társadalmi befolyása csökkent. A politika súlypontja minden korábbinál inkább a médiára tevődött át: ez önmagában a szakmai elem visszaszorulását és az egyszerű üzenetekre korlátozódó, gyakran populista politikai stílus térnyerését hozta.

A felelősséget nem kívánom egyenlően elosztani a két nagy erő között, hiszen a kormány felelőssége mindig nagyobb. Az uniós tagságból fakadó új esélyek és korlátok felismerésében 2002-től különösen gyenge kormányzati teljesítmény áll előttünk. A súlyos szakmai hibák mellett egy kulturális (kulturálatlansági) tényezőt sem hallgathatunk el. A kormánytagok az uniós kapcsolatrendszeren keresztül bizonyosan érzékelik az európai normák betartására irányuló nyomást, azonban rövid távú belpolitikai megfontolásaik rendre felülkerekedtek. A kormány szavahihetősége költségvetési ügyekben gyorsan odaveszett. Az uniós normák és a kormányzatunk stílusa közötti kulturális rés nyilvánul meg abban, hogy nálunk még mindig azt hiszik: a papír mindent kibír; elég most ígérni, azután majd csak lesz valami. Ez a viselkedés kárt okoz hazánk uniós kapcsolatrendszerében, és megnehezíti a következő kormány működését is.

BOD PÉTER ÁKOS

SUMMARIES

Magyar Szemle (Hungarian Review), Bi-monthly, Vol. XIV., Nos. 11–12., December 2005, Budapest.

Editor-in-Chief: Gyula Kodolányi. Publisher: György Granasztói. Published by Magyar Szemle Foundation.

GYULA KODOLÁNYI. *Where Do Oeuvres Come From?* Editor's Note on the 2006 national budget cuts in culture, education and research.

JÁNOS MARTONYI. Former Minister of Foreign Affairs, lawyer, Baker and McKenzie, Budapest. *Europe in the Global System.* The global challenges of poverty, climatic change, AIDS and the asymmetrical war of terrorism have created a situation in which global, continental and regional co-operation must be based on „involuntary communities” of interest and solidarity.

GYÖRGY BÁRDOSSY, geologist, Member of the Hungarian Academy of Sciences, and **GYÖNGYI L. FELVÁRI,** senior museologist, Section of Minerals, National Museum, Budapest. *A Critical Survey of the Oil and Gas Supplies of the Earth.* Estimates of the world's supplies are contradictory, and had been mostly overrated until late 2004. An uncertainty surrounds actual Russian and Saudi supplies. New mathematical-geological methods of estimation have not been sufficiently employed.

BÉLA CSEH, Director for Health, Safety and Environmental Protection, MOL Hungarian Oil Company, Budapest. *Rising Oil Prices and the new Business Policies of MOL Co.* The pressure of price change and the rising standards of environmental awareness spurs East Central Europe's biggest oil company toward innovation in the quality and composition of fuels, reducing fossil content...

IMRE MÁRTHA, Director for Trade, MVM Hungarian Electric Works, Budapest. *The Trade of Electric Energy: Public Service and Free Market.* A critical survey of the privatization of Hungary's power plants and regional suppliers ten years ago, and MVM's

new policies and business initiatives to match its services with the free market.

ALAJOS STRÓBL, Department Head, MAVIR Hungarian Electric Grid Co., Budapest. *Renewable Energy and Secondary Sources of Energy in Environmental Protection*. A survey of Hungary's natural potentials in the field of alternative energy sources, and of regimes of regulation in the European Union.

JÓZSEF HALZL, Former CEO, MVM Hungarian Electric Works, and Chairman, Héra Foundation, Budapest. *An Approach to the Social Problems of Energy Consumption: the Héra Foundation*.

During the fifteen years of the political transition, the Héra Foundation evolved methods to help poor families with efficient and state-of the art technologies in electricity consumption.

ERNŐ PETZ, Former CEO, Nuclear Power Plant, Paks, Hungary. *The Role of Nuclear Energy and Bio Mass in the Reduction of Fossil Fuel Consumption*. A survey of the possibilities of developing new technologies in nuclear energy production, and especially for Hungary, in bio mass technology.

BIANKA SPEIDL, Arab scholar, Károli Gáspár University, Budapest. *Radical Islam – Foe or Ally?* Part II. An essay examining the roots of Islam radicalism and its relationship to the Koran and to Islam culture, and its conditioning by Western attitudes.

ANTAL CZETTLER, historian, Brugg (Switzerland). *The Fall of Mussolini*, Part II. A narrative of the Italian events in the second half of 1943, so decisive for the post-war fate of East Central Europe, including the events leading to Mussolini's demotion, and the subsequent developments of misfortune and miscalculation, causing serious delay for the Allied powers.

With Heart and Brains. **LÁSZLÓ HOLLÓS**, television editor, made the last interview in 2001 with the late JÁNOS BALOGH, ecologist, Member of the Hungarian Academy of Sciences and the Corvin Order. In this transcript, childhood fascination with nature and the ecologist's sanity are recounted.

ALADÁR LÁSZLÓFFY, writer, Cluj (Romania) and Budapest. *Wild Boar Marinated in Jurisdiction*. An essay on the plight of Hungarians, visiting from beyond the borders, in the maze of Hungarian bureaucracy.

1% METAPHYSICS. For his permanent column, György Szabados has selected letters by King Matthias Corvinus (1456–1490).

Books and Events

GÉZA JESZENSZKY. *There Is a Verdict.* A review of the collection of historical essays, under the same title, of Géza Herczegh, published by Magyar Szemle (*Peres örökségünk.* Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 2005).

ANDRÁS GERGELY. *Challenges – From Outside the Guild.* Another review of the Géza Herczegh essay collection, *Our Quarelling Heritage*, published by Magyar Szemle.

LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI–ENIKÓ LIPCSEY. *In the Shadow of the Eiffel Tower.* Reflections on a rich selection of essays, articles and diaries by Hungarian artists in Paris, compiled and edited by Magda A. Nagy (*Az „Állj fel” torony árnyékában,* Új Horizont, Veszprém, 2004.)

ÁGOTA LUKÁCS. *Resurrectio homini.* An essay on György Jovián's recent set of paintings, *Christ on the Cross*, published in the present issue of Magyar Szemle.

MIHÁLY KUBINSZKY. *The Architect of Order and Meticulousness.* Our column on architecture reports on a retrospective exhibition at the HAP Gallery (Budapest) of the work of architect Zoltán Gulyás (1930–2000), a master of public architecture.

JÁNOS BRENNER. *Strata of Time.* A letter from Berlin, on recent German restorations of historical monuments, with the inauguration of the Frauenkirche in Dresden in the center.

GYÖRGY GYULAI. *What Has Poland Chosen?* The implications of the recent sweeping victory of the center right in Poland, and the perspectives it opens.

JÁNOS G. GÁSPÁR. *Some Change the System, Others Change the Direction.* Our column on domestic affairs examines the realities behind the sweeping rhetoric of change in the Gyurcsány government.

PÉTER ÁKOS BOD. *Waiting for the Euro.* The significance of adopting the euro for the new Central European members of the EU, the real chances, and the twists and turns of political rhetoric around the issue.

This issue of Magyar Szemle is illustrated with György Jovián's *Christ on the Cross* and related paintings.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BÁRDOSY GYÖRGY (1925, Szombathely): geológus, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, címzetes egyetemi tanár, 1965 és 1985-ben vendégprofesszor a párizsi Pierre et Marie Curie egyetemen, a Francia Geológiai Társaság alelnöke, a Horvát Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja, Széchenyi-díjas. Könyvei: *Karsztbauxitok* (1977), *Karst Bauxites* (1982), *Karstovüie boksztü* (1981), Bárdossy Gy. – G. J. J. Aleva: *Lateritic Bauxites* (1990), Bárdossy Gy. – G. J. J. Aleva: *Lateritic Bauxites* (angolból kínaira fordítva), Bárdossy Gy. – J. Fodor: *Evaluation of Uncertainties and Risks in Geology* (2004).

BOD PÉTER ÁKOS (1951, Szigetvár): közgazdász, egyetemi tanár. 1990–1991-ben gazdasági miniszter, 1991–1994-ben a Magyar Nemzeti Bank elnöke. Jelenleg a Corvinus Egyetem tanszékvezetője, a Károli Gáspár Református Egyetem tanára.

BRENNER JÁNOS (1954, Budapest): okleveles építészmérnök, építésügyi asszessor, PhD; építésügyi igazgató a német Szövetségi Közlekedési, Építés- és Lakásügyi Minisztériumban.

CZETTLER ANTAL (1925, Budapest): jogász és történész. Részt vesz az ellenállásban, orosz fogságba kerül. 1968-ban Svájcba emigrál, ahol 1989-ben történt nyugdíjazásáig a Svájci Paraszt-szövetség jogi munkatársa. Cikkeket és tanulmányokat ír a közelmúlt magyar történelméről. Magyarul megjelent: *Teleki Pál és a magyar külpolitika, 1939–41.* (1997), valamint *A mi kis élethalál kérdéseink. A magyar külpolitika a hadbalépéstől a német megszállásig* (2000).

CSEH BÉLA (1948, Nyírlugos): okl. gépészmérnök, hegesztő szakmérnök. 1972-től a Mol Rt., illetve jogelődje különböző szakmai területei és vezetői pozíciói után jelenleg a Mol Csoport Egészségvédelem, Biztonságtechnika és Környezetvédelem (EBK) igazgatója.

GÁSPÁR G. JÁNOS könyvtáros, szerkesztő. 1990 óta ad közre politikai elemzéseket.

GERGELY ANDRÁS (1946, Sopron): történész, diplomata. 1976– az ELTE BTK újkori magyar tanszék adjunktusa, docense, 1998– egyetemi tanára. A történelemtudományok kandidátusa (1980), az MTA doktora (1998). 1999– hágai nagykövet. F. m.: *Széchenyi eszmerendszerének kialakulása* (1971), *Áruló vagy áldozat? István, az utolsó magyar nádor rejtélye* (1989), *1848-ban hogy is volt?* (tanulmányok, 2001).

GYULAI GYÖRGY (1965, Budapest): a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen tanult. Agrárgazdasági és szociológiai kutatásokat végzett Romániában, Kárpátalján, Szlovéniában és Bácskában.

HALZL JÓZSEF (1933, Győr): okl. gépészmérnök, 1991–94 között a Magyar Villamos Művek Rt. (MVM Rt.) vezérigazgatója, 1998–2002 között az MVM Rt. Igazgatóságának tagja, 1998–2003 között az Illyés Közalapítvány Kuratóriumának elnöke, 1990-től a Rákóczi Szövetség elnöke, 1991-től a HÉRA Alapítvány Kuratóriumának elnöke.

HOLLÓS LÁSZLÓ (Budapest, 1955) újságíró, televíziós szerkesztő. A Gödöllői Agrártudományi Egyetem elvégzését követően rovatvezetője a Természet Búvárnak, a Pesti Hírlapnak és a Képes Európának. 1991-ben önálló filmgyártó céget alapít (GEO-FILM), s azóta szerkesztő-producer a Gaia Ökológiai Filmújságnak és a Dunatáj című ökológiai magazinműsornak. *Szerelmes földrajz* című portrészorozatának eddig harminc részét mutatták be. Kitüntetések: 1992: Környezetünkért Emlékplakett, 2002: a Ford Alapítvány magyar fődíja, A Természeti és Kulturális Örökségért Díj, 2003: a Duna Televízió Nívó-díjasa. 2004 óta főszerkesztője a Duna Televízió környezetvédelmi szerkesztőségének.

JESZENSZKY GÉZA (1941): történész. 1976-tól a közgazdasági egyetem nemzetközi kapcsolatok tanszékének tanára, 1984–87-ben Santa Barbarában (USA) vendégprofesszor, 1990–1994-ig külügyminiszter, 1998 szeptemberétől 2002 nyaráig washingtoni nagykövet. F. m.: *Az elveszett presztízs. Magyarország megítélésének megváltozása Nagy-Britanniában, 1894–1918* (1986).

JOVIAN GYÖRGY festőművész (1951, Szilágysomlyó, Románia) 1970-ben végez a bukaresti Képzőművészeti Akadémián, 1984-től számos külföldi és itthoni ösztöndíjat nyert el. 1999-ben Munkácsy-díjas lett. A Resurrectio Homini című művét először Lisszabonban állították ki, 2003-ban.

KODOLÁNYI GYULA (1942, Budapest): költő, a *Magyar Szemle* főszerkesztője, 1971–1990: az ELTE tanára, 1990–1994: miniszter-

elnökségi államtitkár. József Attila-díj (2002), Köztársasági Elnök Érdemérme (2005) F. m.: *A tenger és a szél szüntelen* (1981), *Szavak a szélbe* (szerk., ford. 1980), *Ökológiai kapcsolatok* (szerk. 1984), (1985), *Hatalmak* (1989), *A létezés hálói* (amerikai költők, ford., 1990), *Január* (1997), *Kentaurszárnyak* (esszék, 1999), *Táncban a sötétel* (összegyűjtött versek 2002). *Amerika ideje* (esszék, 2003).

KUBINSZKY MIHÁLY (1927, Sopron): építészmérnök. 1992: Ybl-díj, 1996: a Soproni Egyetem Prof. emeritus címe, 2003: Széchenyi-díj.

LÁSZLÓFFY ALADÁR (1937, Torda): költő, író. 1981– az *Utunk* (1989– a Helikon) szerkesztője, a Magyar Művészeti Akadémia tagja. Főbb kitüntetései: a Román Tudományos Akadémia Eminescu-díja (1974), Graves-díj (1988), József Attila-díj (1991), Kossuth-díj (1998). 1962 óta jelennek meg verses és esszékötetei, novellagyűjteményei. Legutóbb megjelent kötetei: *Szélmalom-leltár* (esszék, 1999), *Bársonyok és Borgiák* (versek, 2000), *Csudaóra* (2000), *Átkopogások* (vál. versek, 2002), *Gyarló és kalapács* (esszék, 2004).

LELKESNÉ FELVÁRI JUDIT (1944, Budapest): geológus, kandidátus, 1968–1993 a Magyar Állami Földtani Intézetben tudományos főmunkatárs, 1993 óta főmuzeológus a Magyar Természettudományi Múzeumban.

LIPCSEY EMŐKE (1957, Budapest): Történelmi, irodalmi, számítógépnyelvészeti és zenei tanulmányait Budapesten, Göteborgban és Párizsban végezte. Szépipíróként a párizsi Magyar Műhely köréből indult. Kötete: *Sziklarajzok*, 1999. Publicisztikai írásai: *Heti Válasz*, *Magyar Nemzet*. A Duna tv svédországi tudósítója. Jelenleg Göteborgban él.

LUKÁCS ÁGOTA (1972, Budapest) Az ELTE Bölcsészettudományi Karán művészettörténet, angol nyelv és irodalom, valamint esztétika szakokon szerzett diplomát. A Petőfi Irodalmi Múzeum Művészeti és Relikviatárának fősztályvezető-helyettese.

MÁRTHA IMRE (1975, Kisvárdá): Közgazdász, diplomáját Nagy-Britanniában a University of Cambridge-en szerezte. Dolgozott befektetési elemzőként az Eurocorp Rt.-nél, majd a Westdeutsche Landesbank Investment Rt.-nél a vállalati finanszírozás kérdéseivel foglalkozott, később az Enron Europe Ltd. magyarországi megbízottja volt. 2003 januárjától a Magyar Villamos Művek Rt. kereskedelmi igazgatói feladatait látja el.

MARTONYI JÁNOS (Kolozsvar, 1944): tanszékvezető egyetemi tanár, ügyvéd. 1991–1994 között külügyi államtitkár, 1998-tól

2002-ig külügyminiszter. 2002– A Magyar Polgári Együttműködés elnöke. F. m.: *Európa, nemzet, jogállam* (Magyar Szemle Könyvek, 1998).

PETZ ERNŐ (1937, Nagymányok): gépészmérnök, kandidátus, címzetes egyetemi tanár, 1960–79-ben és 1989–91-ben műegyetemi oktató, 1991–94-ben a Paksi Atomerőmű vezérigazgatója. Szakterülete: energetika, erőművek, energetikai berendezések irányítás-technikája. Az utóbbi évtizedben az energiapolitika kérdéseivel foglalkozik.

SPEIDL BIANKA (1974, Budapest): tanár. PPKE BTK angol–arab–történelem szak. A PPKE Orientalisztikai Intézetének PhD hallgatója. Kutatási területe: a síizmus és a racionális teológia kapcsolata; a síita és szunnita politikai retorika sajátosságai és különbségei, politikai síizmus. Újságírói tevékenység: 2002- *Heti Válasz*; 2003- *Magyar Nemzet*; 2005. január– PPKE BTK óraadó, valamint a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet munkatársa.

STRÓBL ALAJOS (1939, Budapest): gépészmérnök, energetikai szakmérnök, egyetemi doktorátust szerez műszaki mechanikából, 1962–1990 között az Erőterv tervezője, 1991–2002 között az MVM Rt. stratégiai osztályvezetője, jelenleg a Magyar Villamosenergia-ipari Rendszerirányító Rt. osztályvezetője.

TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ (1956): jogász, egyetemi tanár. A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának professzora, az Európai-tanulmányok Központjának igazgatója, 2000–2004 között a Magyar Köztársaság belgiumi, 2000–2003 között luxemburgi nagykövete. Tanulmányai a nemzeti közjog és az európai integráció kapcsolataival foglalkoznak, érdeklődési területe a frankofón országok történelme, jogrendszere és politikája.

Összefogtunk, hogy élmény legyen a kommunikáció

Az élet csupa élmény, amelyet meg akarunk osztani a világgal.
Miért ne lehetne már maga a kommunikáció is élmény?
Ezért a nemzetközi „T” márka keretében összefogtuk
szolgáltatásainkat, hogy így biztosítsuk Önnek
a kommunikáció élményét.

T · Com · T · Online · T · Mobile · T · Systems

Magyar **T** · · ·
Telekom
Összhangban a világgal

MAGYAR SZEMLE

Megrendelem a folyóiratot példányban.

egy évre postaköltséggel

2280 Ft; Európában 30 €, az USA-ban 75\$

fél évre postaköltséggel

1140 Ft; Európában 15 €, az USA-ban 38\$

Az előfizetési díjat a részemre megküldött postautalványon egyenlítem ki.

Név:

Cím:

Dátum:

Aláírás:

Kérjük, vágja ki és borítékban adja föl a szerkesztőség postafiók címére. Postafordultával csekket küldünk. A hiányzó, régebbi számokat beszerezheti a szerkesztőségben.

Cím: Blahó Erika szerkesztőségi titkár, Magyar Szemle, telefon/fax 311 6477. Postacím: Budapest 1399, Postafiók 701/216. Drótposta: msza@mail.datanet.hu.

Bankszámla: 11707024-20332033.

A **MAGYARSZEMLE** és a Magyar Szemle-könyvek a
Líra és Lant Rt. könyvesboltjaiban

Rózsavölgyi és Társa

Zeneműbolt

1052 Budapest, Szervita tér 5.
Tel.: 318-3312, Tel./fax: 318-3500
E-mail: rozsavolgyi@lira.hu

Fókusz Könyvruházak

1072 Budapest, Rákóczi út 14.
Tel.: 268-1103, fax: 267-9769
E-mail: fokusz.budapest@lira.hu

4026 Debrecen, Hunyadi u. 8-10.
Tel.: 52/322-237, fax: 52/416-091
E-mail: fokusz.debrecen@lira.hu

3530 Miskolc, Széchenyi u. 7.
Tel./fax: 46/509-084, 46/348-496
E-mail: fokusz.miskolc@lira.hu

7621 Pécs, Jókai u. 25.
Tel.: 72/312-835, fax: 72/314-988
E-mail: fokusz.pecs@lira.hu

6720 Szeged, Tisza L. krt. 34.
Tel.: 62/424-789, fax: 62/420-624
E-mail: fokusz.szeged@lira.hu

LÍRA KÖNYVESBOLT
1056 Budapest, Váci u. 63.
Tel.: 266-6549
E-mail: lira.vaciu@lira.hu

GELLÉRT KÖNYVESBOLT
1114 Budapest, Bartók B. út 15
Tel./fax: 466-7008
E-mail: technika@lira.hu

**MIKE ÉS TÁRSA KÖNYVESBOLT ÉS
ANTIKVÁRIUM**

1053 Budapest, Múzeum krt. 13.
Tel./fax: 317-3559

3300 Eger, Bajcsy-Zs. u. 2.
Tel./fax: 36/517-758,
tel.: 36/517-757
E-mail: eger@lira.hu

ADY ENDRE KÖNYVESBOLT
3200 Gyöngyös, Fő tér 8.
Tel.: 37/500-640, 37/500-641
E-mail: gyongyos@lira.hu

MUSICDOME
9021 Győr,
Bajcsy-Zsilinszky u. 42.
Tel./fax.: 96/518-467, 96/324-611
E-mail: kenex@axelero.hu

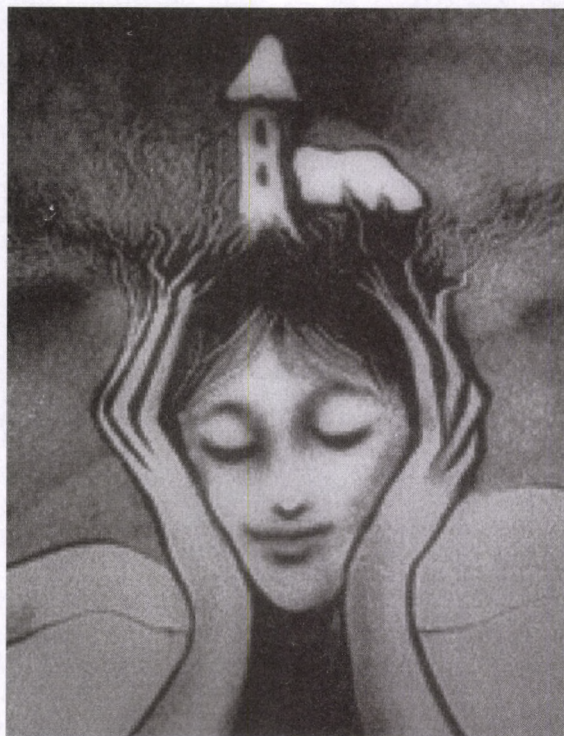
ARÉNA KÖNYV- ÉS ZENESZALON
6000 Kecskemét, Petőfi u. 3.
Tel.: 76/507-163.
E-mail:
konyveshaz@arenaholding.hu

2000 Szentendre, Fő tér 5.
Tel./fax: 26/311-245
E-mail: szentendre@lira.hu

BABILON KÖNYVESHÁZ
6600 Szentes, Kossuth u. 11.
Tel./fax: 63/318-673
E-mail: havasi@wnet.hu

KO KÖNYVESBOLT
9700 Szombathely,
Kossuth L. u. 8/3.
Tel.: 94/505-855, fax.: 94/505-854
E-mail: info@ko.hu

MAGYAR KARÁCSONY A DUNA TELEVÍZIÓBAN

TÖLTSÜK EGYÜTT AZ ADVENTET ÉS A SZENTESTÉT!

november 26-án, december 3-án, 10-én és 17-én 19.00-kor
december 24-én egész nap

HetiVálasz

1 éve
megújultunk

Köszönjük.

**A HetiVálasz
megújulásának a sikerét
a közéleti hetilapok piacán
egyedülálló 37%-os példány-
szám-növekedés és a hirdetői
piacon való markáns jelenlét mutatja.**

MAGYAR SZEMLE KÖNYVEK

Eddig megjelent

Bíró Gáspár, Hamburger Judit, Molnár Gusztáv, Szilágyi Imre, Tóth István: *Autonómia és integráció*. Szerk. Molnár Gusztáv. 1993.

Jeszenszky Géza: *Az elveszett presztízs*. Magyarország megítélésének megváltozása Nagy Britanniában (1894–1918) 1994.

Martonyi János: *Európa, nemzet, jogállam*. (Az Európai Utassal közös kiadásban) 1998.

Herczegh Géza: *A szarajevói merénylettől a potsdami konferenciáig*. Magyarország a világháborús Európában 1914–1945. 1999.

Egedy Gergely: *Konzervativizmus az ezredfordulón*. Tanulmányok. 2001.

Kodolányi Gyula: *Amerika ideje*. Esszék a moderniségről. (A debreceni Kossuth Egyetemi Kiadóval közös kiadásban.) 2003.

Gróh Gáspár–Kodolányi Gyula (szerk.): *A rendszerváltozás a Magyar Szemlében 1992–2002*. (A Válasz kiadóval közösen.) 2003.

Granasztói György: *Mi történik itt?* Esszék a politika kultúrájáról 1988–2002. 2003.

Metz Katalin: *Hetedhét határon túli gongütések*. Színházi tanulmányok. Esszék. 2004.

Chantal, Delsol: *A köztársaság mint francia kérdés*. Politikai esszé. 2004.

Herczegh Géza: *Peres örökségünk*. Tanulmányok, 2005.

Professzorok Batthyány Köre: *A Szent István Terv*. 2005.

Balla Bálint: *Szociológia és kultúra*. Tanulmányok. 2005.

A közeljövőben jelenik meg

Gróh Gáspár: *Határok nélkül*. Irodalmi tanulmányok.

MAGYAR SZEMLE

A szerkesztőség címe:
1067 Budapest, Eötvös u. 24.
Postacím: 1399 Bp., Pf. 701/216
Tel/fax: 311-6477
472-0318

Kiadja:
a Magyar Szemle Alapítvány

Felelős kiadó:
Dr. GRANASZTÓI György

ISSN 1216 6235

Tipográfiai terv:
BANGA Ferenc

Műszaki szerkesztés:
BÁCSI István

Nyomdai munkálatok:
PRESS + PRINT Kft.

Kiskunlacháza
Felelős vezető:
TÓTH Imre

Előfizetésben terjeszti a
Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága
1008 Budapest, Orczy tér 1.
Előfizethető valamennyi postán,
kézbesítőknél, e-mailen:
hirlapelofizetes@posta.hu

Előfizetési díj:
egy évre 1728, fél évre 864 Ft

Külföldről megrendelhető
a Magyar Szemle Alapítvány
számlaszámán:

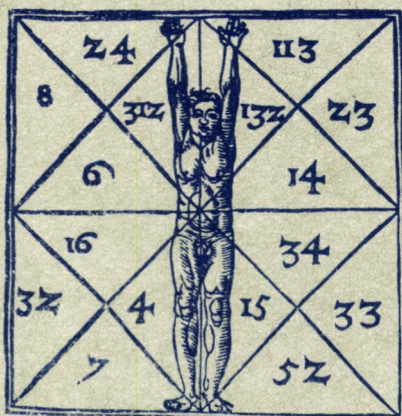
MNB 11707024-20332033
vagy

levélben, melyre csekket
küldünk. Előfizetési díj:
postaköltséggel együtt egy
évre 75\$, fél évre 38\$

A MAGYAR SZEMLÉT AZ ALÁBBI HÍRLAPÁRUSOK ÁRUSÍTJÁK BUDAPESTEN: Frankel Leó utcai aluljáró; Flórián üzletközpont; Bécsi út 122-124.; Déli pályaudvar, lapüzlet; Kosztolányi tér; Bukarest Étterem, lapüzlet; Újpest, Árpád úti metró; Kálvin tér 1.; Kígyó utcai lapüzlet; Deák téri aluljáró, lapüzlet; Váci u. 10.; Szabadsajtó u. 6.; Petőfi Sándor u. 17.; Párizsi udvar; Nyugati téri lapüzlet; Jászai Mari téri aluljáró; Erzsébet krt. 17., lapüzlet; Baross téri lapüzlet; Ferenc körúti aluljáró; Bajcsy-Zsilinszky u. 76., közlönypolt; Lehel tér, Gogol utcai lapüzlet; Móricz Zsigmond körtér, 6-os villamos végállomása; 114. postahivatal; Moszkva tér, Gomba; Örs vezér tere, Sugár.

A MAGYAR SZEMLÉT ÁRUSÍTÓ KÖNYVESBOLTOK BUDAPESTEN: BENCÉS KÖNYVESBOLT (V., Ferenciek tere 5.); ÍRÓK BOLTA (VI., Andrassy út 45.); LITEA KÖNYVESBOLT (I., Hess András tér 4.); CUSTOS-ZÖLD KÖNYVESBOLT (II. Margit krt. 7.); MAGISTER KÖNYVESBOLT (V., Városház u. 1.); PONT KÖNYVESBOLT (V., Nádor u. 8.); OSIRIS KÖNYVESBOLT (V., Veres Pálné u. 4-6.); VINCE KÖNYVESBOLT (I., Krisztina krt. 24.); BUDAPESTI TELEKI TÉKA: VIII. Baross u. 1. a BALASSI KIADÓ könyvesboltjában (II., Margit u. 1.) korábbi számaink is kaphatók.

BALLA BÁLINT
SZOCIOLÓGIA
ÉS KULTÚRA

MAGYAR SZEMLE KÖNYVEK

Ára 2500 forint

A könyv megjelenését a

 BUDAPEST BANK

A GE Money Bank tagja

támogatta

A rendszerváltozások talán legnagyobb eredménye a demokratikus jogállamok megteremtése. Az intézmény- és jogrendszer működik, minden fogyatékoság és nehézség ellenére. A jogállamon azonban együttesen kell őrködnünk, tagállami és európai szinten egyaránt. Az európai intézményeknek ezen a területen példát kellene adniuk, hiszen csak ebben az esetben rendelkezhetnek azzal a politikai és morális tekintéllyel, amely ahhoz szükséges, hogy az egyes tagállamokban jelentkező hiányosságokra, torzulásokra eredményesen hívják fel a figyelmet, és érvényesítsék azt az oltalmi funkciót, amelynek nemcsak a külső eredetű veszélyekkel és kockázatokkal, hanem saját belső gyengeségeinkkel szemben is érvényesülnie kell.

Martonyi János

**A MAGYAR SZEMLE BETŰRENDES
ÉS TEMATIKUS MUTATÓI, 2005**

Összeállította: Fáy Zoltán

A MAGYAR SZEMLE SZERZŐI BETŰRENDES MUTATÓJA

2005

- BALLA Bálint: Márton Áronról– [október] 161. p.
- BANGA Ferenc-Czakó Gábor: Magyar rémmesék. Az agy-
sebész – [február] 120. p.
- BÁRDOSSY György-Lelkesné Felvári Gyöngyi: Kritikai át-
tekintés a szénhidrogénkészletről – [december] 24. p.
- BOD Péter Ákos: Euróra várva – [december] 188. p.
- BOD Péter Ákos: Hurrikán, olajhiány, politika és más ter-
mészeti csapások– [október] 181. p.
- BOD Péter Ákos: Ismét hangulatjavító intézkedéseket vár
a pártaktíva – [június] 173. p.
- BOD Péter Ákos: Nem vagyunk Európa stréberjei-[feb-
ruár] 165. p.
- BOD Péter Ákos: Szegény, szegény kormány – [április]
163. p.
- BOD Péter Ákos: Új uniós rendre várva – [augusztus]
206. p.
- BOTOS Katalin: Keresztény társadalmi tanítás – gazdasági
valóság– [október] 45. p.
- BOTOS Katalin: Merre tart a zászlóshajó? – [február]
100. p.
- BRENNER János: Időrétegek – [december] 169. p.
- BRENNER Vilmos: Szabadság és semlegesség. Az osztrák
államszerződés 50. évfordulójára – [június] 58. p.
- CHESTERTON, G. K.: Igazságot! – [június] 131. p.
- CHESTERTON, G. K.: Tündérország etikája – [április]
135. p.

- CZAKÓ Gábor: Magyar rémmesék. Fehér ló – [június] 109. p.
- CZAKÓ Gábor: Magyar rémmesék. Hőstett – [április] 132. p.
- CZAKÓ Gábor: Magyar rémmesék. Rémszavazás – [augusztus] 175. p.
- CZAKÓ Gábor-Banga Ferenc: Magyar rémmesék. Az agysebész – [február] 120. p.
- CZETTLER Antal: A titkos diplomácia mestere (Török Bálint: Szent-Iványi Domokos és a magyar függetlenségi mozgalom) – [június] 135. p.
- CZETTLER Antal: Mussolini bukása I. – [október] 81. p.
- CZETTLER Antal: Mussolini bukása II. – [december] 107. p.
- CSABA Gábor: A jó szándékú behemót: amerikai hatalom a 21. század elején- [február] 89. p.
- CSEH Béla: Növekvő olajárak – a Mol új üzletpolitikája – [december] 43. p.
- DOMOKOS Mátyás: Valami a Magyar Csillagról – [június] 35. p.
- ERDŐDY Gábor-Fazekas Csaba: A magyarországi kereszténydemokrácia gyökerei és alternatívái – [augusztus] 94. p.
- FÁY Zoltán: Nyugdij Rákóczitól – [február] 76. p.
- FAZEKAS Csaba-Erdődy Gábor: A magyarországi kereszténydemokrácia gyökerei és alternatívái – [augusztus] 94. p.
- FREUND Tamás: Az önzés és az elmagányosodott ember – [április] 113. p.
- GÁSPÁR G. János: A rendszerváltók alkonya? – [augusztus] 200. p.

- GÁSPÁR G. János: Arccal a voksok felé – [október] 175. p.
- GÁSPÁR G. János: Ki rendszert vált, irányt vált – [december] 181. p.
- GÁSPÁR G. János: Százlépcsnyi lendületes helyben járás – [június] 165. p.
- GÁSPÁR G. János: Veszteségek évadja – [február] 157. p.
- GÁSPÁR G. János: Zaj és csönd – [április] 155. p.
- GERGELY András: Kihívások – a céhen kívülről (Herczegh Géza: Peres örökségünk) – [december] 154. p.
- GRANASZTÓI György: A nemzet – szív vagy ész? – [augusztus] 72. p.
- GRANASZTÓI György: Európai válság? – [augusztus] 3. p.
- GRÓH Gáspár: A besározott Csoda – [október] 3. p.
- GRÓH Gáspár: A lobogó J. A. – [február] 3. p.
- GRÓH Gáspár: A változás kísértete – [június] 3. p.
- GRÓH Gáspár: Elillant évek és szőlőhegyek (Ambrus Lajos: Az én szőlőhegyem) – [augusztus] 180. p.
- GRÓH Gáspár: Töredékek a holokausztról – [április] 62. p.
- GYULAI György: Mit választott Lengyelország? – [december] 175. p.
- HALZL József: A HÉRA alapítvány – [december] 76. p.
- HESSE, Hermann: Pillantás a káoszba – [február] 122. p.
- HOLLÓS László: Szívvel és ésszel. Beszélgetés Balogh Jánossal – [december] 129. p.
- JESZENSZKY Géza: Hogyan kerültünk szovjet fennhatóság alá? – [április] 8. p.
- JESZENSZKY Géza: Ítélet van (Herczegh Géza: Peres örökségünk) – [december] 150. p.
- JESZENSZKY Géza: Reálisabb Amerika-képért (Matolcsy György: Amerikai birodalom) – [február] 142. p.
- JESZENSZKY Géza: Trianon, az európai tragédia – [június] 7. p.

- KATONA SZABÓ Erzsébet: A Gödöllői Iparművészeti Műhely – [augusztus] 185. p.
- KÉPZŐMŰVÉSZEK BATTYÁNY KÖRE: Helyzetkép 2005 – [április] 142. p.
- KOCSIS István: A Szent Korona Tana – [október] 153. p.
- KODOLÁNYI Gyula: Antall József és a korszerű konzervatívizmus – [június] 49. p.
- KODOLÁNYI Gyula: Honnan lesztek, életművek? – [december] 3. p.
- KODOLÁNYI Gyula: Tar Pál – Tanú és szereplő (Tar Pál: In memoriam Antall József. Tanú és szereplő) – [február] 129. p.
- KOTEK, Joel-Rigoulot, Pierre: A táborok évszázada – [október] 120. p.
- KÖRMENDY Zsuzsanna: Az emlékezés mint vitális erő. Kertész Imre a holokausztról – [április] 51. p.
- KUBINSZKY Mihály: A rend és gondosság építészete – [december] 166. p.
- KUBINSZKY Mihály: In memoriam Le Corbusier – [június] 151. p.
- KUBINSZKY Mihály: In memoriam Sedlmayr János – [április] 146. p.
- KUBINSZKY Mihály: Játékos műkincsek – [augusztus] 194. p.
- KUBINSZKY Mihály: Molnár Farkas és a Szentföldi-templom (1897–1945) – [február] 148. p.
- KUBINSZKY Mihály: Nagy vasútépítések Európában és Ázsiában – [október] 165. p.
- KULIN Ferenc: Hagyománytudat és politikum a népi írók gondolkodásában – [február] 7. p.
- LÁNCZI András: Köztársaság vagy demokrácia? (Chantal Delsol: A köztársaság mint francia kérdés) – [február] 125. p.
- LÁSZLÓFFY Aladár: „Nagyon fáj” – [október] 77. p.

- LÁSZLÓFFY Aladár: A jogszabályban pácolt vadkan – [december] 140. p.
- LÁSZLÓFFY Aladár: A könyv metaforája – [február] 114. p.
- LÁSZLÓFFY Aladár: Aladdin jupiterlámpával – [június] 101. p.
- LELKESNÉ FELVÁRI Gyöngyi-Bárdossy György: Kritikai áttekintés a szénhidrogénkészletről – [december] 24. p.
- LIPCSEY Enikő-Trócsányi László: Párizst vigyázó szemek – [december] 159. p.
- LUKÁCS Ágota: Resurrectio homini – [december] 162. p.
- MÁDL Ferenc: Az elhallgatott szörnyűség – [április] 3. p.
- MÁRTHA Imre: Villamos energia – közüzem vagy szabad piac? – [december] 51. p.
- MARTONYI János: Európa a globális rendszerben – [december] 6. p.
- MÁTYÁS király levelei – [december] 146. p.
- MELLÁR Tamás: A piaci rendszer: cél vagy eszköz? A harmadik út védelmében I. – [augusztus] 30. p.
- MELLÁR Tamás: A piaci rendszer: cél vagy eszköz? A harmadik út védelmében II. – [október] 29. p.
- METZ Katalin: Csúcsra járatott kultúra: Az Operaháztól a Művészetek Palotájáig. – [április] 151. p.
- METZ Katalin: Lelket lehelni Európába – [június] 156. p.
- METZ Katalin: Médeiaiák, sirályok, vénlányok – [augusztus] 197. p.
- METZ Katalin: Naprakész klasszikusok – [február] 151. p.
- MIKOLA István: Népegészség és politikai felelősség – [október] 19. p.
- MOHÁS Lívia: A nő kiteljesedése és az androgyn – [október] 65. p.
- MOHÁS Lívia: Följegyzések József Attiláról és szerelmeiről – [április] 101. p.

- PAPP Z. Attila: Romániai magyar szerkesztők I. – [június] 81. p.
- PAPP Z. Attila: Romániai magyar szerkesztők II. – [augusztus] 140. p.
- PEKÁR István: Elfeledett tájakon I. Az alföldi tanyavilág – [február] 22. p.
- PEKÁR István: Elfeledett tájakon II. Az Ormánság – [június] 111. p.
- PELLE János: A Magyar Szabadság Rádió – [április] 31. p.
- PELLE János: Katona pengeélen (Király Béla: Amire nincs ige) – [június] 142. p.
- PÉNTEK János: Magyar nyelvűség a mai Erdélyben – [április] 91. p.
- PETZ Ernő: Új lehetőségek: atomenergia és biomassa – [december] 81. p.
- RAPAICH Richárd–Sümei György: Fények és képek – [október] 7. p.
- SÁLYI Tamás: Britannia ante portas. Britt dilemmák a nyugat-európai integrációval kapcsolatban 1945–1973 I. – [június] 70. p.
- SÁLYI Tamás: Britannia ante portas. Britt dilemmák a nyugat-európai integrációval kapcsolatban 1945–1973. II. – [augusztus] 163. p.
- SCHUMACHER, Ernst F.: A kicsi szép – [augusztus] 176. p.
- SPEIDL Bianka: Radikális iszlám – ellenség vagy szövetséges? I. – [október] 134. p.
- SPEIDL Bianka: Radikális iszlám – ellenség vagy szövetséges? II. – [december] 91. p.
- STRÓBL Alajos: Energiaellátás és környezetvédelem – [december] 63. p.
- SÜMEGI György-Rapaich Richárd: Fények és képek – [október] 7. p.

- SZABADFALVI József: Kihívások és kényszerpályák I.
A magyar jogbölcselet történetéhez – [február] 64. p.
- SZABADFALVI József: Kihívások és kényszerpályák II.
A magyar jogbölcseleti gondolkodás történetének váz-
lata – [április] 74. p.
- SZABÓMIHÁLY Gizella: A magyar nyelv jelene és jövője
(É. Kiss Katalin: Anyanyelvünk állapotáról) – [április]
137. p.
- SZAKOLCZAI György: A magyarországi keresztényde-
mokrácia – [október] 163. p.
- SZAKOLCZAI György: A nemzetközi fizetési mérleg hiá-
nyának csökkentése – [augusztus] 46. p.
- SZÓCS Géza: Orwell-élmény a diktatúrákban (Körmendy
Zsuzsanna: Hódolat George Orwellnek) – [október]
155. p.
- TAR Pál: Utószó – az utószó jóslatairól – [február] 138. p.
- TÓTH Klára: Az igazság nem megy ki a divatból – [június]
161. p.
- TÓTH Klára: Nosztalgia és a régi fények: filmfesztivál
Krakkóban – [október] 172. p.
- TÓTH Klára: Tévedések filmszemléje? – [február] 155. p.
- TÖRÖK Bálint: A Hegy – Huszonöt éve halt meg Márton
Áron – [augusztus] 120. p.
- TÖRÖK Bálint: Az Úr szárnyas angyala (Görgey Guidó:
Két Görgey) – [június] 146. p.
- TÖRÖK Bálint: Felszabadulás? – [április] 19. p.
- TÖRÖK Bálint: Három választás Magyarországon – [októ-
ber] 102. p.
- TRÓCSÁNYI László-Lipcsey Enikő: Párizst vigyázó sze-
mek – [december] 159. p.
- VÁSÁRY István: Törökország és az Európai Unió – [április]
168. p.
- VIGH Károly: Teleki Pál, Bajcsy. Zsilinszky és a jugoszláv-
magyar kapcsolatok – [június] 25. p.

VIZI E. Szilveszter: Egészségügyi és demográfiai válság
Magyarországon – [augusztus] 10. p.

ZICHY Mihály: Kéthely Anna a Parlamentben 1922–1943 II.
– [február] 45. p.

A MAGYAR SZEMLE TEMATIKUS MUTATÓJA

2005

BELPOLITIKA

- GÁSPÁR G. János: A rendszerváltók alkonya? – [augusztus] 200. p.
GÁSPÁR G. János: Arccal a voksok felé – [október] 175. p.
GÁSPÁR G. János: Ki rendszert vált, irányt vált – [december] 181. p.
GÁSPÁR G. János: Százlépésnyi lendületes helyben járás – [június] 165. p.
GÁSPÁR G. János: Veszteségek évadja – [február] 157. p.
GÁSPÁR G. János: Zaj és csönd – [április] 155. p.
TAR Pál: Utószó – az utószó jóslatairól – [február] 138. p.

BESZÉLGETÉS

- HOLLÓS László: Szívvel és ésszel. Beszélgetés Balogh Jánossal – [december] 129. p.

ENERGETIKA

- BÁRDOSSY György-Lelkesné Felvári Gyöngyi: Kritikai áttekintés a szénhidrogénkészletről – [december] 24. p.
CSEH Béla: Növekvő olajárak – a Mol új üzletpolitikája – [december] 43. p.
HALZL József: A HÉRA alapítvány – [december] 76. p.
MÁRTHA Imre: Villamos energia – közüzem vagy szabad piac? – [december] 51. p.
PETZ Ernő: Új lehetőségek: atomenergia és biomassa – [december] 81. p.
STRÓBL Alajos: Energiaellátás és környezetvédelem – [december] 63. p.

ÉPÍTÉSZET

- BRENNER János: Időrészek – [december] 169. p.
 KUBINSZKY Mihály: A rend és gondosság építészete – [december] 166. p.
 KUBINSZKY Mihály: In memoriam Le Corbusier – [június] 151. p.
 KUBINSZKY Mihály: In memoriam Sedlmayr János – [április] 146. p.
 KUBINSZKY Mihály: Molnár Farkas és a Szentföldi-templom (1897–1945) – [február] 148. p.
 KUBINSZKY Mihály: Nagy vasútépítések Európában és Ázsiában – [október] 165. p.

EGÉSZSÉGÜGY

- MIKOLA István: Népegészség és politikai felelősség – [október] 19. p.
 VIZI E. Szilveszter: Egészségügyi és demográfiai válság Magyarországon – [augusztus] 10. p.

ESSZÉ

- GRANASZTÓI György: Európai válság? – [augusztus] 3. p.
 GRÓH Gáspár: A besározott Csoda – [október] 3. p.
 GRÓH Gáspár: A változás kísértete – [június] 3. p.
 GRÓH Gáspár: Töredékek a holokausztról – [április] 62. p.
 KODOLÁNYI Gyula: Honnan lesztek, életművek? – [december] 3. p.
 LÁSZLÓFFY Aladár: „Nagyon fáj” – [október] 77. p.
 LÁSZLÓFFY Aladár: A jogszabályban pácolt vadkan – [december] 140. p.
 LÁSZLÓFFY Aladár: A könyv metaforája – [február] 114. p.
 LÁSZLÓFFY Aladár: Aladdin jupiterlámpával – [június] 101. p.

FILM

TÓTH Klára: Az igazság nem megy ki a divatból – [június] 161. p.

TÓTH Klára: Nostalgia és a régi fények: filmfesztivál Krakkóban – [október] 172. p.

TÓTH Klára: Tévedések filmszemléje? – [február] 155. p.

GAZDASÁG

BOD Péter Ákos: Euróra várva – [december] 188. p.

BOD Péter Ákos: Hurrikán, olajhiány, politika és más természeti csapások – [október] 181. p.

BOD Péter Ákos: Ismét hangulatjavító intézkedéseket vár a pártaktíva – [június] 173. p.

BOD Péter Ákos: Nem vagyunk Európa stréberjei – [február] 165. p.

BOD Péter Ákos: Szegény, szegény kormány – [április] 163. p.

BOD Péter Ákos: Új uniós rendre várva – [augusztus] 206. p.

BOTOS Katalin: Keresztény társadalmi tanítás – gazdasági valóság – [október] 45. p.

BOTOS Katalin: Merre tart a zászlóshajó? – [február] 100. p.

MELLÁR Tamás: A piaci rendszer: cél vagy eszköz? A harmadik út védelmében I. – [augusztus] 30. p.

MELLÁR Tamás: A piaci rendszer: cél vagy eszköz? A harmadik út védelmében II. – [október] 29. p.

SZAKOLCZAI György: A nemzetközi fizetési mérleg hiányának csökkentése – [augusztus] 46. p.

HUMÁNETOLÓGIA

FREUND Tamás: Az önzés és az elmagányosodott ember – [április] 113. p.

IRODALOM

CHESTERTON, G. K.: Igazságot! – [június] 131. p.

CHESTERTON, G. K.: Tündérország etikája – [április] 135. p.

- CZAKÓ Gábor: Magyar rémmesék. Fehér ló – [június] 109. p.
- CZAKÓ Gábor: Magyar rémmesék. Hóstitett – [április] 132. p.
- CZAKÓ Gábor: Magyar rémmesék. Rémszavazás – [augusztus] 175. p.
- CZAKÓ Gábor–Banga Ferenc: Magyar rémmesék. Az agysebész – [február] 120. p.
- LÁSZLÓFFY Aladár: A jogszabályban pácolt vadkan – [december] 140. p.
- LÁSZLÓFFY Aladár: A könyv metaforája – [február] 114. p.
- LÁSZLÓFFY Aladár: Aladdin jupiterlámpával – [június] 101. p.

IRODALOMTÖRTÉNET

- DOMOKOS Mátyás: Valami a Magyar Csillagról – [június] 35. p.
- GRÓH Gáspár: A lobogó J. A. – [február] 3. p.
- GRÓH Gáspár: Elillant évek és szőlőhegyek (Ambrus Lajos: Az én szőlőhegyem) – [augusztus] 180. p.
- KÖRMENDY Zsuzsanna: Az emlékezés mint vitális erő. Kertész Imre a holokausztról – [április] 51. p.
- KULIN Ferenc: Hagyománytudat és politikum a népi írók gondolkodásában – [február] 7. p.
- MOHÁS Lívia: Följegyzések József Attiláról és szerelmeiről – [április] 101. p.
- SZŐCS Géza: Orwell-élmény a diktatúrákban (Körmendy Zsuzsanna: Hódolat George Orwellnek) – [október] 155. p.

JOGTUDOMÁNY

- KOCSIS István: A Szent Korona Tana – [október] 153. p.
- SZABADFALVI József: Kihívások és kényszerpályák I. (A magyar jogbölcselet történetéhez) – [február] 64. p.
- SZABADFALVI József: Kihívások és kényszerpályák II. A magyar jogbölcseleti gondolkodás történetének vázlatja – [április] 74. p.

KISEBBSÉG

PÉNTEK János: Magyar nyelvűség a mai Erdélyben – [április] 91. p.

KÉPZŐMŰVÉSZET

KATONA SZABÓ Erzsébet: A Gödöllői Iparművészeti Műhely – [augusztus] 185. p.

KÉPZŐMŰVÉSZEK BATTHYÁNY KÖRE: Helyzetkép 2005 – [április] 142. p.

LUKÁCS Ágota: Resurrectio homini – [december] 162. p.

KÖZLEKEDÉS

KUBINSZKY Mihály: Nagy vasútépítések Európában és Ázsiában – [október] 165. p.

KÜLPOLITIKA

BOTOS Katalin: Merre tart a zászlóshajó? – [február] 100. p.

CSABA Gábor: A jó szándékú behemót: amerikai hatalom a 21. század elején – [február] 89. p.

GYULAI György: Mit választott Lengyelország? – [december] 175. p.

JESZENSZKY Géza: Reálisabb Amerika-képert (Matolcsy György: Amerikai birodalom) – [február] 142. p.

MARTONYI János: Európa a globális rendszerben – [december] 6. p.

SPEIDL Bianka: Radikális iszlám – ellenség vagy szövetséges? I. – [október] 134. p.

SPEIDL Bianka: Radikális iszlám – ellenség vagy szövetséges? II. – [december] 91. p.

VÁSÁRY István: Törökország és az Európai Unió – [április] 168. p.

LÉLEKTAN

MOHÁS Lívია: A nő kiteljesedése és az androgyn – [október] 65. p.

NYELVÉSZET, NYELVTUDOMÁNY

PÉNTÉK János: Magyar nyelvűség a mai Erdélyben – [április] 91. p.

SZABÓMIHÁLY Gizella: A magyar nyelv jelene és jövője (É. Kiss Katalin: Anyanyelvünk állapotáról) – [április] 137. p.

POLITOLÓGIA

KODOLÁNYI Gyula: Antall József és a korszerű konzervatívizmus – [június] 49. p.

LÁNCZI András: Köztársaság vagy demokrácia? (Chantal Delsol: A köztársaság mint francia kérdés) – [február] 125. p.

METZ Katalin: Lelket lehelni Európába – [június] 156. p.

SPEIDL Bianka: Radikális iszlám – ellenség vagy szövetséges? I. – [október] 134. p.

SPEIDL Bianka: Radikális iszlám – ellenség vagy szövetséges? II. – [december] 91. p.

RIPORT

PEKÁR István: Elfeledett tájakon I. Az alföldi tanyavilág – [február] 22. p.

PEKÁR István: Elfeledett tájakon II. Az Ormánság – [június] 111. p.

SZÍNHÁZ

METZ Katalin: Csúcsra járatott kultúra: Az Operaháztól a Művészetek Palotájáig. – [április] 151. p.

METZ Katalin: Médeiaiak, sirályok, vénlányok – [augusztus] 197. p.

METZ Katalin: Naprakész klasszikusok – [február] 151. p.

SZOCIOLÓGIA

PAPP Z. Attila: Romániai magyar szerkesztők I. – [június] 81. p.

PAPP Z. Attila: Romániai magyar szerkesztők II. – [augusztus] 140. p.

TÖRTÉNELEM

- BALLA Bálint: Márton Áronról – [október] 161. p.
- BRENNER Vilmos: Szabadság és semlegesség. Az osztrák államszerződés 50. évfordulójára – [június] 58. p.
- CZETTLER Antal: A titkos diplomácia mestere (Török Bálint: Szent-Iványi Domokos és a magyar függetlenségi mozgalom) – [június] 135. p.
- CZETTLER Antal: Mussolini bukása I. – [október] 81. p.
- CZETTLER Antal: Mussolini bukása II. – [december] 107. p.
- ERDŐDY Gábor-Fazekas Csaba: A magyarországi kereszténydemokrácia gyökerei és alternatívái – [augusztus] 94. p.
- FÁY Zoltán: Nyugdíj Rákóczitól – [február] 76. p.
- GERGELY András: Kihívások – a céhen kívülről (Herczegh Géza: Peres örökségünk) – [december] 154. p.
- JESZENSZKY Géza: Hogyan kerültünk szovjet fennhatóság alá? – [április] 8. p.
- JESZENSZKY Géza: Ítélet van (Herczegh Géza: Peres örökségünk) – [december] 150. p.
- JESZENSZKY Géza: Trianon, az európai tragédia – [június] 7. p.
- KODOLÁNYI Gyula: Tar Pál – Tanú és szereplő (Tar Pál: In memoriam Antall József. Tanú és szereplő) – [február] 129. p.
- KOTEK, Joel-Rigoulot, Pierre: A táborok évszázada – [október] 120. p.
- MÁDL Ferenc: Az elhallgatott szörnyűség – [április] 3. p.
- MÁTYÁS király levelei – [december] 146. p.
- PELLE János: A Magyar Szabadság Rádió – [április] 31. p.
- PELLE János: Katona pengeélen (Király Béla: Amire nincs ige) – [június] 142. p.
- SÁLYI Tamás: Britannia ante portas. Britt dilemmák a nyugat-európai integrációval kapcsolatban 1945–1973 I. – [június] 70. p.

- SÁLYI Tamás: Britannia ante portas. Britt dilemmák a nyugat-európai integrációval kapcsolatban 1945–1973. II. – [augusztus] 163. p.
- SÜMEGI György-Rapaich Richárd: Fények és képek – [október] 7. p.
- SZAKOLCZAI György: A magyarországi kereszténydemokrácia – [október] 163. p.
- TÖRÖK Bálint: A Hegy – Huszonöt éve halt meg Márton Áron – [augusztus] 120. p.
- TÖRÖK Bálint: Az Úr szárnyas angyala (Görgey Guidó: Két Görgey) – [június] 146. p.
- TÖRÖK Bálint: Felszabadulás? – [április] 19. p.
- TÖRÖK Bálint: Három választás Magyarországon – [október] 102. p.
- TRÓCSÁNYI László-Lipcsey Enikő: Párizst vigyázó szemek – [december] 159. p.
- VIGH Károly: Teleki Pál, Bajcsy. Zsilinszky és a jugoszláv-magyar kapcsolatok – [június] 25. p.
- ZICHY Mihály: Kéthly Anna a Parlamentben 1922–1943 II. – [február] 45. p.

TÖRTÉNELEMFILÓZÓFIA

- GRANASZTÓI György: A nemzet – szív vagy ész? – [augusztus] 72. p.

A MAGYAR SZEMLE ILLUSZTRÁCIÓI

2005

- AKNAY Tamás: Város, 2004. – [április] 165. p.
Alföldi pásztor (archív fotó) – [február] 57. p.
Andrásfalvy Bertalan – [június] 113. p.
Aratás után – [február] 85. p.
Archív felvétel egy parasztcsaládról – [június] 21. p.
- BAJOS Ildikó: Festők kertje (Szobrok) – [augusztus] 171. p.
BANGA Ferenc: Az agysebész – [február] 121. p.
Baromfiudvar Dömök Károly tanyáján – [február] 71. p.
BÓDIS Erzsébet: Virágos mező, 1965. – [augusztus] 51. p.
BRÁDA Tibor: Kert... (Festmény) – [augusztus] 101. p.
BUTAK András: Változás, 2002. – [április] 59. p.
- Cigány kislány – [június] 171. p.
- CSÁJI Attila műve – [április] 121. p.
Csatári Bálint – [február] 25. p.
- Dömök Károly – [február] 105. p.
Dömök Károly a tanyasi „villamossal” – [február] 37. p.
Dömök Károly tanyája – [február] 137. p.
- EMKE kávéház 1956. október 30. – [október] 131. p.
- Felszabadulás tér (Ferenciek tere), a Pázmány-szobor tövében, 1956. október 31. – [október] 157. p.

- Jellegzetes tanya a hódmezővásárhelyi határban (archív fotó) – [február] 15. p.
- JOVIÁN György: Álombeli stációk: 11. Szenvedély – [december] 142. p.
- JOVIÁN György: Álombeli stációk: 11. Szenvedély – [december] 143. p.
- JOVIÁN György: Álombeli stációk: 14. Megvilágosodás – [december] 170. p.
- JOVIÁN György: Álombeli stációk: 14. Megvilágosodás – [december] 171. p.
- JOVIÁN György: Álombeli stációk: 8. Kapu – [december] 96. p.
- JOVIÁN György: Álombeli stációk: 8. Kapu – [december] 97. p.
- JOVIÁN György: Álombeli stációk: 9. Efemer (lepke) – [december] 122. p.
- JOVIÁN György: Álombeli stációk: 9. Efemer (lepke) – [december] 123. p.
- JOVIÁN György: Organikus stációk: 5. Kötelék – [december] 46. p.
- JOVIÁN György: Organikus stációk: 5. Kötelék – [december] 47. p.
- JOVIÁN György: Organikus stációk: 7. Betegség – [december] 72. p.
- JOVIÁN György: Organikus stációk: 7. Betegség – [december] 73. p.
- JOVIÁN György: Resurrectio homini (részlet) – [december] 23. p.
- József körút a Baross utca és az Üllői út között, 1956. október 31. – [október] 109. p.
- KATONA SZABÓ Erzsébet: Bőrzászló, 1990 – [augusztus] 137. p.
- KATONA SZABÓ Erzsébet: Illatos korai lonc. GIM-kert, 2004. április – [augusztus] 15. p.
- KATONA SZABÓ Erzsébet: Ünnepi asztal 200 karácsonyan. Kun Éva kerámiai – [augusztus] 35. p.

- KECSKEMÉTI Kálmán műve – [április] 41. p.
 Kereszt a fűben – [június] 93. p.
 Köztársaság tér ostrom után 1956. október 30. – [október]
 23. p.
 KUN Éva: Kert... (Kerámia) – [augusztus] 153. p.
- Lambertusz József – [június] 127. p.
 Lankó József – [június] 119. p.
 Lenin körút (Erzsébet körút) – Rákóczi út sarok, 1956. október
 30. – [október] 39. p.
 Lenin körút (Szovjet tankok kivonulása) 1956. október 31.
 – [október] 73 p.
 Lenin körút (Teréz körút) – Aradi utca sarka, 1956. október
 31. – [október] 55. p.
 Lenin körút az Aradi utcánál, 1956. október 31. – [október]
 91 p.
 LUGOSSY Mária: Kőbe zárt tekercs, 2002 – [augusztus]
 187. p.
- Márton Áron 1971-ben – [augusztus] 121. p.
 Matricula – [június] 5. p.
 MOLNÁR Géza: Bódis Erzsébet szőnyegterve, 1965. Virá-
 gos mező – [augusztus] 51. p.
 Múzeum utca, szemben a Szentkirályi utca, 1956. október
 31. – [október] 179. p.
- Nagyszentmártoni üdülőfalu – [június] 159. p.
 NOVÁK András, M.: „Köteles példány” – [április] 136. p.
 NOVÁK András, M.: EU-s pénzek – [április] 104. p.
- PAIZS László műve – [április] 147. p.
 PRUTKAY Péter: Jöjjön el a te országod, 2004. – [április]
 22. p.
 Pusztuló porta – [június] 73. p.

REMSEY András: Jelmezbál a GIM-kertben, 2004. – [augusztus] 205. p.

REMSEY Flóra: „...Harmat lesznek...” (Gobelin) – [augusztus] 69. p.

SMETANA Ágnes: Kert... (Üveg) – [augusztus] 101. p.

STEFANOVITS Péter: Hódolat – [április] 81. p.

Szenti Tibor – [február] 29. p.

Tanyamalom – [február] 165. p.

Tornácos parasztház – [június] 145. p.

Törökné Tárkány Szűcs Margit, épülő tanyáján – [február] 31. p.

MAGYAR SZEMLE

Megrendelem a folyóiratot példányban.

egy évre postaköltséggel

2280 Ft; Európában 30 €, az USA-ban 75 \$

fél évre postaköltséggel

1140 Ft; Európában 15 €, az USA-ban 38 \$

Az előfizetési díjat a részemre megküldött postautalványon egyenlítem ki.

Név:

Cím:.....

Dátum:.....

Aláírás:

Kérjük, vágja ki és borítékban adja föl a szerkesztőség postafiók címére. Postafordultával csekket küldünk. A hiányzó, régebbi számokat beszerezheti a szerkesztőségben.

Cím: Blahó Erika szerkesztőségi titkár, Magyar Szemle, telefon/fax 311 6477. Postacím: Budapest 1399, Postafiók 701/216. Drótposta: msza@mail.datanet.hu.
Bankszámla: 11707024-20332033.

MEMORANDUM

TO : [Illegible]

FROM : [Illegible]

SUBJECT : [Illegible]

DATE : [Illegible]

[Illegible paragraph of text]

[Illegible paragraph of text]

[Illegible paragraph of text]

[Illegible paragraph of text]

[Illegible paragraph of text]

[Illegible paragraph of text]

[Illegible paragraph of text]

[Illegible paragraph of text]

[Illegible paragraph of text]

[Illegible paragraph of text]

[Illegible paragraph of text]

[Illegible paragraph of text]

2001
A MAGYAR SZEMLE BETŰRENDES
ÉS TEMATIKUS MUTATÓI, 2004

Összeállította: Fáy Zoltán

Ki

A MAGYAR SZEMLE SZERZŐI BETŰRENDES MUTATÓJA

2004

- ÁGOSTON Mihály: A határon túli magyarság anyanyelvi és nemzeti megmaradásáról – [december] 18. p.
- AMBRUS Lajos: A „Mednyánszky-regény” (A Magyar Nemzeti Galéria 2003-as kiállítása és a Mednyánszky Napló) – [április] 175. p.
- ASMUS, Ronald D.: Az Atlanti Szövetség újjáépítése – [december] 168. p.
- BABITS Mihály: Bergson filozófiája (Részlet) – [június] 157. p.
- BALLA Bálint: Viszonylagos szűkösség és európai integráció – [február] 57. p.
- BANGA Ferenc–CZAKÓ Gábor: Magyar rémmesék. Átokpatak – [június] 154. p.
- BANGA Ferenc–CZAKÓ Gábor: Magyar rémmesék. Pitta – [február] 162. p.
- BANGA Ferenc–CZAKÓ Gábor: Magyar rémmesék. Regeli – [december] 124. p.
- BANGA Ferenc–CZAKÓ Gábor: Magyar rémmesék. Sirtók – [április] 158. p.
- BICSKEI Zoltán: Beszélgetés Anthony Braxtonnal, Szabados Györggyel és Vlagyimir Taraszovval – [február] 151. p.
- BOD Péter Ákos: A magyar gazdaságpolitika ma: reménykednek a dolgok jobbra fordulásában – [április] 209. p.
- BOD Péter Ákos: A menetrendszerű meglepetések szezonja – [február] 208. p.

- BOD Péter Ákos: Bent vagyunk – de mi is változott? – [június] 210. p.
- BOD Péter Ákos: Festett égbolton valódi viharfelhők – [augusztus] 147. p.
- BOD Péter Ákos: Miért beteg a magyar futball? És a politika? – [december] 160. p.
- BOD Péter Ákos: Politikai sírversek – [október] 163. p.
- BOROSTYÁNKŐI Máttyás: Az informatika és a tervezőtanácsadó mérnök – [február] 122. p.
- BOTOS Katalin: Milyen Magyarországot szeretnénk? – [augusztus] 21. p.
- BRAXTON, Anthony: Beszélgetés Anthony Braxtonnal, Szabados Györggyel és Vlagyimir Taraszovval (Bicskei Zoltán beszélgetése) – [február] 151. p.
- BRENNER János: Németország elmozdul a holtpontról – [február] 214. p.
- BRENNER János: Ünnepe után – [október] 156. p.
- COOMARASWAMY, Ananda: Keleti és keresztény művészetfilozófia (Részlet) – [október] 133. p.
- CZAKÓ Gábor: Az alapállás – [október] 126. p.
- CZAKÓ Gábor–BANGA Ferenc: Magyar rémmesék. Átokpatak – [június] 154. p.
- CZAKÓ Gábor–BANGA Ferenc: Magyar rémmesék. Pitta – [február] 162. p.
- CZAKÓ Gábor–BANGA Ferenc: Magyar rémmesék. Reggeli – [december] 124. p.
- CZAKÓ Gábor–BANGA Ferenc: Magyar rémmesék. Sírátók – [április] 158. p.
- CSABA Gábor: A jó szándékú behemót: amerikai hatalom a 21. század elején. I. – [december] 108. p.
- CSEH-SZOMBATHY László: A hét nemzedék – [április] 47. p.

DELSOL, Chantal: A köztársaság mint francia kérdés (Fordította Fasang Árpád és Huber Ágnes) – [április] 7. p.

EGEDY Gergely: Konzervativizmus, kis- és nagybetűvel – [június] 33. p.

EGEDY Gergely: Vallás és kultúra T. S. Eliot társadalomfilozófiájában I. – [október] 113. p.

EGEDY Gergely: Vallás és kultúra T. S. Eliot társadalomfilozófiájában II. – [december] 81. p.

ENTZ Géza: A határon túli magyarság és a magyar támogatói politika feladatai – [december] 7. p.

GÁSPÁR G. János: A zuhanás lendülete – [december] 154. p.

GÁSPÁR G. János: Görcsös aktivitás – [április] 190. p.

GÁSPÁR G. János: Hova tovább? – [augusztus] 131. p.

GÁSPÁR G. János: Két félidő közt a padlón – [június] 200. p.

GÁSPÁR G. János: Konstruktív bizalmatlanság és destruktív bizalom – [október] 158. p.

GÁSPÁR G. János: Rosszkedvünk tele – [február] 198. p.

GÖRGÉNYI Zsuzsa: Politika – etikai alapon (Szolnoky Erzsébet: Szociális igazságosság és keresztény szeretet. Bp., 2003, Éghajlat Könyvkiadó) – [június] 179. p.

GRANASZTÓI György: A magyarországi zsidóság tragédiája: okok és felelősség – [augusztus] 69. p.

GRANASZTÓI György: Jó hír – [december] 3. p.

GRÓH Gáspár: A hungaroszkepszis alkonya? – [február] 3. p.

GRÓH Gáspár: A kívánatos terror, avagy miben más a legjobb és a legrosszabb szocializmus? (Fázsy Anikó: A Naphta-szindróma. Bp., Hamvas Intézet) – [február] 176. p.

GRÓH Gáspár: Csapdában (A nemzetiségi törvényjavaslat országgyűlési vitája – 1868. Szerkesztette és az előszót írta: Schlett István. Bp., 2002, Természet- és Társadalom-

- barát Fejlődésért Közalapítvány – Kortárs) – [június] 159. p.
- GRÓH Gáspár: Egy európai, istentelen magyar – [április] 3. p.
- GRÓH Gáspár: Májusi rekviem – [június] 3. p.
- GYÖRFFY Miklós: Keresztapám emlékezete (Bisztrai Farkas Ferencről) – [április] 117. p.
- GYULAI György: Hamburg Európa modellje? – [április] 198. p.
- HAMVAS Béla: Hamvas-mondások – [augusztus] 109. p.
- HAMVAS Béla: Mirázs – [december] 126. p.
- HERCZEGH Géza: A honfoglalás Anonymus előadásában I. – [február] 74. p.
- HERCZEGH Géza: A honfoglalás Anonymus előadásában II. – [április] 18. p.
- HORÁNYI Károly: Vízöntő küszöbén I. (Kodolányi Jánosról) – [február] 106. p.
- HORÁNYI Károly: Vízöntő küszöbén II. – [április] 71. p.
- HORÁNYI Katalin: Mi veszett el? (Eleanor Perényi: Több veszett el. Bp., 2003, Kortárs) – [október] 138. p.
- JOBBÁGYI Gábor: Eutanázia I. – [június] 6. p.
- JOBBÁGYI Gábor: Eutanázia II. – [augusztus] 82. p.
- KARÁCSONY Sándor: A magyar észjárás (Részlet) – [február] 164. p.
- KODÁLY Zoltán: Közélet, vallomások, zeneélet (részlet) – [április] 160. p.
- KODOLÁNYI Gyula: A látható világ szépsége (Gróh Jánosról) – [október] 146. p.
- KODOLÁNYI Gyula: Alulnézet és pillangóhatás – [február] 14. p.

- KODOLÁNYI Gyula: Az amerikai külpolitika és az elnökválasztás – [április] 200. p.
- KODOLÁNYI Gyula: Kis lépések, nagy fordulatok – [augusztus] 3. p.
- KODOLÁNYI Gyula: Parlagrafú és halálvágy – [október] 3. p.
- KUBINSZKY Mihály: A HAP Galéria küldetése – [december] 144. p.
- KUBINSZKY Mihály: A vasbeton mestere (Hajós György: Zielinski Szilárd. Logod Bt. kiadása a Magyar Mérnöki Kamara támogatásával, Bp., 2004). – [június] 189. p.
- KUBINSZKY Mihály: Gustave Eiffel dédunokái a Nyugati pályaudvaron – [augusztus] 123. p.
- KUBINSZKY Mihály: Kiállítás egy régi magyar várban – [október] 148. p.
- KUBINSZKY Mihály: Megőrzendő órházak (Lovas Gyula: A bakterház) – [április] 180. p.
- KUBINSZKY Mihály: Nemzeti építészet? – [február] 189. p.
- KUGLER József: Kárpótlásra várva. Gondolatok a felvidéki magyarok kárpótlásáról – [június] 89. p.
- KULIN Ferenc: Globalizáció és nemzeti kultúra az EU-ban – [augusztus] 8. p.
- LÁSZLÓFFY Aladár: Az ezer diagnózis regénye (Ignác Rózsa: Urak, úrfiak. Csíkszereda, 2004, Hargita) – [augusztus] 112. p.
- LÁSZLÓFFY Aladár: Pingvintánc a kurdok körül – [június] 166. p.
- LÁSZLÓFFY Aladár: Tigris és hiéna – [december] 130. p.
- MÁDL Ferenc: A jogállamiság és a demokrácia elkötelezettje – [február] 7. p.
- MÁDL Ferenc: Mindnyájunk emlékhelye – [augusztus] 64. p.

- MAGYARICS Tamás: A magyar külpolitika új helyzete – [október] 54. p.
- MÁRTON János – TANKA Endre – VERESS László – NAGY Bálint – SZEREMLEY Béla: Mezőgazdaság-politika, vidékfejlesztés – másképp I. – [augusztus] 39. p.; II. – [október] 31. p.
- MELLÁR Tamás: Elment a hajó? Makrogazdasági helyzetkép és a gazdaságpolitika lehetőségei – [október] 6. p.
- METZ Katalin: Drágán bevásárolt bukások (Jiří Menzel és Katherina Wagner rendezései) – [június] 195. p.
- METZ Katalin: Féktelen drámaiság (Janacek: Jenufa) – [április] 184. p.
- METZ Katalin: Magány, kárhózat és szabadságvágy (Fesztivál Pécsen és Kisvárdán) – [október] 152. p.
- METZ Katalin: Shakespeare-arképcsarnok 2004-ben – [december] 147. p.
- METZ Katalin: Tarol a groteszk: a sötét tónustól a vidám színekig – [február] 193 p.
- MOHÁS Livia: Az álmok királyi útjain – [április] 128. p.
- MÓRO CZ Zsolt: Széljegyzetek (Lászlóffy Aladár: Gyarló és kalapács. Bp., 2004, Kortárs) 133. p.
- MÓRO CZ Zsolt: Túl a képzeleten I. – [október] 95. p.
- MÓRO CZ Zsolt: Túl a képzeleten II. – [december] 64. p.
- NAGY Bálint – TANKA Endre – VERESS László – SZEREMLEY Béla – MÁRTON János: Mezőgazdaság-politika, vidékfejlesztés – másképp I. – [augusztus] 39. p.; II. – [október] 31. p.
- NAGY Miklós Mihály: Világlátó magyar katonák – [június] 129. p.
- PELLE János: „A horthyismus Scyllája és a bolsevizmus Charibdise között” (Litván György: Jászi Oszkár. Bp., 2003, Osiris) – [június] 172. p.

- PELLE János: Magyar holokauszt: okok, felelősség és ideológiai manipuláció – [augusztus] 74. p.
- PETHŐ Bertalan: „Hungarian exceptionalism” – [február] 37. p.
- PETRIK Béla: A népi mozgalom kezdetei I. – [április] 83. p.
- PETRIK Béla: A népi mozgalom kezdetei II. – [június] 54. p.
- SIKORSKI, Radek: Európa (majdnem) teljes és szabad: Az EU-bővítés és vonzatai (Fordította Jeszenszky Zsolt) – [augusztus] 138. p.
- STURM László: Az újraalapozás igénye (Görömbei András: Csoóri Sándor, Pozsony, 2003, Kalligram; Irodalom és nemzeti önismeret. Bp., 2003, Nap kiadó) – [április] 164. p.
- STURM László: Képtelenség: a tények (Kertész Imre: Felszámolás. Bp., 2003, Magvető) – [február] 167. p.
- STURM László: Mű és élet (Radnóti Miklós: Ikek hava – Napló. Bp., 2003, Osiris) – [december] 139. p.
- STURM László: Valóságkeresés (Láng Zsolt: A szomszéd nő. Kolozsvár, 2003, Koinónia) – [október] 135. p.
- SZABADOS György: Beszélgetés Anthony Braxtonnal, Szabados Györggyel és Vlagyimir Taraszovval (Bicskei Zoltán beszélgetése) – [február] 151 p.
- SZABADOS György: Három laudáció (Király Ernő, Joseph Nadj és Cziffra György kitüntetése alkalmából) – [február] 184. p.
- SZEBENI Géza, M.: A „De Gasperi- évek”: 1945–1953 (Egy évforduló margójára) – [június] 111. p.
- SZEIFERT Judit: Magányos lovas (Jánossy Ferenc) – [június] 182. p.
- SZEIFERT Judit: Semmi sem az, aminek látszik (Magyar kollázs, Győr) – [augusztus] 116. p.
- SZEPESI Attila: A Patkánymuzsikus – [február] 136. p.

SZEPESI Attila: Méhes, batul, pónyik (Ambrus Lajos: Lugas. Bp., 2002, Kortárs) – [április] 170. p.

SZEPESI Attila: Rákleves és boszorkányseprű – [április] 149. p.

SZEREMLEY Béla – TANKA Endre – VERESS László – NAGY Bálint – MÁRTON János: Mezőgazdaság-politika, vidékfejlesztés – másképp I. – [augusztus] 39. p.; II. – [október] 31. p.

SZITA Szabolcs: Okok és okozatok – [október] 88. p.

TANKA Endre – VERESS László – NAGY Bálint – SZEREMLEY Béla – MÁRTON János: Mezőgazdaság-politika, vidékfejlesztés – másképp I. – [augusztus] 39. p.; II. – [október] 31. p.

TARASZOV, Vlagyimir: Beszélgetés Anthony Braxtonnal, Szabados Györggyel és Vlagyimir Taraszovval (Bicskei Zoltán beszélgetése) – [február] 151. p.

TÓTH Klára: Az átokká vált arany (Kocsis Tibor: Új eldorádó) – [augusztus] 127. p.

TÓTH Klára: Európa képekben – [június] 198. p.

TÓTH Klára: Mélyen őrzött titkok (A Filmszemle győztes műve, Böszörményi Géza és Zsuzsa filmje) – [április] 187. p.

TÓTH Klára: Történelemlecke nézőknek (Mészáros Márta: Temetetlen halott) – [december] 151. p.

TÓKÉCZKI László: Félelmek és szorongások a magyar társadalomban – 2004 – [december] 26. p.

TÖRÖK Bálint: 1944. március 19. I. – [április] 101. p.

TÖRÖK Bálint: 1944. március 19. II. – [június] 73. p.

TÖRÖK Bálint: Az akasztófa magasából. 100 éve született Donáth György – [október] 74. p.

TÖRÖK Bálint: Hatvan éve történt. Bajcsy-Zsilinszky Endréről – [december] 32. p.

VÁRALLYAY Gyula: A Sztálin-múzeumban – [december] 93. p.

VERESS László – TANKA Endre – NAGY Bálint – SZEREM-
LEY Béla – MÁRTON János: Mezőgazdaság-politika, vi-
dékfejlesztés – másképp I. – [augusztus] 39. p.; II. –
[október] 31. p.

WEHNER Tibor: A völgyben a szobrok (Mészáros Dezső-
ről) – [december] 142. p.

ZICHY Mihály: Kéthly Anna a Parlamentben 1922–1943. I.
– [december] 42. p.

A MAGYAR SZEMLE TEMATIKUS MUTATÓJA

2004

BELPOLITIKA

GÁSPÁR G. János: A zuhanás lendülete – [december]
154. p.

GÁSPÁR G. János: Görcsös aktivitás – [április] 190. p.

GÁSPÁR G. János: Hova tovább? – [augusztus] 131. p.

GÁSPÁR G. János: Két félidő közt a padlón – [június]
200. p.

GÁSPÁR G. János: Konstruktív bizalmatlanság és destruktív bizalom – [október] 158. p.

GÁSPÁR G. János: Rosszkedvünk tele – [február] 198. p.

KODOLÁNYI Gyula: Kis lépések, nagy fordulatok – [augusztus] 3. p.

TÓKÉCZKI László: Félelmek és szorongások a magyar társadalomban – 2004 – [december] 26. p.

BIOETIKA

JOBBÁGYI Gábor: Eutanázia I. – [június] 6. p.

JOBBÁGYI Gábor: Eutanázia II. – [augusztus] 82. p.

EMLÉKEZÉS

GYÖRFFY Miklós: Keresztapám emlékezete (Bisztrai Farkas Ferencről) – [április] 117. p.

MÁDL Ferenc: A jogállamiság és a demokrácia elkötelezettje – [február] 7. p.

MÁDL Ferenc: Mindnyájunk emlékhelye – [augusztus]
64. p.

ÉPÍTÉSZET

- BOROSTYÁNKŐI Mátyás: Az informatika és a tervező-tanácsadó mérnök – [február] 122. p.
- KUBINSZKY Mihály: A HAP Galéria küldetése – [december] 144. p.
- KUBINSZKY Mihály: A vasbeton mestere (Hajós György: Zielinski Szilárd. Logod Bt. kiadása a Magyar Mérnöki Kamara támogatásával, Bp., 2004). – [június] 189. p.
- KUBINSZKY Mihály: Gustave Eiffel dédunokái a Nyugati pályaudvaron – [augusztus] 123. p.
- KUBINSZKY Mihály: Kiállítás egy régi magyar várban – [október] 148. p.
- KUBINSZKY Mihály: Megőrzendő órházak (Lovas Gyula: A bakterház) – [április] 180. p.
- KUBINSZKY Mihály: Nemzeti építéset? – [február] 189. p.

ESSZÉ

- BABITS Mihály: Bergson filozófiája (Részlet) – [június] 157. p.
- CZAKÓ Gábor: Az alapállás – [október] 126. p.
- GRANASZTÓI György: Jó hír – [december] 3. p.
- GRÓH Gáspár: A hungaroszkepszis alkonya? – [február] 3. p.
- GRÓH Gáspár: Egy európai, istentelen magyar – [április] 3. p.
- GRÓH Gáspár: Májusi rekviem – [június] 3. p.
- HAMVAS Béla: Mirázs – [december] 126. p.
- KARÁCSONY Sándor: A magyar észjárás (Részlet) – [február] 164. p.
- KODOLÁNYI Gyula: Alulnézet és pillangóhatás – [február] 14. p.
- KODOLÁNYI Gyula: Kis lépések, nagy fordulatok – [augusztus] 3. p.
- KODOLÁNYI Gyula: Parlagfű és halálvágó – [október] 3. p.

- LÁSZLÓFFY Aladár: Tigris és hiéna – [december] 130. p.
 MÓROCCZ Zsolt: Túl a képzeleten I. – [október] 95. p.
 MÓROCCZ Zsolt: Túl a képzeleten II. – [december] 64. p.
 SZEPESI Attila: Ráklevés és boszorkányseprű – [április]
 149. p.
 VÁRALLYAY Gyula: A Sztálin-múzeumban – [december]
 93. p.

FILM

- TÓTH Klára: Az átokká vált arany (Kocsis Tibor: Új eldorádó) – [augusztus] 127. p.
 TÓTH Klára: Európa képekben – [június] 198. p.
 TÓTH Klára: Mélyen őrzött titkok (A Filmszemle győztes műve, Böszörményi Géza és Zsuzsa filmje) – [április] 187. p.
 TÓTH Klára: Történelemlecke nézőknek (Mészáros Márta: Temetetlen halott) – [december] 151. p.

GAZDASÁG

- BOD Péter Ákos: A magyar gazdaságpolitika ma: reménykednek a dolgok jobbra fordulásában – [április] 209. p.
 BOD Péter Ákos: A menetrendszerű meglepetések szezonja – [február] 208. p.
 BOD Péter Ákos: Bent vagyunk – de mi is változott? – [június] 210. p.
 BOD Péter Ákos: Festett égbolton valódi viharfelhők – [augusztus] 147. p.
 BOD Péter Ákos: Miért beteg a magyar futball? És a politika? – [december] 160. p.
 BOD Péter Ákos: Politikai sírversek – [október] 163. p.
 BOTOS Katalin: Milyen Magyarországot szeretnénk? – [augusztus] 21. p.
 MELLÁR Tamás: Elment a hajó? Makrogazdasági helyzetkép és a gazdaságpolitika lehetőségei – [október] 6. p.

INTEGRÁCIÓ

- BALLA Bálint: Viszonylagos szűkösség és európai integráció – [február] 57. p.
- GRÓH Gáspár: A hungaroszkepszis alkonya? – [február] 3. p.
- KODOLÁNYI Gyula: Alulnézet és pillangóhatás – [február] 14. p.
- KULIN Ferenc: Globalizáció és nemzeti kultúra az EU-ban – [augusztus] 8. p.
- PETHŐ Bertalan: „Hungarian exceptionalism” – [február] 37. p.
- SIKORSKI, Radek: Európa (majdnem) teljes és szabad: Az EU-bővítés és vonzatai (Fordította Jeszenszky Zsolt) – [augusztus] 138. p.

IRODALOM

- CZAKÓ Gábor–BANGA Ferenc: Magyar rémmesék. Átokpatak – [június] 154. p.
- CZAKÓ Gábor–BANGA Ferenc: Magyar rémmesék. Pitta – [február] 162. p.
- CZAKÓ Gábor–BANGA Ferenc: Magyar rémmesék. Reggeli – [december] 124. p.
- CZAKÓ Gábor–BANGA Ferenc: Magyar rémmesék. Sírátók – [április] 158. p.

IRODALOMTÖRTÉNET

- HORÁNYI Károly: Vízöntő küszöbén I. (Kodolányi Jánosról) – [február] 106. p.
- HORÁNYI Károly: Vízöntő küszöbén II. – [április] 71. p.
- HORÁNYI Katalin: Mi veszett el? (Eleanor Perényi: Több veszett el. Bp., 2003, Kortárs) – [október] 138. p.
- LÁSZLÓFFY Aladár: Az ezer diagnózis regénye (Ignác Rózsa: Urak, úrfiak. Csíkszereda, 2004, Hargita) – [augusztus] 112. p.

- MÓRO CZ Zsolt: Széljegyzetek (Lászlóffy Aladár: Gyarló és kalapács. Bp., 2004, Kortárs) 133. p.
- STURM László: Az újraalapozás igénye (Görömbei András: Csoóri Sándor, Pozsony, 2003, Kalligram; Irodalom és nemzeti önismeret. Bp., 2003, Nap kiadó) – [április] 164. p.
- STURM László: Képtelenség: a tények (Kertész Imre: Felszámolás. Bp., 2003, Magvető) – [február] 167. p.
- STURM László: Mű és élet (Radnóti Miklós: Ikrek hava – Napló. Bp., 2003, Osiris) – [december] 139. p.
- STURM László: Valóságkeresés (Láng Zsolt: A szomszéd nő. Kolozsvár, 2003, Koinónia) – [október] 135. p.
- SZEPESI Attila: Méhes, batul, pónyik (Ambrus Lajos: Lu gas. Bp., 2002, Kortárs) – [április] 170. p.

KISEBBSÉG

- ÁGOSTON Mihály: A határon túli magyarság anyanyelvi és nemzeti megmaradásáról – [december] 18. p.
- ENTZ Géza: A határon túli magyarság és a magyar támoga-
tási politika feladatai – [december] 7. p.
- KUGLER József: Kárpótlásra várva. Gondolatok a felvidé-
ki magyarok kárpótlásáról – [június] 89. p.
- LÁSZLÓFFY Aladár: Pingvintánc a kurdok körül – [jú-
nius] 166. p.

KULTÚRFILOZÓFIA

- COOMARASWAMY, Ananda: Keleti és keresztény művé-
szetfilozófia (Részlet) – [október] 133. p.
- EGEDY Gergely: Vallás és kultúra T. S. Eliot társadalomfi-
lozófiájában I. – [október] 113. p.
- EGEDY Gergely: Vallás és kultúra T. S. Eliot társadalomfi-
lozófiájában II. – [december] 81. p.
- PETHŐ Bertalan: „Hungarian exceptionalism” – [február]
37. p.

KÜLPOLITIKA

- ASMUS, Ronald D.: Az Atlanti Szövetség újjáépítése – [december] 168. p.
- BRENNER János: Németország elmozdul a holtpontról – [február] 214. p.
- BRENNER János: Ünnepe után – [október] 156. p.
- CSABA Gábor: A jó szándékú behemót: amerikai hatalom a 21. század elején. I. – [december] 108. p.
- GYULAI György: Hamburg Európa modellje? – [április] 198. p.
- KODOLÁNYI Gyula: Az amerikai külpolitika és az elnökválasztás – [április] 200. p.
- MAGYARICS Tamás: A magyar külpolitika új helyzete – [október] 54. p.

MEZŐGAZDASÁG

- VERESS László – TANKA Endre – NAGY Bálint – SZEREMLEY Béla – MÁRTON János: Mezőgazdaság-politika, vidékfejlesztés – másképp I. – [augusztus] 39. p.; II. – [október] 31. p.

MŰVÉSZETTÖRTÉNET

- AMBRUS Lajos: A „Mednyánszky-regény” (A Magyar Nemzeti Galéria 2003-as kiállítása és a Mednyánszky Napló) – [április] 175. p.
- KODOLÁNYI Gyula: A látható világ szépsége (Gróh Jánosról) – [október] 146. p.
- SZEIFERT Judit: Magányos lovas (Jánossy Ferenc) – [június] 182. p.
- SZEIFERT Judit: Semmi sem az, aminek látszik (Magyar kollázs, Győr) – [augusztus] 116. p.
- SZEPESI Attila: A Patkánymuzsikus (James Ensor) – [február] 136. p.
- WEHNER Tibor: A völgyben a szobrok (Mészáros Dezsőről) – [december] 142. p.

POLITOLÓGIA

- DELSOL, Chantal: A köztársaság mint francia kérdés (Fordította Fasang Árpád és Huber Ágnes) – [április] 7. p.
- EGEDY Gergely: Konzervativizmus, kis- és nagybetűvel – [június] 33. p.
- GÖRGÉNYI Zsuzsa: Politika – etikai alapon (Szolnoky Erzsébet: Szociális igazságosság és keresztény szeretet. Bp., 2003, Éghajlat Könyvkiadó) – [június] 179. p.

PSZICHOLÓGIA

- MOHÁS Livia: Az álmok királyi útjain – [április] 128. p.

SZÍNHÁZ

- METZ Katalin: Drágán bevásárolt bukások (Jiří Menzel és Katherina Wagner rendezései) – [június] 195. p.
- METZ Katalin: Féktelen drámaiság (Janacek: Jenufa) – [április] 184. p.
- METZ Katalin: Magány, kárhozat és szabadságvágy (Fesztivál Pécssett és Kisvárdán) – [október] 152.
- METZ Katalin: Shakespeare-arcképcsarnok 2004-ben – [december] 147. p.
- METZ Katalin: Tarol a groteszk: a sötét tónustól a vidám színekig – [február] 193. p.

TÖRTÉNELEM

- CSEH-SZOMBATHY László: A hét nemzedék – [április] 47. p.
- GRANASZTÓI György: A magyarországi zsidóság tragédiája: okok és felelősség – [augusztus] 69. p.
- GRÓH Gáspár: A kívánatos terror, avagy miben más a legjobb és a legrosszabb szocializmus? (Fázsy Anikó: A Naphta-szindróma. Bp., 2003, Hamvas Intézet) – [február] 176. p.
- GRÓH Gáspár: Csapdában (A nemzetiségi törvényjavaslat országgyűlési vitája – 1868. Szerkesztette és az előszót

- írta: Schlett István. Bp., 2002, Természet- és Társadalom-
barát Fejlődésért Közalapítvány – Kortárs) – [június]
159. p.
- HERCZEGH Géza: A honfoglalás Anonymus előadásában
I. – [február] 74. p.
- HERCZEGH Géza: A honfoglalás Anonymus előadásában
II. – [április] 18. p.
- MÁDL Ferenc: Mindnyájunk emlékhelye – [augusztus]
64. p.
- NAGY Miklós Mihály: Világlátó magyar katonák – [jú-
nius] 129. p.
- PELLE János: „A horthyizmus Scyllája és a bolsevizmus
Charibdise között” (Litván György: Jászi Oszkár. Bp.,
2003, Osiris) – [június] 172. p.
- PELLE János: Magyar holokauszt: okok, felelősség és ideo-
lógiai manipuláció – [augusztus] 74. p.
- PETRIK Béla: A népi mozgalom kezdetei I. – [április] 83. p.
- PETRIK Béla: A népi mozgalom kezdetei II. – [június]
54. p.
- SZEBENI Géza, M.: A „De Gasperi-évek”: 1945–1953 (Egy
évforduló margójára) – [június] 111. p.
- SZITA Szabolcs: Okok és okozatok – [október] 88. p.
- TÖRÖK Bálint: 1944. március 19. I. – [április] 101. p.
- TÖRÖK Bálint: 1944. március 19. II. – [június] 73. p.
- TÖRÖK Bálint: Az akasztófa magasából. 100 éve született
Donáth György – [október] 74. p.
- TÖRÖK Bálint: Hatvan éve történt. Bajcsy-Zsilinszky End-
réről – [december] 32. p.
- VÁRALLYAY Gyula: A Sztálin-múzeumban – [december]
93. p.
- ZICHY Mihály: Kéthly Anna a Parlamentben 1922–1943. I.
– [december] 42. p.

ZENE

BICSKEI Zoltán: Beszélgetés Anthony Braxtonnal, Szabados Györggyel és Vlagyimir Taraszovval – [február] 151. p.

KODÁLY Zoltán: Közélet, vallomások, zeneélet (részlet) – [április] 160. p.

SZABADOS György: Három laudáció (Király Ernő, Joseph Nadj és Cziffra György kitüntetése alkalmából) – [február] 184. p.

A MAGYAR SZEMLE ILLUSZTRÁCIÓI

2004

ALTORJAI Sándor: Aleatorikus montázs II. Az idomításról
– [augusztus] 103. p.

ALTORJAI Sándor: Aleatorikus montázs II. Az idomításról
(Részlet) – [augusztus] fedélen

BÁLINT Endre: Halálmadár–madárhalál – [augusztus] 52. p.

BANGA Ferenc: Átok-patak – [június] 155. p.

BANGA Ferenc: Pitta – [február] 163. P.

BANGA Ferenc: Reggeli – [december] 125. p.

BANGA Ferenc: Siratók – [április] 159. P.

Anthony Braxton (Fénykép) – [február] 157. p.

DOMBAY Győző: Cím nélkül – [augusztus] 90. p.

Ensor fuvolázik a háztetőn (Fénykép) – [február] 139. p.

ENSOR, James: A műterem világa – [február] 109. p.

ENSOR, James: Az intrika (Részlet) – [február] 80. p.

ENSOR, James: Furcsa bogarak – [február] 59. p.

ENSOR, James: Fürdőház – [február] 25. p.

ENSOR, James: Krisztus bevonulása Brüsszelbe (Részlet) –
[február] 181. p.

ENSOR, James: Krisztus bevonulása Brüsszelbe (Részlet) –
[február] 201. p.

ENSOR, James: Különös maszkok (Részlet) – [február] fe-
délen

GAJZÁGÓ Jolán: Mészáros Dezső szobra – [december] 79. p.

GRÓH János: Balatoni dombok – [október] 47. p.

GRÓH János: Dunakanyar – [október] 141. p.

GRÓH János: Hommage á Egry – [október] 81. p.

GRÓH János: Lovak a tónál – [október] 15. p.

GRÓH János: Nagykörút – [október] 97. p.

GRÓH János: November végén – [október] 115. p.

GRÓH János: November végén (Részlet) – [október] fedélen

GRÓH János: Őszi Duna – [október] 129. p.

GRÓH János: Szigligeti öböl – [október] 65. p.

GRÓH János: Szőlőhegyen – [október] 29. p.

GRÓH János: Viharos Duna – [október] 155. p.

GULYÁS János: Mészáros Dezső szobra – [december] fedélen

Irodaház-pályázat, Iparterv, 2000. Alaprajz – [február] 128. p.

Irodaház-pályázat, Iparterv, 2000. Távlati kép – [február] 133. p.

Irodaház-pályázat, Iparterv, 2000. Utcakép – [február] 125. p.

JÁNOSSY Ferenc: Bálvány – [június] 76. p.

JÁNOSSY Ferenc: Bázeli kis karnevál – [június] 139. p.

JÁNOSSY Ferenc: Cím nélkül – [június] 57. p.

JÁNOSSY Ferenc: Dózsa – [június] 123. p.

JÁNOSSY Ferenc: Falu este – [június] 93. p.

JÁNOSSY Ferenc: Háború I. – [június] 107. p.

JÁNOSSY Ferenc: Harlekin halála – [június] 213. p.

JÁNOSSY Ferenc: Hideg vészjel – [június] 69. p.

JÁNOSSY Ferenc: Jelek és tárgyak (Részlet) – [június] fedélen

JÁNOSSY Ferenc: Kártyakirály – [június] 161. p.

JÁNOSSY Ferenc: Kísértetfa ablakkal – [június] 38. p.

- JÁNOSSY Ferenc: Magányos lovas – [június] 169. p.
 JÁNOSSY Ferenc: Olasz karneválozók – [június] 193. p.
 JÁNOSSY Ferenc: Önarckép – [június] 21. p.
- KAZINCZY Gábor: –S – [augusztus] 149. p.
 KOVÁCS Ferenc: Mészáros Dezső szobra – [december] 115. p.
 KOVÁTS Albert: Fekete Übü – [augusztus] 119. p.
 Körmendi Galéria: Mészáros Dezső szobra – [december] 141. p.
 Körmendi Galéria: Mészáros Dezső szobra – [december] 33. p.
 Körmendi Galéria: Mészáros Dezső szobra – [december] 65. p.
 Körmendi Galéria: Mészáros Dezső szobra – [december] 97. p.
- MEDNYÁNSZKY László: Alkony – [április] 185. p.
 MEDNYÁNSZKY László: Elesett orosz katona – [április] 141. p.
 MEDNYÁNSZKY László: Fekvő katona – [április] 167. p.
 MEDNYÁNSZKY László: Fogoly – [április] 60. p.
 MEDNYÁNSZKY László: Lincselés – [április] 103. p.
 MEDNYÁNSZKY László: Lubló vár – [április] 207. p.
 MEDNYÁNSZKY László: Olvadás – [április] 79. p.
 MEDNYÁNSZKY László: Olvasó, A művész atyja, Mednyánszky Eduárd – [április] fedélen
 MEDNYÁNSZKY László: Töprengő – [április] 119. p.
 MEDNYÁNSZKY László: Férfi vörös ingben, tollas kalapban – [április] 41. p.
 MEDNYÁNSZKY László: Kurdi Bálint arcképe – [április] 21. p.
 MÉSZÁROS Dezső szobra. A Körmendi Galéria felvétele – [december] 33. p.

MÉSZÁROS Dezső szobra. A Körmen di Galéria felvétele –
[december] 65. p.

MÉSZÁROS Dezső szobra. A Körmen di Galéria felvétele –
[december] 97. p.

MÉSZÁROS Dezső szobra. A Körmen di Galéria felvétele –
[december] 141. p.

MÉSZÁROS Dezső szobra. Gajzágó Jolán felvétele – [de-
cember] 79. p.

MÉSZÁROS Dezső szobra. Gulyás János felvétele – [de-
cember] fedélen

MÉSZÁROS Dezső szobra. Kovács Ferenc felvétele – [de-
cember] 115. p.

OROSZ Gellért: Vidámság – [augusztus] 31. p.

ORSZÁG Lili: Jelzések – [augusztus] 67. p.

Szabados György (Fénykép) – [február] 154. p.

SZEIFT Béla: Fekete virágzás – [augusztus] 77. p.

Vlagyimir Taraszov (Fénykép) – [február] 156. p.

VAJDA Lajos: A megkorbácsolt hátú – [augusztus] 14. p.

WELLISCH TEHEL Judit: Molnár utcai erkély – [augusz-
tus] 134. p.